

Limba ROMÂNĂ

Nr. 1-2 (291-292) 2024

Revistă de știință și cultură

ANUL XXXIV
Chișinău

Central and Eastern European Online Library
www.ceeol.com

REVISTA APARE SUB AUSPICIILE
ACADEMIEI ROMÂNE

limba ROMÂNĂ

Revistă de știință și cultură

Nr. 1-2 (291-292), ianuarie - februarie 2024
CHIȘINĂU

R|O|M|Â|N|Ă

Apare la Chișinău din 1991

ISSN 0235-9111

Fondatori Ion DUMENIUK, Nicolae MĂTCAȘ, Alexandru BANTOȘ

Editor Echipa redacției

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

**Redactor-șef
adjunct** Ana BANTOȘ

**Secretar general
de redacție** Alex MARCHITAN

Redactori Constantin OLTEANU
Victoria POPOVICI

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

Coperta Bustul lui Mihai Eminescu de pe Aleea scriitorilor clasici
români din Chișinău. Fotografie de Mihai VENGHER

**Colegiul
de redacție** Ștefan AFLOROAIE (Iași), Gheorghe Mihai BÂRLEA (Baia
Mare), Iurie BOJONCĂ (Veneția), Iulian BOLDEA (Târgu-
Mureș), Mircea BORCILĂ (Cluj), Lucia CIFOR (Iași), Gheorghe
CHIVU (București), Dorin CIMPOEȘU (București), Theodor
CODREANU (Huși), Mircea COLOȘENCO (București), Mircea
A. DIACONU (Suceava), Gabriela HAJA, Ion I. IONESCU (Iași),
Nicolae MĂTCAȘ, Ioan MILICĂ (Iași), Vlad MISCHEVCA, Viorica
MOLEA, Cristinel MUNTEANU (Brăila), Eugen MUNTEANU
(Iași), Anatol PETRENCU, Ioan-Aurel POP (București), Adrian
Dinu RACHIERU (Timișoara), Mina-Maria RUSU (București),
Victor SPINEI (București), Constantin ȘCHIOPU, Victor A. VOICU
(București)

*Revista „Limba Română” este editată cu sprijin financiar
din Fondul Recurent al Donatorilor – Academia Română*

*Orice articol publicat în revista „Limba Română” reflectă punctul
de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției*

Textele nepublicate nu se recenzează și nu se restituie

Pentru corespondență:

**Ap. 226, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 64, Chișinău,
MD-2001, Republica Moldova. Tel.: (+373) 22 23 44 12, (+373) 22 23 87 03
e-mail: limbaromanachisinau@gmail.com
pagina web: www.limbaromana.md**

S U M A R

ARGUMENT

Ioan-Aurel POP

Rădăcinile culturii române moderne /
The roots of modern Romanian culture

7

RECITINDU-L PE EMINESCU

Oxana GHERMAN

Eminescu astăzi. Receptarea textelor poetice din manuscrise /
Eminescu today. Understanding the poems from manuscripts

13

Silvia-Ofelia CHELARIU

Forme ale principiului holografic în creația eminesciană /
Forms of the holographic principle in Eminescu's works

17

Cristinel MUNTEANU

O „greșeală” poetică la Eminescu / A poetic „mistake” in Eminescu

25

UNIVERSUL VIRTUȚILOR CREȘTINE

Igor GUZUN în dialog cu Constantin NECULA

**„Eu doar am învățat să las cuvintele să se așeze în liniște în locul
 ce și-l doresc” / “I’ve just learned to let the words settle quietly
 into the place they want”**

29

LIMBAJ ȘI COMUNICARE

Cristinel MUNTEANU

Etica limbajului. Clarificări / The ethics of language.
Some clarifications

37

Iraida CONDREA

Asimetria gender în limbă / Gender asymmetry in language

47

4 **Limba ROMÂNIA**

Viorica MOLEA

Reconsiderări ale stilului epistolar în era tehnologiilor informaționale / Rethinking the epistolary style in the era information technologies 55

Eugenia MINCU

Despre un *a fi* al cuvântului românesc (limba română – controverse și corectitudine) / About the Essence of the Romanian Word (Romanian language – controversies and correctness) 63

EX CIVITATE

Ion I. IONESCU

Despre înțelegerea comunicării publice / On understanding the public communication 70

ITINERAR LEXICAL

Victor RAVINI

Etimologiile elucidează istoria sau o falsifică / Etymologies elucidate history or falsify it 85

SINTEZE

Iulian BOLDEA

Nichita Stănescu. Poetica și poietica trăirii (II) / Nichita Stănescu. Poetics and poietics of living (II) 99

ANALIZE ȘI INTERPRETĂRI

Diana POPA

Valențe metaforice în predicile lui Valeriu Anania / Metaphorical valences in Valeriu Anania's sermons 106

CĂRȚI ȘI ATITUDINI

Delia MUNTEAN

Cum se construiește un destin / How to Build a Destiny 116

Ana BANTOȘ

Lucian Vasiliu, spărgând tăcerea de dincolo de cuvinte / Lucian Vasiliu, breaking the silence beyond words 122

Lucian VASILIU

Ciclu de versuri / Poetry 128

POESIS

Nicolae POPA	
Poeme / Poems	135
Premiu din Maramureș / Award from Maramureș	142
Marinela APOSTU	
Poeme / Poems	144
Florian COPCEA	
Poezia ființei / The poetry of being	151

SCRISUL CA IZBÂNDĂ SPIRITUALĂ

Alexandru BANTOS	
Destin „răstignit în nevoi” / A Destiny: “crucified in dearth”	156
Dumitru ȚĂRA	
Poeme și aforisme / Poems and aphorisms	167

RESTITUTIO

Gheorghe PĂUN	
Și a fost Anul Urmuz ... / After the Urmuz Year 2023	180
URMUZ	
Pâlnie și Stamate. Roman în patru părți. Fuchsiada. Poem eroico-erotic și muzical, în proză / The Funnel and Stamate. A Novel in Four parts. The Fuchsiad. An Erotic-Heroic and Musical Poem in Prose	187

PORTRETE DIN CUVINTE

Constantin OLTEANU în dialog cu Vasile IOVU	
„Cântecul ne trezește dorurile și ne aduce aproape oamenii dragi” / “The song awakens our longings and brings our loved ones close”	198

REGISTRU ACTUAL

Dorin CIMPOEȘU	
Alegerea noului bașcan a tensionat relațiile Chișinău – Comrat / The election of the new Bașcan tensioned relations Chisinau – Comrat	207

DIALOGUL ARTELOR

Constantin OLTEANU în dialog cu OviD POP

Fotograful e cel care vede lumea cum nu o vede oricine /
The photographer is the one who sees the world as no one else sees it 224

OviD POP

Mirajul artei fotografice / The mirage of photographic art I-VIII**LECȚIILE ISTORIEI**

Anatol PETRENCU

Federația Rusă – stat revizionist agresor / Russian Federation –
revisionist aggressive state 232

Valeriu SAHARNEANU

Republica Moldova în căutarea destinului: cu UE pacifică în față
și cu Rusia războinică în spate / The Republic of Moldova in search
of destiny: with the pacific EU in front and with warlike Russia behind 239**GHEORGHE POSTICĂ – 70**

Anatol PETRENCU

Un istoric cu realizări merituoase / A history with meritorious
achievements 246**GRIGORE ILISEI – 80**

Mihai CABA

O aniversare de har ieșean / An anniversary of grace in Iași 249**DESPRE NOI**

Gheorghe PÂRJA

Limba română este limbă de stat / The Romanian language
is the state language 256**IN MEMORIAM**

Simion BÂNCILĂ, reprezentant de seamă al învățământului /
Simion BÂNCILĂ, notorious representative of education 259

Ioan-Aurel POP

Rădăcinile culturii române moderne

I.-A.P. – președintele Academiei Române, profesor și rector al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. Autor și coautor a peste 80 de cărți, tratate și manuale și a peste 700 de studii și articole, mai recente fiind *Istoria României moderne* (2019); *De la romani la români. Pladoarie pentru latinitate* (2019); *Istoria ilustrată a românilor pentru tineri* (2018); *Istoria, adevărul și miturile* (2018). Doctor Honoris Causa al 10 universități din țară și de peste hotare. Membru al unor academii și societăți savante străine, între care Academia Europeană de Știință și Artă de la Salzburg (Austria), Academia Națională Virgiliană din Mantova (Italia), Ateneo Veneto din Veneția (Italia), Academia Europeană de Științe, Arte și Litere din Paris (Franța) ș.a.

Ziua Culturii Naționale ne duce întotdeauna cu gândul la acei care au făurit cultura românească, la cei care au rostit versuri și le-au și cântat în românește pe câmp ori la horă, la cei care au scris primii în limba noastră și apoi la cei care au ilustrat domeniile de creație spirituală, de la beletristică până la istoriografie și de la folclor până la științele exacte. Membrii și cercetătorii Academiei Române au studiat temeinic, de la 1866 încoace, aceste teme lămuritoare pentru *forma mentis* pe care o avem, pentru felul nostru de a fi români.

Firește, sunt unii porniți pe polemici chiar și de Ziua Culturii Naționale. De ce să fie națională? Să fie națională ziua („Ziua Națională a Culturii”) ori să fie națională cultura („Ziua Culturii Naționale”) ? Sau, mai bine, în spiritul neomarxismului, al „progresismului”, al deconstructivismului și globalismului, să radiem orice referire la națiune și să ne topim cu toții într-o masă informă, să ne ignorăm antecesorii și creațiile lor, imitând „corectitudinea politică”, inventată tocmai că să arunce în neant experiența

Alocuțiune rostită pe 15 ianuarie 2024 în cadrul ședinței comune a Academiei Române și Academiei de Științe a Moldovei, eveniment dedicat Zilei Culturii Naționale.

istorică a popoarelor, să înlocuiască criteriul meritului cu felurite discriminări nocive. Dar vă propun ca astăzi să uităm aceste nefericite derapaje și să ne cufundăm pentru o clipă în lumea acelor „poeti ce-au scris o limbă ca un fagure de miere” și să privim „zilele de-aur a scripturelor române”.

Astfel, din aceste scripturi aflăm că acum mai bine de două milenii, la Tomis, în vechea Sciție Mică, devenită parte a Moesiei romane, pe-depsitul poet Ovidiu își scria *Tristele* și *Ponticele*, scrisorile sale triste de pe malul Mării Negre: „*Ut sumus in Ponto, ter frigore constitit Ister,/ Facta est Euxini dura ter unda maris./ At mihi iam videor patria procul esse tot annis, Dardana quot Graio Troia sub hoste fuit*”. Pe românește, versurile acestea ar suna așa: „De când mă aflu-în Pont însingurat/ De trei ori Istrul a-înlemnit de ger/ Și undele de Mare-au înghețat./ Dar mie mi se pare că-s stingher,/ De patrie departe mă petrec/ De-atâția ani câți Troia s-a ținut,/ Amenințată de dușmanul grec,/ Călcată de nimicitorul cnut” (*Tristele*, V.10.1-4). Trei ani de exil îi păreau poetului a fi fost zece ani. Avea să scrie cu greu, după alți ani de chin, „o cărțuție” de poezii în limba getică, din păcate pierdută. Dar versurile latinești făcute de Ovidiu pe țărmul Mării Negre, la Constanța, au rămas în patrimoniul culturii universale. Pe la anul 124 d. Hr., adică acum 1 900 de ani, împăratul Romei Hadrianus crea în Dacia primele orașe cu rang de municipiu, de la Dunăre până pe Someșuri. Ele aveau să devină, prin școlile publice deschise acolo, focare de cultură și, natural, de alfabetizare a daco-romanilor. Dacia a făcut parte din cel mai mare (întins pe trei continente), mai prosper și mai civilizată stat al lumii de atunci. În perioada migrațiilor, episcopul got Wulfila a tradus Biblia în limba sa germanică printre geți și a predicat la Dunărea de Jos în greacă, gotică și latină, ultima limbă fiind destinată înțelegerii daco-romanilor, aflați atunci pe cale de creștinare. Pe la 587 (adică acum aproape un mileniu și jumătate, s-ar fi rostit de către latinofonii din nordul Balcanilor primele cuvinte în limba română: *Torna, torna, fratre!*, adică „(În)toarnă-te, (în)toarnă-te, frate!”. Ar fi aceasta prima mărturie de limbă română arhaică ori de străromână. Istoricește nu ar fi de mirare, fiindcă poporul român și limba română se aflau în ultima etapă a formării lor, finalizată pe la anii 800 d. Hr. (la fel cu popoarele romanice frățești).

Limba a fost mereu, la toate popoarele vechi, marca principală a naționalității lor, iar românii nu au făcut excepție. Acum 650 de ani, în

anul 1374, chiar în momentul în care o oaste ungurească era pregătită să atace Moldova, papa Grigore al XI-lea se adresa regelui Ludovic I și celor doi arhiepiscopi ai Ungariei (de Strigونیu și de Caloce), cerându-le să accepte crearea unei episcopii proprii pentru „o anumită parte a mulțimii națiunii românilor” (*certa pars multitudinis nationis Wlachonum*) „care locuiau în apropierea hotarelor Regatului Ungariei, spre tătari” (*qui circa metas Regni Ungarie versus Tartaros commorantes*) și care, deși „ trăiau după ritul și schisma grecilor” (*secundum ritus et scisma Grecorum vivebant*), fuseseră atrași în parte „la adevărul sfintei credințe catolice” (*ad sacre fidei catholice veritatem*), prin strădania zisului rege. Motivația acestei inițiative papale de creare a unei biserici catedrale cu episcop propriu pentru români este surprinzătoare: acești români nu erau mulțumiți de slujba preoților unguri (*de solo ministerio sacerdotum Ungarorum non sint bene contenti*), fapt pentru care cea mai mare parte a lor nu acceptaseră pasul convertirii. Din punct de vedere logic, motivația este firească: pentru succesul oricărei convertiri la o credință, la o doctrină, la o idee de orice tip este nevoie de dialog, de un efort de convingere, iar acestea nu se pot realiza într-o limbă străină și necunoscută celor vizați. Ca urmare, papa „poruncește și dă sarcină” regelui și celor doi arhiepiscopi ai Ungariei să accepte ca episcop al mulțimii acelor români pe Antonio de Spoleto, „profesor” din Ordinul Fraților Minorți, despre care se spunea că „știe limba zisei națiuni”, a românilor (*qui linguam dicte nationis scire asseritur*). Se poate ca unii dintre românii răsăriteni să se fi adresat autorităților ecleziastice (este posibil să fi fost vizat direct papa), cerând dialog în limba română. Rămâne copleșitor acest argument al limbii, adică apărarea limbii române în fața intruziunilor apusene, orchestrate de Regatul Ungariei. De aceea, Șerban Papacostea nu ezita să scrie – încă de prin anii '80 ai secolului trecut – că apariția limbii ca argument al opoziției românilor față de efortul de supunere a lor prin convertire „era unul din indiciile cele mai puternice ale intrării în scenă a națiunii și în istoria românească”. Natural, este vorba aici despre națiunea medievală, așa cum a fost ea studiată și teoretizată în Occident și în Statele Unite, începând cu zorile secolului al XX-lea. Națiunea medievală are o serie de deosebiri notabile față de națiunea modernă. Dar limba este argumentul principal al coeziunii și pentru națiunile moderne. Prin urmare, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, unii dintre români luptau pentru

identitatea lor prin limbă, iar acești „unii dintre români” erau români moldoveni, ceea ce nu este puțin lucru.

Slavonismul nostru bisericesc ne-a păstrat în plan cultural în aria culturii bizantine, în mijlocul unei mari spiritualități care purta sigiliul „Bizanțului după Bizanț” (Nicolae Iorga). Acum aproape cinci secole, Diaconul Coresi și ucenicii săi (între 1556 și 1583) au transformat la Brașov tiparul slavon în tipar românesc și au așezat temeliele limbii literare. De-atunci, cărturarii români au început să scrie românește sau și românește. Unul, prea repede uitat uneori, a fost Dosoftei (1624-1693).

Mitropolit al Moldovei, trecut în rândul sfinților de Biserica Ortodoxă Română, Dosoftei s-a născut în urmă cu patru sute de ani și a trăit într-un secol zbuciumat de luptele interne dintre partidele boierești și de rivalitatea marilor puteri pentru dominarea țării sale. A fost poet și traducător, un adevărat cărturar. S-a numit Dimitrie Barilă și a venit pe lume la Suceava. A studiat la Iași, la Academia Domnească fondată la 1640 de Vasile Lupu, cel „cu hire împărătească”, și apoi la Liov, după reguli ale umanismului târziu. A învățat greaca, latina, slavona, rusa și polona. Ajutat de spătarul Neculai Milescu, a adus din Rusia o tiparniță și a tipărit la Mitropolie, în românește, cărțile liturgice de bază, promovând folosirea limbii române în biserică. Opera sa principală este „Psaltirea în versuri”, carte bisericească de ritual cu cei 151 de psalmi atribuiți regelui David, parte a Vechiului Testament. Este un monument al limbii române, începutul poeziei scrise a românilor și ilustrare a limbii literare, bazate pe ritmul, rima și măsura poeziei populare: „La apa Vavilonului,/ Jelind de țara Domnului,/ Acolo șezum și plânsem,/ La voroava ce ne strânsem/ De te-aș putea uita-te,/ Ierusalime cetate”. Versurile acestea sună frumos în „limba vechilor cazanii” (cum ar fi spus părintele Alexe Mateevici). Dosoftei a fost, alături de cronicari, de Varlaam, de logofătul Udriște Năsturel, de stolnicul Constantin Cantacuzino, unul dintre cei mai mari intelectuali români ai secolului al XVII-lea, prețuitor al documentelor și inscripțiilor, conștient de rolul important al culturii românești în sud-estul Europei. Pe vremea lui Dosoftei și a cronicarilor moldoveni, limba noastră nu respecta reguli de gramatică, fiindcă timpurile verbelor și formele substantivelor se pliau după logica basmului și a poeziei populare, în care plânserăm era „plânsem”, vorba era „voroavă”, zicerea era „dzicere” ori „dicere”, pâinea

era „pâne”, câinele era „câne” pe lângă omul ista (nu „acesta”). Toate aceste forme arhaice erau mai aproape de latina populară decât formele literare pe care le-au rânduieș savanții ulterior. Vorba rostită și scrisă se prelingea atunci cătinel, ca apa micului izvor lângă care avea să se culce apoi ades micul Eminescu.

Am vrut să închei intenționat cu Dosoftei – cel născut acum patru secole la Suceava, pe când Moldova se întindea până la Nistru – ca să nu uităm că avem cultură veche românească și că lumea nu începe cu noi, epigonii, că, în ciuda detractorilor, marea literatură modernă s-a clădit pe antecedente notabile. Numai că Ziua Culturii Naționale nu se poate celebra fără Eminescu. Trebuie să ne amintim că în 1889, adică în urmă cu 135 de ani, se stingea din această lume efemeră copilul născut la 15 ianuarie 1850, dar abia atunci, la 15 iunie 1889, începea viața lui eternă, fiindcă el este cel mai mare spirit pe care l-a născut vreodată poporul român. Dacă el, Eminescu (alături de alți clasici, precum Alecsandri, Creangă, Caragiale, Slavici ori Coșbuc), nu este cunoscut și apreciat în lume cum s-ar cuveni și dacă străinătatea are o altă ierarhie a valorilor intelectuale românești decât avem noi, în Țară și în Republica Moldova, nu este vina lui Eminescu, ci a noastră. Și, poate, a lumii nedrepte în care trăim și în care criteriile de valoare sunt strâmbe.

Eminescu a avut o capacitate de asimilare ieșită din comun și o putere de judecată de profunzimi neatinse de alții. A trăit în epoca ridicării edificiului statal național, dar a criticat dur societatea contemporană. La 1884 (acum 140 de ani), primind drepturi de autor pentru poeziile trimise la „Familia” de la Oradea, îi scria lui Iosif Vulcan: „Mult stima-te domnule și amice, mulțumesc pentru onorariul trimis – cel dintâi pentru lucrări literare pe care l-am primit vodată-n viață. În România domnește demagogia, și în politică și în literatură; precum omul onest rămâne aici necunoscut în viața publică, astfel talentul adevărat e înecat de buruiana rea a mediocrităților, a acelei școale care crede a putea înlocui talentul prin impertinență și prin admirație reciprocă. [...] Te asigur că a fost pentru mine o rară mângâiere de-a mă vedea remunerat dintr-un colț atât de depărtat al României, din Oradea-Mare ...”. Eminescu era profund decepționat de viața publică românească, dar trăia ideea unirii și vedea România ca și cum ar fi existat deja. Cu de-

cenii înainte de 1918, el plasa Oradea în România și jubila cu gândul la „marele viitor” al țării sale.

Eminescu a fost un vizionar, a creat în spiritul poporului său, dar a cunoscut și armonia popoarelor lumii. El nu a scris pentru un loc și pentru un timp anume, ci pentru nesfârșire. De aceea, ziua nașterii copilului zburdător pe dealurile de la Ipotești este ziua fastă a destinului acestui popor, proclamată în chip înțelept, în cele două state românești și în sufletele românilor de oriunde, drept Ziua Culturii Naționale.

Abstract

The roots of modern Romanian culture

Keywords: Ioan-Aurel Pop; Romanian Academy; Academy of Sciences of Moldova; joint meeting; January 15; National Culture Day

The article includes a retrospective of the development of Romanian culture. The author views the Romanian National Culture Day on January 15, the birthday of Mihai Eminescu as an occasion to mark in the two Romanian states the unity and continuity of the Romanian spiritual heritage.

Oxana GHERMAN

Eminescu astăzi. Receptarea textelor poetice din manuscrise

O.G. – doctor în filologie. Absolventă a Facultății de Filologie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (2010). Lector la UPS „Ion Creangă” din Chișinău (2014-2021). Cercetător științific la Institutul de Filologie Română „B.P. Hasdeu” din Chișinău (din 2020). A publicat volumul de cronici și eseuri literare *Tentația identității* (Prut internațional, 2020), apreciat cu Premiul Uniunii Scriitorilor din Moldova (2021), și placheta de poezie *Efect întârziat* (Tracus Arte, 2021), în urma obținerii Premiului Național pentru debut în poezie „Traian T. Coșovei” (2020).

Fiecare re-lectură integrală, la distanțe de cinci-zece ani, a poeziei lui Mihai Eminescu se reconfirmă ca sursă unor energii estetice revigorante și ca spațiu esențial de formare culturală și literară a cititorului în creștere. Opera lui Eminescu rămâne la fel de ofertantă și pentru generația nativilor digitali, care au ocazia să-și contureze o viziune amplă asupra perioadelor istoriei literaturii române studiind în școală nu doar texte antologice ale autorilor clasici și moderniști, ci și scrieri postmoderniste. A reveni periodic, în procesul de studiu al literaturii române, la poezia eminesciană, ca modalitate de deschidere a textului către alte texte, de receptare a dialogului dintre vocile unor poeți din diverse epoci, de reînnoire (prin interconectare ideatică) a prismelor de interpretare, este un criteriu al excelenței în didactica disciplinei.

Pe lângă textele eminesciene exponențiale, arhicunoscute, incluse în curriculumul național și studiate începând din ciclul primar până la absolvirea liceului, atestăm, în manuscrisele poetului (Mihai Eminescu, *Opere*, vol. 1, Editura Gunivas, 2001, compartimentul *Din manuscrise*, p. 201-654), poezii care pot fi valorificate practic la orele de limba și literatura română, a căror receptare ar

înlesni cultivarea tânărului cititor în orizontul unor perspective non-finite asupra creației lui Eminescu, făcându-l să descopere – dincolo de mitul acestei personalități creatoare, de rigiditatea canonică a exegezelor – o poezie vie, percutantă, deschisă actualității.

Nu este o noutate că textele poetice sunt mediatori activi ai procesului de instruire, servind ca material demonstrației didactice în predarea fenomenelor, proceselor și noțiunilor literare. O adevărată lecție de prozodie, în acest sens, poate deveni lectura și analiza poemului *Ecó*, eterogen sub aspect compozițional, având – în partea inițială și în cea finală – o versificație asimetrică, o schemă ritmică și o sintaxă poetică deosebite de cele clasice, prin care obișnuim a defini lirica lui Eminescu. O bijuterie prozodică este și textul *Numai poetul*, în care ritmul și rima se asociază într-un complex eufonic apropiat poeziei neomoderniste. În aceeași lumină pot fi citite textele *Lebăda*, *Ce s-alegea de noi...*, *În ochii tăi citisem...*, *Stelele-n cer* ș.a., în care poetul experimentează felurite structuri ritmice, moduri de versificare, tipuri de rime, ieșind din tiparele metricii clasice.

O viziune neașteptată asupra universului citadin descoperim în poezia *Privesc orașul-furnicar*, care reflectă fluxul interminabil de oameni, zgomote, mișcări, agitația, graba, forfota, superficialitatea gândirii și trăirilor, motivând – prin punctul de vedere al eului poetic – îndemnul indirect, adresat cititorului, de a-și schimba poziția în lume, de a părăsi gloata, de a-și autodepăși condiția, înălțându-se, intelectual și spiritual, la nivelul de la care lumea se vede astfel. În aceeași cheie se va lectura și poezia *Patria vieții e numai prezentul*, conținutul (de o actualitate frapantă al) căreia ne despovărează de greutatea unui trecut pe care, deși l-am trăit, nu-l putem accepta; ne absolvă de teroarea necunoscutului, a impredictibilului din viitor, ne protejează de capcanele unor orgolii deșarte, provenite din iluzia unicității și a măreției noastre, anulate prin ideea finală precum că tot ce e specific uman/personal este în același timp general valabil, așa cum în picătura de ploaie se oglindește întregul univers.

Un motiv de exaltare estetică, în imaginarul eminescian, este farmecul lumii vegetale în sclipirile ei nocturne. Poezia *Luna iese dintre codri...* ar completa gama textelor pe tema relației omului cu natura, prin senzația de firesc pe care o produce, de prospețime, de contact senzorial

nemijlocit al cititorului cu lumea reprezentată. Imaginile succedă într-un ritm cinematic, hipnotizant. Poetul animează vegetația și plasează personajul uman, drept admirator tainic, în mijlocul freamătelor de viață nocturnă: „...numai norii/ Lin se-mbină, se dezbină/ Ca fâșii de gaz albastru, Ca și aburi cu lumină.// Lin pin iarbă scotocește/ Apa-n prund și-n pietricele./ Florile surăd în taină, / Oare ce-or surăde ele? (...)// Înfașat în întuneric,/ Eu nu văd, nu aud șoapte./ Ah, mă simt atât de singur!/ Este noapte, noapte, noapte!” (p. 383-384). Luxurianța și dinamismul lumii vegetale nu fac decât să accentueze starea de încremenire a omului în singurătatea lui absolută. În continuitatea temei singurătății, poezia *Pierdut în suferința...* este o splendidă replică a creației despre condiția omului de geniu.

Între textele din manuscrise găsim poeme ale orchestrației naturii ca mediu potențiator al tensiunilor erosului, dar și poeme ce îmbogățesc galeria de portrete lirice feminine cu exemplare incomparabile, care demonstrează versul eminescian, în magnifica lui simplitate, limpezindu-și neconținut esențele (*O dată te văzusem, Venin și farmec... ș.a.*). În extinderea receptării poeziei *Dorința*, textul *De-ar fi mijloace...* reflectă intensitatea aspirațiilor erotice într-o formulă ingenuă, autentică. Interesantă ar fi, tot la etapa de extindere, analiza comparativă a versiunilor finale ale textelor eminesciene celebre cu versiunile lor de lucru, identificate în manuscrise, cercetând aspectele care fac din fiecare text final cea mai bună variantă.

Amintind o poezie cunoscută, cu titlul *În zadar în colbul școlii...*, s-ar cuveni să conchidem că literatura și – prin excelență – poezia îi formează tânărului cititor gustul estetic, îi antrenează voința în actul căutării/ revelării de sensuri, îi dezvoltă gândirea critică, discernământul, capacitatea de a extrage esențele valorice din structuri absconse („Cauți urma frumuseții/ și îndemnurile vieții”), îi transmite fascinația față de forța creatoare a omului și tentația perfecțiunii („Și cu slovele lor strâmbe/ Ai vrea lumea să se schimbe”), dar toate acestea sunt zadarnice dacă cititorul, captat în lumea textelor, rămâne impasibil la pulsațiile proprii realități, or rostul artei nu este doar să propună alternative estetice, ci și să limpezească prismele de percepție/trăire a poeziei existenței. Abordată aici și acum, de pe pozițiile și prin experiența cititorului de azi, poezia secolelor trecute își poate atinge noi dimensiuni valorice.

E nevoie, aşadar, de a se crea la orele de limbă şi literatură română contexte psihoafective favorabile pentru o apropiere personală a cititorului tânăr de poezia eminesciană, pentru o receptare firească, netrucată, lipsită de constrângeri. În practicile de lectură şi interpretare a poeziei din manuscrise, elevul va descoperi în Eminescu spiritul inovator, neconformist, căruia nu-i sunt străine jocul, (auto)ironia, intertextul, hibridizarea, experimentul ş.a., neobositul căutător al noilor formule estetice, care a testat potenţele fonologice, morfosintactice, semantice ale limbii române, depăşind, în numele marii creaţii, propriile matrici ale rigorii.

Abstract

Eminescu today. Understanding the poems from manuscripts

Keywords: *Eminescu; poetry; manuscripts; reception; perspective; didactic*

The way in which the young reader approaches Eminescian poetry (and his relationship with poetry, in general) is determined by the contexts in which the student is asked for emotional, cognitive, aesthetic reactions inherent in reading poetic texts, how his reading experience is cultivated in school. The article proposes a group of poetic texts from the manuscripts of Mihai Eminescu for didactic use, the reception of which in school, even as an extension of the study of recognized texts, would condition an updated perspective on his creation, connected to individual reality.

Silvia-Ofelia CHELARIU

Forme ale principiului holografic în creația eminesciană

S.-O.C. – profesoară, drd., directoare la Centrul Județean de Excelență Vrancea, profesor asociat la Universitatea „Transilvania” din Brașov (2000-2008). Autoare a peste 50 de articole și lucrări de critică literară, eseistică și didactică. Premii: Premiul I ex-aequo pentru volumul *Paradigme eminesciene*, la Salonul literar Dragosloveni, 2000; Premiul I la Concursul național de literatură și arte vizuale „Laudă semințelor, celor de față și-n veci tuturor”, secțiunea eseu, critică literară și istorie literară, edițiile 2022 și 2023.

O operă de artă valoroasă se impune în două moduri: pe de o parte, este capabilă să învingă timpul, pe de altă parte, invadează spațiul din jurul său și îi conferă valoare. Din această perspectivă, lucrările lui Solomon Marcus, chiar dacă nu sunt receptate ca opere de artă, se aseamănă cu acestea. Într-un univers atât de relativ, *Paradigme universale* oferă accesul la dimensiuni superioare de înțelegere a lumii, într-un complex ideatic ce permite formarea unei infinități de mesaje. Astfel, creația marcusiană însăși „este ansamblul interacțiunilor ei cu toate celelalte opere”, încât are loc „o adevărată provocare a istoricității, a viziunilor de tip trecut-prezent-viitor” (Marcus 2011: 762). Apoi, dimensiunea cognitivă a lucrărilor sale, care include și o dimensiune afectivă, invadează spațiul extratextual și inspiră.

În multitudinea de opinii, teorii, polemici din care omul de știință construiește un edificiu ideatic robust, filologul, filosoful, esteticianul Solomon Marcus observă recurența unor teme și concepte care se resemantizează ca surse de poeticitate, cu o aură semasiologică inedită.

Dihotomia invenție-descoperire, în sensul dat celor două concepte de Solomon Marcus,

definește nu atât o relație, cât un întreg știință-artă, pe care domnia-sa îl explorează într-o stare de mirare specifică marilor creatori. Aproape de fiecare dată, autorul *Paradigmelor universale* pornește de la marile invenții sau descoperiri ale științei moderne, pe care le studiază empiric. Dar niciodată analiza nu se oprește în granițele științei, ci reface mereu întregul. Astfel procedează și cu holograma – o definește, o descrie, îi subliniază particularitățile și îi delimitează orizontul experimental, în relație cu știința și cu arta deopotrivă. Căci, așa cum consideră el, „știința și arta au în numitorul comun al lor capacitatea de a exprima infinitul cu ajutorul finitului, de a reduce invizibilul la vizibil, deci ele se prevalează de principiul holografic” (*Idem*: 182).

Cheia de boltă a analizei principiului holografic se conturează în relație cu creația eminesciană. Și, pentru că importantă în această relație este în primul rând viziunea holografică eminesciană, Solomon Marcus propune ca opera să fie permanent corelată cu manuscrisele și adusă în prezentul unei receptări dinamice: „Ne va interesa în primul rând nu ce a vrut să spună Eminescu prin cutare sau cutare cuvinte (chestiune de multe ori zadarnică, fără perspectiva de a fi tranșată!), ci la ce semnificație îl conduc ele pe cititorul de azi, cunoscător al tuturor dezvoltărilor pe care le-a acumulat cultura secolului al XX-lea” (*Idem*: 813).

Solomon Marcus urmărește cum, pe de o parte, la Eminescu matematica se transformă în metaforă, iar pe de alta intuițiile poetice pot fi citite ca intuiții științifice pe care teoriile secolului al XX-lea le confirmă: figurări ale teoriei relativității sau ale teoriei antiparticulelor și antimateriei, ideea comprimării și dilatării marilor distanțe și viteze, timpul subiectiv, lumea văzută ca sistem, funcționând în virtutea principiului holografic („Unul e în toți, tot astfel cum una e în toate”), împreună cu o serie de alte probleme referitoare la cosmos, cosmogonie, infinit, haos. Prin aceasta, Eminescu devine aliatul său în pledoaria pentru transdisciplinaritate.

Cel mai interesant aspect al hologramei este acela că te poți roti în jurul ei, să o vezi. Și tot Solomon Marcus descoperă o relație semantică interesantă: în cele mai multe limbi, verbul *a vedea* interferează cu *a înțelege*. Prin analiza sa, Solomon Marcus își provoacă cititorul în mod continuu să vadă în adâncime „holograma Eminescu”. Și să o înțeleagă din perspectiva cititorului de azi, căci „un scriitor e un creator de reguli

a căror putere generativă nu e niciodată limitată la opera pe care el a produs-o în mod efectiv”, iar „a fi un bun cititor înseamnă tocmai a sesiza aceste reguli și a dezvolta acele virtualități care nu au putut fi explicate în text” (*Idem*: 359).

Dacă ne-am roti în jurul hologramei marcusiene, am descoperi și fascicule de lumină care iradiază în sfera vizualului estetic: calitatea narativă a operelor de artă; modul în care constituirea unei semiologii picturale implică funcția de mediere a limbajului; faptul că sintagma narativă se regăsește în sintagma iconică a tabloului; aspecte logice și semiotice ale culorii, luminii și umbrei; cromatică în portretul eminescian. Cu toate aceste idei coroborate cu lucrări de referință pertinent analizate, Solomon Marcus se apropie de orizontul ekphrasis-ului, teorie modernă care oferă, în ultimii treizeci de ani, o taxonomie extinsă, cu o metodologie care încă se construiește. Fără să beneficieze de o abordare explicită în paginile sale, teoria ekphrasis-ului pare să fi făcut parte din preocupările autorului. Concurența dintre artele surori este tema centrală în câteva dintre capitolele pe care autorul le dedică artelor plastice. De exemplu, în *Temporalitatea în artele vizuale*, prezintă modul în care pictura învață în timp să suplinească absența obiectelor lingvistice, specifice literaturii, printr-o semiotică proprie, capabilă să refacă relația dintre timp, spațiu și persoană – idee care, de altfel, începând de la G.E. Lessing și până la teoreticienii contemporani, străbate toate lucrările fundamentale construite în jurul conceptului *ekphrasis*. Sau, în *Structură și temporalitate*, analizează modul în care artele vizuale spațializează timpul, aspect care constituie un avantaj al acestora în concurența cu literatura.

Oricare cititor se lasă absorbit de toate aceste învățături simte nevoia să revină la creația lui Eminescu, pentru a se roti din nou în jurul hologramei acestuia, întrebându-se în ce măsură mai este ceva de văzut, deci de înțeles. Adică în ce măsură opera acestuia, citită din perspectiva teoriilor moderne, îl poate conduce spre semnificații noi.

Ekphrasis-ul este asociat în lucrările de specialitate cu apariția muzeelor, astfel încât prezența sa în literatura română este semnalată după Primul Război Mondial. Or, fără să neglijăm izvoarele interne, de o importanță majoră cel puțin în prima etapă a configurării creației eminesciene, trebuie să ținem cont, în egală măsură, de fap-

tul că personalitatea acestuia s-a format într-o cultură dinamică, în care se făcea trecerea către arta modernă. Încă din perioada formării sale la Cernăuți, Eminescu ia contact cu valorile și deschiderile culturale occidentale, prin apetența pentru lectură. În *Opera lui Mihai Eminescu*, G. Călinescu citează un fragment din ms. 2291, f. 35 din care se întrevește interesul timpuriu al acestuia pentru artă și practica vizitării muzeelor, chiar într-un spirit ludic, specific vârstei: „Suveniri din copilărie. (...) Galeria de tablouri. În căsuța din grădină lipisem pe pereți chipuri rupte din jurnale – ca un quod-libet – și o numeam galerie de tablouri, pentru vederea căreia trebuia să se plătească entrée” (Călinescu 1976: 432). Apoi, în timpul studiilor de la Viena și Berlin, are acces la marea cultură europeană și se dezvoltă într-un mediu cu o consistență artistică aparte. Pasiunea lui Eminescu pentru artă exaltă atât din manuscrise ori publicistică, demonstrând educația sa în acest domeniu, cât și din consemnările contemporanilor săi referitoare la plăcerea pe care o trăia atunci când privea, uneori ore de-a rândul, tablourile expuse în muzeul imperial ori în galeriile particulare: „La mijloacele de cultură pe care le-a întrebuințat el, trebuie neapărat să numărăm și diferitele muzee ce le posedă în număr atât de mare capitala Austriei, apoi renumitele galerii de pictură și diferitele expoziții de artă. Eminescu le cerceta pe toate, cu catalogul explicativ în mână și adese îmi spunea că va mai cerceta cutare muzeu sau cutare galerie” (Ștefanelli 1914: 54). În egală măsură, printre pasiunile de lectură din această perioadă se află lucrările lui Lessing, Schiller, Goethe (filosofi ale căror lucrări estetice sunt recunoscute de teoreticienii moderni ai ekphrasis-ului) ori scrierile lui Théophile Gautier și William Shakespeare, scriitori ekphrastici.

Ekphrasis-ul este de obicei paragonal: construiește o relație de antagonism sau de rivalitate între textul scris și textul vizual pe care îl citește sau îl „emite”. Urmărind modelul descrierii eminesciene, considerăm că poetul asimilează în opera sa, pe lângă ideile literare și filosofice, și unele dintre tablourile care l-au atras. Multe dintre textele sale, bogate în detalii descriptive, provoacă un răspuns ekphrastic puternic. Este un aspect care necesită o cercetare, integrată, desigur, celorlalte perspective interpretative, chiar dacă se cunoaște prea puțin despre operele plastice la care a avut acces.

Așa cum intuiește Solomon Marcus, există și o altă dimensiune a descriptivului eminescian care necesită a fi investigată: culoarea. Eminescu a cunoscut *Estetica* lui Friedrich Theodor Vischer și, de asemenea, conceptul de empatie, folosit pentru prima dată, în domeniul estetic, de fiul acestuia, filosoful german Robert Vischer, de unde se dezvoltă teoria receptării formelor de artă. În creația eminesciană, culoarea nu este atât un element decorativ ori un mijloc prin care sunt redată elemente din spațiu, cât o formă de exprimare a ființei și de așezare a ei într-o nouă ordine existențială. Astfel, descrierile eminesciene sunt de cele mai multe ori o formă de spațializare a emoțiilor, ca rezultat al empatiei în culoare. Rezultă de aici un mod original de îmbinare a unor forme variate de comunicare: ceea ce descrierea pierde, în general, prin faptul că limbajul construiește o imagine în succesiune, câștigă la Eminescu prin elementul cromatic încărcat afectiv. Adeseori, spațiul descris este mai puțin o imagine ca sumă de forme, cât o îmbinare cromatică prin care este reliefată ființa, nu atât obiectul. Solomon Marcus consideră (Marcus 2011: 830) că mai ales în portretele eminesciene există o sumă de coduri, dominate de cel cromatic, care acționează holografic în intenția conturării imaginii afective a ființei care ajunge astfel să depășească limitele spațiului în care este surprinsă și să-l domine. Preferința poetului pentru portretul accentuat cromatic se înregistrează mai ales după 1870, când Eminescu are acces la muzeele din Viena: „De vrei ca toată lumea nebună să o faci,/ În catifea, copilă, în negru să te-mbraci/ Ca marmura de albă cu fața ta răsari,/ În bolțile sub frunte lumină ochii mari/ Și părul blond în caier pe umeri de zăpadă/ În negru, gură-dulce, frumos o să-ți mai șadă!/ De vrei să-mi placi tu mie, auzi? și numai mie,/ Atuncea tu îmbracă mătasă viorie./ Ea-nvinețește dulce, o umbră-abia ușor” (*Icoană și privat*). Eminescu forțează parcă ochiul cititorului să recepteze tabloul nu într-o succesiune a enumerării detaliilor, ci în simultaneitate, sub impulsul jocului de culoare alb-negru, lumină-umbră, ca în pictură. E aici o poetică a privirii specifică artelor vizuale și creației eminesciene deopotrivă.

În holograma Eminescu se întrevăd diferite fascicule care trădează o posibilă corespondență cu tablourile „citite” în muzeele din Viena sau Berlin. Ne vom opri la un singur exemplu: motivul oglinzii și al dublului, care ocupă printre cele mai rafinate forme în creația eminesciană. Cerul se răsfrânge în undele lacului, ca într-o oglindă („Ca cerul ce privește-n

lac/ Adâncu-i cuprinzându-l” – *Să fie sara-n asfințit*; stele se văd uneori nu pe cer, ci direct pe pământ, reflectate de ape („Ce mi-i vremea, când de veacuri/ Stele-mi scânteie pe lacuri” – *Revedere*). Lumea de dincolo de oglinda apei este simetrică celei reale, iar legătura dintre ele se face prin lumina completată adeseori de o paletă largă de culori. Artă secolului al XIX-lea, în cadrul căreia se formează Eminescu, descoperă diverse posibilități de a depăși lumea obiectivă pe care o immortalizează și instaurază noi universuri. Este un rezultat al căutării permanente de a depăși spațiul limitat al tabloului, al momentului surprins în unicitatea sa, printr-o amplificare a distanțelor și a senzațiilor. Poezia lui Eminescu pare că nu se mai mulțumește, ca în pictură, cu reprezentarea lumii obiective și inventează un univers al ei, în care devine posibilă percepția lumii impalpabile interioare printr-un cod lingvistic muzical și cromatic. Ceea ce în lumea obiectivă este o simplă formă, în universul eminescian devine conținut afectiv. Lumea reflectată în oglindă, deși virtuală, dobândește consistența unui univers credibil în care scriitorul și cititorul se întâlnesc în stare. Sugestiv este chiar titlul poeziei *Icoană și privaz*, care exprimă o intenție comună picturii și poeziei eminesciene, deopotrivă: imaginea, limitată de ramă sau ”privaz”, trebuie să depășească limitele reprezentării obiective și să propună receptorului o nouă lume, autoreferențială, recompusă nu din obiecte, ci din stări și sentimente transmise prin culoare. În portretul inițial, albul și negrul sprijină reprezentarea celorlalte culori. Jocul alb-negru, mediat de lumină, pune în valoare o culoare a cărei denumire este aproape intraductibilă în alte limbi: „Atuncea tu îmbracă mătăsă viorie./ E-a-nvinetește dulce, o umbră-abia ușor”. Relația care se stabilește între epitet, verb și substantiv sugerează încercarea de a epuiza întreg spectrul lingvistic nu într-o succesiune de termeni, ci urmând principiul holografic, ca suprapunere de semnificații, pentru a reda starea de melancolie pe care o sugerează această culoare, o stare ce nu este atribuită chipului descris: este sentimentul trăit de poet, în care acesta se întâlnește cu receptorul – *cititor* și *privitor* în același timp.

Obiectele reflexive sunt, în pictură (și la mulți dintre scriitorii cu care a fost asociat Eminescu), un instrument eficace de discreditare a lumii „reale”, aparent solide. În creația eminesciană, trecerea spre motivul dublului se realizează mai ales prin prezența tabloului, a portretului sau autoportretului. Dublul eminescian este o altă formă de reprezentare a relației vis-realitate, care înseamnă mai puțin simetria planurilor conju-

gate, pentru că asemănarea celor două lumi are rolul de a evidenția în primul rând diferențele. Este un aspect în care se topesc surse literare și filosofice consacrate, accesibile lui Eminescu în perioada formării sale, dar la care putea contribui și un filon artistic. În perioada când Eminescu se afla la Viena, în galeriile imperiale era expus celebrul tablou *Autoportret în oglindă convexă*, al lui Girolamo Francesco Maria Mazzola, cunoscut sub numele Parmigianino. Imaginea sugerează sufletul captiv, incapabil să avanseze mai departe decât privirea. Dar lucrul acesta devine posibil prin puterea imaginației. Astfel, la Eminescu, tabloul deschide posibilitatea evadării din real în lumi fantastice și face posibilă o altă ordine universală, ca în *Sărmanul Dionis*, de exemplu. Începutul nuvelei („... și tot astfel, dacă închid un ochi văd mâna mea mai mică decât cu amândoi. De aș ave trei ochi aș vede-o și mai mare, și cu cât mai mulți ochi aș ave, cu atâta lucrurile toate dimprejurul meu ar părea mai mari”; „... În faptă lumea-i visul sufletului nostru”) evidențiază relativitatea percepției spațiale (și temporale) între obiectiv și subiectiv, de care se folosește și Parmigianino când utilizează o oglindă convexă: prin capacitatea de a face razele luminii să se îndepărteze, aceasta reflectă o imagine care nu se afișează într-un mod real. „Dublul” ființei, reliefat prin imaginea lui Dionis, care se reflectă în aceea a tatălui, stabilește o relație ontică între cele două portrete. Este printre puținele exemple când tabloul – fie imaginea lui Dionis, fie a tatălui – se creează prin absența culorii (cu o singură excepție: albastrul strălucitor al ochilor tatălui), într-un joc de lumini și umbre care pune în valoare dimensiunea spirituală a ființei, în locul aceleia obiectiv materiale, imitând parcă tehnica lui Parmigianino. Identitatea structurală eminesciană, care se configurează sub semnul relației *a fi-ființă-ființare*, include creativitatea unui spirit unic, profund vizual și afectiv în egală măsură.

Alteritatea sinergică a „obiectelor” culturale care coexistă în creația eminesciană este mereu provocatoare. Astfel, complexitatea lumii în viziune marcusiană constă și în aceea că, prin lentila magică a propriei holograme, ideile se polisemantizează și dobândesc noi valori, în-cât putem considera despre Eminescu că rămâne un scriitor pentru secolul XXI. Funcțiile și conotațiile vizualului eminescian, subsumate viziunii holografice despre lume, învederează în lucrările lui Solomon Marcus un ansamblu de interacțiuni cu un comportament specific, un adevărat traseu inițiativ la capătul căruia se află Vederea.

Bibliografie

Călinescu 1976: George Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, București, Minerva

Marcus 2011 = Solomon Marcus, *Paradigme universale*, Pitești, Paralela 45

Ștefanelli 1914 = Teodor V. Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu*, București, Institutul de Arte Grafice C. Sfetea

Abstract**Forms of the holographic principle in Eminescu's works**

Keywords: *art; descriptive; aesthetic; holographic; visual*

One of the significant dimensions of the work of Solomon Marcus is represented by the analysis, in various forms and from different angles, of the creation of Mihai Eminescu. The aesthetic conception of the poet, the multiple cultural concerns determine new fields of research, which reflect the interest for absolute knowledge or for the word as a form of artistic communication. Thus, Solomon Marcus places Eminescu's creation in the horizon of the holographic principle, which he identifies both at the level of great ideas and at the level of metaphorical expression. Among these, the primacy of the visual benefits from a privileged place, which, from the perspective of Solomon Marcus, represents a defining aspect of the metaphorical language and the vision of the poet. The road from sight to vision follows that trajectory of the being that ends in a profound Eminesian longing for infinity.

Cristinel MUNTEANU

O „greșeală” poetică la Eminescu

Cr.M. – prof. univ. dr. habil. (doctor în filologie și în filosofie); predă la Universitatea „Danubius” din Galați discipline din sfera științelor limbajului și din domeniul filosofiei. A publicat ca autor: *Sinonimia frazeologică în limba română* (2007), *Lingvistica integrală coșeriană* (2012), *Frazeologie românească* (2013); *Tradition and Innovation in Language and Linguistics* (2017); *Problema sensului la John Dewey* (2019), iar ca editor: Tobias Peucer, *Despre relațiile jurnaliste* (2008), B.P. Hasdeu, *Studii de știința limbii* (2013), E. Coșeriu, H. Geckeler, *Orientări în semantica structurală* (2016; trad. de Cr.M.) etc. Este, de asemenea, autorul a peste 200 de articole și comunicări. Domenii de interes: filosofia limbajului, teoria limbii, semantică, frazeologie, hermeneutică, lingvistica textului.

Atunci când scrii, se întâmplă uneori ca formularea pe care o consideri „variantea finală” să nu fie neapărat cea mai bună în toate privințele. Constatarea este valabilă și pentru textele științifice, nu doar pentru cele literare. În acest sens, un filosof britanic, Robin George Collingwood, afirma următoarele: „Munca la o pictură sau la un manuscris încetează nu pentru că este terminată, ci pentru că termenul comenzii expiră sau pentru că tipograful vociferează, cerând manuscrisul, sau pentru că «m-am săturat să lucrez la chestia asta», sau «nu văd ce-aș putea să-i mai fac»” (Collingwood 1998: 32).

Îndeosebi poeții conștiincioși, excesiv de scrupuloși când vine vorba de expresia artei lor, se străduiesc să încredințeze tiparului o versiune care să-i mulțumească întru totul. Însă, deși textul ajunge, în cele din urmă, la o formă satisfăcătoare pentru ei, este posibil ca unele idei ori imagini să nu mai fie la fel de clar redate pentru cititor, așa cum apăreau în versiunile preliminare. Altfel spus, ceea ce este limpede pentru poet nu este întotdeauna la fel de limpede pentru cititor. Mai mult decât atât, se pot ivi situații (nefericite) în care versurile publicate conțin, cu voie sau fără voie, diverse împletiri de cuvinte care trec drept greșeli în ochii unora.

Firește că la poeții mai puțin valoroși (și, totodată, mai neglijenți) greșelile de acest soi sunt mai frecvente decât la cei cu adevărat importanți. A demonstrat-o (cu agerime și spirit critic) George Topîrceanu într-un text savuros, în proză, intitulat *Curiozități poetice* (apărut în „Viața românească”, din iulie 1922), care se deschide cu aceste cuvinte: „În opera multor poeți mari și mici, poți găsi câteodată – dacă le cauți – curioase scăpări din vedere, care contrazic violent ordinea naturală a lucrurilor [s.n., Cr.M.]”. Cândva, într-un articol științific, am examinat aproape toate exemplele alese și comentate de Topîrceanu, dându-i dreptate (vezi Munteanu 2019: 210-218). Am lăsat deoparte însă exemplul extras dintr-o cunoscută poezie eminesciană, *Dorința*, fiindcă simțeam că merită o discuție aparte. În timp, am căpătat convingerea că atunci când analizăm creația poetică a lui Mihai Eminescu, unde nimic nu-i așezat la întâmplare, trebuie să manifestăm ceva mai multă prudență în fața așa-ziselor „greșeli” (vezi, de pildă, Munteanu 2018: 119-120 și Munteanu 2022: 85-86). În aceste cazuri, se poate presupune („din principiu”) existența unei „structuri de adâncime” pentru ceea ce descoperim „la suprafață”. Să verificăm dacă o atare bănuială se confirmă și pentru exemplul eminescian pe care l-am omis într-o primă fază.

Mai întâi, îi voi da cuvântul lui Topîrceanu însuși, ca să ne prezinte observațiile sale: „Și credeți, poate, că în Eminescu nu există asemenea scăpări din vedere? Iată: «Fruntea albă-n părul galben/ Pe-al meu braț încet s-o culci,/ Lăsând pradă gurii mele/ Ale tale buze dulci...». Încercați să vedeți în închipuire poziția exactă... Imposibil. Dacă ea își *culcă fruntea pe brațul lui*, atunci nu poate lăsa pradă gurii poetului decât... ceafa. Căci «ale sale buze dulci», în poziția descrisă, vin tocmai în partea opusă, la fel cu fruntea. Ca să-și «lase pradă ale sale» etc. ar fi trebuit: «*Ceafa* albă-n părul galben/ Pe-al meu braț încet s-o culci...». Corijată astfel, ce-i drept, strofa ar pierde ceva-ceva din eleganță, ar câștiga însă în exactitate” (Topîrceanu 2014: 471).

Ce va fi avut în minte Eminescu atunci când a scris strofa de mai sus? Vor fi fost și alte formulări intermediare care să fi contribuit la cristalizarea imaginii în cauză? Din *Operele* eminesciene editate cu acribie

de D.P. Perpessicius putem afla unele răspunsuri, dacă vom cerceta variantele poeziei *Dorința*, așa cum s-au păstrat ele în manuscrise. În primul rând, vom constata că – în versiunile înregistrate – imaginea respectivă își distribuie elementele de interes pe un spațiu mai larg, ca și cum ar fi desfăcută în două părți.

(1) În ms. 2283, găsim scris așa: „Fața albă-n hain-albastră[,] / Părul galben bine-ți șade[,] / Pe-ai tăi umeri goi coboară / Și în val de aur cade.” Tot aici, în bruion, pentru cel dintâi vers al strofei, apare și varianta „Fața albă-n vâlul negru...” Ms. 2306 este ceva mai vag în privința chipului iubitei: „Tu treci albă-n vâlul negru[,] / Părul galbăn pe-umeri cade / Pe-ale [tale] brațe goale / Și pe spate-n valuri cade...” (Eminescu 1939: 389). Așadar, dintru început, poetul a avut în vedere *fața albă*, și nu *fruntea albă*.

(2) Apoi, tot așa, se observă că poetul s-a gândit inițial la *capul* iubitei, și nu la *fruntea* acesteia. În ms. 2262, descoperim consemnat astfel: „Vei da gurei mele pradă / Ale tale buze dulci[,] / Capul tău cel blond și tânăr / Pe-a mea inim-ai să culci”. După cum se vede, și poziția corporală era întrucâtva diferită, de vreme ce *capul* cu pricina avea să se lase pe pieptul (*inima*) poetului, și nu pe *braț*. O imagine mai apropiată de cea din varianta publicată („definitivată”) se întâlnește în (deja menționatul) ms. 2283: „Capul tău cel blond și tânăr / Pe-al [meu] braț încet să-l culci / Lăsând pradă gurii mele / Ale tale buze dulci” (Eminescu 1939: 390).

Nu mai este nicio îndoială: indiferent de plasare (pe piept sau pe braț), în „structura de adâncime” a imaginarului eminescian, capul iubitei stă așezat cu fața (și nu cu ceafa!) spre poet. Desigur, soluția finală la care a recurs Eminescu nu e cea mai potrivită, fiind susceptibilă să dea apă la moară eventualilor cărcotași și chiar și criticilor bine intenționați (cum trebuie socotit și Topîrceanu). Dacă Eminescu, în locul *frunții*, ar fi dat preferință *feței*, atunci pesemne că imaginea rezultată ar fi fost mai ușor de acceptat ori de trecut cu vederea. Fiind vorba de o dorință, de o proiecție imaginară (care, la rândul-i, anunță un „vis fericit”), întregul tablou pare lipsit de concretețe. În acest context, însuși chipul iubitei (încadrat de părul blond) este dematerializat oarecum și se percepe ca o icoană, ca o figură considerată în plan, și nu în spațiu...

Bibliografie

Collingwood 1998 = R.G. Collingwood, *O autobiografie filosofică* [1939], Traducere din limba engleză de Florin Lobonț și Claudiu Mesaroș, Editura Trei, [București], 1998

Eminescu 1939 = M. Eminescu, *Opere*, vol. I: *Poezii tipărite în timpul vieții. Introducere, note și variante, anexe*, Ediție critică îngrijită de Perpessicius, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, București, 1939

Munteanu 2018 = Cristinel Munteanu, *Cârcoteli „literare” românești*, în „Limba română” (Chișinău), nr. 3-4, 2018, p. 118-121

Munteanu 2019 = Cristinel Munteanu, *Umor și gândire critică la G. Topîrceanu*, în Costantin Dram (coord.), *Pentru o „cultură a răsului”. Forme ale comicului*, Editura Vasiliana '98, Iași, 2019, p. 197-221

Munteanu 2022 = Cristinel Munteanu, *Mici observații pe marginea unor texte eminesciene*, în „Limba română” (Chișinău), nr. 1-2, 2022, p. 84-87

Topîrceanu 2014 = G. Topîrceanu, *Opere*; vol. I: *Poezii. Proză literară*, Ediție îngrijită, note, variante, comentarii, cronologie, aprecieri critice și bibliografie de Al. Săndulescu, Introducere de Eugen Simion, Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2014.

Abstract

A poetic „mistake” in Eminescu

Keywords: M. Eminescu; G. Topîrceanu; critical thinking; poetic mistakes; previous versions

In this article, I aim at analyzing some of Mihai Eminescu's verses, in order to comment on a so-called “mistake”, a kind of “poetical oddity”, as it was considered by another Romanian poet, George Topîrceanu. In my opinion, the respective example is not, actually, a real (or an ordinary) poetic mistake. While trying to defend Eminescu's point of view, one should also read the existent variants of Eminescu's poem *Dorința* (“Desire”), since they reveal the “deep structure” of the vividly discussed image.

Igor GUZUN în dialog cu
Constantin NECULA

**„Eu doar am învățat
să las cuvintele să se așeze
în liniște în locul ce și-l doresc”**

Igor GUZUN: În conferința aceea istorică „Fain & Simplu” de la Chișinău, din octombrie 2023, cu 1 700 de oameni – cea mai mare de până acum – ați spus, părinte, pe scena Palatului Național „Nicolae Sulac”, că pentru dumneavoastră cel mai frumos cuvânt în limba română este „Dumnezeu”. Și atunci, în spatele scenei, de unde vă ascultam aproape că fără să respir, m-am luminat puțin și am găsit propria explicație la asta: cuvântul „Dumnezeu”, Dumnezeu Însuși ne conține pe fiecare dintre noi, este acolo fiecare eu, iată de ce e cel mai frumos cuvânt. Puteți oare împărtăși cu cititorii revistei „Limba Română” argumentele dumneavoastră mult mai profunde, mai trainice și mai tainice de ce „Dumnezeu” este cel mai frumos cuvânt românesc?

Constantin NECULA: Pentru că este o „comoară” de Cuvânt care naște cuvintele! Eu personal am avut bucuria de a iubi limba română din pruncie. Dintâi acasă la Brașov, unde era o limbă română de cartierul Steagul Roșu, și o alta de Șchei, una de școală generală și o alta de liceu. Adică mă plimbam pe coordonatele unei limbi române vii, curat atinse de viață. Apoi am adăugat româna de Maramureș și cea de Oltenia subcarpatică. Am trăit limba română ca pe un basm cotidian și asta m-a dus la concluzia că UN Cineva a creat limba română peste capetele noastre înfierbântate. Cred că am descoperit argumentul ontologic al existenței lui Dumnezeu din acest „trebuia să poarte un Nume”, cum ar spune Marin Sorescu. Așa văd și azi lucrurile. Pentru că este limba prin care sunt apropiat de Dumnezeu cu toate ale mele,

Preotul Constantin NECULA este profesor de teologie și proaspăt Decan interimar al Facultății de Teologie din cadrul Universității „Lucian Blaga” din Sibiu. Părintele Necula este unul dintre cei mai cunoscuți și mai respectați preoți ortodocși din România. În afara de slujirea sa religioasă, el este, de asemenea, un autor prolific, având o serie de cărți publicate. Cu o personalitate carismatică și un mesaj

profund spiritual, părintele Necula reușește să atragă un public larg prin scrierile și predicile sale.

După absolvirea Facultății, părintele Necula a fost hirotonit preot, iar apoi a devenit renumit pentru predicările sale inspirate și pline de înțelepciune. Carisma sa, dăruirea totală și abilitatea de a comunica cu ușurință au făcut ca biserica să fie mereu plină de credincioșii dornici să asculte cuvintele sale.

Cu o abordare modernă a spiritualității și cu un stil captivant de scriere, părintele Necula a publicat mai multe cărți care abordează diverse teme legate de credință, spiritualitate, moralitate și viața de zi cu zi. Printre cele mai cunoscute lucrări ale sale se numără Îndumnezeirea maidanului, Iubesc, Doamne, ajută ne iubirii mele, sau cele cinci volume din seria „Biblia Povestită copiilor”. Aceste cărți au un impact semnificativ asupra cititorilor, oferindu-le inspirație, încurajare și îndrumare spirituală.

Părintele Constantin Necula este consilier misionar-pastoral și de imagine al Arhiepiscopiei Sibiului din cadrul Mitropoliei Ardealului și realizator al seriei de emisiuni „Zi de zi, cu părintele Constantin Necula”, precum și al emisiunii „Bucuria credinței cu Părintele Constantin Necula” de la TVR 1 (producător Victor Andrei Dochia), cea dintâi fiind o cronică de fiecare zi ce aduce „un cuvânt duhovnicesc de la unul dintre cei mai iubiți preoți ai momentului”.

frici și biruințe, tristeți și zâmbete, hohote și smerenie. Apoi cuvântul ca atare, gramatical vorbind, ne leagă de limba latină, unde *Domine et Deum/s* ne artă oarecum vie exclamația Sfântului Toma, Apostolul: „Domnul meu și Dumnezeuul meu!”. E un cuvânt-recunoaștere, un cuvânt-exclamație, un cuvânt doxologie prin sine însuși. De aceea îmi place. E construcție ideală de smerită exclamație, mirabilă elocvență în spațiul sacralui. Dacă vrem să ne reconstruim sacralitatea limbajului, avem nevoie să reconstruim punțile de înțelegere că orice cuvânt este un organism cultural viu, fără a uita precedența sa și intuindu-i dinamicii sale orizontul viitor.

I.G.: Este acolo, în cartea aceea pe care ați scris-o împreună cu Mihai Morar, *Despre sensul vieții* (Bookzone, 2021) și în care vorbiți cuminte despre lucruri esențiale – o carte absolut minunată care ne dă încredere că niciodată nu suntem singuri când suntem cu Dumnezeu și că toate au un sens – ei, bine, părinte, este acolo și această afirmație a dumneavoastră despre puterea cărții, despre puterea cuvântului: „Când îi place cartea, omul de omenie devine un om care poate schimba prin omenia sa omenirea”. Probabil că vi s-a întâmplat să vedeți cum cuvintele, cuvintele în limba română schimbă lucrurile mici și lucrurile mari din jur. Și sunt convins chiar că în fiecare zi contribuiți la asta. Ne puteți destăinui câteva dintre aceste momente.

C.N.: Văd și acum, în viața de zi cu zi, cum se vindecă omul prin cuvintele vieții veșnice, prin *Evangelie*. Pentru mine, copil și tânăr crescut în valorile materialismului comunist (deloc dialectic, îndrăznesc a zice), romanele și poeziile m-au ținut viu, în vatra cuvintelor frumoase. Teologia mi-a dat înțelegerea lor din interior. Ca într-un ritual de exorcizare de viață și moarte. Așa am învățat că, de exemplu, cuvântul „antropologie” (eram mângâtor pe pâine a tot ce însemna lectură în domeniu) se împlinește în cuvântului „paulinic”, adică antropologia Sfântului Apostol Pavel. Pentru că valoarea cuvintelor nu e dată de cuvinte, ci de conținuturi. Uite, zici „fereastră” și înseamnă „cer” și spui „geam” și înseamnă „cartier”. Spui „la mulți ani” unui tânăr și eviți să spui „la mulți ani” unor pușcăriași.

Preotul prof. univ. dr. Constantin Necula. Fotografie Doxologia.ro

*Preotul prof. univ. dr. Constantin Necula și Mihai Morar la Chișinău,
pe scena Palatului Național „Nicolae Sulac”, în Conferința „Fain și Simplu”.
Fotografie Fain & Simplu*

Mărturisesc, de exemplu, că nu am bănuiră ce impact au conferințele mele publice – pe care mulți dintre colegii mei le socotesc de bufon – până când nu i-am auzit pe oameni ce a mișcat în ei cutare sau cutare cuvânt, fraza cutare ori povestea cealaltă. Eu nu le mai știam. Ei le știau pentru că le schimbaseră viața câte o frază ori câte un cuvânt. M-au întrebat unii ce școală am făcut să învăț să vorbesc. Le spun mereu: Dumnezeuiasca Liturghie! Acolo e izvorul sincerității mele și puterii din cuvintele mele. Atât. Eu doar am învățat să las cuvintele să se așeze în liniște în locul ce și-l doresc.

Momentele de forță ale rostirii sunt cele de la căpătâiul bolnavilor. Acolo simt cum „iese foc din cuvinte”. Chiar cred că Dumnezeu însemnează cu foc inima cuvintelor noastre. Mi-a spus odată o doamnă care agoniza și apoi și-a revenit că auzea cum mă rog la capul ei. Într-adevăr, venisem la locul pomenit de ea, dar nu rostisem niciun cuvânt cu voce tare. Mă rugasem în inima mea. Mi se pare indecent să rostim cuvinte multe la cei care se apropie de întâlnirea din Cer. Și ea auzise cuvintele mele. De atunci sunt extrem de atent și la gânduri, când însoțesc bolnavii. Așa a fost la COVID, când ușile închise de la saloane nu mi-au închis și sufletul celor care se pregăteau să plece. Iar limba rugăciunii mele este română. Distinsă și firească.

I.G.: Să vă fac și eu o mărturisire, părinte, dacă îmi dați voie, poate chiar două. Vă pot spune și eu, cumva ca Miron Costin, cronicarul, că adesea „nu este o altă și mai frumoasă, și mai de folos în toată viața omului zăbavă” decât să vă ascult și să vă citez pe dumnea-voastră. „Limba română e simplă, e ca întinderea de mână crăpată a țăranului român către mâna lui Dumnezeu”, ați spus odată atât de simplu și de adânc. Cum să facem loc limbii române și scrisului de mână în aceste vremuri tehnologizate?

C.N.: M-a urmărit toată copilăria sala de clasă de la Muzeul Primei Școli Românești din Șcheii Brașovului. Pe de o parte, tablele negre pe care se scria cu „cridă”, dar mai ales tablele cu strat de ceară în care incizai literele să crească în cuvinte. Un soi de tăiere-legământ în ceara albinelor, să nu piară fără rost munca la scris. Și atunci mi-am simplificat mult conștiința de școlar. Am scris pentru că îmi plăcea să scriu,

nu pentru că aveam de dat un examen ori să îmi scriu tema. Părinții mei, oameni curați și fără multă școală absolvită, dar împliniți în școala noastră, petreceau seri întregi cu noi citind cu voce tare câte un roman ori câte o carte cu schițe *policier*. Mergeau cu noi la teatru și librăria era locul în care făceau negocieri la sânge cu noi. Nu, nu la vitrina cu jucării. Ci la cărți și rechizite. Ca să nu trădez cartea, tata și-a amanetat ceasul Casio cu 7 melodii (era o avere) ca să-mi cumpere *Shogun* și romanul lui John Fowles, apărut atunci, *Magicianul*. Poate că de aceea, la 5 noiembrie 2005, când a murit Fowles, l-am făcut miridă în Liturghie, să-i mulțumesc că m-a ajutat să nu trădez încrederea tatei. Eu așa citeam cartea. Responsabil de bucuria pe care o puteam transmite prin ea.

Sunt conștient că nu mai e așa. Sunt generația care a crescut cu diafilme și discuri de vinil (și ce discuri!). Cu mers pe jos la teatru și operetă – fiind convins că și dacă nu este curent electric, Brașovul fiind victimă unui abuz fără precedent în ceea ce privește confortul omului sub comunism, oamenii-artiști ne vor cânta și încânta. Și nu mi-au trădat încrederea niciodată. De aici trebuie început. Selecție de informație și responsabilizare a mediilor culturale ca să nu trădeze sufletul curat doar pentru rating. Am rugat studenții să scrie de mână poezii și texte din *Scriptură*, să fie un soi de copişti de taină ai frumuseții. Nu sunt toți atenți la nuanța de grijă din această temă. Nu cred că avem nevoie de cursuri de calligrafie cât de voința de a ne mai face fișe de lectură, notițe scrise și colorate. Plăcerea cititului sistemic are în ea ceva din rugăciunea în ritmul liturgic al Bisericii. Apoi am avut de descifrat multe manuscrise – inclusiv unul strașnic de frumos al Sfântului Andrei Șaguna – și texte vechi. Cu litere chirilice ori latine din răsăritul scriiturii cu litere latine. Am scris de mână în greacă, latină și ebraică. O încântare, o Cântare a Cântărilor iubirii de oameni. Licența, disertația de studii aprofundate și teza de doctorat le-am scris de mână. Riguros și sistematic. Traducerile publicate – vreo patru cărți și multe texte și textişoare – le-am scris dintâi de mână. Privesc din lateral pe coala de hârtie (galbenă, dacă am) cum se aşază umedă cerneala și strânge lumina în ea. E fascinant. Când traduc așa, tihnit, simt că fac o priveghere la limba română. Apoi de fiecare dată când am lucrat în biblioteci (Padova, Florența, Pamplona sau Munster, Oxford sau Paris) ori în librării, am notat de mână. Am zeci de caiete și carnete ce cuprind bibliografie

și cuprinsuri de cărți. Unele șed cumiști în beci. Cel mai probabil nu vor mai folosi nimănui în afară de mine, care m-am salvat prin ele. Dar mie, copil evadat din comunism cu sete de carte, mi-au fost trepte spre Cer.

Cred că asta trebuie să facem. Să le facem sete de carte, de verb curat, de scris-citit. E greu? Aproape imposibil. Dar este cel mai pașnic război din cele cu mediocritatea. Pentru că noi trăim acum nu tehnologizarea, ci validarea mediocrității ca artă a supraviețuirii. Cum facem? O luăm cu „încetucul” – cum spun ardelenii – și propunem celor care înțeleg să rescriem gânduri și să facem minuni de carte. Frumos editată și crescută în arta tipografică. Vă asigur că orice carte bine tipărită incită copiii la scris de mână. Vor și ei să fie mașină de tipărit și scriitor, și copertă, și filă, și poveste.

I.G.: Iar cealaltă mărturisire este, și o spun aici ca să rămână dovada cuvântului scris, că m-am bucurat nespus că mi-ați cumpărat în ziua aceea toate cărțile de la librăria „Librarius” și că de pe scenă ați citit din cartea mea cu Sergiu Beznitchi, *II CUVÂNT: Jocurile foamei de cuvinte* textul acela, poemul: „I se spune viță de vie pentru că a rămas vie în toate vremurile în care aici nimic nu a fost mai tainic și mai de preț decât pâinea și vinul. De aici ne tragem vița. Un vin dârz. Un vin din popor. Un vin cu capul sus. Așa cum am trecut prin istorie”. Ce ne-a ținut vii ca neam prin vremuri, părințe? Că Cine – știm...

C.N.: Unitatea cu Cine. Suntem zburdalnici în bârfă și „fălsuitori” în ce privește valorile. La noi, și nu numai la noi, patriot e guralivul care urlă că nu merge la război, și nu tânărul care tocmai mușcă țărâna să urle prostul a libertate. Medic e vânzătorul de medicamente, nu vindecătorul cu vorbă cuminte și știință de carte. Lider este megieșul cu lăcomia, nu lacomul în a face bine. Ce ne-a ținut ca neam nu-i de la noi toți, ci de la unii dintre noi care au pus inima lor bătaie inimii Țării. Și cred că ne va împlini ca neam împlinirea Fericirilor rostite de Domnul Iisus Hristos. Cu fiecare împlinire a fericirilor te apropii de Cer, dar dai și conținut Neamului tău. Nu ne pierde Hristos și pentru că mai avem încă sfinți. În fibra noastră e un Sinaxar de sfinți care țin neamul. Tăiați

de iatagane ori zdrobiți de șenile, ei urcă Neamul pe Cruce și acolo suntem chemați. Știți, la a Doua Venire vom vedea mai bine ce ne-a ținut vii. Și acolo vom fi toți. Nu scăpăm niciunul judecății cu milă a Domnului. Știți, îmi închipui cum vom pune ochii în pământ dinaintea Bădiei Mihai Eminescu, strașnicului Ion Creangă, cerescului Vasile Voiculescu, fragilului Grigorie Vieru ori distinsei Leonida Lari – ca să spun puțini și dragi – că nu am știut noi cum s-a frământat lacrima lor în lutul învierii noastre. Iar lutul e limba română. Care ne ține vii ca neam peste vremuri, vremuitori și viermuitori.

Abstract

Igor GUZUN in dialogue with Constantin NECULA:
"I've just learned to let the words settle quietly
into the place they want"

Keywords: *Priest Constantin Necula; faith; Romanian language; „Fains & Simplu” conference*

This dialogue between the writer Igor Guzun and the priest Constantin Necula records the “Fain & Simplu” conference, which took place in Chisinau in October 2023, brought together 1,700 people and became a true cultural event. University professor Dr. Constantin Necula, one of the most beloved Romanian priests, also attended this conference – the largest so far.

“I have lived the Romanian language like a daily fairy tale and that led me to the conclusion that Someone created the Romanian language over our fevered heads,” confesses Father Constantin Necula. In addition, he pointed out: “The Romanian language is the language through which I am close to God with all my fears and victories, sorrows and smiles, laughter and humility.”

In the space of this interview, the two interlocutors talk about the power of the word, about the books that father Constantin Necula wrote with such simplicity and depth, about the joy and importance of handwriting and about other fundamental things for human life.

Cristinel MUNTEANU

Etica limbajului. Clarificări

1. Preliminarii

În România, se discută de ceva timp despre „reintroducerea gramaticii la liceu”. Firește că o asemenea inițiativă (ca orice inițiativă menită să aibă impact public) i-a neliniștit pe unii dintre cei implicați în actul educațional (fie profesori, fie elevi, fie părinți), care s-au întrebat despre ce „gramatică” ar fi vorba. Au venit apoi și unele lămuriri dinspre cei trei miniștri ai Educației (care s-au succedat în funcție de când a fost lansată ideea în cauză): s-ar avea în vedere, de fapt, „competența lingvistică și conținuturile ce vizează elementele de construcție a comunicării” sau, mai exact, „abilitățile de comunicare în limba română”. Cu alte cuvinte, se urmărește predarea (și fixarea) unor „elemente de exprimare corectă și la liceu, nu doar în gimnaziu”¹. Și cum rămâne cu gramatica? Încorporează ea toate conținuturile de mai sus?

Mai întâi, când ne referim la „gramatică”, este nevoie să facem o distincție între (1) o *gramatică implicită*, adică aceea deprinsă intuitiv de copii odată cu învățarea limbii materne ca atare, și (2) o *gramatică explicită* (sau *explicată*), adică aceea predată în școală (și însușită în mod reflexiv) ca metalimbaj. (Mai mult sau mai puțin, colorată didactic, distincția corespunde deosebirii dintre *obiectul cercetării* și *știința* ori disciplina aferentă.) Este limpede că mecanismul și funcționarea celei dintâi nu pot fi înțelese adecvat și în profunzime (de cei educabili) fără contribuțiile celei de-a doua². Se pare însă că „neliniștea” pe care am menționat-o deja s-a ivit din presupunerea (sau bănuiala) unora că se va acorda (și la liceu) o importanță exagerată teoriei gramaticale, că se va insista îndelung asupra unor chestiuni abstracte și/sau formale care au făcut (dintotdeauna) ca gramatica să apară (în ochii multora) drept o știință destul de aridă.

Totuși, din precizările invocate, se vede clar că este vorba, în primul rând, de necesitatea „educației lingvistice” în liceu, și nu (neapărat) de

gramatică (în sens strict). De altfel, este bine să reamintim că Alexandru Graur însuși, sub titlul *Puțină gramatică*, adunase (în două volume) numeroase fapte lingvistice („greșeli”) comentate din perspectiva conceptului de „exprimare corectă”. După cum se poate verifica, multe dintre acele „greșeli” nu aveau de-a face cu gramatica propriu-zisă (vezi Graur 1987 și 1988)³. În definitiv, cred că trebuie subliniată, mai curând, ideea de „conștientizare lingvistică” și, în consecință, s-ar cuveni ca (în școală) să punem accentul (mai degrabă) pe predarea acelor noțiuni care îi vor ajuta pe elevi să priceapă și să justifice de ce o formă sau o expresie lingvistică este mai corectă decât alta (în relație cu limba literară sau exemplară; cf. Munteanu 2024: 19)⁴.

Dar despre un alt tip de „neliniște” îmi propun să discut în continuare, și anume despre „neliniștea vorbitorului” (în termenii lui Eugeniu Coșeriu), o preocupare care merită tratată cu toată seriozitatea, după cum a argumentat și Stelian Dumistrăcel întru apărarea punctului de vedere coșerian (vezi Dumistrăcel 2021: 114-117). Este și aceasta una dintre îndatoririle specialistului responsabil, de vreme ce „lingvistul trebuie să explice care este fundamentul acestei neliniști a vorbitorului care vrea să vorbească corect și care se întreabă dacă e bine sau nu e bine spus ceea ce spune, dacă modul lui de a vorbi este un mod corect, dacă există alte moduri, superioare, de a vorbi în aceeași limbă” (Coșeriu 1994: 164).

În paginile următoare voi încerca să prezint cât mai simplu („pe înțelesul tuturor”) modul în care va fi luat naștere această „neliniște a vorbitorului”, neliniște din care s-a dezvoltat mai târziu însăși deontologia (sau etica) limbajului. Voi căuta să explic, astfel, cum va fi apărut (în ordine rațională) preocuparea pentru corectitudinea exprimării și cum se manifestă ea în general. Întrucât am examinat pe îndelete în lucrări anterioare unele aspecte (preponderent) filosofice ale problemei – și dat fiind scopul acestui text –, voi restrânge trimiterile bibliografice la cele absolut necesare aici⁵.

2. Limbajul și conștiința morală

Nu este deloc exagerat să se spună că limbajul sau darul vorbirii reprezintă trăsătura esențială a ființei omenești; altfel spus, că este diferența

sa specifică în raport cu alte vietăți. Lucrul acesta l-a văzut foarte bine Aristotel, acum mai bine de 2 000 de ani, când nota – la începutul *Politicii* sale – că, dintre toate ființele gregare, doar omul are *logos*, adică limbaj, în timp ce animalele necuvântătoare au numai *phone*, adică voce. Animalele pot exprima doar plăcerea și neplăcerea ori durerea, pe câtă vreme omul, cu ajutorul limbajului, poate distinge între bine și rău, între dreptate și nedreptate ș.a.m.d. Din acel paragraf al *Politicii* (I, 2, 1253a) – în care se găsește și sintagma *zoon politikon* – rezultă că limbajul este, totodată, baza sociabilității omenești (vezi Coșeriu 1994: 20).

Dacă limbajul ne ajută să facem deosebirea între bine și rău, între dreptate și nedreptate, înseamnă că tot el este și cel care ne conferă statutul de ființe morale, generând în noi ceea ce numim *conștiință* (*morală*). Dar cum se ajunge la așa ceva? Un filosof american, John Dewey, ne oferă un răspuns, completând cele observate de Aristotel (vezi Munteanu 2019: 53-59). Dewey remarcă existența unei legi universale, potrivit căreia toate lucrurile și toate ființele au tendința de a se asocia, de parcă ar avea oroare de izolare. Este o lege misterioasă, fiindcă nu știm de ce se întâmplă așa, și nu altfel. Așadar, stelele se asociază în galaxii, electronii în atomi, copacii în păduri, albinele în roiuri, peștii în bancuri, oile în turme etc. Deja am ajuns la ființele gregare (adică trăitoare în grupuri), în rândul cărora se include și omul.

Deoarece posedă limbajul, omul poate trece dincolo de acest nivel al primei forme de asociere, către forme de asociere mai complexe: nu numai statul (politic), ci și clubul șahiștilor, de exemplu, societatea poezilor, cercul matematicienilor etc. În fine, cel mai important îmi pare modul în care Dewey explică însăși constituirea conștiinței morale. *Limbajul ne permite să anticipăm consecințele acțiunilor noastre și, prin această posibilitate, ne transformă în ființe morale.*

Să presupunem că avem de analizat următoarea situație: cineva trece pe stradă, prin fața mea, iar eu sunt pus pe șotii. Vreau să fac o glumă (proastă) și, de aceea, intenționez să-i pun o piedică trecătorului respectiv. Însă, înainte de a acționa, mă proiectez în viitor și... Ce constat? Dacă îi voi pune piedică, este posibil ca acel cineva să cadă destul de rău, să-și rupă o mână ori chiar să-și spargă capul. Dacă sunt văzut, s-ar putea să o pătesc și eu. Brusc, îmi dau seama că nu este bine ceea

ce fac. Așa că renunț la planul inițial, ca să nu am apoi... muștrări de conștiință.

Fără îndoială, și animalele (cuprinzând aici restul viețuitoarelor, inclusiv insectele) comunică, dar o fac într-un mod rudimentar: ele prezintă diverse reacții (de răspuns) la un anumit stimul exterior. În cazul albinelor, de pildă, s-a demonstrat că nu avem un dialog autentic între albina-cercetaș (ce găsește polenul undeva pe teren) și albinele-culegătoare. Limbajul omenesc ne permite, în schimb, să dialogăm, să ne desprindem de obiecte și să vorbim despre ele în absența lor, să evocăm evenimente din trecut, să (ne) imaginăm altele viitoare etc.

Am expus aceste idei din perspectiva unor gânditori ca Aristotel și (în-deosebi) John Dewey, tocmai fiindcă le înțelegem mai bine prin intermediul textelor lor. Altminteri, dacă aș fi procedat strict istoric, s-ar fi cuvenit să încep cu cele spuse de Isocrate (rivalul lui Platon), marele profesor de retorică, în ale cărui pagini din unele discursuri – în care laudă foloasele vorbirii – descoperim, concentrate, aproape toate chestiunile de mai sus⁶. Ca dovadă, mă voi mărgini să reproduc numai acest fragment⁷ (extras din *Antidosis*, 253-257):

„Prin urmare, cu privire la arta de a vorbi, trebuie să avem aceeași părere ca și asupra celorlalte preocupări și să nu judecăm în chip diferit lucruri asemănătoare și nici să arătăm dușmănie față de acea facultate naturală a oamenilor din care izvorăsc cele mai multe binefaceri. Într-adevăr, așa cum am mai spus, în ceea ce privește celelalte însușiri pe care le avem, noi nu ne deosebim întru nimic de animale, ci suntem chiar inferiori multora dintre ele prin forță și prin alte avantaje date lor de natură. Datorită faptului că ne-am născut cu însușirea de a ne convinge unii pe alții și de a face să răsară în fața ochilor noștri obiectul hotărârilor noastre, prin aceasta nu numai că am ieșit din viața sălbatică, ci, strângându-ne la un loc, am întemeiat cetăți, am stabilit legi, am descoperit artele. Aproape că în tot ce am născocit, numai limbajul este acela care ne-a îngăduit să ducem lucrurile la bun sfârșit. Căci limbajul a statornicit ce este drept și ce este nedrept, ce este rău și ce este bine, și dacă n-ar fi existat o demarcație între aceste două noțiuni, n-ar fi fost cu puțință să locuim unii lângă alții. Cu ajutorul limbajului dovedim vinovăția celor vicleni, iar pe

cei buni îi laudăm. Prin limbaj educăm sufletele celor neînvățați și punem la încercare inteligența. Căci noi socotim că vorbirea aleasă este semnul cel mai sigur al unei judecăți drepte. Un discurs adevărat care dovedește respectul legii și dreptății este imaginea unui suflet bun și în care te poți încrede. Cu ajutorul limbajului noi discutăm chestiunile controversate și cugetăm asupra lucrurilor necunoscute, căci argumentele cu care convingem pe alții sunt aceleași de care ne folosim atunci când cugetăm. Noi numim buni oratori pe cei ce pot să vorbească înaintea mulțimii și socotim buni sfătuitoari pe cei care în diferite probleme chibzuiesc în sinea lor în chipul cel mai nimerit. Dacă trebuie să vorbim pe scurt despre puterea limbajului, vom constata că nimic din ceea ce a zămislit gândul omului n-ar putea exista dacă n-ar fi limbajul. Limbajul este călăuza tuturor faptelor și gândurilor noastre și cei care au mai multă judecată cu atât mai mult știu să se folosească de limbaj.” (Isocrate 1969: 201-203).

Amplul citat de mai sus al celebrului retor este, în realitate, o „autocitare” a acestuia, de vreme ce Isocrate a compus anterior imnul adresat *Logos*-ului (văzut personificat, ca o divinitate, după părerea lui Werner Jaeger), ca parte a unui discurs timpuriu intitulat *Nicocles* (§ 5-9). Este semnificativ că (la sfârșitul respectivului imn) textul *Nicocles* cuprinde în plus o frază foarte interesantă (*nota bene*) în care Isocrate susține că aceia care disprețuiesc (ori hulesc) educația și cultura discursului ar trebui să fie tratați („să fie urâți”) la fel ca aceia care păcătuiesc („aduc blasfemii”) împotriva zeilor (Jaeger 1944: 89-90)⁸.

3. Despre conștiință și conștientă

În limba română, cuvântul *conștiință* este folosit destul de rar, întâlnindu-se, mai degrabă, în domeniul psihologiei. Conținutul său semantic a fost încorporat, în bună măsură, în semnificația cuvântului *conștiință*, deși continuăm să păstrăm adjectivul *conștient*. Tot așa, formele negative înrudite – *inconștiință* și *inconștient* – apar mai frecvent. Termenul *conștiință* este însă unul foarte util, fiindcă desemnează o noțiune aparte, care se deosebește de «conștiință» (adică de «conștiința morală»). În limba engleză, de pildă, terminologia ajută la fixarea acestei distincții: *conscience* înseamnă ‘conștiință’, iar *consciousness* înseamnă ‘conștientă’ (vezi Munteanu 2018: 325).

Conștiența este o stare de veghe, o „privire” focalizată asupra unei activități aflate în desfășurare. Ne interesează aici, cu precădere, acele activități care dobândesc în timp un grad ridicat de automatizare; atât de ridicat, încât ele ajung să fie considerate de unii specialiști activități realizate „în mod inconștient”. Este ceea ce credea, la un moment dat, Ferdinand de Saussure despre activitatea vorbirii.

Așa-zisul „automatism” al vorbirii a făcut ca limbajul să fie socotit (de Edward Sapir, Leonard Bloomfield și alții) drept ceva similar mersului (pe jos) sau respiratului. Or, Eugeniu Coșeriu a arătat că vorbirea nu are cum să fie o activitate „inconștientă”, cum o cataloga Saussure. (În afară de aceasta, și comparațiile cu mersul și respiratul sunt valabile doar până la un punct.). O activitate se poate desfășura prea bine în baza unei cunoașteri sigure, fără ca acea cunoaștere să fie neapărat și reflexivă (vezi Munteanu 2017: 21-27). Și, de altfel, vorbirea este o activitate foarte complexă, care face posibilă și gândirea; deci, „automatismul” vorbirii este în mod cert mai rafinat decât în celelalte cazuri. (Totuși, procedând didactic, putem apela la analogia următoare.)

Să luăm aminte la un alt exemplu. Bunăoară, mersul pe bicicletă, prin practicare sau exersare, devine o activitate automată. Pedalăm, îndreptându-ne către destinație, fără să acordăm atenție actului pedalării în sine. Este însă suficient să întâmpinăm o problemă de ordin „tehnic” (să cadă lanțul, să se dezumfle un pneu etc.) ca atenția noastră să se concentreze imediat asupra mecanismului bicicletei, asupra felului în care funcționează ea. Devenim, deodată, conștienți de modul în care ne deplasăm și, chiar și după remedierea defecțiunii respective, supra-veghem, pentru o vreme, întregul proces.

În cazul limbajului, lucrurile se petrec oarecum asemănător. Și vorbirea se realizează în baza unei deprinderi (de fapt, în baza unei cunoașteri de un tip special), ceea ce face ca vorbitul ca atare, după o îndelungată și constantă practicare, să devină o activitate preponderent „automată”. Adevărul de nezdruccinat că esența limbajului rezidă în dialog, în comunicarea cu celălalt, dă o notă distinctivă rolului *conștienței* în această privință. Adesea, cel care observă că mecanismul vorbirii noastre „scârție” pe undeva nu este vorbitorul, ci interlocutorul (ascultătorul ori partenerul de dialog). Acesta poate remarca greșelile noastre de exprimare și chiar poate încerca să ni le semnaleze ori corecteze pe loc.

Și vorbitorul poate deveni (excesiv de) *conștient* de modul în care se exprimă (de pildă, de felul în care pronunță anumite cuvinte) în momentul în care este obligat să utilizeze limba literară într-un mediu care nu-i este familiar (dacă, să zicem, obișnuiește să vorbească mai tot timpul într-un dialect sau grai); cu atât mai mult când caută să comunice într-o limbă străină pe care nu o stăpânește îndeajuns ș.a.m.d.

Faptul că noi știm ce este bine și ce este rău în materie de limbaj, că avem capacitatea (dată de un tip particular de cunoaștere: competența lingvistică) de a sesiza ce este *corect* ori *incorect* în activitatea vorbirii, înseamnă că posedăm un soi de „conștiință morală” și în acest caz. Altfel spus, în cadrul „conștiinței (morale)” *generale* există și o „conștiință (morală)” *specială, de tip lingvistic*, adică specializată pentru zona manifestărilor de limbaj.

Se constată astfel că și în această zonă *conștiința* și *conștiența* nu sunt doar termeni înrudiți etimologic, ci chiar concepte care desemnează aspecte ale minții aflate într-o relație dialectică (de genul „du-te-vino”). Când remarcăm în vorbirea celui alt (cel mai frecvent) ceva care „ne zgârie urechea”, ceva care ne violentează simțul lingvistic (adică fapte neconforme cu modelele lingvistice învățate), atunci acționează deja „conștiența lingvistică”, cea care declanșează, la rândul-i, „conștiința lingvistică”. În felul acesta ia naștere etica sau deontologia limbajului din preocupările referitoare la corectitudinea exprimării, printr-o trecere de la cunoașterea intuitivă (sigură) la cunoașterea reflexivă.

4. În loc de concluzii

Spuneam pe la începutul acestei expuneri că tocmai limbajul este cel care a condus la apariția conștiinței morale, deoarece i-a dat omului posibilitatea să anticipeze consecințele faptelor sale, să judece dinainte acțiunile ca fiind bune sau rele, drepte sau nedrepte ș.a.m.d. Iată că și asupra limbajului însuși, ca activitate, se poate exercita respectiva conștiință morală, generată chiar de limbaj. Și totuși, lucrul acesta nu ar trebui să ne surprindă prea mult când știm că ne mișcăm (ca ființe culturale) într-o lume impregnată (inevitabil) cu semnificații lingvistice. Limbajul este uimitor și prin această calitate extraordinară de a fi autoreferențial, de a putea „vorbi” despre sine însuși. Din acest mo-

tiv, Eugeniu Coșeriu, criticând cândva modelul semiotic propus de Roman Jakobson, a respins „funcția metalingvistică” identificată de formalistul rus, apreciind că aceasta se cuprinde, la rigoare, în funcția referențială („funcțiunea de reprezentare”), căci limbajul se poate referi și la sine, la fel cum se referă la oricare alt obiect din lumea noastră (vezi Coșeriu 1994: 148).

Bibliografie selectivă

Coșeriu 1994 = Eugen[iu] Coșeriu, *Prelegeri și conferințe (1992-1993)* [Supliment la „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XXXIII/1992-1993], Iași, 1994

Dumistrăcel 2021 = Stelian Dumistrăcel, *Neliniștii ale cititorilor lui Coșeriu?* [pornind de la articolul *Neliniștea vorbitorului*, publicat în „Ziarul de Iași”, în iulie 2018], în „Limba română” (Chișinău), anul XXXI, nr. 4, 2021, p. 114-117

Graur 1987 = Al. Graur, *Puțină gramatică* [vol. I], Editura Academiei R.S.R., București, 1987

Graur 1988 = Al. Graur, *Puțină gramatică*, vol. II, Editura Academiei R.S.R., București, 1988

Isocrate 1969 = *Pagini alese din oratorii greci*. Vol. I: *Andocide. Lisias. Isaios*. Isocrate, Antologie, note biografice și traducere de Andrei Marin. Prefață și note explicative de Maria Marinescu-Himu, Editura pentru Literatură, București, 1969

Jaeger 1944 = Werner Jaeger, *Paideia. The Ideals of Greek Culture*, Translated from the German Manuscript by Gilbert Highet, Volume III: *The Conflict of Cultural Ideals in the Age of Plato*, Oxford University Press, New York – Oxford, 1944

Munteanu 2012 = Cristinel Munteanu, *Problema „exprimării corecte” și deontologia limbajului (cu un studiu de caz privind statutul cacofoniei în limba română)*, în „Analele Universității «Dunărea de Jos» din Galați”, Fascicula XXIV, Anul V, Nr. 2 (8), *Lexic comun / Lexic specializat*, Editura Institutul European, Iași, 2012, p. 120-134

Munteanu 2017 = Cristinel Munteanu, *On Linguistic “Unconsciousness”. Some Introductory Remarks*, în „Acta Universitatis Danubius. Communicatio”, Vol. 11, No. 2/2017, p. 21-27

Munteanu 2018 = Cristinel Munteanu, *Despre conștiința lingvistică*, în Valentina Cojocar et alii (editori), *Variație în română și în limbile romanice. Actele celui de-al XVII-*

lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică (București, 24-25 noiembrie 2017), Editura Universității din București, București, 2018, p. 325-329

Munteanu 2019 = Cristinel Munteanu, *John Dewey și problema sensului. Premise pentru constituirea unei hermeneutici integrale*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2019

Munteanu 2024 = Cristinel Munteanu, *Despre exprimarea corectă (dinspre DOOM3)*, în „România literară”, nr. 1-2, 2024, p. 19

Rorty 1998 = Richard Rorty, *Contingență, ironie și solidaritate*, Traducere și note de Corina Sorana Ștefanov, Studiu introductiv și control științific de Mircea Flonta, Editura All, București, 1998.

Note

¹ Am extras aceste formulări din diversele comunicate sau anunțuri ale respectivilor miniștri (Sorin Cîmpeanu, Monica Anisie, Ligia Deca) ori din declarațiile pe care aceștia le-au făcut în cadrul unor conferințe de presă. Propunerea cu pricina a venit dinspre o seamă de specialiști de la Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București.

² Recent (vezi îndeosebi intervențiile lui Alexandru Nicolae), pentru o predare mai eficientă a limbilor străine, s-a pus și problema revizuirii programelor școlare (prin întocmirea unor noi planuri-cadru) în sensul corelării conținuturilor gramaticii limbii române (ca [sub]disciplină) cu cele ale gramaticilor limbilor străine. În felul acesta s-ar obține o concordanță și în privința terminologiei întrebuințate în școală.

³ Până la un punct, se poate susține că (și la noi) se va fi petrecut cu termenul *gramatică* o evoluție semantică asemănătoare celei înregistrate de Richard Rorty în cazul sintagmei *critică literară*: „Odată ce aria criticii literare e atât de întinsă, sigur că are tot mai puțin sens să o numim *critică literară*. Însă, din motive istorice accidentale, având legătură cu modul în care intelectualii au obținut slujbe în universități pretinzând că urmează specialități academice, numele s-a fixat. Astfel că, în loc să schimbăm termenul de «critică literară» cu ceva precum «critică a culturii», noi în schimb am întins cuvântul «literatură» ca să acopere orice critică criticii literari. [...] Cuvântul «literatură» acoperă acum aproape orice tip de carte despre care e de conceput că ar putea să aibă relevanță morală – să schimbe sensibilitatea cuiva cu privire la ceea ce este posibil și important. Aplicarea acestui termen nu are nimic de-a face cu prezența «calităților literare» într-o carte.” (Rorty 1998: 146).

⁴ Ba chiar, depășind cadrul strict al limbii, ar trebui să li se predea (temeinic) elevilor și noțiuni de retorică, pentru a deveni capabili să se exprime nu doar corect, ci și adecvat (ori potrivit) în raport cu tema discursului (sau a discuției), cu interlocutorul (sau publicul) și cu circumstanțele în care ei vorbesc.

⁵ Din acest motiv, în bibliografie am indicat o singură carte-sinteză (cuprinzând prelegerile ieșene) din opera lui Eugeniu Coșeriu. Altminteri, precizez că îi datorez lui Coșeriu atât concepția despre „deontologia limbajului” (vezi Munteanu 2012), cât și interpretarea pătrunzătoare pe care a dat-o el faimosului paragraf din *Politica* lui Aristotel. Celelalte „descoperiri” din Isocrate și Dewey, precum și unele distincții conceptuale, le-am făcut pe cont propriu.

⁶ Am dat mai multe detalii despre ideile lui Isocrate în comunicarea mea, *Isocrates and the Culture of Discourse* (în curs de publicare), prezentată la “The 18th Edition of the International Conference «European Integration. Realities and Perspectives» (Danubius University of Galați, May 19-20, 2023)”.

⁷ În traducerea românească (publicată în 1969), am operat o modificare esențială, în sensul că am înlocuit aproape peste tot termenul *cuvânt* cu termenul *limbaj* (iar într-una dintre fraze l-am substituit chiar cu *discurs*) pentru a reda mai adecvat semnificația termenului v.gr. *logos* din acel context. În aceeași direcție a mers, de regulă, și preferința traducătorilor străini în limbile-țintă.

⁸ Am recurs la Werner Jaeger (făcând apoi verificări și în câteva traduceri englezești, inclusiv în ediții critice bilingve), deoarece nu am avut la dispoziție o tălmăcire românească autorizată a frazei în cauză.

Abstract

The ethics of language. Some clarifications

Keywords: *ethics of language; E. Coseriu; philosophy of language; correct usage; Romanian grammar*

In this article, I aim at discussing the “speaker’s anxiety/inquietude” (in Eugenio Coseriu’s terms), a concern which deserves to be treated very seriously, as Stelian Dumitrăcel also proved while defending the Coserian point of view. In this regard, I will try to present as simply as possible (“intelligible to all”) the way in which the “speaker’s inquietude” arose, since this special type of restlessness is the one from which the very deontology (or ethics) of language later emerged and evolved. Thus, I will explain how the concern for correct usage appeared (in rational order) and how it would manifest itself in general.

Iraida CONDREA

Asimetria gender în limbă

I.C. – doctor habilitat în filologie, profesor universitar la Departamentul Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, USM.

Domenii de cercetare: sociolingvistică, traducere, stilistică, pragmatică, cultivarea limbii, lingvistica textului. Autoare a mai multe volume, dintre care: *Traducerea din perspectivă semiotică* (2006), *Studii de sociolingvistică* (2007), *Curs de stilistică* (2008), *E timpul să vorbim corect* (2014), *Sociolingvistica. Suport de curs* (2018). Laureată a Premiului Academiei de Științe a Moldovei în domeniul *limba română* „Eugeniu Coșeriu”, 2020.

Genul este o categorie gramaticală, specifică limbii române și multor altor limbi, prin care se face diferența dintre masculin și feminin pentru substantive, adjective, pronume, articol. Genul se manifestă pregnant în special în cadrul substantivelor. Acestea pot exprima diferențe semantice referitoare la deosebiri de sex (masculin/feminin), implicând disocierea numelor în animate și inanimate. Din punct de vedere semantic, se identifică: a) genul masculin *bărbat, frate, țăran* etc.; *câine, berbec, cocoș* etc.; b) genul feminin *femeie, soră, soacră* etc., *oaie, albină, găină* etc.; c) genul neutru pentru o serie de substantive inanimate: *scaun, drum, ram* etc. Este important de reținut că „Exprimarea opoziției de gen prin perechi substantivale de gen se realizează prin: a) cuvinte cu radical diferit în cazul substantivelor animate personale: *bărbat/femeie, băiat/fată* sau nepersonale *berbec/oaie, cocoș/găină*; b) cuvinte cu același radical, diferențiate prin sufixe, în cazul substantivelor mobile (animate personale și nepersonale), reprezentând: cuvânt-bază și cuvânt derivat cu unul dintre sufixele moționale feminine -ă: *elev/elevă, avocat/avocată* etc.; -că: *român/româncă, țăran/țărăncă* etc.; -easă: *împărat/împărăteasă, preot/preoteasă* etc.; -iță: *doctor/doctoriță, măgar/măgăriță* etc.; -oaică: *lup/lupoaică, zmeu/zmeoaică* etc.” (GALR 2008: 67).

Crearea femininelor prin utilizarea sufixelor moționale a căpătat am-ploare în ultimul timp, când în comunicare sunt introduse și propagate tot mai insistent forme de feminin ale unor cuvinte ce denumesc diverse profesii și ocupații, practicate în trecut doar de bărbați – *ministru/ministră, deputat/deputată, polițist/polițistă* ș.a.

În societatea actuală se discută mult despre aspectul gender reflectat în limbă, avându-se în vedere modul în care limbile prezintă cele două entități: masculin – feminin. Se constată că, în general, prevalează modul androcentrist, orientat spre bărbat și cu viziunea asupra lumii din perspectivă masculină, iar femininul apare într-un plan secundar, mai mult în rol de obiect, nu de subiect, astfel încât se poate vorbi despre o „asimetrie gender”, adică de prevalarea masculinului față de feminin. În prezent, în discursul academic au apărut mai mulți termeni ce reflectă conceptul gender în limbă anume din perspectiva egalității de gen, ca, de exemplu „limbaj gender neutru” (Gender Neutral Language) și sinonimul său „limbaj nongender” (Non-Gender Specific Language), „limbaj sexist” (Sexist Language), „limbaj nonsexist” (Non-sexist Language).

Au fost identificate câteva particularități ale androcentrismului lingvistic, printre care se enumeră: a) identificarea noțiunilor *om – bărbat* (engl. *man*, fr. *homme*); b) substantivele de gen masculin se utilizează cu sens generalizator, cu referire la persoanele de ambele sexe (de exemplu, *elevi, călători, cumpărători* etc.); c) feminitatea și masculinitatea se deosebesc tranșant și constituie o opoziție de tip inferior (fem.) – superior (masc.); d) multe substantive feminine sunt derivate de la cele masculine etc. (Кирилина 2003). În gramatici dominanta masculină se identifică și în formele inițiale (de dicționar) ale multor cuvinte, care sunt date mai întâi la masculin, urmând derivatele feminine ale acestora, de exemplu, adjectivele *albastru/albastră, vesel/veselă* etc. Asemenea cazuri sunt calificate drept „conservatorism lingvistic al formelor de masculin”.

Utilizarea cuvintelor ce conțin indici gramaticali pentru diferențierea genului este legată de anumite tradiții socioculturale, precum și de o serie de stereotipuri despre calitățile, atributele și normele de conduită în funcție de sex. Astfel, se fixează o stereotipie gender, materializată în așteptările pe care le au vorbitorii vizavi de conduita persoanelor, în

funcție de sexul acestora. În fiecare cultură există viziuni tradiționale în legătură cu normele de conduită care reglementează comportamentul gender. Acestea deseori vin în contradicție cu valorile promovate de adeptii egalității de gen care se opun discriminării gender. Anume din perspectiva egalității de gen s-a început crearea și utilizarea denumirilor de profesii, funcții, ocupații, caracteristici ș.a. cu forma gramaticală de feminin, în mod tradițional, de la cele de masculin. La noi, cele mai multe și mai aprinse discuții au apărut în spațiul public în legătură cu denumirea *ministră*, care a stârnit multe comentarii negative din partea unora, dar și admirative, din partea altei tabere (Zafiu 2004). Remarcăm că, până la urmă, cuvântul a fost „oficializat”, acceptat de mass-media, dar unele dicționare, de exemplu DOOM 3 îi dau o marcă stilistică mai puțin academică, atașându-i mențiunile (fam.) și (col.), care îi diminuează valoarea stilistică.

Tendința de „feminizare” a gramaticii se înscrie într-un spectru mai larg de probleme, ce vizează egalitatea de gen, și anume „limbajul non-sexist”, care vine să înlăture/să anihileze formele de exprimare considerate discriminatorii, bazate pe categoriile de gen. Prin „limbaj sexist” se are în vedere utilizarea în comunicare a unor cuvinte și expresii ce prezintă femeia și bărbatul în manieră umilitoare, degradantă și violentă; acest limbaj poate conține expresii jignitoare, aluzii cu tentă sexuală, diverse forme de etichetare a comportamentului, vestimentației, precum și unele glume, vulgarități, aluzii cu tentă sexuală etc. În afară de aceste aspecte, care țin de etica și comportamentul civilizat, se promovează ideea unui limbaj echilibrat la gen, având drept scop înlăturarea supremației masculinului și alcătuirea/utilizarea pe scară largă a formelor de feminin (A se vedea CORM 2021).

O serie de mass-media au apreciat inițiativa și au început utilizarea pe scară largă a femininelor, creând uneori forme destul de controversate, dacă nu chiar hilare. Astfel că pe mulți i-au luat prin surprindere asemenea denumiri ca „doctoră habilitată”, „istorică” (de la denumirea de profesie „istoric”), „profesoară (nu profesoară!) universitară”, „cadre didactice” (nu „cadru”), „ofițeră” (în DOOM 3 găsim forma „ofițereasă” cu mențiunea (fam.)), „rectoră” (inclusă acum în DOOM 3 cu mențiunea (rar)). În lucrarea *Limbajul nonsexist* (Handrabura et al. 2018) au fost propuse multe forme controversate, cum ar fi

„medică” (de la „medic”), „ingineră” și „ingineriță” (de la „inginer”), „primară” (de la „primar”), „consulă” (de la „consul”) ș.a. Multe nedumeriri au fost generate de cazurile când unele dintre aceste denumiri aveau și anumite calificative, creându-se astfel niște echivocuri nu prea plăcute, de ex., „primară generală”, „consulă generală”, „academiciană coordonatoare”, „însărcinată cu afaceri”, „critică literară” ș.a.

O altă cale de a ajunge la egalitatea/echitatea de gen este cea de a estompa frecvența substantivelor cu sens generic de plural, care au forma de masculin, de tipul *cetățeni, călători, cumpărători, prieteni, elevi, participanți, abonați, utilizatori, vizitatori, autori, colegi, studenți, pensionari*. În asemenea cazuri, masculinul are o valoare neutră, de „hipergen”, referirea făcându-se și la grupuri, colective etc. alcătuite din persoane atât de sex masculin, cât și de sex feminin.

În mod tradițional, se obișnuiește utilizarea acestor substantive avându-se în vedere persoanele de ambele sexe: când spunem, de exemplu, „dragi elevi”, este evident că îi avem în vedere nu doar pe elevii băieți, dar și pe elevele fete. Același lucru este și cu adresările „stimați colegi” sau celelalte – *stimați călători / alegători / consăteni / orășeni* ș.a.m.d. Or, în prezent, se consideră că este o discriminare a femeilor acest mod de adresare, doar cu substantive de genul masculin, de aceea se recomandă adresările de tipul „Dragi colegi și colege!”, „Stimați vizitatori și vizitatoare!”, precum și enunțuri de tipul: „Lucrarea va fi de folos studenților și studentelor de la facultatea de istorie”; „Elevii și elevele liceelor pot participa la acest concurs”; „Angajații și angajatele întreprinderii vor primi îndemnizații” etc.

Anume pentru anihilarea acestei „supremații a masculinului” și pentru instaurarea unei egalități de gen, se propagă intens utilizarea formelor de feminin recent apărute, în special a denumirilor de profesii, multe dintre acestea regăsindu-se deja în dicționare, de exemplu în DOOM 3: **conferențiară** cu mențiunea (persoană care conferențiază), or pentru *conferențiar* este dată mențiunea (grad universitar), care lipsește la forma de feminin; **redactoare** cu mențiunea (rar); **informaticiană**; **terapeută** ș.a. Dar multe mai rămân doar cu forma de masculin – *doctor, învățat, biker, rocker, dealer, fan, bodyguard, rapper, chirurg, general* ș.a., pentru care formele de feminin apar doar ca ocazionalisme, de ex., **primăriță** (fam.), **chirurgă** (rar).

Pentru denumirile de profesii terminate la masculin în **-log** (*biolog, filolog, meteorolog* etc.) în DOOM 3 sunt date derivatele feminine formate cu sufixele **-logă** și **-loagă**, dar cu mențiunile (livr.)/(colocv.), de exemplu: **meteorologă** (livr.)/(colocv.) **meteoroloagă**; **politologă** (livr.)/(colocv.) **politoloagă**, adică *meteorologă, politologă* pot fi utilizate în stilul livresc, oficial, iar *meteoroloagă, filoloagă, politoloagă* ș.a. sunt din registrul vorbit, colocvial, deci nu sunt potrivite pentru stilul oficial.

În lumina acestor discuții a apărut și o nouă ediție a clasificatorului ce conține denumirile de ocupații, în care aproape toate au și forme feminine. Acest *Clasificator al Ocupațiilor din Republica Moldova (CORM 006-2021)*, care a fost revizuit pe parcursul anului 2020, a fost aprobat în redacție nouă prin Ordinul Ministerului Muncii și Protecției Sociale nr. 11 din 12 noiembrie 2021 și înregistrat de către Ministerul Justiției pe data de 24 decembrie 2021. Sunt înregistrate aici denumirile și pentru masculin, și pentru feminin: *zoolog-șef/zoologă-șefă, decan/decană, meteorolog/meteorologă, conferențiar universitar/conferențiară universitară, lector universitar/lectoră universitară, psihopedagog/psihopedagogă, pedagog social/pedagogă socială, filolog/filologă, ghid interpret/ghidă interpretă* și așa mai departe.

Se observă, în anumite cazuri, diferențe față de DOOM 3, de exemplu, în CORM găsim *căpitan/căpitană (căpităneasă)*, pe când în DOOM 3 lipsește *căpitană*; avem *bărbier/bărbiereasă* (în DOOM 3 nu este *bărbiereasă*, ci *bărbieriță*); de la *vânător* s-a format *vânătoriță* (în DOOM 3 femininul lipsește); se dă *tâmplar/tâmplăriță* (în DOOM 3 figurează *tâmplăreasă*, nu *tâmplăriță*); se atestă *ministru/ministră* (în DOOM 3 *ministră* este marcată cu (fam.) (colocv.)); *procuror/procuroră* (în DOOM 3 nu este *procuroră*, ci *procuroare*) ș.a.

Însă în CORM au rămas doar cu forma de masculin (spre dezamăgirea unora!) denumirile *manager, medic, dealer, consul, notar, istoric, critic literar, hairstylist, terminolog, istoric literar, maistru, ofițer, pilot, comandant, dispecer, broker, designer, taxidermist, fotomodel, manechin, lăcătuș* ș.a., pentru care se propuseseră anterior formele de feminin *notară, medică* și tot așa.

Unii specialiști sunt de părere că forma de masculin în locul celei de feminin reprezintă stilul literar, oficial. În schimb, varianta de feminin,

obținută cu ajutorul unui sufix moțional, reprezintă o formă familiară, aparținând mai mult limbajului colocvial.

Este de menționat însă că sistemul gramatical nu poate și nici nu trebuie să fie modificat în mod radical, pentru a reflecta toate cerințele/doleanțele gender. Având în vedere faptul că uzul determină norma, chiar și schimbările efectuate și prezentate în dicționare nu totdeauna sunt luate în considerație de vorbitori și nici de instanțe, care, de multe ori, preferă normele de exprimare tradiționale, de exemplu, cele de masculin pentru desemnarea funcțiilor, titlurilor ș.a.

Un exemplu elocvent este oferit în acest sens chiar de Academia Română în următoarea informație, în care toate titlurile și funcțiile unei doamne sunt redată prin forma de masculin: „La sfârșitul lunii februarie 2016, prestigioasa editură Oxford University Press a publicat lucrarea *The Syntax of Old Romanian*, coordonată de prof. univ. dr. Gabriela Pană Dindelegan, *membru corespondent al Academiei Române, reputat lingvist*, cu o solidă carieră, *cercetător gradul I* la Institutul de Lingvistică «Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti» al Academiei Române și *profesor emerit* la Catedra de Lingvistică a Universității București” (Zafiu 2004). Iar în presă formele de feminin mai apar din când în când, însă predomină, se pare, cele tradiționale, de ex.: „Cristina Gherasimov va fi *negociatorul-șef* al RM pentru aderarea la UE; ... Ea a lucrat ca *analist* în cadrul Programului... (Unimedia, 27.01.24)”; „*Ministrul* Justiției din Republica Moldova, Veronica Mihailov-Moraru” (<https://tvr Moldova.md/article/52d4b8eac5d57acc/ministrul-justitiei->) și multe altele (s.n. – I.C.).

Categoria genului cuprinde o arie cu mult mai mare decât denumirile de profesii și funcții. În plan funcțional, genul trebuie luat în considerație și tratat cu multă atenție atunci când se creează mesaje ce cuprind **substantive epicene**, care sunt de câteva categorii: a) nume de animate personale de ambele sexe, încadrate într-un singur gen, fie masculin – *părinte, făt*, fie feminin – de tipul *rudă, persoană, călăuză, victimă* etc.; b) nume de animate nepersonale de ambele sexe, încadrate la genul masculin – *jder, struț, șoim, păstrăv, păianjen*; c) nume de animate nepersonale de ambele sexe, încadrate la genul feminin – *cămilă, veveriță, vrabie, știucă, albină* ș.a.; d) nume de animate nepersonale de ambele sexe, încadrate la genul neutru – *dobitoc, animal, macrou* etc.

Categoria de gen este specifică și substantivelor inanimate. Astfel se constată că „sunt în general **masculine** numele de arbori (*brad, fag, măr*, exceptând *magnolie, salcie* etc., care sunt de genul feminin); numele lunilor anului (*ianuarie, februarie* etc.); numele notelor muzicale (*do, re, mi* etc.); numele cifrelor și ale numerelor (*unu, doi, trei* etc.); numele sunetelor și ale literelor (*a, b, c, d*), care au și variante de genul neutru (*a-uri, b-uri, c-uri* etc.). Sunt, în general, de **genul feminin** majoritatea numelor de fructe (*pară, gutuie, vișină* etc., exceptând *măr, grepfrut* etc., care sunt de genul neutru); numele zilelor săptămânii (*luni, marți* etc.); numele părților zilei (*dimineață, seară* etc.); numele anotimpurilor (*iarnă, vară* etc.); numele de acțiuni provenite din infinitive verbale (*citire, plecare, venire* etc.); cele mai multe nume de însușiri (*bunătate, frumusețe, prostie* etc.); unele nume de stări și sentimente (*frică, iubire, oboseală* etc.)” (GALR 2008). Aceste exemple demonstrează cât de complexă este categoria genului și câte efecte semantice și stilistice poate genera un cuvânt, anume din perspectiva categoriei genului.

Campania de modernizare/feminizare a unor denumiri și de utilizare mai frecventă și mai insistentă a femininelor, în paralel cu formele de masculin, are drept scop înlăturarea discriminării pe bază de gen și obținerea egalității gender prin ajustarea și înnoirea unor forme tradiționale. Nimeni nu poate nega că procesele de înnoire și de schimbare în limbă sunt inevitabile, însă doar timpul va arăta, până la urmă, ce modificări au fost implementate cu succes și cu folos pentru reușita comunicării.

Referințe bibliografice

CORM 2021 = *Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova (CORM 006-2021)*. Disponibil: https://monitorul.fisc.md/upload/old_files/CORM-2021.pdf

GALR 2008 = *Gramatica limbii române*, Vol.1, *Cuvântul*, București, 2008

Handrabura et al. 2018 = L. Handrabura, Gherasim A., Butuc M., *Limbaul nonsexist. Repere conceptuale și recomandări practice*, Chișinău, 2018

Moroianu 2011 = C. Moroianu *Derivarea prin substituție de afixe. Sufixe substantivale vechi*. Disponibil: www.unibuc.ro/prof/...c/.../2011febSufixe_subst_vechi

Zafiu 2004 = R. Zafiu *Ministră, ministreasă, ministroaică*. Disponibil: <https://timpul.md/articol/o-rubrica-noua-pacatele-limbii-noastre-44470.html>

Кирилина 2003 = А. Кирилина, *Гендерная асимметрия в языке*. Disponibil: http://www.owl.ru/-win/womplus/2003/01_05.htm

Abstract

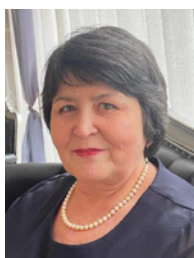
Gender asymmetry in language

Keywords: *derivation; grammatical gender; masculine-feminine opposition; gender equality; feminine forms*

The article reflects the processes of formation and operation of feminine gender variants for the names of professions and occupations, as well as other aspects related to the category of gender in the Romanian language.

Viorica MOLEA

Reconsiderări ale stilului epistolar în era tehnologiilor informaționale

V.M. – conf. univ. dr. hab.
în filologie, Departamentul
Lingvistică Română și
Știință Literară, Facultatea
de Litere, USM. Domenii
de cercetare: stilistică,
pragmatică, cultivarea
limbii, comunicare. Autoare
a lucrărilor: *Valori expresive
ale frazeologismelor în
opera dramatică* (2010);
*Expresivitatea limbajului
poetic (suport de curs)*
(2011); *Oralitatea în textul
publicistic actual românesc*
(2016); *Normă și uz în limba
română actuală* (2021).
Participantă la numeroase
conferințe naționale și
internaționale.

Unul dintre stilurile funcționale cunoscute este cel epistolar, care se distinge oarecum de celelalte. Acesta este adesea interpretat din mai multe perspective, unele dintre ele fiind stilul epistolar în opera literar-artistică sau corespondența oficială în stilul administrativ-juridic, precum și corespondența privată. Fără îndoială, există mai multe aspecte ce caracterizează acest tip de limbaj, ancorat la intersecția unor procese comunicaționale inedite. Interesante sunt noile forme și accepții ale stilului epistolar din perspectiva comunicării pe internet, a oralității digitale etc., care mențin sau revizuiesc aspectul tradițional al acestuia. Deși mulți cercetători îl omit din tipologiile lor, noi considerăm că acesta își păstrează actualitatea și importanța prin revalorificarea și reconceptualizarea sa.

Totodată, genul epistolar apare în unele clasificări cu statut de stil care se manifestă doar în forma scrisă, făcând o distincție între stiluri funcționale și stil pur și simplu sau limbaj. Doina Marta Bejan, bunăoară, delimitează stilurile orale (beletristic, al conversației și neutru sau al conversației curente, cu variantele solemă și familiară) de cele scrise

(*stilul epistolar* și stilurile funcționale: științific, juridic-administrativ, publicistic, beletristic) (Bejan 2010), iar Stelian Dumistrăcel îl încadrează în categoria limbajelor ce aparțin stilului comunicării publice și private: limbajul conversației, *limbajul epistolar*, limbajul publicisticii, limbajul publicității, limbajul instrucției școlare, limbajul organizațiilor politice, limbajul juridico-administrativ și limbajul religios (Dumistrăcel 2007). De asemenea, savantul Dumitru Irimia distinge „stilurile colective informale (stilul conversației și cel epistolar)” de cele 5 stiluri colective funcționale: beletristic, științific, publicistic, juridico-administrativ și religios” (Irimia 1999).

Se știe că noțiunea de „stil funcțional al limbii” a apărut pe la începutul secolului al XIX-lea în studiile lui W. von Humboldt, care distinge câteva varietăți funcționale. „Clasificarea lui Humboldt, susține Paula Diaconescu, anunța, într-o anumită măsură, cercetările mai noi în care limbajul poetic este opus celui științific, primul fiind considerat ca modelul cel mai reprezentativ al unui limbaj de conotație, al doilea, ca modelul cel mai reprezentativ al unui limbaj de denotație (Diaconescu 1974 B: 230). În acest context, amintim și clasificările efectuate privind stilurile funcționale după marca expresiv-estetică și lipsa acesteia, făcute de unii cercetători. „Vom deosebi mai întâi, relevă Paula Diaconescu, funcția marcată [+] expresiv-estetic (formează prin ea însăși o categorie centrată asupra formei, exprimă atitudinea față de mesaj ca atare) și funcția nemarcată [-] expresiv-estetic (organizează vorbirea în raport cu orientarea spre oricare dintre ceilalți factori ai comunicării) (Diaconescu 1974 A: 233). Prin urmare, admitem că limbajul de conotație este expresia stilului individual, iar limbajul de denotație ține mai mult de stilul funcțional. Totuși nu putem aborda în mod simplist acest fapt, întrucât unele stiluri funcționale adoptă un limbaj de conotație, fiind vorba de stilurile artistice, precum cel beletristic și, parțial, publicistic, iar altele – un limbaj de denotație, presupunând stilurile non-artistice. În acest sens, sunt relevante reflecțiile cercetătoarei Doina Marta Bejan: „Dacă specificul rămâne la nivelul unui singur individ (de regulă, un creator de literatură beletristică), rezultă un stil individual; dacă, prin convergența unor trăsături comune, ajunge să caracterizeze categorii socioprofesionale sau socioculturale de indivizi, atunci rezultă stiluri colective, supraindividuale (...)” (Bejan 2010: 6).

În același timp, amintim faptul că stilul epistolar presupune, în accepția lui Dumitru Irimia, un stil informal colectiv, prin urmare, acesta nu se încadrează în categoria stilurilor individuale. Adică, parțial acesta este colectiv, prin particularitățile comune pe care le are, iar parțial este individual, prin subiectivismul său. De asemenea, prin trăsăturile sale specifice, acesta derivă, după cum bine se știe, din discursul oratoric, adică s-a constituit pe reflexele de elaborare a acestuia, accentul fiind pus pe aspectul dialogat. Nu întâmplător acesta este considerat și un gen literar, asumându-și anumite canoane de constituire, un gen preferat de scriitori.

Putem afirma că stilul epistolar se individualizează ca specie literară în clasicism și romantism, sincronizându-se cu literatura în evoluția ei. El se diversifică în funcție de anumite particularități ce țin de natura comunicării și, firește, de talentul autorului, devenind uneori un produs literar independent. „De regulă, scrisoarea este o operă completă a vorbirii, respectarea anumitor canoane structurale și de conținut fiind una dintre principalele trăsături ale ei”, consideră E. Vișneakova (Вишнякова 2007). Iakunina M.L. scrie că o serie de lingviști autohtoni și străini numesc epistolar unul dintre stilurile de vorbire care ocupă o poziție separată printre celelalte stiluri funcționale. Potrivit lui L.V. Șcerba, stilul epistolar, cu mai multe niveluri, reprezentând un ansamblu de opțiuni stilistice, se utilizează în funcție de relațiile sociale stabilite între cei care comunică (Якунина 2016). Există controverse și în lingvistica rusă referitoare la încadrarea stilului epistolar în categoria stilurilor funcționale. Astfel, unii cercetători resping în mod argumentat includerea acestuia în tipologia stilurilor funcționale. De exemplu, O.V. Protopopova își susține opinia astfel: „Nu există motive a considera stilul epistolar ca unul funcțional: nu are un domeniu de comunicare propriu, precum și nici o conștiință socială corespunzătoare sau un tip de activitate, nici sarcini specifice de comunicare care să determine diferențe stilistice în vorbire, apărând sub formă de corespondență, suficiente pentru a fi în contrast cu alte varietăți funcționale” (Протопопова 2003: 632). Aceeași cercetătoare relevă, pe bună dreptate, că „noțiunile „stil epistolar” și „gen epistolar” sunt deseori interpretate ca sinonime din lipsa de precizie a primului termen, ale cărui particularități sunt considerate mai curând trăsături specifice genului.” (Idem)

În altă ordine de idei, fiind „mai mult decât o formă de dialog la distanță, așa cum apreciau unii dintre vechii retori greci și latini, scrisoarea este expresia capacității ființei umane de a tezauriza, în scris, secvențe fulgurante din fluxul caleidoscopic al realității, după cum a fost acesta analizat în laboratorul de noțiuni și imagini al gândirii” (Milică, Morcov 2016).

Evoluția acestui gen/stil epistolar își are pornirea încă din antichitate, texte de acest tip păstrându-se „din primele cinci veacuri ale erei creștine”, astfel încât putem consemna că „teoria epistolară atinsese un rafinament retoric remarcabil, aspect probat de tipologia complexă a scrisorilor” (*Idem*). Ioan Milică și Gabriela-Iuliana Morcov prezintă un parcurs al stilului epistolar din antichitate până în contemporaneitate din perspectivă cultural-retorică. „În Europa, relevă autorii, teoria epistolară, *ars dictaminis*, este o creație medievală prin care s-a marcat desprinderea de spiritul oral al marilor retorici greco-latine” (Milică, Morcov 2016). În acord cu scopul urmărit, scrisorile aveau caracter oficial, privat sau literar.

În epoca Renașterii, scrisul epistolar se transformă prin depășirea stadiului de imitație aproape mecanică și prin instaurarea unui climat de imitație pronunțat creatoare. Dacă învățații medievali au avut cu precădere în vedere stilul epistolar oficial, erudiții Renașterii s-au interesat din ce în ce mai mult de condiția retorică a scrisorilor particulare. Conștiința că arta de a scrie scrisori este asemănătoare cu arta de a conversa a impulsionat, în Europa Occidentală, în această perioadă, reformarea stilului epistolar, care a preluat unele trăsături stilistice ale etichetei conversaționale din salonul aristocratic: eleganță, plasticitate, vioiciune și spirit. Aceasta este epoca în care devin foarte populare culegerile de scrisori alcătuite cu rolul estetic de a asigura divertismentul și în care capătă strălucire romanul epistolar cult.

În spațiul locuit de români, evoluția scrisului epistolar în limba română este strâns legată de dezvoltarea vieții sociale și, prin aceasta, de istoria limbii române ca limbă de comunicare a oamenilor instruiți (Milică, Morcov 2016).

Poziționarea la granița dintre scriptic și oral și printr-o flexibilitate retorică și stilistică proprie, scrisoarea intră în diverse domenii de

activitate, unde formează baza de la care se vor dezvolta alte genuri textuale.

În lucrarea sa consacrată, *Diversitate stilistică în româna actuală*, R. Zafiu delimitează șase stiluri epistolare, menționând că „acestea interesează mai ales prin interferența codurilor și că, în prezent, scrisoarea renaște în forme noi cu ajutorul mediilor electronice. Astfel, cele șase stiluri sunt: corespondența administrativă și comercială, urările, formulele epistolare de închidere, scrisorile versificate, mesajele poștei electronice și scrisorile orale «mesaje pe robot»” (Zafiu 2001). Evident, este vorba de zorii apariției tehnologiilor informaționale avansate, anticipându-se un avânt fără precedent al acestora prin apariția internetului.

Astăzi, putem vorbi despre o reconfigurare a stilului/textului epistolar prin prisma evoluțiilor tehnologice recente, induse de noi realități sociale, de interconectări umane virtuale, precum și, drept consecință, de transformările produse la nivel de comunicare umană. „În cadrul comunicării actuale, stilul/genul epistolar a încetat să mai ocupe un loc atât de important în viața oamenilor. Dar acest lucru nu înseamnă că s-a renunțat la el definitiv. Mai este solicitat, dar apare cel mai des sub alte forme. Acum rar scrie cineva scrisori pe hârtie, singurele excepții fiind scrisorile de afaceri. Practic, corespondența trece în formă electronică, transmisă prin mesaje SMS sau prin Internet” (Кожеко 2015).

Astfel, dacă textul formal al scrisorii din cadrul corespondenței oficiale își menține tiparul, fiind ajustat nesemnificativ la noile cerințe administrativ-juridice, fără a fi prejudiciat în vreun fel, atunci scrisoarea particulară sau de familie în varianta clasică, tradițională, practic, a dispărut, iar în locul ei s-a instaurat un text „surogat”, numit mesaj, care a devenit azi o emblemă a comunicării interumane actuale. Acesta dispune de multiple accepții în rețeaua virtuală: comentariu, replică, conversație pe chat, e-mail etc., reușind să acapareze întregul spațiu informațional informal și, parțial, pe cel formal.

Mesajul se caracterizează prin laconism și aspect pragmatic, trăsături distincte de textul unei scrisori private clasice, în care elementele definitorii sunt reflexivitatea, expresivitatea și informativitatea. Prin ca-

racterul său oarecum sumar și schematic, mesajul este expresia unor vremi grăbite, încărcate de activități, sarcini adesea neimportante, care, în definitiv, răpesc mult din esența comunicării dintre oameni. Limbajul acestor mesaje este un amestec din elemente standard cu cele ale oralității, reprezentând o formă hibridă, însoțită adesea de componente eterogene, precum emoticoane, cifre, litere, variate schematizări etc. Pe de o parte, se creează un sentiment al libertății maxime în selectarea mijloacelor de scriere, iar pe de altă parte, textul este unul comun și banal, fără expresie vie, afectivă. În același timp, este ignorată o dimensiune semnificativă a comunicării prin scrisori: eticheta sau politețea. Kojeko A.V. observă că „textele devin tot mai scurte, aspecte importante ale etichetei sau ale structurii clasice sunt omise, iar mijloacele lingvistice utilizate sunt din ce în ce mai modeste” (Кожеко 2015).

E-mailul presupune o formă neordinară de text epistolar prin faptul că îmbină formalul cu informalul, prezentând o formă intermediară dintre scrisoarea particulară și cea oficială. În virtutea faptului că acest tip de scrisoare este mai elaborat decât mesajul, putem vorbi și despre o oarecare similitudine cu scrisoarea privată, doar că acesta este mult mai scurt și conține alte formule de salut sau de încheiere sau, în general, le poate omite în cazul unei conversații în timp real. Este important să menționăm că acest tip de scrisoare electronica este în curs de constituire, de aceea mai apar multe lacune și multe semne de întrebare referitoare la o abordare complexă a acesteia. De exemplu, nu există un model de structură al e-mailului, formule bine stabilite, fapt care îi îndeamnă pe utilizatorii acestui tip de scrisoare fie să improvizeze, fie să preia formule din vechile texte epistolare. „Într-adevăr, corespondența electronică încă nu este un gen epistolar consacrat, acesta este în curs de formare și de stabilire a unor aspecte noi” (Кожеко: 2015). Totuși, putem spune deja că există diferențe semnificative între o scrisoare oficială și una particulară sau, altfel spus, între utilizarea mijloacelor lingvistice dintr-un stil formal și unul informal, întrucât aceste diferențe sunt prea mari ca să fie ignorate.

În linii mari, am putea spune că tendințele care se prefigurează sunt, în mare parte, asemănătoare stilului epistolar tradițional, desigur, cu distincții ce țin de volum, de mijloace de limbă, de etichetă etc.

În concluzie, sesizăm o diferențiere a stilului/genului epistolar tradițional de cel actual, care este, în era tehnologiilor digitale, în curs de constituire, și anume faptul că scrisorile actuale nu mai prezintă scopuri de comunicare complexă, cu elemente de cogniție, reflexivitate, ci doar de transmitere a informațiilor necesare în menținerea contactelor interumane ce țin de activitatea profesională, în relațiile de tip formal, sau familiaritate, empatie, afectivitate, în relațiile informale.

Referințe bibliografice

Bejan 2010 = Doina Marta Bejan, *Stilistică (Note de curs și aplicații)*, Galați, Universitatea „Dunărea de Jos”, 2010, 37 p.

Diaconescu 1974 A = Paula Diaconescu, *Elemente de teoria limbii române literare moderne*, partea I, cap. *Structura stilistică a limbii*, LR, XXIII. București, Editura Științifică, 1974, p. 267-272

Diaconescu 1974 B = Paula Diaconescu, *Structura stilistică a limbii. Stilurile funcționale ale limbii române literare moderne*. În: „Studii și cercetări lingvistice”, XXV, nr. 3, 1974, p. 229-242

Dumistrăcel 2007 = Stelian Dumistrăcel, *Limbaajul publicistic din perspectiva stilurilor funcționale*, Iași, Institutul European, 2007, 280 p.

Irimia 1999 = Dumitru Irimia, *Introducere în stilistică*, Iași, Polirom, 1999, 280 p.

Milică, Morcov 2016 = Ioan Milică, Gabriela-Iuliana Morcov, *Scrisul epistolar românesc: o perspectivă cultural-retorică*. În: „Diacronia” 3, 12 februarie 2016, A39 (1-11)

Zafiu 2001 = Rodica Zafiu, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București, Editura Universității din București, 2001, 327 p.

Вишнякова 2007 = Елизавета Вишнякова, *Электронное письмо в составе сетевого текста на английском языке: диссертация... кандидата филологических наук: 10.02.04 [Место защиты: Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Филол. фак.]*. Москва, 2007, 180 с.

Кожеко 2015 = Анна Кожеко, *Эпистолярные жанры: традиционные и современные формы*. În: „Современные проблемы науки и образования”, № 2-3, 2015. [Disponibil: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=23775>] (Accesat: 09.11.2023)

Протопопова 2003 = Ольга Протопопова, *Эпистолярный стиль*. În: Кожина М. Н. (ред.), *Стилистический энциклопедический словарь русского языка*, М., 2003

Якунина 2016 = Мария Якунина, *Развитие жанра открытого письма в интернет-коммуникации как проявление гуманизации современного мультимедийного мира* [Disponibil: <http://dspace.kpfu.ru/xmlui/handle/net/1060966>] (Accesat: 29.11.23).

Abstract

Rethinking the epistolary style in the era information technologies

Keywords: *epistolary style; traditional; reconsideration; informational technologies; letter; message*

The epistolary style/genre stands out from other functional styles; many researchers don't even include it in their classifications. Undoubtedly, several aspects characterize this type of language, anchored somehow at the intersection of novel communicational processes. The new forms and meanings of the epistolary style are interesting from the perspective of online communication, digital orality, etc., maintaining or revising its traditional aspect. Although many researchers, as mentioned before, omit it from their typologies, we believe that it retains its relevance and importance through its reappraisal and reconceptualization.

Eugenia MINCU

Despre un *a fi* al cuvântului românesc (limba română – controverse și corectitudine)

E.M. – lingvist-terminolog, doctor habilitat în filologie, conferențiar universitar, Centrul de Terminologie, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM. Publicații: *Afixoidele în neologizarea limbii române* (Editura Medicina, 2009); *Terminologia medicinalis Romaniae* (Pontos, 2017); *Arhitectonica terminologiei medicale. Mic dicționar de elemente și dublete terminologice* (Tipografia Vătavu, 2020); *Dicționar poliglot de aforisme și expresii latine* (coautor, Cartier, 2022); *Didactica metaforei. Mic dicționar român-englez de termeni-metaforă; cu etimologii și ilustrații* (coautor, Editura Epigraf, 2023).

„Cuvintele sunt pietre
la dispoziția conștiinței.”

Lucian Blaga

Savantul și filosoful Dimitrie Cantemir menționa: „La omul întreg, cuvântul poartă sufletul și fapta – comoara inimii”. Și pentru a ne considera „oameni întregi” și a ne privi pe noi înșine ca națiune, trebuie să cunoaștem, să recunoaștem *ființa cuvântului* românesc, acel *a fi* (esența) al cuvântului, care se cere respectat, folosit cu grijă, corect.

Verbul *a fi*: capcanele accentului – *sûntem* sau *suntém*. Verbul *a fi* (din latinescul *sum, fui, fire* (= *fieri*) este un verb existențial, care indică *ființa* sau *neființa*, existența sau inexistența. Dilemele de accent se referă la conjugarea verbului *a fi* la indicativ, prezent, persoanele I, II plural: *noi sûntem sau suntém aici?*, *voi sûnteți sau suntéți aici?*

Corect: *Noi sûntem aici, voi sûnteți aici.*

Explicație: La persoanele I, II plural, indicativ prezent, se mențin aceleași accente ale verbului *a fi*: *eu sînt aici, noi sîntem aici, voi sînteți aici, ei sînt aici.*

Spiritualitatea cuvântului românesc însoțește sărbătorile de iarnă.

Colind sau colindă? În cadrul unei conferințe dedicate sărbătorilor de Crăciun, vorbitorii se refereau la *colind* și la varianta feminizată a acestuia, *colindă*. Care este forma corectă?

Până nu demult, ambele forme erau considerate corecte: *colindă* „cântec tradițional cântat de cete de copii (flăcăi sau adulți) pe la casele oamenilor cu prilejul sărbătorilor de Crăciun”; *colind* cu sensurile „faptul de a colinda; obiceiul de a colinda”, dar și „vechi cântec popular românesc, cântat de cete de copii, de flăcăi sau de adulți cu prilejul sărbătorilor de Crăciun și de Anul Nou, colindă”. Așadar, cuvintele sunt atestate în relație de sinonimie, *colind* considerându-se un derivat regresiv din verbul *a colinda*. Totuși, substantivul *colindă* deține un singur înțeles – „cântec”, iar substantivul *colind* este unul polisemantic.

La plural, cuvintele aveau aceeași formă: *colindă* (s.f.)/*colind* (s.n.) – *colinde*.

Etimologie. „Ziua întâi a anului” la romani se numea *calendae/kalendae*. Cuvântul face parte din expresia latină *Ad calendas graecas/ad lit. La calendele grecești*, atestată în *De vita XII Caesarum*, 87 (*Viața celor 12 Cezari*) de Suetonius; o trunchiere a unei alte expresii *ad calendas graecas solver/a plăti la calendele grecești*, în care *calendae/calende* desemnau prima zi a lunii, termen de plată a datoriilor. Deoarece grecii nu aveau aceste *calende*, expresia latină a fost echivalată cu adverbul *niciodată*, adică „la paștele calului” sau „la sfântu’ așteaptă”.

O altă etimologie, atestată în dicționare, este cea slavonă: *koleda/kolenda*; cuvântul este preluat în limbile bulgară, sârbă, ungară, română etc. cu sensurile: „sărbătoare a Crăciunului”, „cântec de felicitare în prima zi a anului”, „cântec pe care-l cântă băieții în ajunu Crăciunului dimineața (în Munt. și Mold. nord în seara de 23 Dec.) umblând din casă-n casă și-n care celebrează nașterea lui Hristos”.

Actualmente, dicționarul recomandă forma neutră a cuvântului *colind/colinde* (cântec), cuvânt care este în relație de omonimie cu verbul *colind* (verbul *a colinda*, ind. prez. I sg.).

După o frumoasă vacanță de iarnă, ne facem prezența la lecții: elevi, studenți, profesori etc.

Prezent! sau Prezentă!... la lecții. Care este formula corectă?

Corect: – **Prezent!** răspund cei de față, indiferent de sexul persoanei, la apelul nominal.

Adjectivul *prezent*, având sensul „care se află în același loc cu vorbitorul sau în locul la care se referă acesta; de față”, cu valoare de interjecție, este utilizat în calitate de formulă invariabilă, prin cei prezenți care răspund la un apel nominal. Formula respectivă este varianta eliptică de predicat a enunțului: „Sunt *prezent* (respectiv, *prezentă*, în funcție de sexul persoanei)”. Omiterea verbului *a fi* și asumarea valorii de interjecție unifică variațiile de gen gramatical.

Așadar, este **corect:** – *Prezent! ... la lecții.*

Lauda este o formă de încurajare. Lăudăm, de regulă, copiii. Rareori ne permitem să lăudăm pe cei de-o măsură cu noi... din orgoliu.

Foarte bravo! Super bravo! Cel/Cea mai bravo! Să fie oare corect?

Formulele *foarte bravo!* și *super bravo!* *cel/cea mai bravo!* au invadat vorbirea uzuală, dar sunt greșite. În conflict major este intenția și expresia verbală.

Greșit: *Ești foarte bravo! Ești super bravo! Ești cel/cea mai bravo!* Intenția este clară. Superlativul trebuie să domine.

Explicație: Cuvântul *bravo!* (împrumut din limba franceză, preluat din italiană *bravo!*) este o interjecție; „o exclamație de aprobare (totală), de laudă sau de apreciere (însoțită de aplauze); foarte bine, excelent, minunat”.

Sensurile pe care le comportă deja sunt la superlativ. Altfel spus, interjecția *bravo!* include sensurile de „foarte, super, cel/cea mai”.

Lauda nu poate fi dublată. Sau poate fi? – rămâne la discreția vorbitorului.

Un superlativ al cuvântului există totuși – *bravissimo!* (împrumut din limba italiană), o interjecție care, prin sufixul latin *-issim*, indicator de superlativ, arată „o exclamație care exprimă o aprobare, o laudă, o apreciere superlativă; excelent, foarte bine, extraordinar”.

Expresia tot mai des utilizată în uzul basarabean *a fi bravo* se consideră incorectă. Presupunem că verbul *a fi* tinde să personalizeze interjecția: *sunt bravo, ești bravo* etc., oferindu-i pretinsă valoare adverbială.

Corect: *Bravo!*

Neologismele și beția de cuvinte. *Superfluu*, -ă, -i, -e.

În 1873, Titu Maiorescu publica un articol cu un titlu incitant: „Beția de cuvinte”.

Totuși, ne întrebăm: când cuvintele îmbată?

– Îmbată cantitatea cuvântului. Când se vorbește prea mult și despre toate, încât amețești și nu vrei decât să scapi de această vorbărie. Uneori te îmbată un somn, încât adormi sub acțiunea unui discurs lung... se doarme la lecții, la conferințe, în parlament...

– Îmbată și calitatea cuvântului. Când suntem lăudați, dar și când ne laudăm noi înșine, „înzorzonându-ne” discursul cu tot felul de neologisme, pentru a da amploare și pretinsă valoare statutului social.

Utilizarea corectă a adjectivului *superfluu*, -ă, -i, -e

Greșit: *Să nu mai discutăm. Dovezi sunt superfluu.*

Corect: *Să nu mai discutăm. Dovezile sunt superflue.*

Explicație: Cuvântul *superfluu* (< lat. *super-fluus* = *super* „pe deasupra” + *fluere* „a curge”) „de prisos, nefolositor” este un adjectiv cu patru terminații, care se acordă cu substantivul.

Presupunem că persoana ar fi vrut să spună că dovezile sunt multe, dar utilizarea nepotrivită a cuvântului *superfluu* a dat un alt sens enunțului: dovezile au devenit de prisos. Cuvintele îmbată fără a face uz de alcool, pentru că ne fletează mintea, atunci când sunt de laudă și atunci când se fac spirite, adică se glumește.

A oferi cuvântul... Formula *a oferi cuvântul* a devenit uzuală. Și noi insistem *oferim cuvântul* la adunări și la conferințe.

Nerecomandabil: *Acum cuvântul i se oferă dlui/dnei X...*

Explicație: Verbul *a oferi* desemnează acțiunile de „1. a propune cuiva (în semn de atenție, de bunăvoință etc.) să primească un lucru necerut; a da în dar, a pune la dispoziție; (refl.) a se declara dispus să facă un serviciu, a se pune la dispoziția cuiva. 2. a propune spre cumpărare o marfă, un bun etc.; a propune un preț pentru o marfă, pentru un bun etc. 3. (fig.) a înfățișa, a arăta, a etala, a prezenta ceva”.

Așadar, *a oferi cuvântul* unei persoane înseamnă a-i impune „un lucru necerut” sau a-i „propune spre cumpărare marfa”... cuvântul, care, de altfel, îi aparține.

Recomandabil: *În continuare dăm cuvântul dlui/dnei X.../ are cuvântul dl/dna X.../ propunem spre atenția Dvs. comunicarea dlui/dnei X.../ dl/dna X va prezenta comunicarea Y...*

Explicație: *Cuvântul* (< lat. *Conventus* „adunare, întrunire”, *conventum* „înțelegere” din latinescul *conventare* „a se întruni mereu”) este atestat în peste 30 de locuțiuni, inclusiv *a cere* (sau *a da*, *a avea*) *cuvântul* „a cere sau a da cuiva dreptul de a vorbi (într-o ședință, într-o adunare etc.); *a lua cuvântul* „a vorbi (într-o adunare)”.

Cuvântul se dă, dar și *se ia*; locuțiunea *a-i lua cuiva cuvântul* înseamnă „a interzice cuiva să-și mai continue afirmațiile (într-o adunare)”.

Formula *a oferi cuvântul* este un calc după modelul limbii ruse *предоставить слово* și utilizarea acesteia în limba română nu este recomandabilă.

Ecolalia sau ecoul dependenței. *În dependență de sau în funcție de?* Se vorbește mult. Suntem învățați cum să trăim, cum să vorbim, cum să respirăm. Am devenit dependenți de ecourile celor care în permanență vor să aibă ultimul cuvânt în tot și în toate. Cuvântul *ecou* are drept suport mitologia greacă. Echo este nimfa care mereu a dorit să aibă ultimul cuvânt. Este pedepsită prin faptul că nu mai putea să vorbească, ci doar să răspundă prin repetarea ultimelor cuvinte, care aparțin unei alte persoane. Lexemul *ecolalie* este „repetarea aproape automată de cuvinte sau de fraze auzite” (< gr. *echo* „sunet” + < gr. *lein* „a vorbi”).

Actualmente, cuvântul *ecou* se referă și la „persoana care repetă spusele sau faptele cuiva”, iar expresia *a face ecoul cuiva* înseamnă „a răspândi cuvintele sau ideile cuiva”.

Îndemnul este următor: să ne menținem ca personalități și, chiar dacă ar fi să devenim ecouri, să fim ecouri ale propriei esențe, independente de oricare dependențe impuse sub diverse forme, chiar și acolo unde nu le este locul!

În dependență de sau în funcție de... În dicționar atestăm: *dependență* „situația de a fi dependent; stare de subordonare, de supunere”, „aservire, subordonare, supunere”.

În funcție de este o locuțiune prepozițională care cere utilizarea ulterioară a substantivului în cazul acuzativ. *A fi în funcție de* echivalează cu *a depinde de*.

Greșit: *Externarea pacientului se va face în dependență de ameliorarea indicilor biochimici în sumarul sângelui.*

Corect: *Externarea pacientului se va face în funcție de ameliorarea indicilor biochimici în sumarul sângelui. / Externarea pacientului depinde de ameliorarea indicilor biochimici în sumarul sângelui.*

Hipercorectitudinea și blocajul psihologic. *Longevitatea vieții?*

– Lume bună, cine știe ce înseamnă cuvântul *logosfobie*?

– Dar există un asemenea cuvânt?, se miră lumea.

– Deocamdată nu există, în schimb există starea de frică de a scoate un cuvânt, indusă de hipercorectitudine.

– Și dacă nu potrivim cuvântul? Și dacă greșim?

– E bine să știți că nu doar omul se teme, ci și cuvântul, care nu se vrea rostit eronat... Confuzii sunt multe...

Greșit: *Longevitatea vieții sau cum să fim în formă la 120 de ani.*

Corect: *Longevitatea sau cum să fim în formă la 120 de ani.*

Explicație: Cuvântul *longevitate* este format prin joncțiunea elementelor savante: < lat. *vita*, -ae „viață” + < lat. *longus*, -a, -um „lung, -ă, -i”, care înseamnă „viață lungă”.

Și deoarece hipercorectitudinea a devenit un *modus vivendi*, omul alege... să tacă. Când taci, nu greșești și nu ești criticat. Ți se mai taie din pofta de a vorbi, evitând un posibil blocaj psihologic..., adică se dezvoltă un fel de frică de cuvinte.

Cuvântul, asemenea omului, are ființă. Să cunoaștem ființa cuvântului, s-o recunoaștem și s-o respectăm! Și să nu tăcem din frica de a greși, ci să ne cultivăm în a fi români și în a vorbi corect românește!

Bibliografie ■ Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”, *DOOM. Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române, ediția a III-a revăzută și adăugită*, București, Univers Enciclopedic Gold, 2021

Ciorănescu A., *Micul dicționar de etimologie a limbii române*, București, Saeculum Visual, 2002

Dvoretsky I., *Latin-Russian dictionary*, Moscow, Russian Language Publishing House, 1976

Surse ■ <https://dexonline.ro/definitie/>

Abstract

About the Essence of the Romanian Word (Romanian language – controversies and correctness)

Keywords: *controversies; correctness; etymology; Romanian language*

The destructive bilingualism to which the Romanian language was subjected in the Moldovan space, the process of „returning to origins,” the presence of numerous linguistic calques following the Russian model, and the continuous influx of numerous neologisms into the Romanian language that sometimes defy translation into the Romanian national-linguistic idiom - these are realities that necessitate a perpetual cultivation, at the level of correctness, of the Romanian language.

Ion I. IONESCU

Despre înțelegerea comunicării publice

I.I.I. – prof. univ. dr. (pensionar), Departamentul de Sociologie și Asistență Socială al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, autor a numeroase volume, studii și articole în reviste de specialitate din țară și străinătate, membru în comisii de doctorat, prodecan al Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice, membru al Senatului Universității „Alexandru Ioan Cuza”, membru fondator al Societății Sociologilor din România, *Profesor Emerit* (2018).

În lumea în care trăim, comunicarea adecvată poate ajuta acțiunea oamenilor în vederea (re)construcției unei societăți organizate, a unei ordini sociale în care oamenii își articulează, concertează atitudinile, comportamentele, fără să ajungă la conflicte. Din ce în ce mai mulți au în minte doar reușita materială și urmăresc doar consecințele așteptate, dorite, vrute ale atitudinilor și comportamentelor, de aceea ajung să folosească promisiunile înșelătoare, intrigile, viclenia, chiar bâtele, săbiile sau pistoalele pentru a defini situațiile și a calcula cât pierd-cât câștigă¹. Interacțiunile socioculturale cer participare, implicare rațional motivată, dar apar adesea și influențări toxice, manipulări. Cei care au darul folosirii corecte a gândirii și limbajului ar trebui să știe că fiecare „interlocutor” pleacă de la orizontul lui al lumii trăite și interpretate atunci când se raportează la lumea celuilalt, la lumea socialului, pentru a negocia definirea situației în care se află, în care se desfășoară relaționarea, interacțiunile.

O situație este un „decupaj” în lumea trăită, limitată de o temă a intereselor concrete, agregate ale celor implicați și ale proiectelor lor de acțiune. O situație trebuie definită de către cei implicați care adoptă rând pe rând

rolurile de emițător, receptor și martor, cu perspectivele aferente din care o văd. Lumea trăită în situație oferă celor care comunică contextul, resursele și stocul de evidențe socioculturale din care-și iau modelele descriptive și explicativ-interpretative care sunt resursa punerii de acord în privința a ceea ce se petrece în lumea naturală, socială și în cea interioară. Neînțelegerile asupra definirii situației provin din diferitele moduri de se referi la aceste lumi.

H. Lasswell propunea să înțelegem activitatea comunicațională pe baza răspunsurilor la întrebările: cine spune? ce? cui? prin ce canal? cu ce efecte? I se poate reproșa că a schematizat prea mult, deoarece co-municarea nu se desfășoară doar într-un singur sens, ci ia forma unui ciclu comunicațional în care interlocutorii sunt, rând pe rând, emițători, receptori, martori. Cel care emite un mesaj (așa cum și l-a construit în „minte” pentru a-l exprima) folosește de obicei limbajul articulat. El pune în cuvinte o informație cu semnificație din lumea naturală, socială, din starea sa interioară, caută să-l interpeleze pe celălalt, să obțină de la el alte informații, să-l facă să se comporte într-un anumit mod, să-i provoace emoții, să afle dacă mesajul este receptat așa cum a fost emis. Un om poate transmite un mesaj lăsând să-i scape un zâmbet, făcând cu ochiul sau tăcând semnificativ, dar limba vorbită este mijlocul cel mai folosit în comunicare. De fapt, a comunica înseamnă a ne exprima prin toate limbajele cărora le pricepem „codurile”. Construim în minte un mesaj pe baza a ceea ce luăm din „tezaurul universal de memorie”, din „rezerva comună”, din „stocul propriu” de cunoștințe și experiențe, iar pentru a-l exprima folosim cuvintele limbii vorbite, gesturile, mimica, limbajul trupului. Dacă nu cunoaștem, nu stăpânim posibilitățile limbii, pot interveni obstacole în calea înțelegerii mesajului care poate fi trunchiat, filtrat, distorsionat. Se poate, de asemenea, ca limba să nu conțină cuvintele, expresiile care să surprindă toate „meandrele” gândului. Mesajul pus în cuvinte poate transmite celuilalt o informație, poate interzice, intimida, sfătui, sugera... Emițătorul mesajului poate purta haină preoțească, uniformă de polițist, halat de medic, se poate afla în amvon, în BMW-ul poliției, în sala de operație, poate fi aflat la tribună, la catedră, la microfon și atunci are o anumită poziție în relația de (co)producere a mesajului. Dacă interlocutorii sunt „față în față”, atunci ei pot completa cuvintele cu gesturi, pot „repara” împreună

mesajul, pot da exemple, pot încerca să se pună în locul celuilalt pentru a sesiza reciprocitatea perspectivelor.

Sigur că se poate comunica prin scrisori, telefon, fax, e-mail și atunci se fac alți pași către o „comunicare totală” (la care nu știm dacă vom ajunge vreodată...). În aceste cazuri intervine rolul canalului de transmitere cu efectele sale asupra comunicării: zgomot, bruiaj, întârzieri, întreruperi...

Receptorul nu pricepe mesajul emițătorului dacă a fost formulat defectuos, dacă a fost prea concis sau redundant, dacă nu a fost auzit cum trebuie din cauza „zgomotului”, dacă „prinde din zbor” câte ceva din ce-l interesează, ce-i place, ce-i „sună bine”, ce-l amuză... Nu putem reține sau pricepe tot ce spun ceilalți. Nu putem capta, reține, pricepe totul. Ar însemna să fim „pe aceeași lungime de undă” unii cu alții, dar, oameni concreți fiind, selectăm din mesajul celuilalt (celorlalți). O „decodificare” mai bună putem face dacă suntem din aceeași „lume trăită”, dacă trăim în aceeași etno-sociocultură, dacă vorbim aceeași limbă. Oamenii „traduc” mesajul, și-l fac inteligibil, îl interpretează raportându-se la cadre de referință. Dacă avem același cadru de referință, decodificarea mesajului va fi mai ușoară și va dezvălui mesajul aproape așa cum a fost conceput, fiindcă putem folosi „rezerva de cunoștințe și experiențe” ca schemă de interpretare a trecutului, prezentului și anticipărilor². Această „rezervă” conține cunoștințe și experiențe stocate în funcție de originea socială, de educație, de vârstă, rezervă pe care unii și-o pot îmbogăți sau sărăci pe măsură ce trăiesc experiențele vieții. Atât din perspectiva emițătorului cât și a receptorului, comunicarea e parțială, selectivă, interpretativă, dar interlocutorii dispuși să se înțeleagă unii pe alții pot realiza o permanentă retroacțiune (feedback)³.

Componente ale comunicării în relația interpersonală și în grup se regăsesc și în cazul comunicării publice care are însă o seamă de particularități, după cum se desfășoară la nivelul unei școli, al unei firme, într-o comunitate locală, într-o țară sau la nivel internațional. De exemplu, comunicarea ierarhică, „pe verticală” (de „sus” în „jos”) reprezintă calea privilegiată de „circulație” a informațiilor oficiale care „emană” de la „centrele de decizie” către „ceilalți”, direct sau prin intermediari (servicii de relații cu publicul). Informații pot veni

spre „centrele de decizie” (de „jos în sus”) prin intermediul „cutiei de sugestii și reclamații” ori ca în armată⁴. „Zvonurile”, „știrile pe surse” sunt „tipuri aparte de comunicare”⁵, ca și informarea falsă („fake news”) care au efecte importante asupra reglării organizaționale și asupra acțiunii colective⁶.

Informații false, minciuni se transmit „de când lumea”. Totuși fake news-urile, „știrile false”, informațiile deformate în mod deliberat, destinate răspândirii lor în scopuri comerciale, politice sau ideologice, sunt strâns legate de mass-media actuale, de rețelele sociale, de internet. Mulți dintre cei care le primesc par să știe că sunt știri false sau informații false (deși devine tot mai complicat de distins adevărul de fals...), fiindcă acestea (infox sau intox) sunt pe site-uri web, rețele sociale, forumuri, grupuri private etc. și se referă la orice fapt, eveniment, personalitate, la toate domeniile (finanțe, politică, economie, educație, cultură). Informațiile neverificate pot fi diseminate, distribuite foarte rapid. Creatorii conținuturilor false (trolii) știu bine acest lucru și profită în primul rând de mulțimea și de disponibilitatea „idiotilor utili”. Împreună influențează opinia publică asupra problemelor sociale, politice, medicale. Fake news-urile devin instrument de manipulare și prin folosirea altor tehnici de influențare sofisticate (cum sunt imaginile și videoclipurile false). Dar autorii și distribuitorii de știri false nu sunt singurii vinovați de răspândirea lor. Toți cei care retransmit astfel de informații contribuie la creșterea puterii lor de influențare. Pentru a evita căderea în capcanele puse de autorii infox, intox și de idiotii lor utili, trebuie verificate sursele informațiilor înainte de a le distribui mai departe. Acest lucru este important, mai ales când informația provine de la un site web necunoscut, de la un autor despre care nu se știe dacă este „jurnalist”, „analist”, „expert”... Pentru a afla dacă informațiile care circulă pe internet, pe rețelele de socializare sunt de încredere, trebuie să aflăm date despre autori, domeniul lor de expertiză, publicațiile lor. Pentru un articol, de exemplu, trebuie analizat site-ul pe care este publicat. Ortografia, data creării, aspectul site-ului etc. pot oferi multe indicii. În ceea ce privește fotografiile, instrumentele actuale (precum Google Images) sunt esențiale pentru autentificarea celor false. Trebuie privite cu atenție și titlurile, iar dacă sunt foarte provocatoare, scrise cu majuscule, cu culori țipătoare, dacă

sunt aglomerate pe banda de jos a ecranului tv, trebuie evitate, sau citite cu mari rezerve. În fața creșterii continue a cantității știrilor false, mass-media (care se respectă) ar putea oferi cititorilor servicii de verificare a informațiilor transmise (în special preadolescenților, analfabeților funcționali, credulilor – foarte expuși în rețelele sociale...). E important ca oamenii să facă efortul să diferențieze adevărul de fals pentru a fi mai protejați, fiindcă în spatele știrilor false se ascund strategii ce vizează manipularea lor, a opiniei publice, slăbirea statelor și a instituțiilor acestora...

Atunci când analizăm comunicarea la nivel societal ar trebui să începem cu rezolvarea dificilei probleme a identificării emițătorului și a receptorului. Cine emite mesaje la acest nivel? Pentru cine? Prin ce canale (radio, TV, rețele sociale, internet, tik-tok etc.)?⁷. Un canal de transmitere poate fi în concurență cu altele și ar trebui urmărite efectele acelei concurențe (canalul care transmite „ce e normal” pentru „opinia publică” poate să nu aibă aceeași audiență precum cel care transmite informații contradictorii, manipulatorii...). Deținătorii canalelor pot influența receptorii (cetățenii, locuitorii) și puterea publică, iar canalele pot fi controlate de către putere.

Cine e „receptorul” la nivel societal? Este „masa”? Sunt oamenii o masă nediferențiată? Într-un stat totalitar, se poate, dar și în societatea democratică, în care se spune că fiecare om contează, are ceva de spus, nu este pion, marionetă sau „idiot cultural”? În fața televizorului nu stă o „masă de oameni”, ci oameni concreți aparținând unor categorii socioprofesionale diferite, de sex și vârstă diferite, cu niveluri de educație, statut matrimonial diferit, cu origine socială diferită, rezidenți în orașe sau sate etc. „Masa” este mulțimea de patroni, deputați, educatori, muncitori, studenți, elevi etc. Proprietarii canalelor pot identifica publicuri-țintă, categorii socioprofesionale-țintă pentru care transmit „telenovele”, „glume”, „manele”, „talk-show-uri”, „profeții despre trecut”, proorocii etc. Dintre urmăritorii direct țintiți sunt recrutați „idioții utili” ai „trolilor”⁸...

Se realizează un feedback la nivel societal? Dacă e vorba de comunicare, în mod normal, ar trebui să se realizeze și la acest nivel schimbul de mesaje, în afară de faptul că oamenii ar avea posibilitatea „să schimbe canalul” prin care le vin mesajele etc.

Atunci când se urmăresc efectele comunicării la nivel societal, unii vorbesc de faptul că se produce o „uniformizare culturală”, alții, dimpotrivă, vorbesc de o „diferențiere culturală”, unii spun că prin explozia „comunicării de masă” se distruge „elita”, că oamenii ajung să nu mai citească, să nu aprofundeze, ci să accepte fără discernământ amalgamul informațional care-i inundă, că mulți dintre cei care se uită la televizor, care caută pe internet ajung să-și piardă – dacă au avut – punctele de reper⁹. Desigur, efectele comunicării la nivel societal sunt benefice: oamenii publicului capătă încredere în capacitatea lor de a descrie, explica, înțelege, de a alege și de a-și afirma gusturile, valorile, convingerile, un număr crescând poate refuza să mai lase altora grija de a ști, de a afla pentru ei, de a li se spune și impune cu forța ce e bun pentru ei, de a le spune ce ar trebui să vadă, ce să afle, ce să nu afle....

Mulți sociologi ai comunicării se ocupă de „influențarea clienților potențiali” (prin „persuasiune clandestină”, „seducție subliminală”), de modul prin care mijloacele multimedia pot modifica intențiile de vot¹⁰. Unii dintre ei se ocupă de strângerea și prelucrarea unor date privind comunicarea și tehnologia informațională, privind „supra-informatizarea”, „informatizarea oarbă”, „administrarea informației”, „mass-media în viața publică”, metode și tehnici ale analizei de conținut a mesajelor¹¹.

Am tradus și am scris prefața cărții *La communication publique*, în care autorul, Pierre Zémor¹², vine cu numeroase precizări privind delimitarea câmpului comunicării publice, instituțiile emițătoare, principii și finalități ale acesteia, complexitatea relației de comunicare, analiza formelor comunicării publice, prezentarea modalităților de organizare a acesteia (funcții, structuri și politici de comunicare, coerența relațiilor cu profesioniștii comunicării și cu publicul), analiza comunicării în procesul decizional etc. Comunicarea, spune Pierre Zémor, se leagă de gândire și de acțiune, îndeplinind funcția de liant social. Comunicarea publică nu ocupă tot câmpul comunicării, dar este importantă fiindcă însoțește aplicarea regulilor „jocului social” și are funcțiile de a informa, de a contribui la asigurarea relaționării sociale, de a însoți schimbările comportamentelor oamenilor și organizațiilor. Pentru că are de facilitat identificarea intere-

sului general, a semnificațiilor și relațiilor sociale, se așteaptă ca ea să contribuie la alimentarea cunoașterii civice, la facilitarea acțiunii publice și a dezbaterii democratice. Informațiile de utilitate publică sunt complexe deoarece „interesul general” rezultă dintr-un „compromis al intereselor” indivizilor și grupurilor societății, din dezbateri, din negocieri care pot fi, la un moment dat, consfințite prin legi, dar care rămân întotdeauna deschise controverselor, recursului... Într-o democrație, informațiile de utilitate publică vehiculează drepturi și obligații ale cetățenilor și ale instituțiilor publice, date despre educație, sănătate, protecția mediului, investiții, resurse funciare și financiare, amenajarea teritoriului, infrastructură etc. (unii vorbesc despre „inconvenientul” de a însoți politici și strategii ale căror rezultate nu vor fi vizibile decât... „mai târziu”). Complexitatea crescândă a mediului sociouman a fost însoțită de multiplicarea și diversificarea instituțiilor și serviciilor publice. „Statul prudent” se desprinde de (multe dintre) prerogativele sale atunci când prefectii, consiliile județene, locale, serviciile departamentale etc. își afirmă existența și tind să comunice cu cetățenii, „să se apropie de ei”. Acest fapt ar putea însemna ca decidenții publici să devină mai ușor de identificat, să nu mai fie „fantele omniprezente”, iar „comunicarea” să nu se mai reducă doar la transmiterea unidirecțională și univocă de informații publice „conform legii”... „Prin tradiție” însă, cetățenii „suportă” autoritatea instituțiilor publice și reacționează cu mai mult sau mai puțin succes atunci când acestea îl ignoră sau îi transmit mesaje confuze... Ei pot fi atașați serviciului public dacă văd schimbări de atitudine, dacă văd că „funcționarii” știu să vorbească, să asculte, să dialogheze..., fiindcă ei nu sunt doar clienți ai serviciilor, ci și „contribuabili” care vor să li se iasă în întâmpinare, să li se anticipeze așteptările, să fie ascultați.

Accesul la informații publice este un drept, dar acestea nu ar trebui să fie nici atât de multe și greoaie încât să nu mai suscite atenția, interesul¹³... Astăzi, cetățenii pot avea acces la rapoarte, studii, dări de seamă, procese-verbale, statistici, directive, instrucțiuni, circulare, descrieri ale procedurilor etc. Orice document public poate fi comunicabil, consultabil gratuit (sau copiabil la un preț stabilit), „în condițiile legii”. Accesibilitatea informației este condiționată de simplificarea condițiilor de folosire a informațiilor, a datelor. Se poate

ca funcționarul public să nu mai fie perceput ca anonimul cu „cotiere” retras în spatele ghișeului, ferindu-se să răspundă întrebărilor incomode, se poate ca localurile serviciilor publice să fie renovate, reamenajate pentru a evita aglomerația, cozile, concomitent cu modificarea orarelor în funcție de particularitățile locale, cu punerea la dispoziția cetățeanului a fotocopiatoarelor, a distribuitorilor de vignete, de timbre, odată cu digitalizarea întregului sistem¹⁴.

Asemenea eforturi se pot dovedi neputincioase dacă cetățenii, contribuabilii etc. aduc doar reproșuri funcționarilor, clasei politice, responsabililor publici, sau campaniilor de informare (privind prevenirea corupției, lupta contra drogurilor, denunțarea violenței conjugale, problema siguranței pe drumurile publice, „fără penali în funcții publice”, decăderea discursului politic¹⁵) că nu sunt anunțate, sau sunt amânate, neduse până la capăt, uitate, că e mereu mare distanța dintre vorbe și fapte... Comunicarea publică are la bază o etică a respectării de către fiecare a gradului de consens social înglobat în mesaj pentru a se diferenția de propagandă, de manipulare. Există principii deontologice în mass-media și acestea nu ar trebui uitate de către lucrătorii domeniului (care pot să nu păstreze secretul unui dosar în anchetă, care amestecă toate informațiile privind cauzele producerii unui accident de către un drogat, a fugii din țară a unui politician penal, care fac înscenări proprii pentru a reconstitui un eveniment, care propun propriul eveniment reconstruit într-un platou sau într-o cameră de hotel¹⁶). Responsabilitatea unor asemenea stări de lucruri revine și decidenților publici care devin uneori sirene narcisice ale spectacolului televizat pe baza unei catastrofe reale¹⁷...

Înțelegerea activității comunicaționale presupune lectura cu interes și cu trageră de inimă și a altor cărți de „știința comunicării”, „arta comunicării”, sociologia comprehensiunii semnificației, sociologia comprehensiunii interacțiunii, teoria acțiunii, cărțile lui J. Habermas despre activitatea comunicățională¹⁸. Mă refer la înțelegerea importanței comunicării de către oamenii publicurilor și lucrătorii din mass-media, de către cei care se pregătesc să devină politicieni. Speranța unora dintre cei care scriu despre comunicarea publică și mass-media este ca oamenii să devină consumatori critici ai conținuturilor... Adică să identifice forțe care ghidează creația, distribuția și expune-

rea la știri, informații, divertisment, publicitate, să distingă procesul industrializat al producției de mesaje care implică cererea și oferta de material informațional, sistemul interconectat de industrii media inseparabil legate unele de altele, ale cărei produse ne iau cotidian cu asalt. În condițiile fragmentării, segmentării publicurilor, al globalizării, conglomerării, convergenței digitale, este important să avem o „imagine de ansamblu” a acestor evoluții și a consecințelor lor¹⁹. Totul se leagă astăzi: ziarele, revistele, televiziunea, înregistrările, filmele, publicitatea, relațiile publice, fără a uita de site-uri web, bloguri, e-mail. Mulți dintre noi am crescut cu ziare, cărți, reviste, CD-uri, radio-tv, probabil cu computer, internet. Dacă am fost mereu în contact cu ele, am văzut și auzit multe, știm ce ne place și ce nu. Dar nu toți știu în ce constă implicarea guvernelor, întreprinderilor, cercetătorilor, membrilor publicurilor, organizațiilor, ce rol are sociocultura în ceea ce citim, vedem, auzim. Consumatorul critic de mesaje multimedia (își) pune întrebări și caută răspunsuri, caută să priceapă, să-și facă inteligibile semnificația și importanța relației socioculturii cu mass-media, modul în care acestea ne afectează zi de zi viața în familie, comunitate și societate, care sunt tendințele actuale și viitoare ale comunicării. La ora actuală, folosind un telefon mobil, consumatorul critic poate viziona filme, juca jocuri video, descărca și asculta muzică, poate citi un ziar sau o revistă. Nu se putea întâmpla asta cu câțiva ani în urmă... Ne dăm seama ce impact au și vor avea aceste tehnologii (și altele care sunt pe cale de a se naște...) asupra noastră, asupra societății, asupra conținuturilor TV, jocurilor video, muzicii, companiilor de film etc.? Foarte multe milioane de oameni au acces la sute de canale tv, radio (radio prin Internet) difuzate prin cablu, satelit, au acces la știri, muzică în flux pe Web, au computere, VCR-uri, CD playere, DVD-uri etc. Odată cu explozia noilor tehnologii informatice oamenii au acces la conținuturile tipurilor de media. Convergența se produce atunci când conținutul produs în mod tradițional și limitat la un singur dispozitiv de transmitere apare din mai multe, când audiența e foarte largă, dispersată geografic, diversă, când formatele sunt construite pentru diferite tipuri de persoane²⁰ și s-au înmulțit rețelele de cablu, de sateliți etc.

Interacțiunea, interrelațiile a doi-trei indivizi implică gândirea, emoțiile, vorbirea, semnele, gestică, mimica, mâinile, chiar hainele

pe care le îmbracă²¹, pentru a da, a transmite/primi un sens. Comunicarea interpersonală mediată este tipul de comunicare asistată de un dispozitiv. În această formă de comunicare, pixul, hârtia, telefonul, computerul permit interacțiunea publică în alt mod decât cel direct (șeful poate vorbi cu angajații în biroul său, în sala de ședințe sau prin e-mail; profesorul se poate adresa direct studenților în amfiteatru sau online, pe zoom sau skype). Între aceste tipuri de comunicare sunt diferențe, dar asemănarea esențială este aceea că implică mesaje și componentele necesare.

Sursa care inițiază mesajul poate fi o persoană sau mai multe, organizații (o bancă trimite o notificare unor clienți despre care poate avea sau nu cunoștință). Codificarea este procesul prin care sursa traduce gândul, ideea, astfel încât acestea să poată fi percepute de către receptori. Codificarea făcută de emitent continuă și în creierul receptorului. Emițătorul poate transmite direct un mesaj (un angajat își poate cere scuze direct unui șef că a lipsit o zi de la muncă, și atunci corzile vocale, mușchii feței, întregul corp va fi implicat în transmiterea mesajului), dar o poate face și telefonic, și atunci undele sonore ale corzilor sale vocale sunt transformate în impulsuri electrice (telefonul este o tehnologie de mediere care face parte dintr-un sistem tehnic de transmisie). Înainte ca un receptor să poată primi și da un sens mesajului unei surse, impulsurile transmise sunt convertite în semne pe care creierul le poate pricepe. Decodificarea este inversul procesului de codificare. În cazul comunicării interpersonale, decodor este creierul. MP3 playerul decodifică impulsurile de pe un disc, televizorul decodifică mesaje în mod specific etc.

Mass-media îndeplinește cererea de informare, divertisment, companie, supraveghere, interpretare, educație, iar oamenii pot împărtăși materialele pe care le citesc, privesc, ascultă, cu alte milioane. Această împărtășire este posibilă datorită naturii industriale a activității de producție și distribuție a mesajelor, a potențialului de distribuire a aceluiași mesaj către un număr mare de oameni. Mesajul trece prin linii aeriene, telefonice, canale media pentru a ajunge la receptor care decodifică electricitatea, o transpune în sunete pe care omul le decodifică și transmite un feedback. Dar, să ne gândim la o conferință de presă transmisă de sute de reporteri de

la ziare, TV, radio etc. milioanele de oameni din țară și din străinătate, sau la un film transmis pe Netflix și văzut de milioane de oameni de pe glob... Conectarea unui număr mare de oameni pentru a împărtăși același material, aproape instantaneu, a devenit o practică standard pentru industria de televiziune, internet, radio, cablu, satelit²². Milioane de oameni pot primi aceleași mesaje într-un timp (destul de) scurt. Oameni departe fizic unul de altul, care (poate) nu au nicio relație, urmăresc aceleași știri, ascultă aceeași muzică, citesc aceleași articole... În același timp, să avem în minte faptul că materialele media sunt construite, adică ceea ce văd și aud oamenii nu este realitatea pură, ci mai curând o creație, o construcție, un scenariu (sau scenarii) despre realitate. Să nu uităm, de asemenea, că aceste materiale, conținuturi sunt produse de către firme, organizații care viețuiesc în ambientul comercial, iar necesitatea de a face venit, profit, cere distribuirea materialelor printre... reclame, publicitate (partea cea mai importantă în mintea celor care gestionează producerea și desfacerea conținutului mass-media la ora actuală). Să avem în minte că materialele media, conținuturile sunt create, construite și distribuite în cadrul unei (unor) politici, în cadrul unor reglementări specifice pentru mass-media (inclusiv decizii ale unor instanțe de judecată privind restricțiile pe care guvernul le impune mass-media), în cadrul luptei între „interesele diverselor grupuri”... Mediul politic influențează conținutul media, ideile din mass-media au implicații politice, ideologice, iar re-prezentările lor joacă un rol important asupra modului în care oamenii înțeleg realitatea comunitară, societală. Deci, e importantă capacitatea oamenilor de a se gândi la implicațiile etice ale activităților firmelor media, e importantă conștientizarea influențelor politice care modelează mesajul media, e importantă capacitatea de a examina semnificații culturale, comerciale, politice ale mesajului media, de a pricepe implicarea mass-media la nivel de individ și societate²³.

Mass-media organizează lumea într-o serie de povestiri pe care oamenii le (re)cunosc din mesaje de divertisment, știri, informații, publicitate. Destinatarul mesajelor media își implică și ei mintea, emoțiile, propriile personalități în materialele pe care le citesc, le urmăresc... Pe unii îi enervează, alții le admit imediat, alții le resping sau le „interpretează”, le schimbă. Re-prezentările mass-media joacă un rol în

modul în care oamenii societății înțeleg realitatea socială, iar unora le place ceea ce văd, ce aud, altora nu, alții se plâng, se pot revolta²⁴...

Închei cu dificultatea (dar nu imposibilitatea) înțelegerii importanței comunicării publice. Insist asupra ideii de a ne documenta cu toții mai bine în privința comunicării publice, a mass-mediei și a aplica ceea ce învățăm (când spun toți, mă refer și la oamenii publicurilor, și la lucrătorii din mass-media, și la cei care se pregătesc să devină politicieni), să ne documentăm în privința comunicării publice, iar apoi să aplicăm ceea ce învățăm... Speranța unora dintre cei care scriu despre comunicarea publică este ca oamenii societății democratice să devină consumatori critici ai mass-mediei...

Repere bibliografice

Cuilenburg J. J. Van, Scholten O., Noomen G. W., *Știința comunicării*, București, Humanitas, 1998

Greifeneder R., Jaffe M., Newman E., Schwarz N. (coord.), *Psihologia Fake News. Acceptarea, distribuția și corectarea informațiilor false*, București, Trei, 2021

Habermas J., *Morale et communication: conscience morale et activité communicationnelle*, Paris, Editions du Cerf, 1986

<https://www.youtube.com/watch?v=YovQFSl8NFM> (Accesat pe 5 ianuarie 2024)

Laulan A.M., *La Résistance aux systèmes d'information*, Paris, Retz, 1985

Olson M., *Logique de l'action collective*, Paris, PUF, 1978

Pedler E., *Sociologia comunicării*, București, Cartea Românească, 2001

Rouquette M. L., *Les rumeurs*, Paris, PUF, 1975

Schutz A., *Le Chercheur et le quotidien*, Paris, Meridiens-Klincksieck, 1987

Zemor P., *La communication publique*, Paris, PUF, 1995

Note

¹ Poate fi citită cu folos *Conflit. Comprendre et pouvoir agir*, Editions Chronique sociale, Lyon, 2005.

² A. Schutz, *Le Chercheur et le quotidien*, Meridiens-Klincksieck, Paris, 1987.

³ Retroacțiunea este posibilitatea definirii traiectoriei viitoare prin acțiuni trecute; ea poate fi simplă precum

reflexul, sau mai elaborată pentru a determina o linie atitudinală și de comportament.

⁴ Dacă se respectă regulamentul, soldatul iese la „raportul” plutonului, companiei, batalionului, regimentului; într-o firmă, patronul comunică direct cu muncitorii sau prin intermediul reprezentanților acestora etc. În unele țări s-a instituționalizat, s-a legalizat dreptul la exprimare directă (pentru a se evita „cercul vicios birocratic”, cum spune M. Crozier), pentru a se evita rigidizarea circuitelor comunicării... Dar se comunică și „lateral”, „oblic”, „pe alte căi”, atunci când, pentru a ajunge la director, „se tratează” cu secretara, cu portarul (în aceste cazuri vorbim de „manifestări patologice” ale comunicării).

⁵ M. L. Rouquette, *Les rumeurs*, P.U.F. Paris, 1975.

⁶ M. Olson, *Logique de l'action collective*, P.U.F., Paris, 1978; G. Adam, *Le Pouvoir Syndical*, Dunod, Paris, 1983; R. Sainsaulieu, *L'Identite au travail*, FNPS, Paris, 1977; L. Boltanski, *Les Cadres*, Minuit, Paris, 1982 etc.

⁷ E. Pedler, *Sociologia comunicării*, Editura Cartea Românească, București, 2001.

⁸ R. Greifeneder, M. Jaffe, E. Newman, N. Schwarz (coord.), *Psihologia Fake News. Acceptarea, distribuirea și corectarea informațiilor false*, Editura Trei, București, 2021.

⁹ J. L. Missika, S. Wolton, *La Folle du logis. La télévision dans les sociétés démocratiques*, Gallimard, Paris, 1983.

¹⁰ A. M. Lulan, *La Résistance aux systèmes d'information*, Retz, Paris, 1985; S. Turkle, *Les Enfants de l'ordinateur*, Denoel, Paris, 1986; J. Cazeuue, *Les Pouvoirs de la télévision*, Gallimard, Paris, 1970; *Les émissions politiques à la télévision*, în „Hermes” 17-18/1995 etc.

¹¹ J. J. Van Cuilenburg, O. Scholten, G. W. Noomen, *Știința comunicării*, Humanitas, 1998

¹² *La communication publique*, Paris, PUF, 1995 (Disponibil: <https://www.euroinst.ro/titlu.php?id=90>)

¹³ De exemplu, atunci când „se dă o ordonanță”, o „hotărâre a guvernului” etc. urmate de puhoai de amendamente și metodologii de aplicare cărora nici cei mai „versați” juriști nu le mai dau de capăt, „darămite simplul cetățean”...

¹⁴ Cât de răspândite sunt asemenea practici la noi pot spune sondajele, anchetele calitative, convorbirile de profunzime (dacă se fac)...

¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=YovQFSI8NFM> (Accesat pe 5 ianuarie 2024)

¹⁶ Se poate urmări cu folos filmul de pe Netflix *Correspondenți speciali* (disponibil în ianuarie 2024).

¹⁷ <https://www.news.ro/justitie/tragedia-odorheiu-secuiesc-tribunalul-mures-decide-miercuri-mentine-controlul-judiciar-modifica-masura-preventiva-patronul-firmei-executa-lucrurile-canalizare-internetul-carui-perete-s-prabusit-1922400524532023121621437816>.

¹⁸ J. Habermas, *Morale et communication: conscience morale et activité communicationnelle*, Editions du Cerf, 1986.

¹⁹ Ascensiunea mediei digitale, internetul, jocurile video, playerele MP3, telefoanele mobile etc. și interconectarea lor cu mijloacele de informare în masă tradiționale: ziarele, revistele, televiziunea analogică.

²⁰ Noțiunea tradițională de *public* ca număr mare de anonimi s-a schimbat pe măsura divizării acestuia ca număr și caracteristici. Și diversitatea dispozitivelor a indus o fragmentare a audiențelor...

²¹ <https://www.puterea.ro/politica-si-fashion-ce-spun-hainele-despre-politicienii-nostri/> (Accesat pe 4.01.2024).

²² La fel de semnificativă este conectarea, diseminarea, împărtășirea (ceva mai lentă) prin ziare, reviste, cărți, panouri publicitare și alte mijloace de informare în masa.

²³ Cea mai bună apărare împotriva dezinformării o reprezintă buna guvernare, spune Alina Bărgăoanu, membră în Consiliul Consultativ al European Digital Media Observatory, expert în combaterea știrilor false și a dezinformării. Mai ales după războiul declanșat de Rusia în Ucraina, întreaga regiune este prinsă în războiul informational, desigur că și România e asaltată de narațiuni false și de campania propagandei antioccidentale ruse, în încercarea de a slăbi încrederea în autorități, de a arunca zvonuri, știri false și de a sădi suspiciune: „Ucraina este un stat nazist”, „Ucraina este un stat inventat, care nu merită să existe”, „războiul din Ucraina a fost provocat de NATO”. Totuși, la noi, propaganda rusă este mai degrabă indirectă, pentru că nivelul de încredere de care se bucură Rusia în România este scăzut. Dar știrile false, dezinformările de la noi insistă pe „răul tratament aplicat minorităților din Ucraina, printre care și cea a etnicilor români”, „persecuția preoților români” etc. Asemenea „știri”, spune A. Bărgăoanu, intră simultan și în mediul online și în mass-media mainstream, iar obiectivul e de a ajunge pe televiziunile și radiourile mari. De aici responsabilitatea majoră a jurnaliștilor acestora. În momentul când o parte a jurnaliștilor și unii lideri politici se predau în fața știrilor false, dezinformărilor, contrararea lor este mult mai complicată. Dezinformarea trebuie combătută atunci când apare, spune Alina Bărgăoanu (în emisiunea *Serviciul de noapte*, la România actualități, ediția din 6/7 martie 2023).

²⁴ Să zăbovim puțin asupra mesajelor privind revoltele. Specialiștii, experții etc. construiesc modele explicative privind „chestiunea socială”, „chestiunea urbană”, „destructurarea clasei muncitoare”, „chestiunea etnică”, siguranța locuitorilor, imigranții, tinerii din „cartierele populare”. Și receptorii unor astfel de modele, de analize, au păreri despre formele de exprimare politică în public (unii spun că se revoltă dezmoștenii „lumii”, cei din mediul rural arată că exprimarea publică este afectată de lipsa unor canale de exprimare, cei din urban pun revoltele pe seama dispariției „mișcării muncitorești”). Reprezentarea „teritorializată” a „condiției sociale” a celor care se revoltă este reformulată în mass-media care face cunoscute noile forme de intervenție a „statului social”, „mișcarea de secesiune socială generalizată”, multiplicarea barierelor materiale și sociale, stigmatizarea multora. Și religia este implicată în mesaje privind revendicarea unor identități „compensatorii”, „consolatoare”, a unor „identități pierdute. Sunt numeroase mesaje despre (i)migranți, despre modelul de integrare „republican” în „criză”, concomitant cu deschiderea culturală și cu apariția unei lumi cosmopolite, globalizate... Așa se face că revoltele (mai recente) nu au semnificație socială sau politică univocă. Unii înțeleg revolta ca pe o consecință a problemelor sociale, alții ajung să invoce modul de viață localizat în care adrenalina e produsă de „fiorul revoltei”... Dacă luăm în seamă și mesaje despre relația revoltaților cu instituțiile publice, putem sesiza că deteriorarea acestor relații este o temă pentru cei care sistematizează interacțiunile conflictuale și identifică „cercul vicios” în care intră sistemul judiciar, sistemul penal etc. Mass-media transmite și oamenii află că ostilitatea față de instituția polițienească, de exemplu, se poate extinde treptat către alte instituții (către școală – atacată din cauza funcției de selecție socială și, prin urmare, de excludere; asistența socială – atacată fiindcă „supraveghează”, „acompaniază” pe cei etichetați ca „rămași în urmă”; firmele – acuzate de declinul identității legate de muncă și de apariția unor identități alternative). Prin retransmisie și împărtășire, poliția,

justiția, școala, asistența socială pot fi identificate ca furnizori de identitate „negativă” prin selecție socială, etichetare, descalificare și discriminare tocmai în „statul bunăstării” și al dependenței de „politicile sociale”... Dincolo de ceea ce vedem, auzim despre revoltă, răzbate ideea caracterului politic al oricărei modalități prin care categorii sociale, socioprofesionale, populare interacționează cu sfera politicului, a ideii „exigenței morale a demnității și respectului”, a ideii despre dreptul de a nu fi hărțuiți de poliție, de a nu fi excluși de instituții... Toate aceste mesaje retransmise se întreținea cu cele despre „creșterea puterii capitalismului globalizat” (revoluții nu mai dialoghează cu puterea pentru că nu așteaptă nimic de la ea, nu vor să ia sau să desființeze puterea, ci să se impună asupra ei prin tăcere, muțenie, prin gesturi care exprimă... inacțiunea).

Abstract

On understanding the public communication

Keywords: *communication; communication cycle; mass media; false information; public communication*

In theory, we can look for information, explanations about the transmitter, the receiver, the transmission channel etc., to remember that we cannot capture everything, retains everything. We can do a better decoding of the messages if we are from the same lived world, if we live in the same ethno-socio-culture, speak the same language, use the common reserve of knowledge and experiences as a scheme for interpreting the past, present and anticipations (this reserve being depending on the origin social, education, age etc.). Components of communication in the interpersonal relationship and in the group are also found in the case of public communication, which, however, has a number of particularities. In the democratic society in which we live, mass media contribute to the dissemination of information when they respond to certain demands. But not many ask where they come from, what meanings media products have, or what is the involvement of governments, businesses, researchers, members of the public, organizations, what role culture has in what we read, see, hear. The critical consumer of multimedia message(s) asks questions and seeks answers about how they affect our daily lives in family, community and society. Media messages are constructed, what people see and hear is not pure reality, but rather a creation, a construction, a scenario (or scenarios) about reality. The political environment influences the media content, the ideas in the mass media have political, ideological implications, and their representations play a role in the way people understand the community, societal reality. So, their ability to think about the ethical implications of the activities of media companies, to be aware of the political influence, to examine the cultural, commercial, political meanings of the media message is important.

Victor RAVINI

Etimologiile elucidează istoria sau o falsifică

V.R. – absolvent al Facultății de Filologie (Timișoara), al Facultății de Știința Religiilor (Suedia) și al Universității Scandinave de Management. În țară a activat ca profesor de limba și literatura română, tehnician pe șantier. În Suedia a fost muncitor la Volvo, profesor de germană, engleză, franceză, literatură suedeză și istorie; a predat pedagogia la universitate; a lucrat în redacția Ord&Bild. Membru al Uniunii Scriitorilor din Suedia. Ultimele cărți apărute: *Miorița – Izvorul nemuririi și Barca veselă*, Editura Alcor, București, *Din preistorie în viitor*, Editura Ideea Europeană, București, 2023.

În Albania, *Bucurie* (scris uneori *Bukurije*) e nume de fată. Iorgu Iordan zice că Bucur vine din albaneză, unde *bukur* înseamnă „frumos”¹. Alexandru Graur spune: „București e format, evident, de la un Bucur, dar povestea cu Bucur Ciobanul a fost inventată numai pentru a explica numele orașului”². Afirmatia lui se confirmă fără echivoc. În afara capitalei, sunt 9 (nouă) sate străvechi cu numele București, răspândite prin toată țara și nu au vreo poveste de acest fel³. Opt au fost înglobate în comune cu alt nume pe când încă nu se introduseseră codurile poștale, întrucât se făceau confuzii cu capitala. A rămas doar comuna București, în județul Hunedoara, care păstrează ortografia veche. Sunt câteva zeci de toponime derivate de la Bucur: 10 localități și mai multe toponime minore: dealuri, mături, movile, păduri, două vârfuri de munte, un lac, o vale, o mahala și câteva locuri izolate⁴. Sunt și nume de familie Bucur, Bucureanu, Bucurel, Bucurescu, Bucuroiu, Bucurov. Pseudonimul Bucura Dumbravă, al scriitoarei române de origine maghiară și de limbă maternă germană, a devenit numele celui de al doilea vârf ca înălțime din Bucegi, după Omu.

Albanologul austriac Johann Georg von Hahn spune că *bucuria* în albaneză înseamnă „frumusețea”, iar *bucura* înseamnă „frumoasă”⁵.

Albanologul franco-albanez Mathieu Aref spune că în albaneză *Bucur eșt* înseamnă „cea care este frumoasă, frumoasa, frumoasă este ea”⁶.

Etruscologul belgo-albanez Albert Nikollay mi-a scris personal: „*Bucur* = frumos, *bukurosh-bukuroshët* (masculin) și *bukuroshe-bukuroshet* (feminin) = frumusețe-frumuseți, *Bukur + est = Bukuresht* = frumos este”. Chiar așa este și a fost capitala României. Denumirea Bucureștiului atestă că încă de la întemeiere, așa cum o fi arătat pe atunci, oamenii din vechime au considerat că deja era o localitate frumoasă.

Semnalez aici că formele *ești, este* din română ale verbului *a fi* pot să fie puse în legătură cu formele albaneze *eșt, est*. Însă aceste cuvinte românești nu pot proveni din limba albaneză. La fel ca și alte cuvinte românești comparabile cu limba albaneză sau cu limba tracă și illirică, toate pot proveni dintr-o limbă mai veche și dispărută, limba pelasgilor, din care s-au desprins româna și albaneza⁷. Limba pelasgilor n-a dispărut fără urme, cum s-a crezut, ci a lăsat amprente de neșters în limba albaneză, în română și în greacă, îndeosebi în toponime, și în alte limbi⁸.

Mai semnalez că românescul „barcă” poate fi pus în legătură cu albanezul *barka, barkë* [pronunțat *barcă*]. Albanezul *kukuvaj* înseamnă „cucuvea, bufniță”. Ar mai fi și altele, încă neluate în vizor de către lingviști, însă discuțiile ar putea fi mai degrabă interminabile decât fructuoase.

Revenind la oile noastre – cum zic francezii –, de unde avem cuvântul atât de important în limba română *cioban*? În Dicționarul Tezaur al Limbii Române (DLR), la care au trudit câteva generații de lingviști vreme de un secol și mai bine, reeditat în 19 volume, cuvântul *ciobán* (masculin) definește patru noțiuni: 1. în franceză înseamnă *berger*, 2. numele unor câini mari ciobănești, 3. vițel de bivol, 4. steaua Vega⁹. *Dexonline* prezintă 55 de definiții sau noțiuni diferite pentru cuvântul *cioban*¹⁰. Un asemenea polisemantism nu am mai găsit la niciun alt cuvânt românesc sau din alte limbi. Cuvântul corespunzător pentru *cioban*, din orice altă limbă, nu are un asemenea polisemantism și nicidecum așa multe derivate de la el. Nu știu de ce nimeni nu a scos

în evidență acest lucru extrem de semnificativ și rar, poate unic în lexicografia universală.

Investigarea etimologiei cuvântului *cioban* a început acum un secol și jumătate. Nu s-a putut ajunge la un consens în legătură cu proveniența lui. Voi face aici referiri doar la șapte lingviști reprezentativi, membri ai Academiei Române și deci cu o competență și o autoritate științifică incontestabilă:

Alexandru Cihac zice că *cioban* e preluat de la turci¹¹. Tot de la turci cică au luat și albanezii cuvântul *bucuros*¹².

Bogdan Petriceicu Hasdeu arată că nu era posibil să învețe românii oieritul de la turci. Zice că *cioban* în română vine de la cumani și că turcescul *čoban* vine din persană¹³.

Sextil Pușcariu anulează etimologia lui Hasdeu și repetă părerea lui Cihac¹⁴. Pușcariu era inițiatorul și coordonatorul DLR, unde și-a impus verdictul: *cioban* vine de la turci.

Gheorghe Ivănescu (care mi-a fost profesor) respinge etimologia turcească și ne întoarce înapoi la cumani¹⁵.

Pe care dintre ei să îl credem? Singura lor dovadă că vine de la turci sau de la cumani este prezența cuvântului *cioban* în limba turcă și presupusa lui prezență în limba cumană, care este înrudită cu turca. Însă acest cuvânt nu există în *Codex Cumanicus*. Nu e atestat nicăieri în limba cumană. Și chiar dacă s-ar găsi vreo atestare, asta nu dovedește că românii l-au luat de la cumani, ci invers, că ei l-au luat de la români. În *Codex Cumanicus* sunt cuvinte cumane de origine latină. Singurul popor vorbitor al unei limbi romanice cu care au venit în contact cumanii sunt românii. Așadar cumanii au luat cuvinte de la români. Există precedente. După logica cu care sunt susținute etimologiile turcă și cumană, ar veni cam așa: dacă eu am în buzunar niște bani, iar dumneavoastră de asemenea aveți bani în buzunar, concluzia e că banii mei provin de la dumneavoastră sau de la o rudă a dumneavoastră.

Nu este prima oară când unii lingviști aduc ca dovezi propriile lor presupuneri cu implicații în afara domeniului în care sunt specializați. Așa au lansat două false etimologii ale orașului Caracal. Iordan afirmă că vine din limba cumană *kara* „negru” și *kala* „fortăreață, castel”¹⁶. Graur

susține că numele orașului Caracal este „evident turcesc” și „însemna fortăreață neagră”¹⁷. Însă arheologii n-au găsit acolo nicio urmă de fortăreață sau castel care să confirme etimologiile lor, bazate pe păreri. Expresia „evident turcesc” se sprijină pe o coincidență fonetică și pe hazard lingvistic, care se numește *paranomasie* (asemănare între cuvinte din limbi diferite).

Lucru de-a mirării că atât Iordan cât și Graur ignoră informațiile din două surse inexplicabil neglijate: 1. toponimul *Caracal* (un sat înglobat în satul Păuleasa, comuna Miclești, județul Argeș)¹⁸ și 2. *Caracalul* (un sat care în trecut făcea parte din comuna Dărmănești, plasa Râul Doamnei, județul Muscel)¹⁹, unde nici acolo n-a existat vreo fortăreață sau castel. Pentru aceste două toponime nu s-a propus nicio etimologie. Ele pot fi comparate cu celelalte toponime din România, Grecia, Italia și Franța, ce încep cu rădăcina *Car-*, *Cara-* din limba pre-indo-europeană, unde însemna „piatră”²⁰. Acest *Cara-* (piatră) și *kara* (negru) din turcă ilustrează fenomenul de *paranomasie*.

Este semnificativ faptul că Iordan și Graur evită să discute etimologia cuvântului *cioban*. Rezultă că au fost prudenți și nu aveau ce etimologie să propună fără a se compromite²¹.

Ovid Densusianu evită și el, dar se sprijină pe Hasdeu (*Columna lui Traian*, V, 103) și pune daco-românul *cioban* și macedo-românul *tšoban* (*baš*) pe lista de „cuvinte pentru care s-a admis o origine illirică”²². Așadar, Hasdeu oscilează între cumani și illiri.

Pușcariu și DLR ignoră atât originea persană a cuvântului turcesc, semnalată de Hasdeu, cât și originea illirică, semnalată tot de Hasdeu și citată de Densusianu. Conform lui Pușcariu și DLR, cuvântul turc *čoban* a venit mai întâi în limbile din Peninsula Balcanică: bulg. *čoban*, *čobanin*, serb. *čoban*, *čobanin*, alban. *čoban*, grek. *τσοπανης*.

DLR precizează: *čoban* în limba albaneză înseamnă *păstor* și *Român*. Se știe că etimologiile dezvăluie un transfer de cultură și originea transferului cultural. Ca, de exemplu, în engleză: *china* înseamnă porțelan și China. Sau tot în engleză: *suede* înseamnă piele de căprioară și Suedia. Cuvântul englez *suede* corespunde cu numele francez al Suediei. Așadar, pielea de căprioară din Suedia ajungea la nobilimea normandă din Anglia prin negustori francezi-normanzi, care aveau legături co-

merciale cu țara lor de origine. Sau în română: *bască* înseamnă beretă cu marginile îndoite înăuntru și provine din Țara Bascilor. Sau: *cheie franceză*. *Cravată* provine de la militarii croați din trecut. Așadar, dacă albanezii ar fi luat cuvântul *cioban* de la turci, cum susține Pușcariu și DLR, ar fi însemnat *păstor* și *Turc*.

DLR afirmă cu ezitare: de la popoarele balcanice *cioban* „poate” că a trecut în română. Zice că *cioban* a trecut din albaneză la aromâni, unde e foarte rar (*čobanbaš*) și în toponimul *Ciobanlades* în Tesalia, iar prin serbo-croată la istro-români (*čobân*). Cuvântul s-ar fi transmis de la tătari sau prin români la ruși (*čabánŭ*), la polonezi (*czaban* „păstor, un fel de dans, un fel de berbec” și *caban* tot „un fel de berbec”) și la ruteni (*čaban* „păstor, bou”, *čobányk* „o pasăre de pădure”). Apoi cuvântul a trecut din română în maghiară (*csobán*, *csobány*).

DLR tratează separat cuvântul *cioban* (neutru), cu sensul vas de lemn, împreună cu *ciobănie* (fem.): un vas de doage cu două funduri. Zice că accentul e necunoscut. Cuvântul are trei etimologii: de la slavi, maghiari și sârbi. Susține că vine: „Din slav. *čban*, intrat în limba română, probabil, sub forma *cioban*, din ung. *csobány*, un fel de ploscă, iar sub forma *ciobăne* din sârb. *čobanja* Cf. Szinnyei, 335, Melich-Gombocz, Magy. etym. Szotár, 1118, Berneker, Slav. Wörterbuch 165. Cf. *ciuva-niu*”²³.

Cioban mai are ca derivat *Ciubánc* = vas vechi, de pământ, care se întrebuința pentru apă de băut, dar acum se fierbe apă în el, oală spurcată. Pentru etimologie, conf. *cioban* și ung. *csobánc* (DLR Tomul II: C, București, 2010, p. 487).

Mai există și cuvântul *ciubană*, lingură mare de lemn ciobănească. Iuliu Zanne consemnează patru variante culese în Epir ale unui proverb: *Dacă ar face toate muștele miere, ar mânca-o ghifțâlii cu ciubana*²⁴. Ultimele două substantive nu apar în DLR. Grupul etnic *ghifțâli* poate fi ușor înțeles din context.

Este de remarcat asemănarea dintre cuvântul *baci* și segmentul enclitic din cuvintele juxtapuse *tšoban(baš)* în dialectul macedo-român sau *čobanbaš* în dialectul aromân. Aici avem fenomenul de bilingvism tautologic explicat de către Guy Deutscher, comparabil cu modelul menținut în toponimele minore tautologice *Serre-le Haut* din Franța,

unde termenul francez este traducerea cuvântului *serre* din limba pre-indo-europeană, care este etimologia cuvântului spaniol *sierra* „munte”. Întrucât *baci* este monosilabic și denumește un rang ierarhic superior, poate fi mai vechi decât *cioban* și poate proveni din limba pre-indo-europeană. Toate elementele sau aspectele cu caracter social și religios din variantele *Mioriței* sunt specifice culturii pre-indo-europene²⁵.

Romulus Vuia arată că românii din vechime erau considerați ca unul dintre cele mai importante popoare de ciobani și că vechi documente scrise menționează că, în baza unei tradiții străvechi, românii umblau cu turmele de oi din Moravia (Europa Centrală) până la Marea de Azov și în Caucaz sau din Polonia până în Grecia. Popoarele din această zonă au cuvinte comune cu referire la oierit și au aceeași tehnologie, organizare și amenajări²⁶. La Praga, am cerut în magazin zicând pe românește *brânză* și mi-a dat fără nicio ezitare brânză. Văzusem că se scrie *brynze*. Cehii mai au și sinonimul *sýr*, care poate fi pus în legătură cu *zer* și cu zicala: *A se alege brânza din zer*. Smântână în cehă este *smetana*, ca numele compozitorului ceh. Vreun strămoș al lui a fost poreclit Smântână.

Ovidiu descrie în *Tristele* ciobanii locali, turmele de oi și lâna lor aspră (*Vellera dura ferunt pecudes*). O metopă de la Adamclisi prezintă o înghesuială de oi. Pe Columna lui Traian, romanii mână turme de oi capturate din Dacia. Ce cuvânt aveau ciobanii din Dacia pentru *cioban*? Și cum de a dispărut fără urmă? Nu se poate explica dispariția aceluiași cuvânt și înlocuirea lui cu un cuvânt turc, luat de la persani, sau cuman neatestat.

Pliniu cel Bătrân scrie în cartea XI.97.1 că brânza de oi a ciobanilor (*coebanum caseum*) ajungea la Roma din Liguria (în nord-vestul Italiei și sud-estul Franței până la Rhon). *Caseum* a devenit *caș*. Lingviștii au demonstrat fără echivoc că românescul *cioban* nu poate veni din *coebanum*. Întrebarea e de la cine a preluat Pliniu cuvântul *coebanum*? Desigur de la liguri, nu de la turci. Dar ligurii de unde îl aveau? Ligurii erau de origine pelasgică. Limba pelasgilor n-a dispărut fără urme, cum s-a crezut, ci stă la temelia limbii albaneze²⁷.

Elvețianul Adolphe Pictet, mentorul lingvistului Ferdinand de Saussure, pornea de la lingvistică și făcea ipoteze antropologice. Ipotezele lui au fost respinse, însă datele lingvistice menționate de el sunt consemna-

te în documente vechi, scrise în limbi indo-europene. Aceste date lingvistice au fost aruncate odată cu ipotezele, precum copilul odată cu apa. Pictet menționează că: rădăcina *pa-* urmată de sufixul *-na*, ca în sanscrită *pâna* „adăpost” și în zend *shôitrapâna* „protector de țară”, a dat în persană *gôpân*, *gûbân*, *côpân*, *côbân* [cioban], în illirică *zupan*, în slava veche *jupanŭ* și în daco-română *jupane* [sic!] (fr. *seigneur*)²⁸. Cuvântul dialectal *zupân* din unele variante ale *Mioriței* corespunde cu illiricul *zupan*.

Pictet spune că *g* și *ġ* sau *k* și *ć* se pot înlocui între ele. Un fenomen de interschimbare între *k* și *ć* este în persană. O alternanță de același tip fonetic ca în persană se vede între dialectul daco-român și cel istro-român: *cioban* și *țobân*. Același fenomen se găsește în poloneză între *caban* și *czaban*. Aceasta înlătură ipoteza că polonezii ar fi luat cuvântul *cioban* de la românii gorali din Tatra – întrucât goralii nu au această alternanță fonetică. Rezultă că limba polonă l-a moștenit din limba proto-indo-europeană comună, înainte de separarea limbilor indo-europene pe meridiane diferite.

Așadar, cuvântul *cioban* este atestat în antichitate în limbi indo-europene în Persia, în Iliricum și în Italia-Franța înainte de apariția cumanilor și a turcilor în Europa și în istorie. Illirii erau de neam tracic. Ciobanii localnici pe care i-a cunoscut Ovidiu la Tomis erau și ei tot de neam tracic. Întrebarea „cum se numeau ei înșiși?” poate fi corelată cu constatările lui Hasdeu. Hasdeu afirmă că dacii au primit cuvântul *sâmcea* „cuțitaș mic cu plăsele de lemn pentru sângerarea oilor și pentru jupuirea blânii” din Persia. Totodată, Hasdeu enumeră elemente de cultură materială comune la daci și la persani: îmbrăcămintea, opincile, felul de a călări sau de a trage cu arcul și săgețile, totemul sub formă de steag cu cap de lup și trup de balaur în sulită, precum și căciula îndoită, preluată ulterior ca simbol al Revoluției Franceze și de către Marianne, figura simbolică a Republicii Franceze. Ovidiu și alții după el au remarcat aceste asemănări între daci și persani. Sunt documentate și în opere de artă ulterioare, ca în imaginile cu cei trei magi de la răsărit, care aduc ofrande pruncului Isus. Afirmția că dacii ar fi primit toate astea de la persani este hazardată. E prea puțin probabil ca steagul totemic să fi fost importat. Un totem nu se importă, ci se moștenește cu sfințenie. Ar fi mai prudent să presupunem că elementele comune la

daci și la persani au fost moștenite de la strămoșii lor comuni, încă din vatra comună de formare a indo-europenilor, care mai nou se afirmă că era la nord de Marea Neagră, iar celelalte ipoteze au pălit²⁹.

Cioban însumează și definește toate sinonimele sale: baci, moacan, momârlan (etimologie necunoscută), oier, păcurar, păstor etc. Depășește categoria de substantiv și trece în adjectiv, verb și adverb. Intră în nume compuse: de plante (*traista-ciobanului*, *straița-ciobanului*, *spanacul-ciobanilor*, *varga-ciobanului*, *măciuca-ciobanului* ș.a.), păsări (*pasărea ciobanului*) și de stele: steaua Vega din constelația *Ciobanul-cu-oile* (Lira), *Cobilița-Ciobanului* (Lebăda), *Luceafărul-ciobanilor* (planeta Venus) ș.a.

Niculescu-Varone notează opt jocuri populare cu nume derivate de la *cioban*³⁰. Lahovari prezintă 36 de toponime derivate de la *cioban* și 11 de la *mocan*³¹. Numele de familie *Ciobanu* este cel mai frecvent nume de meserie devenit nume de familie. E cel mai productiv cuvânt din română. Mai productiv decât *copil* și *moș*, de origine dacică. Cuvintele din limba latină au o productivitate mai mică decât cuvintele de la daci, iar cuvintele preluate ulterior din alte limbi au o productivitate și mai mică sau nicio productivitate. Este bine documentat și știut că productivitatea unui cuvânt este direct proporțională cu vechimea lui în limbă. Cea mai mare productivitate o au cuvintele cele mai vechi, iar cea mai mică o au cuvintele intrate în limbă relativ recent. Întrucât *cioban* are o productivitate mult mai mare decât *copil* sau *moș*, rezultă că poate fi cel puțin la fel de vechi ca și cuvintele de la daci.

Bogăția semantică a cuvântului *cioban* cuprinde oameni, animale, păsări, plante, obiecte și stele. Cum să denumească românii atâtea categorii de noțiuni cu un cuvânt străin, care la străini nu denumește așa ceva? Dacă ar fi venit de la turci, ar fi fost productiv și la turci. Dar nu este deloc. Productivitatea cuvântului *çoban* în limba turcă se limitează doar la sensurile: „păstor” și „tâmpit”. La fel cum în limba greacă *valah* înseamnă „păstor” și „tâmpit”. De aici rezultă disprețul turcilor și al grecilor față de această meserie, nereprezentativă pentru ei³².

Popoarele năvălitoare și războinice nu au cum să transmită o meserie pașnică unei populații sedentare. Nu este logic ca popoarele din Peninsula Balcanică și cele din afara Imperiului Otoman, numite în DLR, să

fi învățat de la un popor pribeag și vrăjmaș un cuvânt pentru a defini o meserie pe care o practicau cu mii de ani înainte de a veni în contact cu dușmanul. Turcii și cumanii au venit ca războinici și n-aveau cum să învețe populația locală ciobănia și cuvântul *cioban*. De la turci și de la cumani, românii au luat în mod sigur cuvântul *dușman*.

Înțelepciunea multimilenară din folclorul românesc este cristalizată în sumedenie de proverbe, în care cuvântul *cioban* este central. Amintesc doar câteva:

Pe când lupu cu oile în staul se culcau și ciobanii cu împărații și craii la masa verde ospătau.

Decât slugă la ciocoi, mai bine cioban la oi.

Pe ciobanul fără câne, lupii-l lasă fără pâne.

Când ciobanul priveghează, oile sar și joacă.

Când ciobanul veghează, lupii nu cutează.

Lupul cioban și capra grădinar.

Lupul s-a tocmnit cioban la oi și să cânte din cimpoi.

Dacă ar fi după gura ciobanului, toate oile le-ar mânca lupul.

Veni-va ciobanul și va deosebi oile din capre³³.

Ciobanul este prin definiție producător al principalelor bunuri materiale necesare vieții, cele mai rentabile de obținut din zona carpato-dunăreană: produse lactate, carne, lână, blănuri și uneori păcură. Ciobanul român tradițional își cioplea singur fluierile, bâta ciobănească, sulița, scăunelul trepied, cofa sau felurite vase etanșe de lemn și își contabiliza activitatea pe răbojuri de lemn cu o scriere arhaică, azi pierdută în favoarea telefonului mobil reșarjabil de la soare. Ciobanii vlahi din Grecia și Macedoia încă își mai sculptează toiagul cu draconul dacic³⁴. Muzica ciobanilor români (interpretată de Gheorghe Zamfir, Grigore Leșe, Dana Dragomir și sumedenie câți mai sunt, imposibil să-i știm pe toți) a fermecat și a cucerit meridianele. Unde este muzica ciobanilor din alte țări? De la Orfeu³⁵ încoace, ciobanul român este muzician și cântă pentru animalele sale din instrumente confecționate de el însuși.

Ciobanul este personajul principal și nepieritor din cele una sau două mii de variante ale *Mioriței*. *Miorița* este cea mai răspândită creație a folclorului românesc pe întreg teritoriul locuit de români, chiar și în afara frontierelor oficiale, cu cele mai multe variante și cu mai multe traduceri în limbi străine decât orice altă operă literară din istoria literaturii române. E considerată de către occidentali ca o capodoperă fără seamăn a literaturii universale, fără influențe din afară și cea mai reprezentativă pentru români. Nu întâmplător, are ca personaje principale niște ciobani.

Mircea Eliade evită cuvântul *cioban* în studiul său despre *Miorița* și zice cu eleganță *păstor*³⁶. Păstor este un cuvânt care în vremurile vechi era un termen ecleziastic cu sensul de păstor spiritual, păstor de suflete și abia în vremurile noi orașenii l-au extins ca sinonim pentru *cioban*, spre a se deosebi de lumea rurală, din care se rușianu că proveneau.

Cuvântul *cioban* este un termen neobișnuit de bogat în sensuri. Denumeste zeci de noțiuni și e fundamental în limba română. În principal este numele celei mai vechi meserii a strămoșilor românilor. Împreună cu toate definițiile și derivatele sale, exprimă nenumărate realități din mediul proxim sau îndepărtat.

Etimologiile turcă și cumană pentru *cioban* nu sunt argumentate, ci sunt doar simple afirmații fără temei și fără justificare. Nu au niciun eșafodaj științific și se exclud reciproc. Niciuna din ele nu întrunește condițiile necesare pentru a fi acceptată științific. Sunt etimologii după ureche, așa-numite etimologii populare, mai exact sunt paronomasii și paralogisme (raționamente false făcute din neștiință, fără intenția de a induce în eroare).

Dar mai grav – și ceea ce este inadmisibil – ambele falsifică istoria. Atât istoria românilor, cât și cea a tuturor popoarelor din Estul Europei. Sunt pete negre ale cunoașterii și rebuturi cognitive în tipăriturile de până acum. Li se cuvine un loc de prim rang în istoria erorilor de raționament.

Istoria omenirii este istoria marilor greșeli de raționament și de toate felurile. Cei mai mari și mai merituoși oameni fac cele mai mari greșeli. Nu numai în politică, ci și în știință. Cele mai multe din scrierile marelui om de știință Newton nu au nicio valoare științifică și trezesc bă-

nuiala că nu era sănătos la cap. Așa că să nu ne mirăm că marii noștri lingviști au zbârcit-o cu etimologiile turcești și cumane.

Știm de la doctorul Sigmund Freud că toate națiunile își au propriile lor traume istorice, ca rezultat a ceea ce Mircea Eliade numește „teroaarea istoriei”. Obsesia irațională a lui Cihac și a altor lingviști români pentru turcisme se poate explica științific cu ajutorul psihologiei abisale. Este manifestarea unei răbufniri din inconștient a traumei colective a poporului nostru, cauzată de groaza războaielor cu turcii și de spaimile din vremurile de bejenie. Sunt mulți români cu numele de familie Băjenescu. Trauma cu turcii a trecut, iar teroaarea istoriei ne-a adus alte traume colective. Traumele trec, dar pot lăsa urme adânci și greu vindecabile. Traumele colective se transmit ereditar și prin educație, adânc în subconștient. Unii dintre noi nu ne-am mai făcut bine nici până azi.

În Antichitate, în Evul Mediu și chiar în actualitate, etimologia a fost și este cenușăreasa lingvisticii și a științei. Mai avem mult de furcă până când o vom ridica din cenușar și o vom pune alături de alte științe, unde se fac mai puține erori gogonate.

Note și referințe

¹ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Române, 1963, p. 164.

² Alexandru Graur, *Nume de locuri*, București, Editura Științifică, 1972, p. 46.

³ București capitala țării, București sat pe malul Prutului lângă Fălciu, București sat în județul Ilfov, București sat în jud. Tecuci, București sat pe apa Vedei jud. Teleorman, București sat jud. Vâlcea, Bucuresci sat jud. Hunedoara, București numire veche a cătunului Erculești lângă Râmnicul Sărat, Bucureștii Mici jud. Neamț, Bucureștii Noi jud. Tecuci. Mai sunt și două toponime minore: București deal în jud. Mehedinți, București alt deal tot în jud. Mehedinți.

⁴ • George Ioan Lahovari, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. 1 și 2, Societatea geografică română, București, 1898-1899: 10 toponime București, (dintre care capitala, 5 sate, un cătun și 3 toponime minore), 8 Bucur, 4 Bucura, Bucuri, Bucureasa, Bucuroasa și Dealul-Bucurului.

• Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Române, 1963, p. 164: București, în raioanele

Brad, Galați, Tecuci, Vaslui și în Muntenia, Bucureștii Mici în raionul Buhuș, Bucureștii Noi în raionul Tecuci.

• *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacurile XIII-XVI*, București, Editura Academiei Române, 1956: București (oraș, cetate de scaun), București (sat lângă orașul Alexandria), București (pe Luncavăț, regiunea Argeș), Bucurova (toponim lângă Strehaia).

• *România, atlas rutier*, Editura Sport-Turism, 1981: Bucura, Bucureasa, Bucuresci, București, Bucuroaia, Bucuru.

• *Indicatorul localităților din România 1941*, Imprimeria Institutului de Statistică, 1943: Bucuroaia jud. Bihor, Bucuroaia jud. Dâmbovița, Cătunul Cotu-București înglobat în Sălăgeni jud. Fălciu, Bucureasa înglobat în Târgu-Jiu ca suburbie și altele numite mai sus.

• Mai este satul Bucureni comuna Dămuc județul Neamț, un sat cu același nume în Bulgaria pe lângă Varna, Lacul Bucura și Vârful Bucura în munții Retezat.

⁵ Johann Georg von Hahn, *Albanesische Studien*, Verlag von Friedrich Mauke, Jena, 1854, vol. III, p. 16.

⁶ Mathieu Aref, *Les Pélasges. Précurseurs de la civilisation gréco-romaine*, Éditions Connessainces et Savoires, Saint-Denis, 2016, p. 330.

⁷ Acest fenomen morfologic, cu forme verbale divergente în aceeași paradigmă, apare în structura limbilor indo-europene, la așa-numitele verbe neregulate. Verbul *a fi* este neregulat în limbile romanice, germanice, slave, ca și în albaneză, greacă, latină și sanscrită. Până și în cele mai vechi limbi scrise, conjugarea neregulată a verbului *a fi* provine din diferite limbi și mai vechi, dispărute fără urmă. Paradigma morfologică a unor verbe și a unor adjective esențiale, de bază și cu cea mai mare frecvență de folosire, s-a alcătuit inițial dintr-o amalgamare de cuvinte complet diferite, care proveneau din limbile unor triburi sau grupuri de oameni separați și care au început să se unească și să formeze grupuri mai mari. Au alcătuit o limbă comună, bazată pe diferitele limbi ale triburilor care se uneau. Așadar, conjugarea sau formele oblice ale unor verbe și adjective provin din cuvinte inițial neînrudite, preluate de la diferite grupuri de oameni. Grupul format dintr-un amalgam de triburi a alcătuit ceea ce se numește limba proto-indo-europeană sau indo-europeana comună. Această limbă comună răspândindu-se pe meridiane, s-a diferențiat în alte limbi. Concurența dintre limbile indo-europene și cele pre-indo-europene, ale localnicilor, nu este elucidată. Se știe că neregularitățile care au rămas în limbile moderne sunt relicve de arheologie lingvistică sau un ecou străvechi al vremurilor arhaice. Evoluția limbilor a rezolvat multe nereguli, deseori eliminând cuvintele de prisos, iar limbile moderne au devenit mult mai regulate decât limbile antice. Gramatica limbilor foarte vechi, precum sanscrita, era mult mai complexă decât cea a limbilor care au urmat, ca latina, de exemplu, mult mai simplă. Limbile romanice sunt mai simple decât latina, iar limbile slave sunt mai simple decât limba slavă veche. (Guy Deutscher, *The Unfolding of Language*, New York, Metropolitan Books, 2005, prima ediție 1866). Limbile sunt pe cale de a se simplifica și mai mult. Unele categorii gramaticale sunt din ce în ce mai puțin folosite, cum ar fi perfectul simplu în limbile romanice. „Verbele neregulate *a fi* și *a avea* prezintă forme fluctuante la perfect simplu, uneori chiar în interiorul aceleiași paradigme: de exemplu, în cazul verbului *a fi*, au fost înregistrate formele *fusei/fui*, la singular, și formele *furăm/fuserăm*, la plural (vezi GLR 1966)” (Andana Boioc Apintei, „Limba Română”, Anul LXIX, Nr. 3-4, iulie-decembrie 2020, p. 340).

- ⁸Victor Ravini, *Din preistorie în viitor*, București, Ideea Europeană, 2023, p. 108-133.
- ⁹*Dicționarul Limbii Române*, Tomul I, Partea II, Litera C, Academia Română, București, 1940, p. 436.
- ¹⁰<https://dexonline.ro/definitie/cioban/definitii>
- ¹¹Alexandru Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Frankfurt, 1870-1879, p. 565-566.
- ¹²*Idem*, p. 715.
- ¹³Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*, vol. 3, București, Minerva, 1976, p. 71-74 (Prima ediție 1886).
- ¹⁴Sextil Pușcariu, *Limba Română*, vol. 1, București, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, 1940, p. 314.
- ¹⁵Gheorghe Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Junimea, 1980, p. 437.
- ¹⁶Iorgu Iordan, *Toponimie românească*, București, Editura Academiei, 1963, p. 270.
- ¹⁷Alexandru Graur, *Nume de locuri*, București, Editura Științifică, 1972, p. 26.
- ¹⁸Ion Iordan, Petre Gâștescu și D.I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, București, Editura Academiei Române, 1974, p. 98.
- ¹⁹*Marele Dicționar Geografic al României*, vol. 2, p. 185.
- ²⁰Victor Ravini, *Din preistorie în viitor*, p. 147-153.
- ²¹Alexandru Graur, *Etimologii românești*, București, Editura Academiei Române, 1963.
- ²²Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, București, Editura Științifică, 1961, vol. 1, p. 36 (Prima ediție 1921).
- ²³*Dicționarul Limbii Române*, Tomul I, Partea II, Litera C, Academia Română, București, 1940, p. 435.
- ²⁴Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, vol. VI, București, Socescu, 1901, p. 362, proverbul 14210.
- ²⁵Victor Ravini, *Miorița – Izvorul nemuririi*, București, Alcor Edimpex, 2016 și 2017.
- ²⁶Romulus Vuia, *Studii de etnografie și folclor II*, București, Minerva, 1980, p. 131 (O culegere a operelor sale publicate începând de la 1914).
- ²⁷Victor Ravini, *Miracolul Greciei Antice*, în „Contemporanul”, nr. 9, 2022, p. 37.
- ²⁸Adolphe Pictet, *Les origines indo-européennes ou les Aryas primitifs. Essai de paléontologie linguistique*, vol. 2, Paris-Genève, Librairie Joël Cherbuliez, 1863, p. 9-10.
- ²⁹În sprijinul ipotezei acreditate în ultima vreme, cum că vatra de formare a indo-europenilor a fost la Nord de Marea Neagră, trimit la Joseph Campbell, care în cărțile sale explică din ce cauze vatra de formare a indo-europenilor a fost la Nord de Marea Neagră, un teritoriu unde, cu mijloacele materiale ale epocii, cea mai rentabilă modalitate pentru a se hrăni și a supraviețui era vânătoarea și nomadismul, ceea ce a structurat o societate violentă, războinică și a creat o mitologie patriarhală. Apoi au năvălit peste popoarele sedentare vecine, pre-indo-europene, care în principal se ocupau cu agricultura, trăiau în matriarhat, aveau divinități feminine și trăiau pașnic. Arheologii au dovedit că societatea amazoanelor nu poate să fie o fabulație cu cauze freudiene (cum afirma profesoara mea Britt-Mari Näsström de la Universitate în Suedia), ci a fost o reacție revanșardă a femeilor împotriva invaziei indo-europenilor și a trecerii de la matriarhat la patriarhat. În mitologia greacă Hefaistos (zeu indo-european de rangul 3) aleargă șchiopătând după Atena (divinitate pre-indo-europeană de prim rang) ca să o violeze, o ajunge, îi pune pică, ea cade, el se aruncă peste ea, ea se ferește, iar el ejaculează pe coapsa ei. Ea se șterge

cu ierburi și rămâne fecioară. Acest mit oglindește conflictul dintre cele două populații cu culturi antagonice. În acele vremuri turburi, divinitățile feminine de rangul întâi din matriarhat au fost detronate și au fost acceptate în societatea patriarhală ca divinități subordonate zeilor masculini, să le fie neveste sau fiice, iar altele au fost demonizate și aruncate în infern, odată cu ordinea socială din matriarhat, pe care o reprezentau.

³⁰ G.T. Niculescu-Varone, Costache și Elena Găinaru-Varone, *Dicționarul jocurilor populare românești*, București, Litera, 1979, p. 45-46.

³¹ George Ioan Lahovari, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. 1-5, București, Societatea geografică română, 1902.

³² Grecii au apărut în Peninsula Balcanică și în istorie ca nomazi războinici și cuceritori pe la anul 750 î.Hr., deci la câteva sute de ani după Războiul Troian. Turcii s-au ivit în apropierea Constantinopolului în anul 1299.

³³ George Muntean, *Apa trece, pietrele rămân. Proverbe românești*, București, Editura pentru literatură, 1966.

³⁴ Aceasta confirmă teoria lingvistului italian Matteo Bartoli, care a constatat că zonele periferice ale unei culturi sunt mai conservative decât zona centrală.

³⁵ Orfeu era fiul regelui trac Oeagrus și al muzei Calliope. A fost preluat în mitologia greacă la fel ca și Dionysos Tragos (tracul) și alte divinități ale tracilor.

³⁶ Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Gengis-han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1980.

Abstract

Etymologies elucidate history or falsify it

Keywords: etymology; Bucharest; cioban; Victor Ravini

The etymology of several Romanian words, two of which are fundamental in the Romanian language. The etymology of one has been insufficiently studied and the etymology of the other falsifies the history of the Romanians and of all the peoples of South-Eastern Europe.

Iulian BOLDEA

Nichita Stănescu.**Poetica și poietica trăirii (II)**

I.B. – prof. univ. dr.,
Universitatea de Medicină,
Farmacie, Științe și Tehnologie
„George Emil Palade” din
Târgu Mureș; cercetător
științific la Institutul de
Cercetări Socio-Umane
„Gh. Șincai” al Academiei
Române. Este conducător
de doctorat, director al
revistei „Acta Marisiensis.
Philologia”, redactor-șef al
revistei „Vatra”, membru în
colegiul de redacție al mai
multor reviste de cultură.
Dintre volumele publicate:
Scriitori români contemporani
(2002); *Poezia neomodernistă*
(2005); *Vârstele criticii* (2005);
Istoria didactică a poeziei
românești (2005); *Poeți*
români postmoderni (2006);
Teme și variațiuni (2008); *De la*
modernism la postmodernism
(2011); *Ipoteze și lecturi critice*
(2018).

În *Elegia întâia*, Nichita Stănescu rescrie liric traseul hegelian al ideii, în starea ei de autosuficiență, de virtualitate pură. Versurile poeziei au tăietură gnomică, sunt clare, precise, cu un sunet esoteric și un cifru imagistic apropiat de ermetism. Dacă la început *cuvântul* ca instrument al comunicării poetice, dar și ca expresie a comuniunii cu lumea era perceput sub specia identității și identificării cu lucrurile și cu eul cunoscător, ca o consecință a asumării nemediate a impulsului vitalist, senzorial, atunci pornind cu volumul *11 elegii*, poetul oglindește în versul său tot mai mult și aporiile și stările de criză, meditănd asupra diferenței fundamentale, asupra rupturii dintre dimensiunea interioară și cea exterioară a logosului.

În *Elegii* se relevă sugestiile mitologizării cuvântului poetic, la care se adaugă sentimentul tragic al cezurii dintre eu și lume, sentiment anunțat de inserția dureroasă a timpului dizolvant în volumul *Dreptul la timp* și de descoperirea *alterității*, ca distanță ontologică și gnoseologică dintre subiect și obiect. Antinomia eu/univers este rezultatul alienării ființei umane, cuvântul devenind un simulacru cognitiv, cum

Partea I-a vezi „Limba Română” (Chișinău), nr. 7-12, 2023, p. 214-220.

observă Ștefania Mincu: „Cuvântul este o absență ce suplinește precar alteritatea, distanța dintre eu și altul său, distanță ce se datorește în esență timpului. Definirea timpului devine din ce în ce mai grea; se descoperă o unicitate a lui, dar ca închidere, ca imposibilitate de răsfrângere în afară, mărginită fiind de abisul timpului, care este diferit de timpul conștiinței”. Desemnând în *Elegii* drama eului declanșată de alterarea ființei sub presiunea timpului și distanța dramatic resimțită dintre interioritate și exterioritate, poetul definește cuvântul ca realitate monolitică, eleată, suficientă sieși, care nu se înscrie în dinamica realului, fiind expresia unei interiorități închise etans, ca și Ideea hegeliană: „El începe cu sine și sfârșește/ cu sine./ Nu-l vestește nicio aură, nu-l/ urmează nicio coadă de cometă.// Din el nu străbate-n afară/ nimic; de aceea nu are chip/ și nici formă. Ar semăna întrucâtva cu sfera,/ care are cel mai mult trup/ învelit cu cea mai strâmtă piele/ cu puțință. Dar el nu are nici măcar/ atâta piele cât sfera.// El este înlăuntrul desăvârșit, și,/ deși fără margini, e profund/ limitat./ Doar de văzut nu se vede” (*Elegia întâia*). Sugestia idealității cuvântului există în *Elegii*, chiar dacă ele transpun caracterul arbitrar și tragic, în același timp, al cuvintelor, entități lingvistice care denumesc și trădează obiectele, le desemnează și le de-semnifică, umanizând și mistificând astfel obiectualitatea lumii. În *Cartea de recitare*, Nichita Stănescu subliniază faptul că „poezia în esența ei nu ține de cuvinte. Esența poeziei nu trebuie mai întâi căutată în limbă... Limba pentru poezie nu este altceva decât un vehicul. Dar ea, poezia, se face simțită prin limbă, pentru că, din toate părțile trupului vorbirea seamănă cel mai puțin cu rădăcina sa, cu trupul, după cum frunza seamănă cel mai puțin cu rădăcina copacului”. Pe de altă parte, dacă în prima elegie tema identității este plasată sub spectrul interiorității, în perspectivă eleată, prin care Ființa, suficientă sieși, nu este dislocată de obiectualitatea lumii („El este înlăuntrul desăvârșit,/ interiorul punctului, mai înghesuit/ în sine decât însuși punctul”), în *Elegia a doua, getica* se insinuează ideea alterității, a distanței dintre subiect și obiect și, implicit, sugestia înstrăinării ființei.

A *cincea elegie*, intitulată *Tentația realului* tematizează o stare de criză a subiectului în fața multiplicității universului, în fața alterității. Eul liric asistă la un „proces” care i s-a intentat de către elementele cosmosului, în numele alterității ireductibile a acestora, în numele incapacității conștiinței de a descifra lumea altfel decât în limbajul rațional, uman, mistificator

și alienant („N-am fost niciodată supărat pe mere/ că sunt mere, pe frunze că sunt frunze,/ pe umbră că e umbră, pe păsări că sunt păsări/ Dar merele, frunzele, umbrele, păsările/ s-au supărat deodată pe mine./ Iată-mă dus la tribunalul umbrelor, merelor, păsărilor,/ tribunale rotunde, tribunale aeriene/ tribunale subțiri, răcoroase”). „Ignoranța” culpabilă a eului liric provine din absența armoniei cu lumea, căci conștiința percepe suprafețele lucrurilor, aparențele amăgitoare și superficiale, fără a avea acces la originaritate, la esența ultimă, la fiorul vital cu valoare de arhetip: „Iată-mă condamnat pentru neștiință,/ pentru plictiseală, pentru neliniște,/ Pentru nemișcare./ Sentințe scrise în limba sâmburilor./ Acte de acuzare parafate/ cu măruntaie de pasăre,/ răcoroase penitențe gri, hotărâte mie”. Deconcertarea, stuporea eului derivă din confruntarea conștiinței individuale cu multiplicitatea universului, în condițiile în care fețele proteice ale realului refuză să se lase descifrate în ființa lor lăuntrică, își expun doar aparențele, exterioritatea, interzicând posibilitatea subiectului uman de a explora taina ultimă a elementelor: „stau în picioare cu capul descoperit,/ încerc să descifrez ceea ce mi se cuvine/ pentru ignoranță.../ și nu pot, nu pot să descifrez/ nimic,/ și-această stare de spirit, ea însăși/ se supără pe mine/ și mă condamnă, indescifrabil,/ la o perpetuă așteptare,/ la o încordare a înțeleșurilor în ele însele/ până iau forma merelor, frunzelor,/ umbrelor,/ păsărilor”.

În acest fel, înțelegerea adecvată a lumii, în forma sa autentică, are un caracter utopic, după cum falia dintre eu și multiplicitatea universului este culpabilă, la fel ca relația dihotomică dintre cuvânt și obiecte, dintre conștiință și cuvintele ce sunt delegate pentru a exprima realitatea. A descifra, a înțelege, a figura, a reprezenta au forța unor verbe exponențiale a viziunii lirice a lui Nichita Stănescu din *A cincea elegie*, sunt cuvinte-cheie ce transpun relația dintre conștiința interogativă și universul indescifrabil ca intimitate ireductibilă. Tentația realului presupune refuzul înțelegerii sumare, neîmplinite și nedesăvârșite a lumii, este o tentație a limitelor cunoașterii, o provocare adresată conștiinței de elemente. Culpă eului liric este beatificantă, căci sensurile obiectelor și fapturilor sunt prelungiri ale conștiinței întrebătoare a poetului și modelate în conturul fragil al cuvântului. Eugen Simion consideră că „în *Elegii* tema este suferința de diviziune, tânjirea de unitate, ridicată la treapta cosmică [...]. Obsesia rupturii aduce imediat, în această dialectică fecundă și sucită, ideea de culpabilitate. Refacerea unității

primordiale nu-i posibilă până ce poetul nu va ști limba sâmburilor, limba ierbii”. Idealul poetic este, în *A cincea elegie*, dictat de dorința de armonizare a conștiinței cu lucrurile, de comuniune între unu și multiplu, de refacere a echilibrului și a unității primordiale dintre eu și lume. Stilistic, poezia se impune prin aceeași viziune abstractă, specifică liricii nichitastănesciene, în care fervoarea ideii e modelată în termenii unei întrețeseri a vitalității limbajului liric cu vocația cultivării abstracțiunilor, cum observă Alex. Ștefănescu: „Nichita Stănescu este, mai mult decât alți poeți ai noștri, un iubitor de abstracții. O simplă operație statistică demonstrează că în versurile sale abstracțiile apar cu frecvența cu care apar în versurile lui Vasile Alecsandri diminutivele. Cifre și litere, infinitive lungi, figuri geometrice, noțiuni din diferite științe intră în mod curent, ca niște fire transparente, în țesătura poeziei sale și lor li se adaugă numeroase cuvinte obișnuite, golite de orice concretețe – pasăre, frunză, cal, capră, nor, floare – de parcă, înainte de utilizare, ar fi fost ținute în spirt”. Rezumând confruntarea eternă dintre subiect și obiect, dintre conștiință și pluralitatea lumii, Nichita Stănescu exprimă o poetică a crizei cunoașterii, a sensului încifrat și a dinamicii aleatorii a cuvintelor, în măsura în care limbajul intelectualizat, turnura gnomică a discursului liric, frazarea abstractizantă se regăsesc și în *Elegia a zecea*, cu un subtitlu edificator (*Sunt*) ce exprimă miracolul existenței individuale, ca unitate corporală și afectivă a identității eului cu sine.

Asumarea propriei ființe și a realului sunt percepute ca o maladie a ființei care se înstrăinează progresiv de sine pe măsură ce integrează în metabolismul cunoașterii lumea exterioară. Cunoașterea înseamnă pentru Nichita distanțare vinovată față de propriul sine, alienare de eu prin raportare la altceva, reducere a conștiinței la ceva îndepărtat de esența sa: „Sunt bolnav. Mă doare o rană/ călcată-n copite de cai fugind./ Invizibilul organ,/ cel fără nume fiind/ neauzul, nevăzul/ nemirosul, negustul, nepipăitul/ cel dintre ochi și timpan,/ cel dintre deget și limbă, – / cu seara mi-a dispărut simultan./ Vine vederea, mai întâi, apoi pauză,/ nu există ochi pentru ce vine;/ vine mirosul, apoi liniște,/ nu există nări pentru ce vine;/ apoi gustul, vibrația umedă,/ apoi iarăși lipsă,/ apoi timpanele, pentru leneșele/ mișcări de eclipsă;/ apoi pipăitul, mângâiatul, alunecare/ pe o undulă întinsă,/ iarnă-nghețată-a mișcărilor/ mereu cu suprafața ninsă”.

Boala gnoseologică e tributară regimului cunoașterii, dinamicii percepției lumii, pentru că simțurile sunt instrumente nedesăvârșite ale asimilării formelor lumii, modul în care se formează reprezentările lucrurilor în conștiința sinelui poetic fiind fundamental diferit de imaginile furnizate de simțuri. De aici maladia, ce reiese din nevoia mereu contrazisă a unei cunoașteri subtile și totale, capabilă să circumscrie în mod autentic relieful și ritmurile și culorile lumii, mereu instabile și fluctuante („Dar eu sunt bolnav. Sunt bolnav/ de ceva între auz și vedere,/ de un fel de ochi, un fel de ureche/ neinventată de ere./ Trupul ramură fără frunze,/ trupul cerbos/ răindu-se-n spațiul liber/ după legile numai de os,/ neapărate mi-a lăsat/ suave organele sferii/ între văz și auz, între gust și miros/ întinzând ziduri ale tăcerii./ Sunt bolnav de zid, de zid dărâmat/ de ochi-timpan, de papilă-mirositoare./ M-au călcat aerian/ abstractele animale,/ fugind speriate de abstracți vânători/ speriați de o foame abstractă,/ burțile lor țipând i-au stârnit/ dintr-o foame abstractă./ Și au trecut peste organul ne-nveșmântat/ în carne și nervi, în timpan și retină/ și la voia vidului cosmic lăsat/ și la voia divină”). Neputința exprimării senzațiilor declanșează boala insatisfacției gnoseologice, generate de nostalgia absolutului, reînnoită, clamată, imposibilă („Organ pieziș, organ întins,/ organ ascuns în idei, ca razele umile/ în sferă, ca osul numit/ calcaneu în călcâiul al lui Achile/ lovit de-o săgeată mortală; organ/ fluturat în afară/ de trupul strict marmorean/ și obișnuit doar să moară./ Iată-mă, îmbolnăvit de-o rană/ închipuită între Steaua Polară/ Și steaua Canopus și steaua Arcturus/ și Casiopeea din cerul de seară./ Mor de-o rană ce n-a încăput/ în trupul meu apt pentru răni/ cheltuite-n cuvinte, dând vamă de raze/ la vămi”).

Starea de ființă înseamnă suferință, boală, nostalgie purificatoare, tânjire după esențe și ideal, astfel încât eul liric încearcă să se identifice empatic cu manifestările cosmosului, iar suferința și dereglările lucrurilor și ființelor par suferințe proprii, manifestări ale voinței de empatie și de consonanță. Regăsirea eului în lume exprimă vocația comuniunii, identității de esență cu elementarul, după cum răstrângerea chipului uman în oglinzile firii trădează corespondența secretă, echilibrul, armonia cu lumea. Iată de ce poetul pare să sufere „de-treg universul”, chiar din momentul în care ecourile acestuia i se trezesc în conștiință: „Iată-mă, stau întins peste pietre și gem,/ or-

ganele-s sfârâmate, maestrul,/ ah, e nebun, căci el suferă/ de-ntreg universul./ Mă doare că mărul e măr,/ sunt bolnav de sâmburi și de pietre,/ de patru roți, de ploaia mărunță/ de meteoriți, de corturi, de pete./ Organul numit iarbă mi-a fost păscut de cai,/ organul numit taur mi-a fost înjunghiat/ de fulgerul toreador și zигurat/ pe care tu arenă-l ai/ Organul Nor mi s-a topit/ în ploi torențiale, repezi,/ și de organul Iarnă, întregindu-te,/ mereu te lepezi./ Mă doare diavolul și verbul,/ mă doare cuprul, aliorul,/ mă doare câinele, și iepurele, cerbul,/ copacul, scândura, decorul./ Centrul atomului mă doare,/ și coasta cea care mă ține/ îndepărtat prin limita trupească/ de trupurile celelalte și divine./ Sunt bolnav. Mă doare o rană/ pe care mi-o port pe tavă/ ca pe sfârșitul Sfântului Ioan/ într-un dans de aprigă slavă". Pentru Nichita Stănescu lumea exterioară există doar în măsura în care se reflectă în conștiința eului, cu rezonanțe, semnificații și ecouri vibrante, cum subliniază criticul Ion Pop: „Se poate spune că lumea obiectelor există pentru poet în măsura în care este în stare să provoace, să emită vibrații sau reflexe, ori să le prelungească efectul dinamic-transfigurator. Imaginarul său se anunță a fi dominat, sub acest aspect, de figuri ale *transparenței și ogîndirii*, de o materie negându-și opacitatea, lăsându-se pătrunsă de undele luminoase". Finalul poeziei sugerează un scenariu al cunoașterii în care se reunesc într-o ambivalență empatic-transfigurativă încremenirea eleată a Unului și efervescența multiplului: „Nu sufăr ceea ce nu se vede,/ ceea ce nu se aude, nu se gustă,/ ceea ce nu se miroase, ceea ce nu încapă/ în încreierarea îngustă,/ scheletică a insului meu,/ pus la vederea lumii cei simple/ nerăbdând alte morți decât morțile/ inventate de ea, să se-ntâmpale./ Sunt bolnav nu de cântece,/ ci de ferestrele sparte,/ de numărul unu sunt bolnav,/ că nu se mai poate împarte/ la două țâțe, la două sprâncene,/ la două urechi, la două călcăie/ la două picioare în alergare/ neputând să rămâie./ Că nu se poate împarte la doi ochi,/ la doi rătăcitori, la doi struguri,/ la doi lei răgind și la doi/ martiri odihnindu-se pe ruguri".

Elegiile parcurg un traseu al cunoașterii lirice în repertoriul căruia se regăsesc aspirația spre esențe, identificarea cu ritmurile lumii și consonanța cu senzațiile prin care zvonurile adâncurilor se mântuie liric.

Bibliografie

- Mircea Bârsilă, *Introducere în poetica lui Nichita Stănescu*, Pitești, Paralela 45, 2006
- Iulian Boldea, *Istoria didactică a poeziei românești*, Brașov, Aula, 2005
- Iulian Boldea, *De la modernism la postmodernism*, Târgu-Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2011
- Iulian Boldea, *Modernism and Postmodernism in Romanian Poetry. A brief Outline*, Saarbrücken, Germany, Lambert Academic Publishing, 2015
- Corin Braga, *Nichita Stănescu – orizontul imaginar*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, Cluj-Napoca, Dacia, 2002
- Daniel Dimitriu, *Nichita Stănescu – geneza poemului*, Iași, Editura Universității „Al. Ioan Cuza”, 1997
- Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Pitești, Paralela 45, 2008
- Ion Pop, *Nichita Stănescu – spațiul și măștile poeziei*, București, Albatros, 1980
- Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, vol. I, București, Editura Cartea Românească, 1974; ediția a doua, revăzută, 1978
- Alex. Ștefănescu, *Introducere în opera lui Nichita Stănescu*, București, Minerva, 1986
- Doina Uricariu, *Nichita Stănescu – lirismul paradoxal*, București, Du Style, 1998

Abstract

Nichita Stănescu. Poetics and poietics of living (II)

Keywords: *poetry; poietics; harmony; essence; language*

In Nichita Stănescu's poetry the universe is dominated by the effluvia of love, which produces an empathic and visionary communion, with orphic, founding reflections. On the other hand, the poet transcribes spiritualized landscapes, shrouded in a seraphic light and melodious ambience, in which beings find themselves in ecstatic harmony. Existence itself is perceived under the sign of paradox and antinomies, whereby the multiple, the spiritual and the corporeal, the dynamic and the static seem to devote themselves to the complementary and fascinating meanings of existence, the relation of the self to being ambiguous, insofar as affirmation and negation, essence and phenomenality come together in the combinatory games of consciousness and language.

Diana POPA

Valențe metaforice în predicile lui Valeriu Anania

D.P. – profesor dr. la Colegiul Național „Emanuil Gojdu” Oradea, Bihor, inspector de Limba și literatura română, autoare a unor studii în domeniile: educație, teologie, literatură română. Posesoarea unui doctorat despre valențele lirice în opera lui Valeriu Bartolomeu Anania. Autoare a unor articole de specialitate publicate în reviste indexate și a unor lucrări pe teme de didactică și de literatură.

Zidire cu temeinicie a omului, intelectual rasat, model pentru comunitate, voce distinctă în spațiul românismului de substanță! Astfel l-am perceput pe Anania, cu cele două identități ale sale: una lumească, primită la naștere (*Valeriu*) și una duhovnicească, pe care și-a construit-o etapă cu etapă, până la înaltul rang de Mitropolit (*Bartolomeu*). Marea lui artă derivă dintr-o încredere nemărginită în virtuțile edificatoare ale Logosului, preluând astfel și ducând mai departe ecoul creației dintâi. Cuvântul ananian izvorăște din voința divină asumată la Facerea Lumii: *Să fie Lumină!* În fapt, imperativul deschide calea cunoașterii, chemând cu eleganță și discreție omul în pragul de unde se vede Dumnezeu.

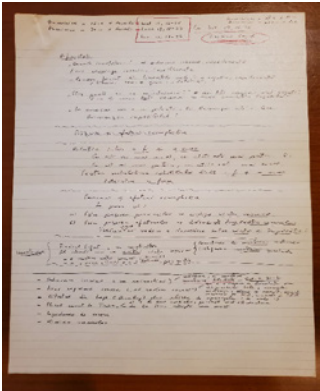
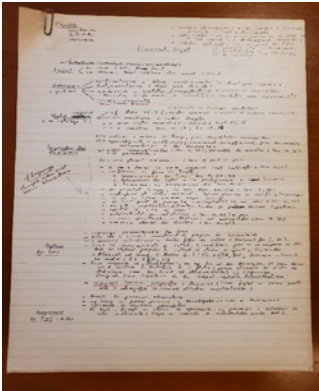
Din dorința de a limpezi semnificațiile textelor biblice, Înaltul Mitropolit deschide orizontul interpretării exegetico-teologice spre o luminare filologică, ce dă sens și prețiozitate textului, fapt care se relevă în predicile sale, pe care le-am ales ca reper în definirea metaforei ananiene. Prin harul său oratoric, în predici, metaforele suprapun niveluri cu semnificații subtile care generează în mintea auditoriului un strat secundar, cu ramificații în domenii diferite, ce creează ancoră multiplicatoare de sensuri. Astfel, în predicile sale, ca și în opera

lui literară, se poate vorbi despre niveluri diferite de înțelegere a metaforei – istoric, sociocultural, lingvistic – întocmai ca interpretările ce țin de nivelurile lecturii.

Inserată în țesătura pildelor biblice, metafora activează receptori diferiți în mentalul ascultătorilor, actualizând opoziția *implicit-explicit* în procesul de convenționalizare, în metafore vii, inovatoare, puternice, care deschid orizonturi noi¹.

Despre modul în care Mitropolitul Bartolomeu Anania își desfășura activitatea de predicator de la amvon, arhimandritul Andrei Coroian mărturisește: „Dacă unii sfinți se transfigurau în timpul rugăciunii, Mitropolitul Bartolomeu se transfigura în timpul predicii... Cuvântarea sa era un act liturgic, o celebrare sfântă, hristică și pneumatică, ce transforma și transfigura”². Însă, poate, atuul cel mai puternic a fost puterea de a convinge, exercitată prin elaborarea unor predici profunde, expunerea într-o manieră expresivă a cuvântului plin de forță și de coerență. Faptul că de-a lungul vieții sale a fost însoțit permanent de condei a constituit un exercițiu benefic în elaborarea omiliilor, întrucât mintea ageră și ochiul format al scriitorului n-au permis elementele redundanțe, detaliile nesemnificative care ar fi încărcat textul și ar fi deviat recepția corectă a mesajului esențial.

Un exemplu concludent prin care putem susține spiritul organizatoric, puterea de esențializare a semnificațiilor textului suport este cel al schițelor predicilor pe care le întocmea cu rigurozitate.

Manuscrisul Predicii <i>Tânărul bogat</i> – varianta I	Manuscrisul Predicii <i>Tânărul bogat</i> – varianta II
	

Manuscrisele descoperite în arhiva Mănăstirii Nicula stau mărturie vie pentru a înțelege modul în care s-au îmbinat complementar în personalitatea Înaltului Mitropolit ipostaza teologului, cu cea a filologului. Am selectat două schițe de predici elaborate pe aceeași temă, tocmai pentru a evidenția modul diferit de abordare, perseverența în pregătirea unui material de calitate, care să ofere suport în susținerea unei predici.

În primul manuscris, se oferă de la început referințele evanghelice relevante pentru pilda tânărului bogat: Matei 19, 16-26; Luca 18, 18-27; Marcu 10, 17-22. Conform notițelor din partea superioară a manuscrisului, pilda este tâlcuită atât în Duminica a 12-a după Rusalii, dar și în Duminica a 30-a după Rusalii. Schița predicii vizează următoarele aspecte: dificultăți, relația între *a fi* și *a avea*, porunci și sfaturi evanghelice, câteva considerații despre *moștenire*. În ceea ce privește dificultățile identificate de orator, punctează succint câteva idei: adresarea ironică, impertinentă a tânărului – „Bunule învățător” contracarată de atitudinea lui Iisus, care respinge ironia; replica orgolioasă a tânărului bogat ce susține ascultarea și îndeplinirea legilor din decalog încă din tinerețile sale; accentuarea întrebării lansate de tânărul ispititor „Cine poate să se mântuiască?”, ca și cum toți oamenii ar avea condiția bogatului; sublinierea răspunsului dat de Iisus Hristos „La oameni nu e cu puțință, la Dumnezeu este”. Valeriu Anania își continuă ideea într-o interogație retorică: „Cere Dumnezeu imposibilul?”³. Direcțiile pe care le dezvoltă în discursul oratoric lămuresc adâncimile răspunsurilor Mântuitorului. Înainte de a fixa Poruncile și sfaturile evanghelice, Anania analizează relația dintre *a fi* și *a avea*, al căror echilibru este stabilit de verbul *a face*. Balanța în care sunt fixate cele două verbe este relevantă pentru a demonstra echilibrul celor două stări: „Cu cât ai mai mult, cu atât ești mai puțin. Cu cât ai mai puțin, cu atât ești mai mult”⁴. Homo faber are puterea de a ține în echilibru ceea ce ne definește ca făptură umană.

Raportându-se la poruncile și sfaturile evanghelice, Valeriu Anania emite o părere personală, subliniind faptul că „Prin păzirea poruncilor se câștigă viața veșnică. Prin păzirea sfaturilor se dobândește Împărăția cerurilor”⁵. Afirmția este completată de întrebarea retorică dacă trebuie să vedem o deosebire între viață și Împărăție. Este posibil ca ambele să fie coordonatele între care fixăm într-o manieră primară, materială, ceea ce poate imagina mintea umană, viața ca timp, iar Împărăția ca spațiu.

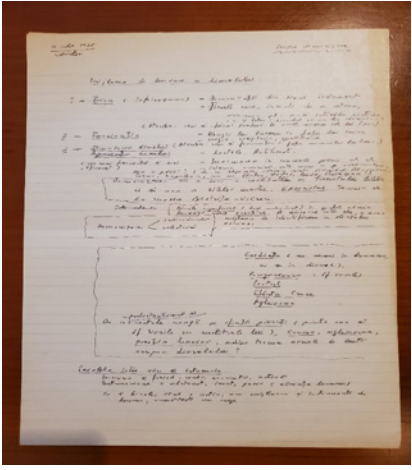
Tânărul bogat întreabă cum va putea moșteni, nu cum poate dobândi viața veșnică. Răspunsul este calibrat în termenii materiali ai moștenirii la care trebuie să renunțe. Metafora Împărăției cerurilor cuprinde idealul creștin spre care tindem în încercarea de desăvârșire a sufletului. În finalul schiței sunt organizate metodic concluziile pildei, punctând ideile esențiale care, la rândul lor, pot deveni noi teme de reflecție.

Cel de-al doilea manuscris cuprinde o schiță minuțios elaborată, structurată practic, pornind de la analiza locului în care se desfășoară dialogul; adresarea tânărului bogat, curtenitoare pe de o parte, dar în același timp batjocoritoare, invidioasă, ironic-arogantă; delimitarea clară a noțiunilor *viața veșnică și împărăția lui Dumnezeu*, ce cuprinde și perspectiva preotului catolic aparținând Ordinului Dominican Marie-Joseph Lagrange; replica lui Iisus. Referința selectată din cărțile de studiu biblic apusene este o dovadă a faptului că îi era cunoscută Introducerea la *Evangelie selon Saint Marc* scrisă de Marie-Joseph Lagrange, teolog și fondator al École Biblique din Ierusalim, școală considerată cel mai vechi centru de cercetare biblică. Punctează riguros modul în care Împărăția lui Dumnezeu este reprezentată de o „metaforă pentru viața veșnică – opusă gheenei și morții”⁶, fiind atât un teritoriu sugerat de termenul „împărăție”, dar și domnie, putere, întrucât definește vremea slavei lui Hristos.

Este interesant modul în care oratorul prezintă perspective diferite de interpretare, cu precizarea fiecărui autor în parte: „Iisus răspunde ca Învățător, nu ca Fiu al lui Dumnezeu, El vrea doar să-l dezbrace de tentația de a-l flata (părere atribuită lui Chiril al Alexandriei), cf. Lagrange, exigent, Iisus înlătură de la început «captatio benevolentiae»; reprimă ironia, aroganța (Anania)”⁷. Astfel, abordarea complexă a textului biblic demonstrează vasta cultură teologică a lui Valeriu Anania, dar și dorința de a crea o imagine de ansamblu asupra textului, ancorată în interpretări valide, ale teologilor consacrați. O ultimă observație pe care o face în schița predicii se referă la finalul pildei din Evanghelia după Matei, care se încheie cu iubirea de aproapele ca premisă a detașării de cele materiale, precizând în paranteză faptul că Origen se îndoiește de originalitatea acestui fragment.

Un alt manuscris care se constituie într-o schiță a unei predici al cărei subiect este demonizarea, este cel datat exact, 11 iulie 1985, fiind de asemenea precizat locul în care a fost scrisă: Văratec. Intitulată de au-

tor *Mijloace de lucrare a diavolului*, predica surprinde cele trei elemente esențiale care articulează modul în care își exercită diavolul puterea: frica, fascinația, simularea binelui. Primele două stări, frica și fascinația, sunt cercetate de către teologul german Rudolf Otto, care le apropie în conceptul *mysterium tremendum et fascinans*, pentru a defini starea ființei umane contemplând sfințenia lui Dumnezeu care-l copleșește. Sentimentul făpturii umane în fața Creatorului este inaccesibilitatea, trăindu-și pierderea de sine. Prima senzație experimentată este cea de înfricoșare, de cutremurare în fața slavei lui Dumnezeu, aceasta fiind completată de starea de uimire, de captivitate din care nu se mai desprinde privirea. Propria nimicnicie nu e privită în raport cu puterea, cu forța divină, ci cu capacitatea de a iubi a ființei supreme, care este nemăsurabilă și spre care aspiră ființa umană. De altfel, Valeriu Anania precizează în câte o paranteză la fiecare dintre cei doi termeni o remarcă: „Atenție: vezi și *frica* produsă de unele minuni ale lui Iisus Hristos”⁸, respectiv „Atenție: vezi și *fascinația* în fața minunilor lui Iisus”⁹. Cu alte cuvinte, subliniază cele două aspecte care trebuie luate în considerare: frica și fascinația omului în fața divinității, iar pe de altă parte, frica și fascinația răului.

Manuscrisul predicii <i>Mijloace de lucrare a diavolului</i>	Fragmente
	Mijloace de lucrare a diavolului I. Frica – „fiarele care, înainte de a ataca, răcnesc pentru a-și intimida victimele”. II. Fascinația III. Simularea binelui – „Binele superficial (deși adevărat), în spatele căruia lucrează răul esențial. A discerne între ele, a avea mijloace de identificare a stratului ascuns”. Paralela între rău și întuneric Lumina e fizică, reală, activă. Întunericul e abstract, inert, pasiv (absența luminii). Ca și binele, răul e activ, are mijloace și instrumente de lucrare, urmărește un scop.

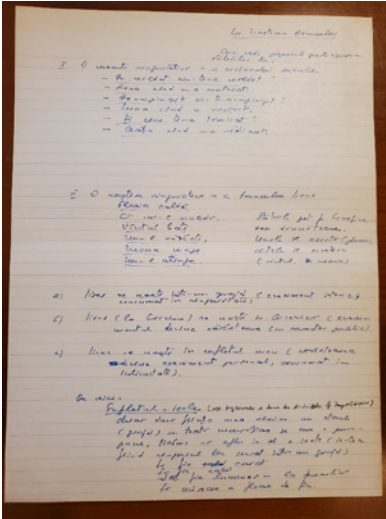
Cele două tehnici sunt depășite de cea de-a treia metodă prin care lucrează răul, și anume simularea binelui, despre care Înalțul Mitropolit susține că este „cea mai frecventă și mai eficace” formă de atac a diavolului. Pornind de la această afirmație, reprezentantul clerului se întrea-bă retoric dacă „istoria omenirii este una a războaielor sau a păcii?”¹⁰.

Menționând personalitățile recunoscute de-a lungul secolelor ca repere istorice – Hanibal, Alexandru cel Mare, Cezar, Napoleon – constatăm că valorizăm o eră a luptelor pentru cucerire, un imperiu al morții. Valeriu Anania așază în balanță modele demne de urmat, care au deschis drumuri în evoluția spirituală a omenirii „... iar nu Platon, Hristos, Buda, Shakespeare”¹¹. Revoluțiile spirituale, culturale nu au avut impactul războaielor teritoriale, astfel istoria le-a păstrat ca repere pe cele din urmă, menite să modifice granițele fizice, materiale, în detrimentul celor spirituale. Revenind la problematica demonizării, Mitropolitul Anania demonstrează că demonizarea este un subiect de actualitate, un flagel care se poate manifesta individual, dar și colectiv.

Stilul didactic în care își organizează discursul îl obligă pe autor să ofere, după o analiză judicioasă a fenomenului, principalele arme cu care se poate lupta împotriva diavolului: credința, rugăciunea, postul, sfânta cruce, agheasma, faptul că sunt complementare și acționează sinergic. Metafora luminii este cea care definește împărăția lui Dumnezeu, în opoziție cu răul și întunericul. Dacă lumina este prezentată ca fiind fizică, reală, activă, întunericul este definit ca fiind abstract, inert, pasiv. Argumentul care încheie schița predicii ne confirmă ideea potrivit căreia răul, la fel ca binele, e un principiu activ, care, prin diferite mijloace și instrumente de lucru, urmărește un scop.

Un alt manuscris care merită să fie supus atenției se constituie în predica elaborată pentru sărbătoarea Nașterii Domnului. Structurat în două părți, textul propune două ipostaze ale singurătății: moartea singuratică a ciobănașului mioritic, iar pe de altă parte nașterea singuratică a Pruncului Iisus. Paralela urmărește asocierea planului mitic tradițional românesc cu cel religios, spiritual, al nașterii Mântuitorului Iisus Hristos. Atipică prin conținutul mare de versuri ce refac balada populară *Miorița* și colindul tradițional românesc, predica dovedește veleitățile de filolog ale Înalțului prelat.

Nașterea lui Iisus Hristos este analizată ca eveniment istoric, consumat acum mai bine de 2 000 de ani, într-un grajd, în singurătate, apoi ca eveniment public devenit sărbătoare și consumat în biserică, la Crăciun, iar apoi ca eveniment personal, desfășurat în intimitatea fiecăruia, prin nașterea lui Hristos în sufletul credincioșilor. Metafora „sufletul – iesle”¹² se regăsește în cea de-a doua rugăciune din rânduiala Sfintei Împărtășanii. Prin analogie cu spațiul fizic al nașterii (grajdul pentru animale), putem asocia întreaga ființă umană cu staulul, în interiorul căruia cel mai curat loc este ieslea, din care se ia hrana, fie materială, fie spirituală. Sufletul iesle este locul în care se naște credința, locul neprihănit și luminos pregătit pentru venirea Domnului.

Manuscrisul predicii La Nașterea Domnului	Fragmente
	La Nașterea Domnului a) Iisus se naște într-un grajd (eveniment istoric, consumat în singurătate) b) Iisus (la Crăciun) se naște la Biserică (evenimentul devine sărbătoare cu caracter public) c) Iisus se naște în sufletul meu (sărbătoarea devine eveniment personal, consumat în intimitate) De aici: Sufletul – iesle, chiar dacă ființa mea rămâne un staul (grajd) cu toată necurăția lui, pe care o presupune, trebuie să află în el o iesle (ieslea fiind singurul loc curat din grajd); - să fie curat - să fie cald - să fie luminos – la fereastră - să miroase a floare de fân.

Una dintre particularitățile predicilor sale este modul în care aplică principiile teologice, oferind credincioșilor o teologie concretă, aplicată, actualizată, o teologie veșnic vie, prezentă în viețile contempo-

ranilor săi. Filtrată prin propria sa experiență de viață, predica lui se constituie într-un discurs oratoric valoros din punct de vedere literar. Limbajul actual, fără încărcarea cu termeni arhaici, nuanțarea obținută prin utilizarea cu predilecție a metaforei, sunt principalii piloni pe care se sprijină conținutul tematic religios. Vizând categoria intelectualilor, dar și celelalte categorii sociale, predica ce încorporează informații fără pretenții exhaustive conține răspunsuri la dilemele omului provocat de o societate poluată spiritual. Omilia sa impune selecția unor conținuturi, apoi aplicarea unui exercițiu de comprehensiune, de interpretare, ancorat într-o temă cunoscută auditoriului, care să configureze ulterior un moment de reflecție.

Verbul „a predica” se conjugă în viziunea ananiană cu crezul său ideatic: „Noi, cei din tagma preoțească, știm că activitatea predicatorială e un proces îndelungat, de o viață întreagă, și că predica nu vine chiar de la sine: încă de tânăr citești niște cărți de predici, vezi cum au propovăduit și alții, indiferent că s-au chemat Bossuet, Bourdalou sau Ilie Miniati¹³. Fără să țină cont de confesiunea teologilor amintiți, Valeriu Anania oferă ca modele din secolele XVII-XVIII un episcop catolic, un teolog iezuit și un episcop grec ortodox, străluciți predicatori ai căror principală armă a fost cuvântul. Spontaneitatea ce caracterizează opera sa omiletică transpare din însăși mărturisirea autorului: „jumătate din ce vă vorbesc construiesc acasă, printr-o meditație de unul singur, printr-un plan, iar jumătate se construiește aici, în acest amvon, pentru că eu obișnuiesc să mă uit în ochii ascultătorilor și jumătate din ceea ce vorbesc crește din ochii lor”¹⁴. Privirea ascultătorilor săi influențează fluxul ideilor cuvântării, transformând ceea ce s-ar numi firesc monolog, într-un dialog viu, spontan, ajustat de capacitatea de receptare a auditoriului.

Cu o componentă de studiu filologic și teologic în amonte, cu o paletă de direcții ce se pot dezvolta din subiectul propus, Anania reconfigurează un sistem de cunoaștere a realității bazat pe accesarea și asumarea unor cunoștințe care să dezvolte virtuțile și valorile morale.

Marca distinctivă în tot ce a însemnat existența ananiană a fost aceea că omenescului i se dă întâietate, asociindu-i un rol autoedificator, cu voia divină.

Bibliografie

Bartolomeu Valeriu Anania, *Cuvânt rostit la Simpozionul național Târgu-Mureș*, 6 mai 1993, în *Renașterea*, an IV, Cluj

Bartolomeu Valeriu Anania, *Meditație la rugăciunea Sfântului Efrem Sirul*, Cuvântare rostită în Catedrala din Cluj, în cadrul Serilor duhovnicești, luni, 6 martie 1995

Bartolomeu, Valeriu Anania, Manuscrisul predicii *Tânărul bogat* – varianta I, Mănăstirea Nicula

Bartolomeu, Valeriu Anania, Manuscrisul predicii *Tânărul bogat* – varianta a II-a, Mănăstirea Nicula

Bartolomeu, Valeriu Anania, Manuscrisul predicii *Mijloace de lucrare a diavolului*, Mănăstirea Nicula

Bartolomeu, Valeriu Anania, Manuscrisul predicii *La Nașterea Domnului*, Mănăstirea Nicula

Ioan St. Lazăr, *Bartolomeu Valeriu Anania – Puterile Cuvântului*, (antologie de studii, eseuri, articole și mărturii despre Bartolomeu Valeriu Anania), Cluj Napoca, Editura Casa Cărții de Știință

Elena Slave, *Metafora în limba română*, Editura Științifică, București, 1991

Note și referințe

¹ https://www.academia.edu/8264659/Metafora_stiintifica_extras_din_Lumi_discursive.

² Ioan St. Lazăr, *Bartolomeu Valeriu Anania – Puterile Cuvântului*, (antologie de studii, eseuri, articole și mărturii despre Bartolomeu Valeriu Anania), Editura Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca, 2022, p. 50.

³ Manuscrisul predicii *Tânărul bogat* – varianta I, arhiva personală a Mitropolitului Bartolomeu Anania, Mănăstirea Nicula.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Manuscrisul predicii *Tânărul bogat* – varianta a II-a, arhiva personală a Mitropolitului Bartolomeu Anania, Mănăstirea Nicula.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Manuscrisul predicii *Mijloace de lucrare a diavolului*, arhiva personală a Mitropolitului Bartolomeu Anania, Mănăstirea Nicula.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Manuscrisul predicii *La Nașterea Domnului*, arhiva personală a Mitropolitului Bartolomeu Anania, Mănăstirea Nicula.

¹³ Bartolomeu Anania, *Cuvânt rostit la Simpozionul național Târgu-Mureș*, 6 mai 1993, în *Renașterea*, an IV, Cluj, aprilie-iulie 1993, p. 3.

¹⁴Bartolomeu Anania, Cuvântarea *Meditație la rugăciunea Sfântului Efreem Sirul*, rostită în Catedrala din Cluj, în cadrul Serilor duhovnicești, luni, 6 martie 1995.

Abstract

Metaphorical valences in Valeriu Anania's sermons

Keywords: *sermon; metaphor; subtlety; depth; oratory*

Thanks to his oratorical grace, in his sermons, Valeriu Anania creates unsuspected depths, through the horizon of theological interpretation that he opens to a philological illumination, which gives meaning and preciousness to the text. This is a fact that is revealed in his sermons, which I have chosen as landmark in the definition of the Ananian metaphor. Through his oratorical grace, in sermons, metaphors superimpose layers with subtle meanings that generate in the mind of the audience a secondary layer, with ramifications in different fields, that create multiplying anchors of meanings. The manuscripts discovered in the archive of the Nicula Monastery, true sources of inspiration for both clerics and laymen, stand as living testimony to understand how in the personality of the High Metropolitan the hypostasis of the theologian and that of the philologist were complementary.

Delia MUNTEAN

Cum se construiește un destin

D.M. – doctor în filologie.
Redactoră la revista „Nord
Literar”. Membră a Uniunii
Scriitorilor din România.
Domenii de preocupare:
critică și istorie literară,
studii culturale. Cărți
publicate: *De la comunicare
la cuminicare. Dimensiuni
ontice în opera lui Vasile
Voiculescu*, Baia Mare: Editura
Umbria, 2000; *Provocări ale
postmodernității. Pornind
de la Mircea Cărtărescu*, Iași:
Editura Princeps Edit, 2010;
Incursiuni în lumea cărților,
Cluj-Napoca: Editura Mega,
2018; *Decalogul timpului
meu*, Cluj-Napoca: Editura
Mega, 2019; *Călătorind prin
vremi cu Olga Tokarczuk /
Wandering through Times
with Olga Tokarczuk*, Cluj-
Napoca: Editura Mega,
2020; *Poezia de lângă noi*,
Cluj-Napoca: Editura Grinta,
2021.

Dacă Istoria o fac cei puternici, dând peste cap – cu aroganța lor și cu vrajba dintre ei – soarta popoarelor „inferioare” și impunându-le rânduiele străine, istoriile mărunte, nesocotite de manuale și de tratate, mărturisesc adesea despre indivizi care nu s-au lăsat la cheremul vremilor, ci, îndârjiți parcă și mai mult de ostilitatea acestora, și-au clădit un *destin interior* în stare să depășească orice opreliști. Ei au făcut față – fără a li se știrbi nici demnitatea, nici omenia – războiului, epidemiilor, foametei, regimurilor totalitare, anilor de temniță, deportărilor forțate.

O astfel de *supra-viețuitoare* (preocupată așadar nu numai de simpla viațuire) este nonagenara Taisia Panfilov, basarabeancă născută în satul Țânțăreni, județul Orhei, la 24 ianuarie 1934. Ea și-a publicat acum câteva luni un volum de memorii, la Editura Primus din Oradea, cu titlul *Fata lui Iosif*. Cu toate că însemnările orbitează în jurul personajului central – Taisia, fiica lui Iosif Pranițchi, dascăl de biserică, și a Verei (în acte: Varvara) Ambrosi-Pranițchi, croitoreasă –, cartea se constituie și într-o cronică de familie, urmărită timp de aproape un secol. Parcurgând-o, se desfășoară înaintea noastră implicit povestea românilor dintre Prut și Nistru, într-o epocă vitregă, mai puțin stimulatoare înfăptuirilor personale și colective.

Autoarea își redactează memoriile direct la computer, deși – recunoaște ea în *Prolog* – abia la 85 de ani a început să-l folosească. Fiecare nouă izbândă tehnologică îi provoacă, de aceea, nedisimulate satisfacții și încredere în puterile ei: „Sunt tare mândră de ce am obținut azi! Am deschis singură calculatorul și am găsit rândurile puse la păstrare. E un sentiment deosebit, de respect față de sine” (p. 5).

Capacitatea aceasta de a veni în întâmpinarea destinului, de a nu se lăsa copleșită de înaintarea în vârstă a moștenit-o memorialista de la bunica ei dinspre tată, *măca* Vasilica, o femeie aprigă, care în 1947, atunci când a murit, la 113 ani (de foame, nu de bătrânețe!), „punea ața în ac, spărgea nucile cu dinții, avea dantura completă”; „n-am auzit-o să se vaiete – își amintește nepoata ei –, să se plângă de ceva; mergea așa de repede, încât eu nu mă puteam ține după ea” (p. 19).

Scriind și scriindu-se, Taisia Panfilov își pune la încercare memoria, scoate din tainele sufletului și ale minții fapte de viață, figuri umane și frământări ale epocii care i-au configurat un anumit profil al personalității și o viziune proprie asupra existenței. Aflăm, printre altele, că naratoarea nu a apucat să se bucure de tatăl ei. Acesta a părăsit-o la opt zile de la naștere. Știe doar că, atunci când moașa a pus-o în brațele lui, Iosif ar fi zis: „Va fi frumoasă, deșteaptă, va fi apreciată, admirată, cunoscută de întreaga lume, dar nu va avea noroc de tată” (p. 235). I-a pecetluit însă întreaga devenire imaginea pe care i-a inoculat-o mama despre fostul soț: „*Papa* era frumos, înalt, avea un mers mândru, cu spatele drept, cu un baston în mână – așa era la modă, se purta mai mult de *fudulie*, pentru a se evidenția” (p. 11). Iar peste câteva pagini: „Povestirile mamei despre tatăl meu m-au motivat foarte mult, căutam să fiu exemplu în toate: să am ținuta dreaptă, să țin capul sus, mândră, nu cu capul plecat, de parcă aș căuta ceva ce a pierdut cineva să găsesc eu. Când mergi pe drum, prin ținuta ta parcă spui cine ești, iar prin poziția corpului și prin expresia feței tale, de om stăpân pe sine și mulțumit de viață” (p. 27).

Spatele neîncovoiat – de vremi, de șefi, de lipsuri și de suferințe – constituie însuși laitmotivul cărții, călăuza la care face apel protagonista de fiecare dată când viața îi probează marginile. „Și atunci când dormeam – găsim notat la pagina 63 – căutam să țin spatele drept, ca *Papa*”...

Adevăratul model, pe care a avut ocazia să-l urmărească pe viu, decenii bune, a fost însă Mama. Rămasă văduvă, cu doi copii mici – după moartea lui Iosif, apoi cu trei – după decesul lui Gurie Mihailov, celălalt soț, ea nu dorește decât să facă din aceștia oameni vrednici, care să ia singuri decizii, să fie responsabili, cinstiți, să se descurce – fără să apeleze la alții – în orice împrejurare, să ignore vorbele grele, nedrepte [„să nu atragi atenție la bârfe (...); tare te ajută când poți face glume pe seama ta, dacă ai umor. Doamne ferește să te superi, vor râde și se vor distra pe seama ta până la adânci bătrânețe!” – p. 91], să cearnă cu grijă laudele ce li se aduc („dacă te laudă dușmanul, caută unde ai greșit; dacă te ocărăște, ești pe drumul cel bun, dar nici cu... *Capul plecat nu-l taie sabia* nu merge...” – p. 198), să impună respect chiar și în circumstanțe cotidiene firești [„Fântâna era la colțul casei, dar (mama – n.n., D.M.) niciodată nu-și permitea să se ducă la fântână cu *pestelca* (șorțul) legată la brâu” – p. 236].

Copiii cresc cu convingerea că ceea ce vor deveni ca adulți se răsfărâge asupra celor care le-au dat viață: „Plecă la carte – îi spune mama la 1 septembrie 1949, când Taisia părăsește casa părintească pentru a merge la școala din Orhei –, dar să nu uiți, eu ți-am fost și tată, și mamă, *de purtarea ta depinde onoarea mea*” (p. 63, s.n., D.M.). Îndemnul acesta o va însoți toată viața.

Urmează ani și ani de învățătură, la zeci de kilometri de satul natal, prilej pentru memorialistă de a radiografia prefacerile suportate de sistemul de învățământ din Basarabia în a doua jumătate a secolului trecut. Dacă la început Taisia va suferi din cauza discriminărilor socioeconomice („La lecții, stăteam în ultima bancă, ca cei mai proști sau din familii vulnerabile, o păcătoșenie de copil al nimănu” – p. 52), treptat, rezultatele de excepție îi asigură o poziție fruntașă la panoul de onoare al școlii, alături de Ștefan Panfilov, cel care mai târziu îi va deveni soț. Dorința de a învăța izbutește să estompeze chiar și precaritatea hranei. Cu atât mai mult cu cât era conștientă că, pentru tainul ei zilnic (câteva boabe de grâu prăjit, mestecate pe îndelete, ca să țină de foame), Vera Pranițchi trebuia să coasă o rochie pentru nevestele rușilor.

Până la șaisprezece ani, când a primit o pereche de șoșoni, a purtat papuci „din piele de porc vopsită cu dohot, de murdăreai tot ce se atinge de ei, mai mare rușinea...” (p. 81). Cum nu erau nici bani,

nici produse de cumpărat, unii băieți încă purtau mantale soldățești. La internat, locuiau câte 28 într-un dormitor, cu paturile lipite, fără oglindă și cu apă doar pentru băut (p. 83).

Chiar și mai târziu, în anii de profesorat, încălțăminte a procura de la talcioc, iar hainele erau cusute de mama ei, din materiale ieftine. Însă nici acum sărăcia nu bate mândria și conștiința valorii profesionale: „Eram aproape dezbrăcate, dar ne țineam tare ca specialiști” (p. 113). În pofida competențelor unora dintre ei, dascălii moldoveni au fost supuși multor umilințe, defăimărilor, abuzurilor, controalelor frecvente din partea superiorilor, erau repartizați la școli modeste și rareori evidențiați oficial pentru munca lor. Taisia Panfilov a fost printre puținii care au beneficiat de asemenea recompense (titlul de *Învățătoare Emerită a RSSM*, distincție aprobată de Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM – 1978; *Insigna de Onoare* ș.a., „toate cu chipul lui Lenin”). Dacă nu ar fi declarat cu diverse prilejuri (anchete, formulare etc.) că se trage din țărani mijlocași (nu din dascăl de biserică), cine știe care ar fi fost destinul ei...

Activitatea învățătorilor – aflăm din capitolul dedicat perioadei Șişcani – nu se rezuma la procesul didactic propriu-zis. Li se repartizau sectoare pentru propagandă prosovietică și antiromânească (p. 118). Taisia Panfilov a avut însă curajul de a nu folosi limba rusă în cadrul reuniunilor profesionale. Ea și-a asumat menirea de a-și forma elevii în spiritul dragostei de neam, al tradiției, al muncii oneste. Adolescențele erau învățate să-și coasă ele însele rochiile. Se organizau excursii la diverse obiective culturale, dar copiii erau duși periodic și la granița cu România („Ia, uite, îs îmbrăcați ca la noi!” – aceasta a fost reacția lor când au văzut românii de dincolo de sârma ghimpată).

În 1982, când a ajuns directoare la Școala Nr. 22 din Chișinău (Liceul Teoretic „Principesa Natalia Dadiani” de astăzi) – dotată cu cinematograf, laboratoare, cabinet stomatologic ș.a.m.d. –, Taisia Panfilov a știu ce are de făcut. Întâi și-a angajat ca profesori îndeosebi dintre foștii elevi, crescuți după principii morale și profesionale sănătoase, valide în orice vreme. S-a ocupat în același timp de copii, hotărâtă „să-i ajut(e) să-și păstreze identitatea, să fie mândri de ea și să cunoască și limba rusă mai bine chiar decât rușii, ca să poată activa în orice domeniu economic” (p. 220). În viziunea ei, „fiecare copil [...] trebuie cercetat și ajutat să

se descopere, să crească omul mulțumit de sine, un om fericit, capabil să înfrunte nedreptățile, să lupte pentru viață orice s-ar întâmpla, să fie un om cu demnitate și respect de sine, să aibă simțul responsabilității și autoaprecierii locului său în societate și a propriilor forțe” (p. 229).

Observăm că evoluția protagonistei are mereu în fundal o anumită ambianță, autoarea străduindu-se să nu lase deoparte evenimente colective care i-au călit caracterul, din care a extras învățăminte. Ne gândim la anii de război (cu ocuparea locuinței părintești întâi de către nemți, apoi de mai multe valuri de ruși), la perioadele de foamete (când se hrăneau cu turte de nalbă) și de sărăcie (neavând încălțăminte, copiii umblau desculți: „Toți mergeam în vârful degetelor, de durere. Când nu mai puteam, mergeam la «doctorul» satului, moș Vasile. Ne «curătea» bătăturile cu briceagul, ne «opera» pe viu...” – p. 47), la epidemia de tifos, la bejenia familiei timp de câteva luni, la vremile imediat postbelice (când unii copii își găseau sfârșitul jucându-se cu grenade adevărate). Lor li se adaugă trecerea, de mai multe ori, de la alfabetul latin la „chiriliță” și invers, precum și schimbarea de cinci ori a cetățeniei. Li se adaugă relațiile deloc amiabile dintre „eliberatorii” ruși – hotărâți să extirpe vechile rânduieli, porniți vehement împotriva României și a limbii române, instalați pe viață în Basarabia – și populațiile de localnici („ne priveau ca pe niște aborigeni care nu meritam niciun pic de respect” – p. 149; „considerau că au venit în Moldova să ne ridice nivelul de cultură, să ne învețe să nu mai trăim cu caprele și cu porcii în aceeași odaie” – p. 206).

Găsim și pagini mai senine, cum sunt acelea care înfățișează diverse obiceiuri. La hramul bisericii, de pildă, bucătăresele voluntare preparau *găluște* (sarmale) pentru întreaga comunitate, copiii înșiși fiind implicați („Așa se făcea educația, prin exemplu, prin participare la evenimente, adesea mai mult jucându-ne, dar ce aveam de învățat, prindeam” – p. 12). La nunțile sătești se dansa pe semințe de cânepă, împrăștiate pe podeaua de lut, ca să nu se ridice colbul, semințe ce trosneau în focul dansului (p. 26). Reținem, de asemenea, *ghilitul* valurilor de pânză pentru ștergere [„din tulpina unui copac gros se scotea miezul și se punea țesătura, apoi se acoperea cu un *zolnic*, se turna apă fierbinte cu cenușă de lemne, se acoperea bine și se lăsa pe noapte să se albească, apoi tot la izvor, pe capul nostru (al copiilor – n.n., D.M.), venea” –

p. 236]. Sunt fapte de viață rememorate cu nostalgie și cu orgoliul celui plecat din sat care știe a prețui tezaurul – inclusiv lingvistic – din bătrâni.

Volumul – aflăm înspre final – a fost scris în pandemie și încheiat în Noaptea de Înviere. În dangăt de clopote și sirene de ambulanță. Între bucurie și suferință.

Taisia Panfilov a împlinit în ianuarie 2024 nouăzeci de ani. Dacă socotim toate întâmplările și evenimentele care i-au reconfigurat de atâtea ori hotarele proprii, putem spune că acestea au fost pentru mai multe vieți. Putem spune, în egală măsură, că acela care îi lecturează memoriile – semnificative mai puțin pentru dimensiunea lor estetică, însă valoroase grație mesajului încorporat – nu doar urmărește un destin cu totul aparte, dar are și ce să învețe.

Abstract

How to Build a Destiny

Keywords: *inner destiny*; Fata lui Iosif/Joseph's Daughter; *totalitarianism*

Cum se construiește un destin (How to Build a Destiny) is an article based on the memoir volume entitled *Fata lui Iosif/Joseph's Daughter* (Primus Publishing House, Oradea, 2023), signed by Taisia Panfilov, an author originating from Bessarabia. As the presentation of the book unfolds, the exegete mainly describes the memoirist's life and career (a former mathematics teacher, as well as a school principal), but she also considers aspects related to the history of the Romanians situated between the rivers Prut and Dniester (the last century), with all its vicissitudes.

The fact that suffering and injustice neither inhibited Taisia Pranițchi-Panfilov's "inner destiny", nor perverted her character, is also highlighted in the article. On the contrary, the two were built through trials that strengthened her personality and reconfirmed her trust in genuine values within every new challenge.

Ana BANTOȘ

Lucian Vasiliu, spărgând tăcerea de dincolo de cuvinte

A.B. – conf. univ., doctor habilitat în filologie, Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți. Direcții de cercetare: literatura română, literatura universală și comparată, estetică și teorie literară. Publicații: *Reabilitarea autenticului*. Culegere de articole și studii critice, Chișinău, 2006; *Deschidere spre universalism. Literatura română din Basarabia postbelică*. Monografie, Chișinău, 2010 (ediția a II-a, revăzută, Iași, 2014); *Literatura basarabească și modelele literare europene*, București, 2013; *Regăsirea de sine în literatura română*, Chișinău, 2023.

Lucian Vasiliu s-a impus în literatura română prin spiritul său dezinvolt, inventiv, montat pe unda unui anumit tip de reflecție, care lasă loc atât ironiei, ludicului, cât și metafizicului, conferind o ținută aparte poeziei și oferind sufletului putere de expansiune în sferile iluminării. Orientarea spre poezie ca exercițiu de concentrare, de reculegere și de conservare a sufletescului, evitând sentimentalismul, îl plasează pe poetul de la Iași printre căutătorii de noi resurse ale poezității postmoderne. Menționată de către Ana Blandiana în prefața volumului *Fragmonade**, încercarea „cuvintelor materne” din această poezie de secol XXI de a se scutura de emoția care le copleșește (Blandiana 2024: 6) ne trimite cu gândul la ceea ce se întâmplă în general în poezia din ultimul timp. Și, pentru a afla ce e cu această încercare a cuvintelor materne de a se scutura de sentimentul care le cuprinde, ne vom îndrepta privirea spre un context mai amplu, „dezlegarea” de „emotivitate”, având o istorie aparte în cazul poetului Lucian Vasiliu, în ale cărui versuri se concentrează anumite tehnici de rememorare a experienței spirituale anterioare. Un reper constant în acest sens îl va constitui recursul la „monada”, care în

* Lucian Vasiliu, *Fragmonade*. Poeme inedite (2018-2023), Cluj, Editura Școala Ardeleană, 2024

aria poetică a scribului ieșean se va transforma într-o strategie de scriere, făcând plauzibilă relația literatură-viață mai cu seamă în condițiile excesului ideologic, prevenind astfel alunecarea spre un dezechilibru în defavoarea poeticului. Autorul inventează o formă specifică a discursului în care mărturia se îmbină cu literatura, vorbind în felul acesta despre o criză de limbaj trăită sub regimul comunist.

Deși simplă la prima vedere, „re-asumarea biografică a lirismului”, la care face referință și criticul literar de la Suceava Mircea A. Diaconu (Diaconu 2004), are o explicație complexă. În general, de la o vreme încoace, gândirea occidentală este preocupată de ceea ce a fost definit, de către filozoful și sociologul francez Edgar Morin, drept „intelligența complexității” (Morin 2014), care în spațiul est-european are particularitățile sale legate de o istorie mai complexă și mai complicată. Transpare, în cazul poetului Lucian Vasiliu, atât dorința ireprimabilă a scriitorului de a vorbi, cât și anumite impedimente puse, în perioada de tristă faimă comunistă, în calea expresiei artistice. Autorul e tentat să construiască o poveste plauzibilă, care să spargă tăcerea de dincolo de cuvinte sau să deschidă o cale de acces spre ceea ce e nespus. De aici încercarea cuvântului matern de a se scutura de copleșitoarea emoție, la care făcea trimitere și Ana Blandiana.

„Sunt un om colocvial, îmi place să mă aflu în dialog cu publicul”, afirma Lucian Vasiliu, la un moment dat, într-un interviu, necesitatea dialogului

fiind determinată nu doar din punct de vedere al necesității de comunicare cotidiană, ci și din punct de vedere al istoriei, care ne-a pus la încercare ca cetățeni, ca înși făcând parte din același popor. De aici încolo lucrurile se complică, deoarece pe firul dialogului intră locuri și localități cu rezonanță în inimile autorului și ale cititorilor cărora le este adresat discursul. Astfel, în versurile poetului nostru, ambele maluri ale unui râu care a despărțit timp prea îndelungat frații unii de alții se leagă între ele, Nistru, Căpriana, întâlnindu-se cu Tisa.

Jinduita întâlnire dintre autor și destinatarul versurilor sale necesită adoptarea unei anumite atitudini față de lucruri, față de viață. E necesară punerea într-o anumită dispoziție interioară și atragerea cititorului spre aceeași undă a percepției lucrurilor. În felul acesta, de fapt, are loc dezvoltarea menirii sociale a poetului, aflat în căutarea noilor resurse ale limbajului. Orice preconcepții formale sunt date la o parte. Singurul postulat, *monada*, este, de fapt, o dezlegare de orice obligațiuni formale. Autorul pornește într-o aventură în limbaj, acțiune bazată pe dorința de a cuceri, de a lua cu asalt invincibila cetate a limbajului, în care poetul e pândit de capcane. Mircea A. Diaconu menționa în legătură cu volumul de versuri *Atelier de potcovit inorogi*: „În ce-l privește pe autorul acestui *Atelier de potcovit inorogi*, multe poezii pot fi considerate «ocasionale», fapt care acreditează o dată în plus ideea re-asumării biografice a lirismului” (Diaconu 2004). De menționat că în cazul lui Lucian Vasiliu „ideea re-asumării biografice a lirismului” are conotații aparte, care pun, bunăoară, problema reconectării cu geografia, cu istoria locurilor care îi leagă pe frații de o parte și de alta a Prutului. Astfel, actul de identitate al personajului din versurile sale este „tezaurizat într-o monadă, / tăiată în două/ de șenilele tancului estic”. Poetul visează „cuiburi de cuvinte materne la streășina casei”, visează „cuvinte/ așezate în formă de cruce/ pe pieptul mamei” și își zărește „fratele/ prin gardul de sârmă ghimpată/ atârnat de funia/ clopotului” (Vezi poezia *Certificat de naștere*). Iar în alte versuri „maci unioniști/ înfloresc/ pe ambele maluri/ ale Căii Ferate Lactee” sau: „floarea de colț/ pusă la colț,/ Doamna din Esttimp/ sfidează sârma ghimpată,/ șoricimea perfidă// Neantizează câmpul minat,/ dresează/ rinoceri în tranșee// Pe tabla de șah însângerată/ împlânzește sinucigași// Vecina noastră sororală/ ne re-învață Latina/ orologiilor de altădată” (Poezia *Încă o pagină dedicată infatigabilei Maia SANDU*).

Aceste momente reprezintă, de fapt, plenitudinea reînnoită a unei relații cu lumea, din care până mai ieri erau excluși frații de peste Prut, cei fără de care, în viziunea poetului nostru, adevărul nu poate fi întreg. Problema pe care o pune autorul ține de a locui în ea și pune sub semnul întrebării felul în care ființele umane de azi se situează în lume. Situată în lume, inclusiv a românilor aflați de o parte și de alta a Prutului, înseamnă și situarea fraților unii față de alții. Aici e pusă în joc capacitatea autorului de a face ca în acest spațiu al limbajului să conlucreze figurile limbajului, fețele subiectului și aspectele lucrurilor. În același *Cuvânt insoțitor* care prefațează volumul *Fragmonade* Ana Blandiana menționează „amestecul surprinzător și aproape patetic de emoție și ironie, de nostalgie și deriziune, de jocuri de cuvinte și termeni religioși”, care face din poezia lui Lucian Vasiliu „nu doar o voce distinctă, inconfundabilă în concertul generației, ci și o melodie, în același timp preclasică și dodecafonică, neliniștitoare” (Blandiana 2024: 6). Este surprins aici procesul de decantare prin care trece poezia lui Lucian Vasiliu, procesul de articulare renovată a unei relații care de fiecare dată, cu fiecare carte nouă apărută este una specială, singulară între un subiect, o limbă și o lume. Transpus pe terenul limbajului, ludicul este un stimulent care se conjugă perfect cu inspirația: „Stau acasă-ntr-un ibric!/ Nici nu car, nici nu ridic:/ parcă aș fi la picnic// Conlucrez, la foc mai mic,/ precum Tinca lui Vartic –/ cu mască și cu batic// Din Homer citesc, peltic./ Dau mutările în plic/ Șahinșahului Nimic!// Raza lunii pic, pic, pic/ printre brazii de fistic// Iarăși mă visez bunic/ cu tot neamul meu psaltic,/ colo-n golf divin, Balcic// unde marea este șic/ și-albatroșii n-au ișlic!” (*Lucianogramă de sezon*)

Mai puțin preocupat de afișarea semnelor exterioare ale modernității, Lucian Vasiliu se adâncește în căutarea propriului centru: „Ereditate apăsătoare./ Fiii vor moșteni acest tavan de beton sub cerul liber// Ies în stradă. Mulți ies în stradă./ Ei, și?/ Spirit pedestru, discursiv, retoric. Unde e metafizica?” (*Stație de amplificare*). Apăsătoarea ereditate cu acel „spirit pedestru, discursiv, retoric”, cu acea „defunctă mașină de scris, interbelică”, privind melancolic prin gaura cheii, determină, cel puțin parțial, codul personal al poetului adresându-și discrete interogații, precum: „– Unde este ludic-întunecatul Poet/ să ne rostească, regal,/ din Codul vasilian personal?” (*Fragmonada* (IX)).

Furat de geografia unui spirit pe cât de vast, pe atât de acaparant, căutând adresa lui De Chirico, sau pe Ovidiu, exilatul, caligrafiind lucianograme confucianiste („A nins puțin/ din cer divin/ în noapte/ nibelungă// când se închin/ și astrele/ peste Beijing-Pekin” (vezi poezia *Lucianogramă confucianistă*. Sat ValeaLU de Iași 12.12.2022), vizitând cetatea natală Baaad, sau poposind „în Casa Memorială «George Vasiliu-Bacovia»” și visându-se „pion pe o tablă de șah/ înnobilită cu vin de Purcari”, recitind aforisme de Emil Cioran (în poezia *Fragmonada (IX)*), fugind „de depozitele de muniție/ de buncăre/ de stâlpii electrici/ înfiți în trotuar// ... de importatori, de chiștoacele risipite în iarbă, de vilele-hambare/ care obturează/ bisERICA, școala, biblioteca, muzeul; de stăpâni fără stăpâni, poetul se întreabă „Unde e metafizica?” și va accede la vechile și verificatele coordonate, fără a le trăda: „Fuga, fuga, fuga să salvez crucea de gheață pe Dunăre” (în poezia *Monolog de monadolog*). Sau, așa cum se întâmplă într-o *Hibernare ocultă*, „sub zăpadă/ îngerii/ construiesc cetăți de nisip// Sub zăpadă/ se tânguie Orfeu,/ liră crucificată// Sub zăpadă/ o altă lume filigranată/ ni se arată/ precum manuscrisele/ în grotle de la Marea Moartă”.

Este vizată o realitate cotidiană intersectându-se cu una virtuală: „Sunt pipa lui Dalí,/ uitată/ pe o masă junimistă/ în subsol/ la Bolta Rece” (*Fragmonadă (X)*), o realitate din care nu lipsesc prietenii și prietenii-le de altădată, acestea dând contur memorabil Cetății Literelor. Iată-l, bunăoară, pe neuitatul Emil Brumaru: „*Magister eroticarum*, Emil,/ cum te-ai stins ca un fitil/ într-un felinar pe Nil// Psalm în schitul lui April,/ suspendat zbor calofil/ tamaretă-n pas, cadril!/ Capricorn sub nea, umil amic bun precum Ahil!// Se rostogolește pasca/ galbenă ca rostopasca/ sus în ceruri, la Dolhasca!” (*Brumă, brumariană*). Autorul e tentat să desfășoare drapelul metaforelor într-un alt mod decât cel cu care ne-am obișnuit, cotidianul ocupând un loc din ce în ce mai important. Acest fenomen este unul mai general, caracterizând poezia de la o vreme, iar explicația pare să vină dinspre proliferarea demersurilor individuale. Se citește dincolo de versurile lui Lucian Vasiliu o democratizare a practicilor culturale, ce indică asupra faptului că regulile consacrării literare devin oarecum altele acum: „Cuvintele,/ după vorbire:/ spaima crescândă/ de a nu mai putea adăuga/ NIMIC!” (*Cuvintele, după vorbire*).

Aflat în criză, poetul experimentează, fiind mereu în căutarea modalităților de renovare a limbajului. Contează în primul rând auto-

nomizarea discursului, dobândirea individualității, aria evenimentelor discursive cuprinzând și ceea ce s-a spus, dar acum trebuie reformulat, precum și noile aspecte ce țin de actualitate sau de istorie, care necesită a fi interpretate, conturându-se astfel orientarea spre căutarea formei discursive potrivite. Coabitarea dintre lumi, întâlnirea, „între timp”, dintre noile generații de smartwatch, atât de diferite („între timp, pe scara tramvaiului/ urcă noile generații de smartwatch”), cu generațiile de altădată, presupune și anumite momente de criză, după care urmează, în mod firesc, noi soluții și perspective, un rol important avându-l impregnarea înțelegerii noastre cu obligații de ordin social, politic, civic. Conștientizarea acestei complexități a gândirii la ora actuală presupune o schimbare de accent aprofundând inteligența complexității care rezultă din conjugarea unui mod de gândire tradiționalist cu unul de dată mai recentă, mai deschis. Făcând parte din arsenalul mai recent al literaturii, această „aventură” a cunoașterii din poezia lui Lucian Vasiliu capătă noi dimensiuni relevante.

Referințe

Blandiana 2024 = Ana Blandiana. *Cuvânt însoțitor. Alte lucianograme*. În volumul Lucian Vasiliu, *Fragmonade*. Poeme inedite (2018-2023), Editura Școala Ardeleană, 2024

Diaconu 2004 = Mircea A. Diaconu, *Lucian Vasiliu, un ascet al metaforei*. În „Contrafort”, nr. 10-11 (120-121), 2004

Morin 2014 = Edgar Morin, *L'Intelligence de la Complexité*, Paris, L'Harmattan, 2014.

Abstract

Lucian Vasiliu, breaking the silence beyond words

Keywords: *postmodern poetry; "intelligence of complexity"; discourse autonomy; tradition-innovation correlation*

The author of the article analyzes the poetry of Lucian Vasiliu, from the perspective of his new volume published in 2024 "Fragmonade. Original poems (2018-2023)". The orientation towards the complexity of the tradition-innovation correlation is highlighted, emerging from the historical-literary context, which took shape with the passing of the period when literature was subject to ideological oppression. The article emphasises poet's openness to a new type of freedom in the literary landscape.

Lucian VASILIU

L.V. – scriitor, profesor, bibliotecar, muzeograf literar, editor, manager. Debutază în anul 1981 la Editura Junimea, cu volumul de versuri *Mona-Monada*. A publicat peste 30 de cărți de versuri, proză, jurnal de călătorie etc. Tradus în peste 30 de țări (antologii, presă culturală, cărți de autor). Coordonator al revistei „Dacia literară” (1990-2014). La 15 ianuarie 2015 lansează o nouă revistă, „Scriptor”, care apare sub egida Editurii Junimea din Iași. Nominalizat de șapte ori la Premiul Național „Mihai Eminescu”. A obținut mai multe premii naționale și internaționale. Cetățean de onoare al urbei lui Tache, Ianke și Cadâr. Cavaler al Ordinului „Meritul Cultural”.

Lucianogramă de sezon

Stau acasă-ntr-un ibric!
Nici nu car, nici nu ridic:
parcă aș fi la picnic

Conlucrez, la foc mai mic,
precum Tincă lui Vartic –
cu mască și cu batic

Din Homer citesc, peltic.
Dau mutările în plic
Șahinșahului Nimic!

Raza lunii pic, pic, pic
printre brazii de fistic

Iarăși mă visez bunic
cu tot neamul meu psaltic,
colo-n golf divin, Balcic

unde marea este șic
și-albatroșii n-au ișlic!

A nouă oară Chișinău

Pe Aleea Clasicilor, în luna august,
de Ziua Limbii Române:
roi de albine, ca niște zâne!

De pe limba mea de Rosa canina
cad monade cu nume feminine:
Marii, Luize, Valentine

Din platanii occidentali
se risipesc frunze uscate,
cu nume vechi, latine:
AUGURI, SALVE și AVE!

Un soldat transnistrean
bate pas de defilare

Fanfara intonează Imn
pe versurile preotului, poet militar,
Alexie Mateevici

Mă abordează o precupeață robustă.
Sub braț cu Dicționarul Stati,
îmi spune colocvial, șoptit:
„Când mai viniți pi la noi,
să vă îmbrăcați cuviincios!”

Pe tricoul meu negru
scrie cu portocaliu:
RADIO EUROPA LIBERĂ

Deasupra, bolta rece

– În ce chip să scap de mască
în inserare domnească?

Rătăcitor prin Evul basc,
eu,
ortodoscribul din Damasc!?

– *Vrei chiar acum,*

*de Sfinte Paști,
în subteran, cu isihăști,
cu junimiștii să renaști
de Sfinte Paști?*

– Ocult, în noapte,
printre stele
când clopotele bat rebele
mă regăsesc –
triunghi celest în Annabelle

Stenoză coronariană (III)

Adept al mișcării transcendente
mi-au barat calea
spre Transnistria

M-am trezit
caricatură multicoloră
în
Cimitirul Vesel din Săpânța

Tisa
mă îngropase tăcută
cu toate onorurile

Vârf de catarg
prăbușit
în strâmtoarea propriului sânge

Fragmonadă (V)

În solitudinea
casei parohiale de la țară
am așteptat nașterea mea
cale de câteva revoluții

Am fost martorul tacit
al mai multor fapte cruciale,
precum dispariția dinozaurilor
sau invadarea Civilizației Cucuteni

La încheieturi
mai port resturi de cătușe –
gratii vegetale

Epistolă în ianuarie

În orbita bizantină
a zilei de 15 gerar/genar/ghenuarie
ne oglindeam
într-o pagină de manuscris

Iubita cu ghitară și degete subțiri
Seismograful vrâncean
Cerșetorul în rugăciune
Clopotnița Monastirei Căpriană
Profesorul de gramatică
Moașa centenară
Apicultorul din Sibiu
Măturătorul de stradă
Domnișoara Hus
Dispecerul de la tramvaie

Fiice, fii ai Dulgherului,
ascultam

corul celor 12 orologii
eminesciene
în media nopții

Popor de stânga și de dreapta

Împăturit și strecurat în urnele de vot
război civil răzmeriță politică șanț de apărare
zid pe treptele căruia mă opresc la timp –
se zăresc mai multe drumuri ale mătăsii
spre Țările Baltice, spre Panonia, spre Siria,
spre Cricova, Cracovia, Craiova,
spre Florența și spre Santiago de Compostela
spre Stockholm și spre Cairo
(o, ce vise, muză, hetairo!)

Popor de stânga și popor de dreapta
neam rupt în două,
rupt și corupt,
cu ochii blânzi, cu orizontul
cerc de apă tulbure în care toți aruncă
piatră după piatră, să nu mai înțeleagă
nimeni nimic

Popor de stânga și popor de dreapta
traci mai de Sud, traci mai de Nord
și taci, și taci
în marș siberian

Popor de stânga și popor de dreapta
transhumant, exilat, migrator,
pus pe iernare
din nord viking spre sud iberic

Popor de stânga și popor de dreapta
de-a dreapta Tatălui Pantocrator

la sânul mamei Maria
strivind clepsidra sub tălpi desculțe
ca în tabloul lui Octav Băncilă

Popor de stânga și popor de dreapta
cu Dunărea, sânge de leac

Calea moșilor

Dragostea mea în anul Pandemiei
este un landou
(din vremea lui Edgar Allan Poe)
în care îmi plimb
nepotul valah

Nordicii europeni
se pregătesc de plajă în Crimeea.
Zarzării au înflorit în Georgia.
În Transnistria
prozatorul Vladimir Beșleagă
leagă și dezleagă
încrucișate cuvinte

Dragostea noastră, nepotul Thomas
gângurește pe Calea Moșilor
într-o necunoscută,
viitoare
Limbă Universală

Fragmonadă (X)

Sunt pipa lui Dalí,
uitată
pe o masă junimistă
în subsol
la Bolta Rece

Cuvintele, după vorbire

Terenuri virane
prin care saltă coșul verde,
în care înflorește *Rosa canina*

Cuvintele,
după vorbire:
funeralii standardizate.
Groapa comună

Harababură în circuitele cerebrale.
Luptă
pentru recuperarea pierderilor.
Marșul pe muchia frontierei

Cuvintele,
după vorbire:
spaima crescândă
de a nu mai putea adăuga
NIMIC!

Poetry

Abstract

Nicolae POPA

N.P. – poet, prozator. A fost redactor la revista pentru tineret „Orizontul”, la revista „Literatura și arta” și la suplimentul literar al cotidianului „Sfatul Țării”; redactor-șef la revista „Basarabia” și la ziarul „Opinia”.
Creația: *Timpul probabil* (poezii, 1983), *Ghid pentru cometa Halley* (1987), *Cubul de zahăr* (roman, 1991, republicat în 2005), *Păsări mergând pe jos*. *Povestiri de nepovestit* (2001), *Careul cu raci* (versuri, 2003), *Avionul mirosea a pește* (roman, 2008), pentru care a primit Premiul „V. Vasilache” la Salonul Internațional de Carte de la Chișinău și Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova pentru cea mai bună carte de proză a anului 2008. A fost distins cu premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru volumul *Lunaticul nopții scitice* (1996). A fost premiat de patru ori de Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova cu premiul pentru cea mai bună carte (1996, 2001, 2003 și 2008).

Poemul Singurătății

Poemul Singurătății zace uitat peste tot.
Abia de putem îndrăzni să pășim pe lângă el,
nu că să-l atingem cu mâna.

E un poem de nedescifrat, singurătate pură.
Deși e Poemul Cel Mare de care se pot apropia
doar Marii Singuratici
cu gândul la sinucidere, înfășurați
în singurătatea noastră a tuturor.

Poemul Singurătății s-a tupilat și în tine.
Și ce sigur de sine se simte în tine,
printre singurătățile tale, te salută simplu:
– Salutare!
Iar tu îi răspunzi:
– Salut! Salut! Așadar, de două ori salut.

Și te așezi la o cafea, dacă e dimineață,
sau la o bere, dacă e seară,
sau în fața cerului gol
dacă nu-i nici seară nici dimineață,
după care Poemul Singurătății pleacă
mulțumit că a fost luat în seamă,
pleacă spre alte singurătăți.

Convoi

Mergi încovoiat pe un drum ce se încovoiaie,
mergi încovoiat pe drumul ce se încovoiaie

odată cu șirul de ploi,
 mergi și simți că faci parte dintr-un convoi
 ce se încovoie odată cu drumul și plopii,
 mergi tot mai încovoiat
 și observi că, de fapt, convoiul te duce
 în altă parte decât spre capătul drumului,
 o ia printre gropi din ce în ce tot mai adânci
 deasupra cărora câte ceva se apleacă,
 se tot apleacă să vadă ceva anume
 în groapă, însă nu vede nimic,
 dar nici nu se mai poate îndrepta de șale,
 nu se mai poate îndepărta de adâncimea
 tot mai amețitoare.

Săniuș

De ce? Într-adevăr, de ce se nasc oamenii?
 Poate ar trebui să o mai ducă în liniște
 acolo, în starea lor prenatală,
 să nu trebuiască să meargă zilnic
 până la serviciu și înapoi.
 Să nu trebuiască să se apropie
 mereu de ziua dispariției.
 Dar uite-i că se nasc,
 Se tot grăbesc să se nască.

Te uiți în stânga, te uiți în dreapta
 și-i vezi cum apar.
 Apariții clasice. Din strămoși.
 Apar de peste tot. Iar dacă apar,
 în cele din urmă – mor.
 Iar așa ceva ți se poate întâmpla
 o singură dată,
 doar o singură dată după data nașterii.
 Mai mult nu vei mai avea niciodată în viață
 o asemenea ocazie.

Iar dacă procedura îți place, dacă ai îndrăgit-o,
nu-ți rămâne decât să te mai naști o dată.
E ca la săniuș.
Mai urcă o dată dealul,
mai dă-ți drumul o dată la vale.

Până la magazin

Oricum, vom pleca. Vom pleca
de-acasă până la Magazin
să cumpărăm ceva de trebuință,
iar plecarea noastră din casă,
plecarea de-acasă
va face să rămână casa fără noi,

iar când vom reveni de la Magazin,
vom vedea încă din prag
cum e în casă fără noi,
unde mâna ta nu s-a atins de nimic,
nimic nu e atins de tine
și nici respirația ta nu a fost pe aici.

Așa va fi și atunci când
vei pleca mult mai departe
decât până la Magazin.

Sforile

Dacă mă întorc spre dreapta,
mă bate vântul din dreapta,
dacă mă întorc spre stânga,
mă bate vântul din stânga.

Mă întorc în toate părțile
și mă bate vântul din toate părțile,
mă suflă și mă îndoaie.

De fapt, așa trag eu sforile
încercând să aduc ploile.

Contopire

Te pregăteai de o contopire soră cu sudura,
gol în preajma unei goliciuni
cu pielea nedormită pe toate părțile.

Erai treaz ca o palmă peste obraz.
Odihna ta se odihnea într-un pat separat,
iar tu te delectai golind încăperea de răceală
până la flăcăruia albăstrie a sudurii.

Doar că în clipa următoare s-au desprins
de streășina acoperișului țurțuri înalți cât omul
prăbușindu-se cu avalanșa zăpezii de pe acoperiș
peste fereastra întredeschisă prin care
țurțurii s-au și strecurat înăuntru,
intimidând flăcăruia.

Adăpost

M-am oprit undeva unde se oprise și vântul,
unde se oprise și ploaia.
Numai băltoace încremenite
înaintea pașilor mei.
Atâta neclintire nu mai fusese
încă de până la Facerea Lumii.
Am simțit că trebuie să fac ceva.
Și am făcut un pas înainte.
Și deodată totul s-a pus în mișcare,
vântul mi-a întors umbrela pe dos
și a smuls de pe undeva o bucată de tablă

răsturnând-o peste mine
să nu mă ploaie.

Un suflu

Nicio înțepătură suspectă,
nimic nu-i dă de veste că totul se va sfârși
chiar în secunde următoare
în fața unui anumit număr de lumânări
ce ard vesel pe care însă el
urmează să le stingă dintr-o suflare
pornită direct din piept,
un suflu ce ridică de pe tort un val de frișcă
până-n tavan stârnind aplauze,
fără ca el să mai apuce să-i vadă pe-ai lui
cum se prăpădesc de râs,
cum își curăță unul altuia hainele
împroșcate cu frișcă,
pasta albă și dulce ajungând să atârne
și de lustra scăldată-n lumini sărbătorești.
Câteva firicele albe s-au prins și de mustața lui
peste gura rămasă întredeschisă
după suflul năprasnic ieșit direct din piept,
ultima lui suflare care a împrăștiat peste tot
lumânările celor șaiszeci și opt de ani.

Mireasa

Vară, dogoare, bulevardul prea lat,
prea dilatat de căldură.
El e nevoit să sară ca iepurele
de la umbra unui copac,
la umbra altui copac
și brusc se ciocnește de o mireasă,

intră în faldurile rochiei ei
ca într-o ninsoare deasă...

Intervine mirele, sar nănașii, nuntașii.
Îl scot de urechi din foșnetul răcoros
direct în bătaia soarelui dogoritor
pe asfaltul aproape clocotitor.
Mireasa urcă scările largi
gata să intre în Palatul Nunților.
Totuși în ultimul moment încremenește în prag –
o movilă de zăpada albind pe munte –
își întoarce capul,
îl scanează, îl memorizează...

Planorul cu mângâieri

Copilul blond vâslea pe un plan înclinat ce ducea
în suiș spre colinele azurii,
alt copil (după țipăt, fetiță) pe un alt plan înclinat
luneca în mare.

Pe zeci de alte planuri înclinate hoinăreau
hoarde de hormoni,
dădeau lingușitor din coadă spermatozoizi.
Și se făcea beznă în lapte.

Era primăvară și frunzele aveau grijă să revină
la locul lor prin copaci,
el simțea cum îmbătrânește de prea multă
tinerețe adunată-n priviri în timp ce-i creșteau
cuiburi de vâsc pe buricele degetelor tot căutând
frumuseți de neatins pentru unul ca el.

Pe atunci planorul cu mângâieri încă nu se zdrobise
acest plan înclinat pe care ne ducem de-a șuiul
împreună,

urmând să facem o spărtură în betonul oraşului,
lăsând o spărtură
strălimpede
în urma noastră.

Miorița

Acum când ne trezim
și ziuă nu-i,
nici noapte nu-i
și tresărim că ziuă nu-i,
nici noapte nu-i,
nici moarte nu-i,
tot tresărim,
tot răsărim,
la apus de soare...
(1 spre 2 decembrie 2023)

Abstract

Poems

Keywords: *he poem; loneliness; sleigh; shop; flame; bride*

And you sit down for a coffee, if it's morning,
or for a beer, if it's evening,
or in front of the empty sky
if it is neither evening nor morning,
after which the Poem of Loneliness departs
glad it was taken into account,
leave for other solitudes.

Premiu din Maramureș

În cadrul Festivalului Internațional de Poezie de la Sighet, desfășurat în perioada 12-14 octombrie 2023, ediție aniversară (1973 – 2023), doamna Marilena Apostu a obținut premiul revistei „Limba Română” pentru volumul *Umbrele nu fac zgomot*, editura Limes, Cluj, 2022. Este un gest simbolic și onorant pentru laureată, dar și pentru publicația noastră. Îi mulțumim și pe această cale poetului Gheorghe Mihai Bârlea, membru al colegiului de redacție, organizatorul excepționalului eveniment/jubileu din Maramureșul voievodal. Apreciem distincția acordată poetei Marilena Apostu și-i adresăm cele mai sincere felicitări, urându-i sănătate, inspirație și mult succes pe tărâm literar. Evident, ne face deosebită plăcere să găzduim un grupaj de versuri semnate de Marilena APOSTU, inserând și un fișier biobibliografic al distinselor autoare.

Marilena Apostu s-a născut la 22 iunie 1969, în municipiul Galați.

Este profesor documentarist, Galați.

Membră a Uniunii Scriitorilor din România, filiala Sibiu, din 2021.

A publicat în reviste: „Argeș”, „Ramuri”, „Caligraf”, „Fereastră”, „Omniscop”, „Onix”, „Almanah Literar 2013”, „Agatha Grigorescu Bacovia, Mizil 2013”, „Cetatea Culturală”, „Meridianul Cultural Românesc”, „Fitrilit”, „Rotonda Valahă”, „Literatura”, „Conta”, „Antares”, „Sintagme Literare”, „FeedBack”, „Literatorul”, „Cafeneaua Literară”, „Urmuz”, „Luceafărul de Dimineată”, „Poezia”, „Neuma”, „Albanezul”, „Acolada”, „Caiete Silvan”, „Actualitatea Literară”, „Banchetul”, „Rapsodia”, „Algoritmul Literar”, „România Literară”, „Hyperion” etc.

Este prezentă în antologiile: *Arta de a fi, Galați*, 2009; *Armonii Celeste, Galați*, 2009; *Boema '33, București*, 2010; *Romeo și Julieta la Mizil, Mizil*, 2011 și 2012; *Simbol și metaforă (poezie și analiză literară) – coordonator Valentina Becart, Editura PIM, Iași*, 2020, *Daruri Divine (Antologie poetică) – coordonator Baki Ymeri, Editura Amanda Edit, București*, 2021; *Caiete Macedonskiene, vol V, editura Eikon*, 2023.

Premii:

- Mențiune la Concursul Național de Poezie și Epigrame „Romeo și Julieta la Mizil”, 2011
- Mențiune la Concursul Național de Literatură „Agatha Grigorescu Bacovia”, Mizil, 2012, secțiunea Poezie
- Premiul Special pentru poezie de dragoste, Editura ARTCREATIV, București, 2018
- Premiul Uniunii Internaționale a Oamenilor de Creație, pentru volumul de versuri *Opt tăceri*, Chișinău, 2021
- Premiul Revistei „Colocvii Dunărene”, pentru volumul *Opt tăceri*, acordat de Filiala Sud-Est a Uniunii Scriitorilor din România, 2021
- Premiul II al Festivalului Internațional „Adrian Păunescu”, ediția a IX-a, Craiova, 2023
- Premiul Revistei „Limba Română” (Chișinău), ediția jubileu a Festivalului de Poezie de la Sighetu Marmăției (1973-2023), pentru volumul *Umbrele nu fac zgomot*
- Premiul „Eminescu” al Festivalului Internațional de Literatură „Mihai Eminescu”, ediția XXXIV-a, Drobeta Turnu Severin, Băile Herculane, ianuarie, 2024

Abstract

Award from Maramureș

Keywords: Marilena Apostu; International Poetry Festival; Sighet; prize; the journal „Limba Română”

Information is published about the International Poetry Festival in Sighet, where Marilena Apostu was awarded the journal „Limba Română” prize. The reader is offered a grouping of verses signed by the poet.

Marilena APOSTU

Umbrela îmbătrânește și nu știe

să acopere ochii
ploaia o strâng în pumni,
la soare nu știu ce mă așteaptă
doar zgomotele îmi amintesc
să strâng poeziile ieșite afară.

nu doresc să plec,
voi fi cântec din cartierul tău.
cuvintele au mângâiat gândul până la disperare,
acum se joacă de-a melancolia.

iubesc ochii blânzi,
copacii imaginari și rochiile frumoase.

fiul îmi spune să mă opresc
deoarece felul meu de a fi nu e necesar nimănui.

mâine voi fi la biserică.
hai la somn!

Mă grăbesc să prind tălpile liliecilor

voi trece pe stradă cu atenție
vreau să răscumpăr liniștea.

păsări strâng șerpi și gesturi.

cu durere în piept
sunt pregătită să lipsesc,
în această dimineață
am visat drumuri surpate.

într-o bună zi
cheile măsurate de tine
vor spune că sunt vinovată de furie.

ia aminte!
te însoțesc până când
nu vei mai putea răbda confuzii,
o copilă așteaptă răsăritul în somn.

De ieri îmi amăgesc aplauzele

tot de ieri
strigătul a devenit păcat.
zăvoarele vor minți semaforul.

ce noapte nudă! răpită de miera morții.

păianjenii au golit mințile spunând: fie-vă milă!
casa fără ferestre nu are înger, la fel și femeia
inventată pentru a vă hrăni trupuri.

tăcere domnilor!
simt că mă visează. luminile păzesc.
smochinul alină somnul pruncilor
până când le cad dinții de lapte.

Doamne, de ce nu te arăți?
un cântec de leagăn l-aș repeta
până când fetele bătrâne te-ar purta în sân.

Mă urmărește surâsul tău

genunchii se vor odihni.

sigiliile nu-și amintesc de oasele lui Homer,
palmele miros a gutui târzii.
mireasma e trează în fântâni,
doar întunericul respiră ca un popas.

îndură-te!
șoaptele sunt îmbrăcate de noapte.

Voi dăruî două păsări tăcute

nu pot rosti cuvinte cu haine kaki.
statui sfărâmate și rafale anunță să avem răbdare.

ziua a îmbătrânit într-o seară, pescarii
au înnoptat în corăbii grele.
să avem răbdare!
mi s-a mai spus că nu este leac,
mi s-a mai spus
că nu știu să pun virgule decât mergând pe jos.

a venit vântul cu fluturi vindecați de boală
nu există minuni,
doar bocete tânjind poduri la mal
fluviul, acum e învolburat și așteaptă
să te strig.

vom pleca la teatru, avem biletele deja rezervate
vom fi scenă, sală, spectacol
vei bate în ușă
cu ridurile frumos desenate.
ridică-te
chiar și în cârje să mergem!

Într-o noapte am visat
că m-am vindecat de singurătate
alergam pe străzi.

pletele au rămas să adoarmă pe canapea.

în această seară
vom învăța cum să înjurăm în trecut,
ne vom vinde înțelepții ce n-au loc în vis
stâlpii ne aud

ai răbdare să mă asculți?

Nu știu când am prins a scrie

cu răzvrătire despre fluturi

minutul se zbate în genunchi
rochia ca un clopot la noapte va rodi
în joacă să încercăm
cântecul copiilor uimiți

e zi friguroasă
să risipim
aburi prin șiruri de vulpi

liniștea în somn oprește clipa
vapoare risipesc porunci lumii
coapsele plimbă mătasea

mi-e sete
jocul ar trebui să știe
că voi vorbi altfel în zori

„închid cerul
trag stelele deasupra
ascund patul”

Voi scrie pe zidul din orașul meu

cine să mă judece

fluviul nu ajunge la margini
țin seamă
că trebuie să trăiesc

îmi e de ajuns să întind picioarele
desenez cu creta
cum aș putea plăti îndrăzneala
cum să-mi așez haina

într-o noapte cu lună
ochi blânzi și nebunia din sânge
vor picta cuvinte

într-o noapte cu lună
ne vom adăposti precum racul
în întunecata carapace

într-o duminică
îmi voi înfrumuseța tâmpilele

Te-am iubit

creierul nu mai știe când strâng
iluzii bine cusute
atunci spun copacilor
că-mi plac vrăbiile și sinceritatea

la noapte
am să ascult cântece de leagăn
pleoape vorbesc c-a ieșit soarele
între ramuri la repezeală

îngeri lipiți pe uși

cred că am incendiat fluturi
alteori biblioteci

te-am iubit

La ce te gândești, Marlenka?

mă gândesc să îmbrac
trandafiri înfloriți
tremură liniștea în ferestre
încă o noapte în sens giratoriu
hașurează ora exactă

frânghia de rufe așază
cântecul cocoșului între cearceafuri

voi închina un pahar
nașterii și o cârpă pentru lacrimi
nu pot fi om de zăpadă
în bazarul cu măști

portretul tatei aprinde felinare
pentru străzi întunecate
mă voi ghemui într-o cutie de chibrituri
să privesc păianjenii
cum țes o liniște refuzată

Voi purta rochie roșie de catifea

să pot alerga prin frig
ar fi un dezastru să fiu întuneric

pereți albi
mi-au adus spaimă
într-o zi
voi rămâne copilul ce-și caută mama
păsări mă învață cum să ard de nerăbdare
lecții de tăcere mă învață
să-l caut pe Dumnezeu

fleacuri lipite dimineața și mirosul lumii
mă înjură
deoarece sunt al nimănui

plimb gânduri în lesă
colorez ninsori
la anul
vom strânge pietre pentru melci
vom saluta pe rând poezia

Poems

Abstract

Poezia ființei

Viziunile poetice ale Marilenei Apostu, trăgându-și izvorul din imaginația și sacralitatea actului creației, sunt întrupate în construcții de un spectaculos/legitim efect estetic. Valoarea incantatorie a versurilor ce le întemeiază este dată, în primul rând, de bizara senzație a mulțimii de „strigăte în cuvinte” (*Măinile noastre sunt două ape lăsate în voie*), iar în al doilea rând de „cuvintele pe care nu le-am rostit” (*Măine trebuie să plec*): „Dintre toate pietrele în care m-ai zidit/ sunt cea mai tristă Ană./ Pietrele mele sunt frunze,/ le vei număra pe rând./ Dintre toate pietrele/ Sunt cea mai așteptată dimineată/ Nu mai am nici amintiri, nici cuvinte./ Să vină iarna să pot intra în rotunde fântâni/ lângă somnul îngerilor” (*De-aș găsi în toamna asta o ploaie*).

Aprofundarea unor motive – tăcerea, iubirea, umbra, singurătatea, tristețea, orașul, strada, șoapta, timpul, poemul ș.a. –, puternic coagulate în plasma imaginarului, conferă grație și consistență ideatică discursului configurat prin apel la alteritatea eului creator: „O iarnă nehotărâtă mușcă din senin,/ frigul desface obrazul până la cuvinte. Culeg îndoieli,/ învăț cuvintele să tacă,/ încerc să scriu cele mai triste versuri./ Îndoiala îmi scârțâie sub genunchi./ Fereastra fotografiază neîmbrățișări,/ liniștea rățăcește aiurea. Nu mai cred în minuni,/ nici în sfinții adăpostiți de secetă!” (*Am desenat un copac verde*), și: „Încep un poem despre tine./ O, demult m-am înălțat și sunt fericită!/ Privește-mă bine,/ voi veni să te plimb prin duioase cuvinte./ Acum în oraș e lună plină,/ pământul a înmugurit,/ mereu mă vei citi,/ voi scrie mereu./ Pe un drum plin de pietre desenez povești,/ tăcerea ta e aici ca să mă cheme./ Copacul rămâne singur și verde,/ să fim îngropați în mireasmă de tei./ Te rog să mă crezi, Doamne!/ am mai câștigat o bătălie,/ mă căznesc să fiu fericită” (*Umbra abia o mai târăsc după mine*); sau: „Am de orânduit poeme/ pașii întunecă nisipul. Te strig, dar nu mă auzi,/ mersul învață rotirea și îmblânzește apele./ Luna desparte fluviul de piatra de râu./ Cine a spus că ai murit?/ Povara aceasta strigă că a fost mușcată./ O femeie își caută în

lume dafninul/ binecuvântat de noapte./ Poete, ai fost aici!” (*Am de orânduit poeme*).

Extazul exuberant al iubirii și al morții, aflat sub semnul spaimei existențiale, amplifică până la paroxism, în interiorul poeziei, în manieră nichitastănesciană, revelația plânsului provocat de călătoria în labirintul lumii unde trăirile se transfigurează în meditații tulburătoare asupra esenței vieții: „Lângă drumul de ieri gândurile se strâng într-un nod,/ albul a încremenit oboseala din noi./ Ce dor o să-mi fie de tăcerea ta, de părul tău cărunt!/ De-o mare tristețe mi-s hainele ude./ Singură voi fi împresurată de cuțite, caut iertarea/ în zilele care se risipesc prea devreme. De o mie de ani/ am trimis mâinile/ la tine și încă nu s-au întors,/ voi muri așteptând” (*Dormi liniștit, totul e bine!*), și: „De sub pleoapele tale n-aș fi vrut să mai plec,/ dincolo este foarte frig./ Voi purta o catedrală în buzunar sau un cântec./ Tristețea, da, îmi vine ca o mânășă./ Ziua în care am murit prima dată/ și o crenguță de cireș/ ruptă în luna mai a ademenit poezia” (*Bărbații pe care i-am iubit*); sau: „Ai rămas departe cu un surâs înghețat./ Mâinile tale și ochii visătoare de la Dunăre s-au rătăcit/ pe bulevardul înflorit precum arborii./ Orașul ciudat e singur./ Oh, cuvintele ne vor salva de la moarte!/ Oricum port răni,/ oricum voi scutura pletele la ușa ta./ Respir ploii, plecări,/ întoarceri ce nu se mai sfârșesc./ Ce-mi mai rămâne decât să recit poezii./ Ascultați-mă!” (*Tocmai vorbeam într-o solemnă aortă*).

Poezie a sugestiei, aceasta din urmă fiind augmentată de inserturi intertextuale, lirica Marilenei Apostu disecă extatic cuvântul, în primă instanță, în emoții și înfiorări redundante, de aici rezultând sentimentul exultant al unui incontestabil/pulsatoriu *perpetuum mobile*, indicând astfel, pe de o parte, multiple reverberații de sens, iar pe de altă parte fluiditate rostirii și aparență ficțiunii: „Seară de seară, tristețea desenează flori de gheață./ Ai plecat ca o umbră nemângăiată, acum merg/ grăbită în căutarea ta, gândurile nu se mai potrivesc,/ mă pedepsesc mereu cu același prezent închipuit./ Mâinile scriu pentru îngerii care mătură întristarea,/ poate că-au rămas numai duminici, ele mi se aștern/ pe jos, la intrare” (*Zilele se risipesc*); sau: „Singurătatea îmblânzește sângele tău până la os./ M-ai rugat în genunchi/ să nu foșnesc printre ruine în orașul rătăcit./ Mugurii s-au

urcat ca niște copii să-și astâmpere setea./ De dragul tău strigătul mai sparge o fereastră,/ drumurile noastre îmbătrânesc dureros” (*Am venit să te întreb ce mai faci?*). În logica aserțiunilor enunțate se face recurentă decizia Ființei de a se refugia în inefabilul/insondabilul univers al metaforei în speranța desacralizării realității care, se observă, alimentând ciclic și imagistic poezia, o învrednicește cu o savoare lexicală inepuizabilă: „E vremea somnului lăsat în lumină,/ e vremea să rostesc întâmplarea./ Măinile când scriu sclipesc,/ când așteaptă doar plâng./ Am așteptat ani să-i vorbesc,/ vreau să-i pot mulțumi./ Metafora nu ține cont că trăiesc într-o floare/ nu știe cât am iubit în acea zi de vară./ Acum stă așezată în bibliotecă” (*Voi muta biblioteca*). Tentația Marilenei Apostu de a „cădea din timp” (Cioran), fără a ieși din istoria clipei trăite, este ilustrată de ambivalența unor ubicuități divine, semn că temeiul ultim al existenței constă în exultanța creației: „Să adormim cu milă,/ vulturii strâng datorii pentru Dumnezeu./ Mă voi întinde în iad e prea frig aici/ deși la porți se lucrează cu focul./ Îmi este rușine să mă trezesc lângă frunze./ Acea vară nimeni nu poate înțelege de ce am pierdut-o” (*Abia mă auzi*); sau: „Pâinea e dată de Dumnezeu,/ setea e dată de zgomote./ Voi fi copila din irisul tău perfect rotund./ Dezleagă-mă,/ dezleagă-mă!/ Voi fi mâncată de șoareci ca o inimă de jaguar în soare./ Am cunoscut pe bărbatul cu ochi timizi,/ surâsul lui știa că mă zbat întristată./ Mă ruga să-mi țin morții pe umăr/ până când numele/ va sta lângă locul cu părinții adormiți./ Eram doar icoana cu sfinții smulși/ pentru a îmblânzi intimitatea./ O vulpe cu privirea jilavă se dezlipește din iad” (*Lumea nu se schimbă*).

În versurile Marilenei Apostu, marcate de o tulburătoare simplitate, sporite într-o certă expresivitate onirică, iubirea, situată între viață și moarte, între lumea interioară și spațiul fictiv, între materie și spirit, este, dincolo de simulări inițiatice, iluminarea fără de care viața omului s-ar rezuma doar la neant. Logosul poetei, pe lângă faptul că dispune de o încărcătură tragică, întrupează tribulațiile unui sine captiv între astral și teluric, permanent revoltat de avatarurile ce i-au bulversat visceral existența: „Trebuie să mă ridic/ să țin locul bărbatilor care au fugit/ cu un înger de-asupra cerului./ Degetele-ți blânde m-au văzut singură, degetele mele/ nu pot atinge tâmpile tale./ Am să-ți vorbesc despre poezie,/ jocul e atotștiutor, plin de viață, repet ultime-

le versuri./ Mi-ai vorbit despre vulturi, despre simfonii și cuvinte,/ Sunetele devenind biblioteci sau cântece./ Mi-ai vorbit despre ceea ce ne-ar plăcea/ Să facem” (*Am călătorit cu genunchii însângerați*), și: „Bucură-te/ că mai exist, mi-e tare somn, arborii au evadat demult,/ este liniște în palma mea. Mă mint și îmi este frig./ Stau la aceeași masă cu o vestală ce-și clatină durerea./ Poetul e o slugă fără șansă, fără rost, aceiași nori./ E tulbure ziua, din când în când e vară fastuoasă,/ degetele te caută,/ stâncile iubesc răbdarea și tăcerea,/ potrivesc ora exactă, uleiuri amare/ mângâie mâna stângă, pereții îmbrăcați cu întunerice așază/ ca o lenjerie mototolită ziua începută cu tine” (*Mi-ai spus: tu ești cea mai senină*); sau: „Realitatea încolțește pe cămașa ta./ Ziua de mâine miroase a drumuri îmbrățișate,/ înoată în povești citite de o fată./ Te-am găsit strigând/ într-o poezie cu lemn-dulce înflorit./ Acum privești la suferința mea și nu știi ce să zici/ oglinzile respiră când zânele fug din poveștile sparte./ Și nici n-ai măcar un câine care să te însoțească!” (*Sunt de câteva zile acasă*). Ființa poeziei este asumată, la Marilena Apostu, din perspectiva unui ludic arhetipal, revelatoriu, limbaj a cărui proiecție postmodernă desăvârșește căutările și rostul actului de facere al poemului, chiar și în condițiile în care nu întotdeauna „un poem nu reușește să spună adevărul” (*Rostogoliți-vă, lucruri mărunte*), în câmpul nesfârșitelor trăiri metafizice, provocate de infinirile eului recognoscibil, topit în compoziții cu ușor iz autobiografic: „Ai plecat ca o umbră nemângâiată de ninsoare,/ pășesc în căutarea ta, gândurile nu se mai potrivesc,/ mă pedepsesc. Cândva am îmbrățișat blândețea, ochii tăi erau/ o tăcere în părul meu lung, aerul uitat în două respiră tăcut umbra./ E mai frumoasă decât o iedă ră neatinsă de mâinile tale,/ e o mireasă părăsită în fereastră. Ceața/ pictează îngeri pe lacrimi, stă laolaltă/ cu moartea ghemuită în cenușă și toată/ lumina asta miroase a femeie” (*Noaptea se clatină...*), și: „Îmi urăsc mâinile,/ este mai bine așa, măcar până trece vara să nu mă plâng,/ altceva mai bun de făcut nu am./ Mă grăbesc să prind ziua de mâine, iar tu te așezi/ între cuvintele mele și taci. Toată ziua am mers fără/ să privesc înapoi, deci nu mă întreba ce voi face mâine./ Orașul trosnește din toate încheieturile./ Uneori mă gândesc la tine/ ca la o pâine, gândurile tale îmi mâncau din palmă./ Nu plâng,/ te voi mângâia și după ce voi muri./ În zori, voi ajunge acoperită de șoapte crescute cât casa,/ cerul înfometat atârna greu/ în crengile care sunt

la fel ca anul trecut. În timp/ ce ți-ai trăit tinerețea, pata de pe covor/
devine din ce în ce mai îngustă, mai transparentă” (*Mi-e somn, lasă-mă
să dorm*).

În consecință, poemele Marilenei Apostu au un farmec aparte. Ele
recomandă o poetă nouăzecistă în toată puterea cuvântului, una din-
tre cele mai înzestrate voci feminine ale literaturii române contem-
porane.

Florian COPCEA,
critic și istoric literar,
Drobeta-Turnu Severin

Abstract

The poetry of being

Keywords: *Marilena Apostu; Imagination; the power of the word;
matter and spirit; inner world*

The author analyzes the creation of Marilena Apostu. The poet's verses have
a special charm and recommend her as one of the the most gifted female
voices of contemporary Romanian literature.

Alexandru BANTOȘ

Destin „răstignit în nevoi”

Al. B. – ziarist, editor. Absolvent al Universității de Stat din Moldova, Facultatea de Filologie. În 1991, împreună cu Ion Dumeniuk și Nicolae Mățaș, fondează revista de știință și cultură „Limba Română”. Este redactor-șef adjuncț (1991), apoi redactor-șef (1994 – prezent). Volume: *Retrospectivă necesară* (2007) și *Martor la răspântia destinului* (2017). Activează în cadrul Departamentului de Stat al Limbilor (prim-vice-director general: 1992 – 1994) și al Casei Limbii Române (director: 1998 – prezent). Afilierii: membru al Uniunii Jurnaliștilor și al Uniunii Scriitorilor din Moldova.

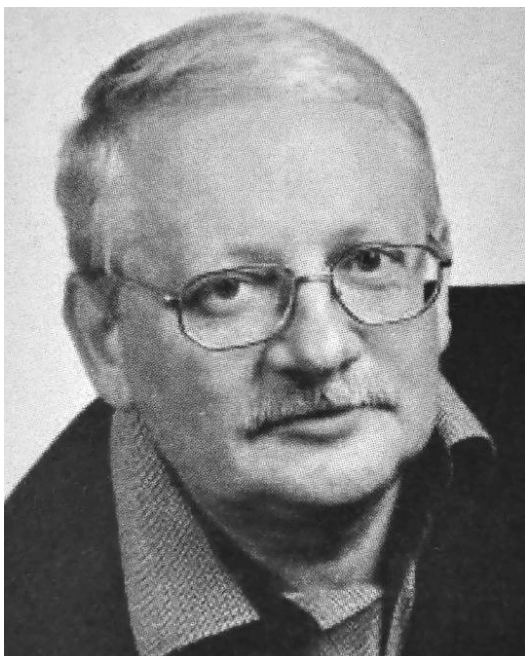
„... Stă trecutul stivuit
Ca o spaimă-mpietrită,
ca un vis încremenit.”

Mihai EMINESCU

Descendent dintr-o familie de deportați, Dumitru Țâra a văzut lumina zilei în Extremul Orient, regiunea Amur, unde întreaga familie s-a aflat exilată în anii 1949-1958. A ajuns în Roșietici, Florești, satul părinților, la vârsta de cinci ani. Mărturisește că a mers la grădiniță doar o singură zi, pentru că aceasta, fiind „amplasată” chiar în casa părintească, acum „naționalizată”, n-a putut suporta „umiliința” și, umplându-și buzunarele cu pietre, a încercat să-și revendice dreptul de stăpân al gospodăriei sechestrate de sovietici, pentru care fapt nu l-au mai acceptat acolo.

În decursul anilor, la școală, la universitate sau la începutul carierei de jurnalist, a fost adesea supus unor ofensatoare controale, urmăriri și restricții, dată fiind originea socială „suspectă”. Însă, asemenea multor confrăți cu destin similar, încearcă, cu răbdare și calm imperterbabil, prin muncă asiduă și tenacitate, să pășească înainte, în pofida tuturor ororilor morale și materiale. În momentele de grea cumpănă, atunci când cărările vieții se împot-

Dumitru ȚĂRA s-a născut pe 28 iulie 1953, în Extremul Orient al RSFSR. În 1958 a fost adus la baștina de sânge a părinților și bunicilor deportați – s. Roșietici (Florești), de unde, peste 12 ani, pleacă la Chișinău. După USM este corespondent și șef de secție la ziarul „Moldova Socialistă” (1975-1990), primul purtător de cuvânt al primului Președinte al Republicii Moldova (1990-1994), director general al Agenției „Moldpres” (1994-2001),

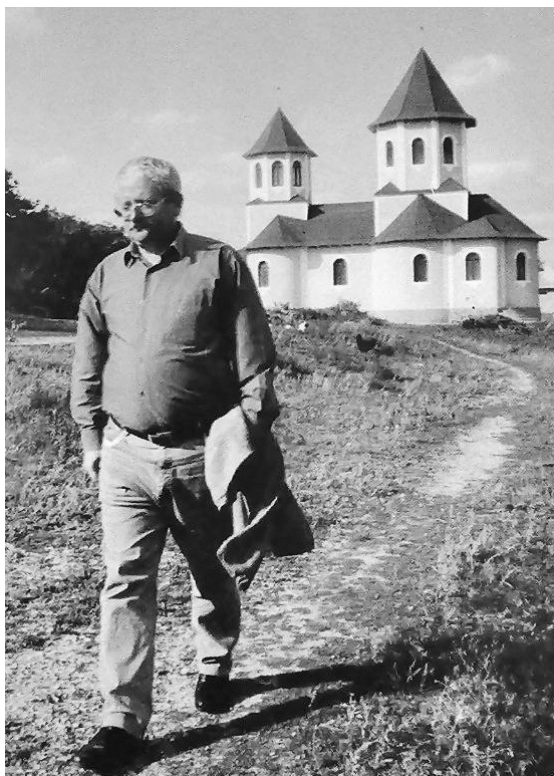

ofițer de presă la Curtea Constituțională (2007-2011). În calitate de cofondator al Fundației „Draghiștea”, contribuie la editarea enciclopediei Localitățile Republicii Moldova în 15 volume (1999-2018). Din 1996 este director-editor și redactor-șef al memoriilor Președintelui Snegur Labirintul Destinului (9 volume). Publică multiple articole de presă, este autor de scenarii la trei filme documentare. Semnează câteva plachete de versuri și maxime. Este victimă a represiunilor politice (în 1989, confondator al primei organizații politice necomuniste pe teritoriul RSSM – „Asociația Victimelor Represiunilor Staliniste”). Ctitor principal al Bisericii „Sfântul Mare Mucenic Dimitrie Izvorătorul de Mir” din s. Roșietici.

Distincții: Ordinul României „Pentru Merit” în grad de Comandor (2000), Ordinul Republicii Moldova „Gloria Muncii” (2010), Ordinul Bisericii Ortodoxe din Moldova „Binecredinciosul Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt” de gradul II (2010), Cetățean de Onoare al satului Roșietici (2010), Diploma de gradul II a Guvernului RM (2010), Titlul onorific „Om Emerit” (2013), Medalia Academiei de Științe a Moldovei „Nicolae Milescu Spătarul” (2018).

Membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova (2023).

moleau în tina „păcatelor” iluzorii, sprijinul venea din partea unor oameni altruiști și cu bogată experiență de viață, care nu puteau tolera nedreptatea ce i se făcea unui tânăr luat în răspăr de strâmbele legi sovietice. Va rămâne profund îndatorat scriitorului și publicistului Mihail Gh. Cibotaru pentru susținerea acordată atunci când a fost să se angajeze la ziarul „Moldova Socialistă”. Anume aici Dumitru Țăra s-a manifestat în calitate de gazetar, prestația

publicistică scoțând în evidență cu anii un nume de referință. Nu va uita niciodată mâna prietenească și devotamentul exprimat în cele mai neașteptate situații ale vieții de Mihai Potârniche, Tudor Țopa, Vasile Iovu, Petre Neamțu, Boris Mihalache, Victor Ladaniuc...

Mircea Snegur, primul Președinte al Republicii Independente Moldova, în 2003, avea astfel să evoce personalitatea lui Dumitru Țăra: „L-am cunoscut pe când activa la ziarul «Moldova Socialistă» («Moldova Suverană» de azi). Impresiona stilul și conținutul articolelor sale publicate, dar și principialitatea Domniei Sale în abordarea problemelor. S-a remarcat și în cadrul «bătăliei» pentru limba română și alfabetul latin, fiind unul dintre colaboratorii care au respins o hotărâre cu caracter represiv a Comitetului Central al p.c.m. vizând poziția colectivului redacțional asupra proiectelor respective de legi în domeniul lingvistic.

Chiar dacă la acel moment nu știam că și dânsul este floreștean (ca și subsemnatul), am pus ochiul pe el (cum se spune prin părțile noastre),

la timpul potrivit, numindu-l în calitate de șef al Sectorului de presă al Președintelui Republicii Moldova. Ulterior, mi-a fost alături o perioadă lungă de timp, manifestând responsabilitate maximă în informarea opiniei publice, prin intermediul mass-media, despre activitatea de zi cu zi a Președintelui, în contextul evenimentelor interne și externe legate de edificarea și consolidarea tânărului stat moldovenesc. Deși vremurile erau arhicomplicate (situațiile se schimbau radical pe parcursul unei singure zile, deciziile erau modificate din mers), serviciul condus de dl D. Țăra a fost întotdeauna la înălțime, aducând la cunoștința societății informația veridică”.

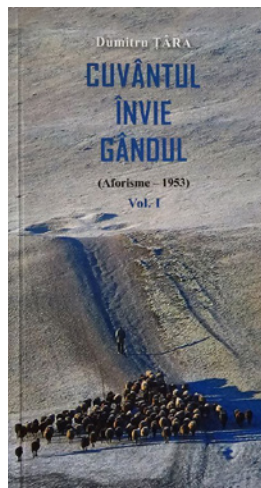
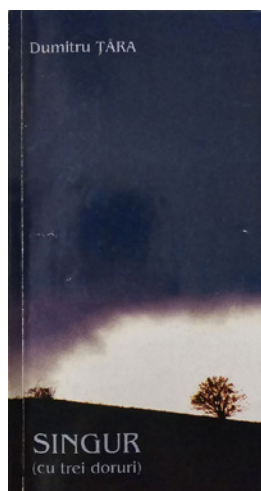
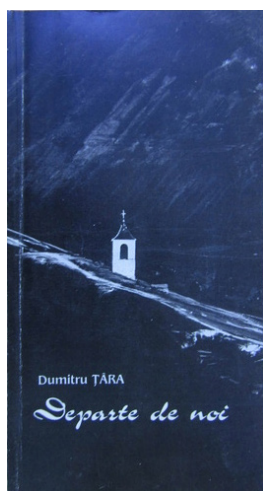
Un detaliu revelatoriu trebuie menționat în acest context: Mircea Snegur a decis imediat să-l invite pe D. Țăra la Președinție după ce a aflat că se trage din părinți deportați. După 1991, în stânga Prutului, alte vremuri venise...

Astfel, treptat, Dumitru Țăra a reușit să-și construiască un destin demn de admirat, puternic individualizat, prin echilibru și caracter, îndărătnicie neafișată, modestie și negraba de a se impune. Sunt trăsături ce caracterizează nu numai activitatea profesională, dar și cea legată de cuvântul scris. Dovadă în acest sens este chiar biografia lui de jurna-

2008. În clopotnița bisericii.
Cu Boris Mihalache, vicedirector al Tipografiei „Universul”

list, de funcționar public și de suflet vrăjit de splendorile limbii române. Cooperant, calm și așezat la vorbă, bonom sau ușor ironic, discret „cioplitor de cuvinte”, Dumitru Țâra reușește să contureze prin scris registrul propriilor trăiri, cu bucurii și necazuri, izbânzi și eșecuri, cu nostalgii și vise neîmplinite. De-a lungul anilor, Dumitru Țâra semnează mai multe plachete de versuri, unde inserează, de regulă, și un grupaj de maxime, în care evocă obsesiv viața sa zbuciumată, ca și a tuturor românilor basarabeni, trecuți prin malaxorul istoriei din cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea. Semnificative în acest sens sunt titlurile cărților: *Departa de noi* (1998), *Între Tine și-între Eu* (2000),

Singur (2003), *Străin* (2008), *Astâmpăr* (2018), *Cuvântul învie gândul* (2023), toate fiind prezentate grafic de remarcabilul artist fotograf Mihai Potârniche. Veritabile antologii dedicate iubirii și puterii acesteia de a-l înălța pe om, poemele nuanțează solitudinea ancestrală, starea de neliniște sufletească, ilustrează valoarea artistică a „cuvântului-frate”, dotat cu forța magică de a-i „urca (poetului) viața-n carte”. Pentru autor poezia este prilejul de a-și echilibra starea de spirit, de a face o indispensabilă retrospectivă biografică. Lirica de dragoste, poeziile cu mesaj social, versurile cu tentă ludică înfățișează portretul unui personaj înduioșat de mirajul iubirii curate, tulburat de frumusețea zilei ce trece ireversibil și îngrijorat de povara unui viitor incert. Sinceritatea este calitatea supremă a scrisului lui Dumitru Țăra. El refuză să fie fals și atunci când scrie despre dragoste sau despre problemele cetății, atunci când înșiră mărgăritare ale înțelepciunii și atunci când e trist și apăsător de grijile existenței sau amuzat de prostia omenească. Autorul dorește să „împace gândul cu cuvântul” pentru a înțelege „De unde atâta chin/ Într-un singur destin” (*Între Tine și-ntre Eu*).

Eu, care în viața mea am citit atâtea versuri, am rămas mirat și surprins plăcut că autorul nu pozează și, cum mai spun criticii, nu epatează nici în fața cititorului ipotetic, nici în fața nemuririi, cum e moda pe la noi. El, pur și simplu, își trăiește versurile ca pe-o binefacere, ca binefacerea să fie făcută din și cu tot suflul, mizează pe spațiul între-între, uitând că ar fi și alte spații ca dincolo de dincolo și de dincoace de dincoace. Vrea să-și trăiască propria sa sinceritate față de sine însuși, problemă destul de dificilă. (Victor Teleucă, poet și publicist)

Dumitru Țăra e sigur că numai faptele îl disting pe om și-i înnobilează existența. „Jubește-ți Patria prin Fapte”, îndeamnă autorul convins cât de importantă și oportună este „... suma experiențelor noastre” (*Străin*), dacă e dedicată unui scop generos. (Acest crez a impulsionat lansarea de către Dumitru Țăra a ideii de a înălța în satul Roșietici biserica „Sfântul Mare Mucenic Dimitrie Izvorătorul de Mir”, al cărui ctitor principal este. Cu gândul de a scoate din anonimat istoria satelor

noastre, este și proiectul enciclopedic în 15 volume *Localitățile Republicii Moldova*, la a cărui realizare a contribuit în cel mai direct mod protagonistul acestor rânduri.)

Dumitru Țăra se află mereu în căutarea adevărului despre neamul său „răstignit în nevoi” (*Astâmpăr*). În poemul *Cine ești?*, întrebarea este urmată de răspunsul ce relevă sensibilitatea frapantă a omului mereu hărțuit pentru vina de a fi deportat: „Cine ești tu, de nu te temi nici de tine?/ Astupă-ți ochii și vezi ce nu ai văzut până acum,/ Rămâi cum ai fost – înfășurat în spume/ Și uită, uită c-ai pornit din scrum” (*Astâmpăr*).

Trecutul cu amintiri dureroase, prezentul derutant, nesiguranța mediului înconjurător, conjunctura social-politică potrivnică sentimentului patriotic autentic nu-l descumpănesc și nu-l frâng pe autor. Or cruda realitate basarabeană cunoaște suficiente cazuri când, fiind smulși de la rădăcină, mulți moldoveni, inclusiv unii urmași ai celor ridicați de sovietici, nu s-au pătruns de dramatismul Moldovei de la Est de Prut și au slujit până la 1991, dar și după declararea Independenței, direct sau indirect, călăul părinților și bunicilor lor. Ajunși în posturi-cheie, *învinșii* cu funcții de răspundere au ratat șansa de a proteja dreptatea și libertatea mutilate crunt de către „eliberatori”.

Născut „Din braț ciuntit, de vreme hădă,/ Vlăstar care ține minte tot” (*Străin*), Dumitru Țăra este „... o pasăre rănită,/ care plutește din răs-

Chișinău, septembrie 1988. Cu Mihai Potârniche, Sofia Vicoveanca și Nicolae Botgros

Februarie 1991. Cu Mircea Snegur și Nicolae Țiu, prima delegație în România

puteri/ spre ziua de mâine/ Cu săgeata adânc înfiptă/ în destinul văduvit de dor” (*Departa de noi*). Dominat de „marea... sete de viață” (*Singur*), autorul își urmează temerar chemarea, ca pe un sacru testament: „M-am născut ca să mă răzbun pe cei care m-au dus unde m-am născut” (*Singur*). „Angajamentul” asumat îi conferă puteri nelimitate pentru a rezista în calea nedreptăților ce nu mai conțin pe orizontul sumbru și mereu schimbător al sortii: „Inima cât îmi va bate, eu voi fi ce-am fost mereu” (*Astâmpăr*).

Dubla sa identitate, de locuitor la marginea Imperiului și deopotrivă de coborât din răzeșii lui Ștefan Vodă, de observator lucid la fruntările europene, scrutând în același timp spre răsărit și apus, l-a împins în acest refugiu polemic al sentimentelor trăite intens, rostite elegiac, într-o poezie a iubirii meditative, de conotație melancolică. Rug fumegând, ruină a cetăților năruite în sine la hotar, lirica lui Dumitru Țara, ironic-melancolică, devine un refugiu benefic al poetului mereu neliniștit... (Mircea Vaida-Voevod, poet critic și istoric literar)

Firește, o temă predilectă a cărților lui Dumitru Țăra este Basarabia, partea de Țară înstrăinată în mod abuziv: „Până la reintroducerea vizelor pe Prut, constată autorul, am avut o gură de aer ghimpat” (*Străin*). Destinul Republicii Moldova, prinsă în mrejele unei politici antinaționale, continuă să poarte stigmatul anului 1944, când s-a pus la cale nu numai despărțirea dintre frați, dar și surparea identității etno-lingvistice a românilor basarabeni: „Iartă-ne, Doamne, / Lăsatul de frați. / Iartă-ne, Doamne, sufletul rupt; / Iartă-ne, Doamne, / harta pe Prut” (*Străin*).

Cu regret, anii de după declararea Independenței Republicii Moldova au schimbat nesemnificativ viața moldovenilor, deoarece la cârmă s-au aflat în temei demnitari prea puțin interesați de soarta lor. Iată cum este descrisă tristețea satelor noastre, din care mulți locuitori emigrează la oraș sau peste hotare: „Se năruie porți așteptând / De ei să fie deschise, / Bocesc între ziduri și-n gând / Morminte de mame neplânse” (*Astâmpăr*).

Anul trecut, când împlinea 70 de ani de la naștere, Dumitru Țăra a scos de sub tipar placheta *Cuvântul învie gândul* (*Aforisme* – 1953), Volumul I, în care numărul maximelor este echivalent cu anul nașterii – 1953. Registrul tematic al aforismelor este variat și vizează multitudinea de aspecte ale vieții cotidiene, al căror martor și plasmuitor este chiar autorul, motive de reflecție fiind: libertatea și credința, adevărul și dreptatea, lăcomia și trădarea, caracterul și lașitatea etc. Precum menționam, și acest volum este ilustrat de maestrul Mihai Potârniche. Prima copertă reprezintă o tur-

Anul 1998. Înmânându-i prima carte,
„Departee de noi”, Președintelui
Mircea Snegur

mă de oi (anii!?) urcând dealul cu un cioaban în frunte, culorile negru / alb / mov / albastru sugerând un apus de soare și drumul pe care îl are de parcurs păstorul spre înălțimile dealului / cerului. Pe coperta a patra este amplasată o fotografie a autorului, chipul acestuia se profilează printre ramuri de spini, simbolizând imaginea unui trecut imposibil de anulat. „Reperele” de sub poză marchează succint și sugestiv jaloanele propriei sale biografii: *Amintiri din copilărie: Sloiul de gheață de sub laița din baraca de bârne a*

*Cu tata Nicolae și mama Ana
pe locul unde acum se află biserica satului*

părinților deportați. Prima publicație: O virgulă în poezia unei colege de cenaclu literar în ziarul raional. Vise: Arăt lumii că pot zbura, dar nimeni nu se arată mirat de fapta mea. Visuri: Să-l întrec la vârstă pe bunicul Andrei (98), iar la minte măcar pe mine. Deviza: Mai bine muncesc degeaba, decât să stau degeaba.

... Lectura cărților lui Dumitru Țăra este plăcută, captivantă și relaxantă. Rândurile, îndelung plămădite (un perpetuu exercițiu de gândire și de trăire!), adunate pe îndelete între coperti, inspirat concepute și ilustrate, demonstrează elocvent că scrisul poate fi o reală izbândă spirituală. Admirat de numeroșii săi prieteni, cioplinind îndelung în minele de aur ale verbului matern, Dumitru Țăra a reușit să încredințeze tiparului o parte din sufletul său de artist mereu în căutarea frumuseții și

2010. Dumitru Țăra cu soția Maria

Acasă la Roșietici

miracolului vieții pe care o trăim, militând cu febrilitate pentru adevăr, demnitatea și dreptatea blânzilor locuitori ai acestui spațiu românesc, aflat mereu în cumpănă.

Fotografii de Mihai Potârniche

Abstract

A Destiny: "crucified in dearth"

Keywords: Dumitru Țăra; deportees; Roșietici; Mircea Snegur; publicist; poetry; aphorisms

The article evokes the fate of Dumitru Țăra, a descendant of deportees, who, overcoming difficulties, became a well-known and appreciated civil servant and man of culture. He wrote numerous articles, edited poetry books, initiated a series of cultural projects, including the construction of the church in the village of Roșietici, and a 15 volumes encyclopedia of the settlements of the Republic of Moldova.

Dumitru ȚĂRA

Corabia

După stânca-ndepărtată,
Peste câmpii arămii,
Din văzduh încet se-arată
O corabie. O știi?

Vezi, prin pânza-i de mătase,
Soarele pătrunde-n noi,
Ne-ncunună și ne lasă
Ca doi îngeri. Numai doi.

Stăm cuminți în valea seacă,
Podurile-abia mai țin,
Iar corabia se-neacă
În pustiul din destin.

... După stânca-ndepărtată,
Peste câmpii arămii,
Din văzduh încet se-arată
O corabie. Mai vii?

Așteaptă-mă

Așteaptă-mă, așteaptă, așteaptă
O zi, poate-un an, poate-un veac,
Așteaptă-mă, așteaptă, așteaptă
Să-ți caut de dragoste leac.

Așteaptă-mă-n zori, când se-ntoarnă,
Din spume, prea mândrul amurg,

Și lacrimile toate îți spală
O rază pe sânu-ți de fulg.

Așteaptă-mă-n aburul pâinii,
Ce-adună-n tăcere plecarea pe-o zi,
În calda atingere-a mâinii
Și-n gândul ce-ncearcă a fi.

Așteaptă-mă-n zgomotul străzii
Cu urme streine și reci,
Așteaptă-mă-n poala amiezii
Și-n țipătul vorbelor seci.

Așteaptă-mă-n mândra livadă,
Ce-n mine tot crește demult,
O lume întreagă să vadă
Cum stau sub un pom așternut.

M-așteaptă în ruga-așteptării
Și-n seara de vechi rugăciuni,
În vis și-n pârjolul uitării,
Din care rămân doi tăciuni.

Așteaptă-mă, așteaptă, așteaptă
Poate-un veac, poate-un an, poate-o zi,
Așteaptă-mă, așteaptă, așteaptă
Și-oi veni cât oi fi, cât om fi.

Fratele

Mi-a rămas un frate
acolo,
în inima pământului strămoșesc.
Sunt chiar eu –
partea mea neacceptată
aici,

unde mi-i casa și masa.
E partea sufletului meu răzvrătit,
care
s-a săturat să trăiască alături
de puținul adevărat
înșeuat și-nșelat.

Noaptea așteptării (Ce-ar fi de-ar fi să nu mai fie...)

Vânt de nord, buimac și rece,
Ce tot bați în geam închis,
Parcă ai a mă petrece
Pe cel drum: până-n abis?
Parcă-mi știi cărarea vieții,
Care-n spuma dimineții
Îmi va rupe dragul vis?

Vânt de nord cu pleata neagră,
Nu-mi trezi din somn copiii,
Lasă-i mult să mă mai creadă
Cel de-i dus ca să mai vie,
Lasă-i, când privesc în zare,
Să nu vadă cea lumnare,
Ce mi-i hărăzită mie.

Vânt de nord, săgeată-ntinsă,
Nu ochi în gând curat,
Ui-te, geana mi-e deschisă
Și am mult de descurcat.
Ui-te cum mă cheamă zorii
Și-ți alungă ție norii.
... Astăzi nu am fost luat.

Pasăre rănită

De ce lași durerile oricui
să treacă prin tine
Ca săgeata arcului
prin pasărea dornică încă de zbor?
Strigă-mă și vei vedea
că sunt și eu o pasăre rănită,
Care plutește din răputeri
spre ziua de mâine
Cu săgeata adânc înfiptă
în destinul văduvit de dor.

Străin

Străin ca acul în carul cu fân,
Străin ca un câine bătut de stăpân,
Străin ca piatra-n tăișul de coasă,
Străin ca dușmanul la tine în casă,
Străin ca fulgul pe spicul de vară,
Străin ca și casa-mi afară din țară,
Străin ca pribeagul în țară străină,
Străin ca pruncul cu mama haină,
Străin ca orfanul sub ziduri cerșind,
Străin ca feciorul în mamă izbind,
Străin ca mireasa ce are alt mire,
Străin ca păcatul la mănăstire,
Străin ca hoțul ce-o rupe de fugă,
Străin ca Iuda cu-arginții în pungă,
Străin ca barba pe-obrazul de spân,
Străin ca și crucea pe piept de păgân,
Străin ca oglinda ce-arată doar cerul,
Străin ca icoana ce-și pierde ungherul,
Străin ca lacrima în apele mării,
Străin ca iubirea pe drumul uitării,

Străin ca inima ce nu iubește,
Străin ca Basarabia-mi, Doamne, ferește!

Doamne, iartă-ne

Iartă-mă, Doamne,
Păcate că fac;
Iartă-mă, Doamne,
Că altora plac.
Iartă-mă, Doamne,
Că nu-s ce-am promis;
Iartă-mă, Doamne,
Că-s mare în vis.
Iartă-mă, Doamne,
Că nu-s ce ți-am spus;
Iartă-mă, Doamne,
Că plâng pe ascuns.
Iartă-mă, Doamne,
De ce nu mă doare;
Iartă-mă, Doamne,
Că-s mic la-ncercare.
Iartă-mă, Doamne,
Că-ndur supărarea;
Iartă-mă, Doamne,
Că-mi place-amânarea.
Iartă-mă, Doamne,
Că zic „niciodată”;
Iartă-mă, Doamne,
Că fug de răsplată.
Iartă-mă, Doamne,
De-s rău când nu-s bun;
Iartă-mă, Doamne,
De vorbe în scrum.
Iartă-mă, Doamne,
De gândul ce-l tac;
Iartă-mă, Doamne,

Când pot, și nu fac.
Iartă-mă, Doamne,
Că-am vrut și mai mult;
Iartă-mă, Doamne,
Că nu m-am temut.
Iartă-mă, Doamne,
Că vreau ce nu vreau;
Iartă-mă, Doamne,
Că singur îmi iau.
Iartă-mă, Doamne,
Că uit ce-am știut;
Iartă-mă, Doamne,
De timpul pierdut.
Iartă-mă, Doamne,
Că-s rupt de izvoare;
Iartă-mă, Doamne,
Că tac când mă doare.
Iartă-mă, Doamne,
Că uit de părinți;
Iartă-mă, Doamne,
Că nu-i știu pe sfinți.
Iartă-mă, Doamne,
Că-am fost cu străinul;
Iartă-mă, Doamne,
Că mi-am vrut plinul.
Iartă-mă, Doamne,
Că-mi vreau și mai bine;
Iartă-mă, Doamne,
De gândul ce-mi vine.
Iartă-mă, Doamne,
Că-ți zic cu fior:
Iartă-mă, Doamne,
De teama să mor.
Iartă-mă, Doamne,
Că vreau să mă ierți;
Iartă-mă, Doamne:
Nu vreau să mă pierzi.

Iartă-mă, Doamne,
Pe mine la urmă;
Iartă, azi, Doamne,
Întreaga Ta turmă.
Iartă-ne, Doamne,
De pasărea moartă;
Iartă-ne, Doamne,
De iarba din poartă.
Iartă-ne, Doamne,
De apa-nnegrită;
Iartă-ne, Doamne,
De roua-mpietrită.
Iartă-ne, Doamne,
De dor ne-mplinit;
Iartă-ne, Doamne,
Nu-odată ne-am fript.
Iartă-ne, Doamne,
Copiii plecați;
Iartă-ne, Doamne,
Lăsatul de frați.
Iartă-ne, Doamne,
Sufletul rupt;
Iartă-ne, Doamne,
Harta cu Prut.

Dă-mi aripi

Împletește-mi o cunună
Din scânteii de dor tăcut,
De pe drumuri mă adună,
Dintre flămură și spumă,
Și mă rupe din trecut.

Scoate-mi fruntea dintre palme,
Mi-o îndreaptă către cer,
Să trec liber cele vame,

Ce mă țin ca între lame:
O lumnare în ungher.

Fă să sparg zidul de scamă,
Să răzbat spre rază plină,
Unde răul tot se sfarmă,
Lațurile se destramă
Și-mi iau zborul spre lumină ...

Casa de acasă

Supărată-i casa mea de-acasă,
C-am venit pe-o zi și am plecat,
Ea crezând că, gata, nu-mi mai pasă
Nici de casă, nici de al meu sat.
Nu știu cum să-i spun să mă-nțeleagă,
Că mai am o casă – la oraș,
Unde stau aproape viața-ntreagă,
Dar mă simt în ea ca un ocnaș.
Noaptea, visul îmi deschide poarta
Casei de acasă, cum o știu,
Oblojindu-mi cu miresme soarta
Rătăcitului de casă fiu.

Cui?

Cui să-i spui c-am crescut
Răstignit în nevoi?!
Cine-ncearcă acum
Să se lase de bine?
Stai cuminte, otravă, în noi,
Stai cuminte, otravă, în mine.

Despre minunea de a gândi (Din cartea *Cuvântul învie gândul*)

Îngrădirea dreptului de a gândi e tortura sufletului.

Tăcerea plămădește gânduri, iar vorba caută sol fertil pentru sămânța lor.

Cel de tace numai el știe ce gând tace.

Gândul nespus la timp migrează spre gura altora.

Puțini știu să împace gândul cu cuvântul.

Tăcerea ne învață să vorbim gândit.

Când nu-ți stăpânești gândurile, ai grijă să-ți stăpânești gura.

Rugăciunea spusă în gând nu poate fi una prefăcută.

Vorbim ce gândim; gândim și ceea ce nu trebuie să vorbim.

Multe capete la sfat – prăpăd; puține capete ce gândesc – sărăcie.

Pe omul împăcat îl ajunge mintea să nu se gândească la ce nu-i ajunge.

Emoțiile fac diferența între gând și cuvintele care îl exprimă.

Mulți nu gândesc ce vorbesc, dar și mai mulți nu vorbesc ce gândesc.

De ți-i lene să gândești, gura-ți meliță povești.

Mulți ar muți, dacă s-ar permite să vorbești doar când gândești.

Cărțile ce nu se dau citite sunt închisori ale gândurilor proaste.

Cuvintele grămadă frânează viteza gândului.

Cine stă pe gânduri deja nu stă degeaba.

Mai întâi gândește-te de face să ai de gând să faci ce ți-ai pus în gând.

Gândul care nu naște alt gând e beteag din naștere.

Boarea rece a gândului negru înfierbântă mințile bolnave.

Cimitirele cu gânduri nescrise sunt mai mari decât ale celor care le-au regretat.

Omului cumsecade îi cade din cer doar gândul de bine, care-l ajută să nu cadă în mintea proștilor.

Nu-ți lua pe suflet păcatul de a nu gândi.

Când fapta diferă de gând, vorba e de vină.

Vine timpul când înțelegi de ce ai fixat cândva un gând pe hârtie.

Nu te teme de gândul ce-ți vine. Teme-te de ce vei face cu el.

Un gând bun poposește în compania altora ca el. Prin scâfârlia goală trece ca vântul uscat.

Învelișul unui gând de știrbit din valoarea lui poate, dar să-i adauge – nicidecum.

Nu lăsa cuvintele s-o ia înaintea gândului.

E lungă calea de la gândit la dobândit.

Nu tăvăli pe jos gândurile venite de Sus.

Vrei să fii ascultat – vorbește; vrei să fii auzit – gândește.

Majoritatea gândurilor trec fără urmări vizibile.

E pierdere de timp când gândești fără să gândești la ce gândești.

Care gândește una, dar face alta, ajunge să facă cu totul alta.

Dacă te tot gândești la ce nu ai, pierzi din ce ai.

Gândul, de-l lași de capul lui, îți poate da mari bătaii de cap.

De gândești la alții, nu ești singur niciodată.

Când nu prea ai ce spune, se întâmplă să spui și ce gândești, nu doar ce trebuie.

Rar când gândul rostit rămâne a fi numai al tău. Doar poate atunci când nu te-a auzit nimeni.

Gândul nespus are mai mari șanse de a se materializa decât cel trâmbițat.

Minunea de a gândi te părăsește de nu-i înțelegi rostul.

Dumitru Țâra la chindie (Acrostih)

Dumnezeu mi-a dat lumină
 Umbrele să deslușesc,
 Minte trează, vorbă plină
 Inima să-mi oblojesc.
 Trag în plug, când vreau să trag,
 Rup din soare ce mi-e drag,
 Uit cât am să mai trăiesc.
 Țândări fac din vise stoarse,
 Apele le limpezesc:
 Raiul zilelor rămase,
 Aburcând, să-l zămislesc.
 Las urmașilor povață
 Albul pur din ce gândesc.
 Crucea vieții mă învață:
 Harul dat de Dumnezeu
 Icoanei să-l pun în față –
 Nicio floare nu mai cade,
 După blând cuvântul meu,
 Inima cât îmi mai bate,
 Eu voi fi ce-am fost mereu.

Șaptezeci (Acrostih)

Șade omu'-n gând și tace despre sine,
Are, i se pare, câteva destine.
Pereții crăpați de atâta tăcere
Trădează-n străfunduri o dulce durere.
E felul de-a fi între bune și rele:
Zăvoare la spus și gând fără zăbrele.
Elanul și-l ține în chingile scrise,
Cuvântul și-l rupe în nopțile-i plânse:
I-i inima-n Rai, iar în iad i-s doar vise.

Poems and aphorisms

Abstract

Gheorghe PĂUN

Și a fost Anul Urmuz...

Gh.P. – membru titular al Academiei Române, membru al Academia Europaea, (Londra) și membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei. Absolvent al Facultății de Matematică de la Universitatea din București.

A urmat stagii de cercetare și burse la universități din Europa, Asia, America de Nord. Domenii de cercetare: teoria limbajelor formale, DNA computing, membrane computing (acesta din urmă inițiat de Gh. Păun). Este cel mai citat informatician din România (www.research.com/scientists-rankings). Membru al Uniunii Scriitorilor și al Uniunii Ziariștilor profesioniști din România.

A publicat multe cărți de literatură, eseuri, jocuri logice.

Din 2010 editează revista lunară de cultură „Curtea de la Argeș”.

Tocmai s-a încheiat. Anul Urmuz 2023, când s-au împlinit 140 de ani de la naștere (17 martie 1883, Curtea de Argeș) și 100 de la moarte (23 noiembrie 1923). Tatăl său, Dimitrie Ionescu-Buzău, era medic la spitalul din localitate. Mama sa, Eliza, fiica preotului Filip Pașcani de la Biserica „Sfântul Dumitru” din București, era „de profesie menagiul casei”, după cum scrie în certificatul de naștere al primului născut, botezat Dimitrie. Familia s-a mutat în 1889 la București, unde, din motive nu foarte clare, după clasa a treia, tatăl i-a schimbat patronimul în Dumitrescu. Numele oficial i-a rămas astfel, dar el a semnat de cele mai multe ori cu interminabilul Demetru Dem. Demetrescu-Buzău. Mama lui cânta în familie la pian, Mitică voia și el să se facă muzician, dar medicul Ionescu-Buzău nu voia „lăutari” (sau „zugravi”) în familie și l-a împins spre medicină. A rezistat un an, s-a mutat apoi la drept, a fost judecător în mai multe localități din Argeș, Dâmbovița, Dobrogea, Teleorman, până a ajuns grefier la Curtea de Casație în București, unde putea merge când dorea la concertele de la Ateneu. A scris, spune sora sa cu un an mai mică, Eliza (ca și mama), pentru a-și amuza frații și surorile (erau șapte), apoi pentru a-i amuza pe prietenii de boemă, cărora el sau George

Ciprian, actorul-scriitor, le citea prin cafenelele bucureștene texte „de o originalitate căutată”. Scrierile lui puteau să rămână „folclor urban”, alături de năzdrăvăniile povestite de colegii de liceu și de tinerețe G. Ciprian și Vasile Voiculescu mai ales, dacă în 1922, Arghezi, care nu știm cum l-a cunoscut, nu ar fi avut formidabila intuiție de a-l publica în „Cugetul Românesc”, revista pe care o conducea. *Pâlnia și Stamate* a fost prima bucată, cea subtitrată „roman în patru părți” și având doar puțin peste două pagini... Tot în 1922, Arghezi i-a publicat și *Ismail și Turnavitu*. Cu acest prilej, Arghezi i-a ales (i-a impus, deloc ușor, spune el) pseudonimul Urmuz, sub care este cunoscut – așa zice chiar *celebru* – în lume. În noaptea dintre 22 și 23 noiembrie 1923, s-a sinucis, într-un boschet din spatele Bufetului de la Șosea, trăgându-și un glonț în cap. „Suferea de o boală necruțătoare”, spun ziarele vremii.

În total, o operă de nici 50 de pagini (dar ce pagini!), nouă proze și „fabula” *Cronicari*, aceasta din urmă, în ciuda faptului că e cea mai cunoscută și considerată tipic urmuziană, este, spune G. Ciprian, rezultatul unui joc de liceeni care se amuzau scriind poeme pe rime date. O operă minusculă, dar o posteritate apreciată ca uluitoare. Bibliografia *urmuzologiei* (termen propus de Ana Olos/Anagaia în cartea sa *Pelicanul sau babața (Introducere în urmuzologie)*, Editura Umbria, Baia Mare, 1998) este enormă – monografiile de autor, volumele colective, articolele puse laolaltă ar acoperi cu mult peste 50 de volume.

Cititorul interesat poate găsi o bibliografie la nivelul finalului de an 2023 în volumul Gh. Păun, *Anul Urmuz 2023*, Editura Biscara, București, 2023, p. 171-202, care completează bibliografia din *Lucrările Simpozionului Internațional Urmuz 140-100, 17-19 martie 2023, Curtea de Argeș* (editor Gh. Păun), Editura Tiparg, Pitești, 2023, și care, la rândul ei, pleacă de la bibliografia care încheie monografia *Urmuz sau Despre paradox* de Lucian Costache, 2 volume, Editura Zodia Fecioarei, Pitești, 2020.

Deja am menționat în paragraful dinainte câteva titluri legate de *Anul Urmuz 2023*, nu voi intra în mai multe amănunte aici, pentru că atașez acestor rânduri o cronologie precisă a evenimentelor (inclusiv editoriale) din ultimii ani, ci aleg să colecționez în continuare o serie de aprecieri asupra lui Urmuz și a operei sale, parte din multele care

s-au scris. Le omit pe cele din prima perioadă a receptării lui Urmuz, din anii 1920-1930, mai ales din partea avangardiștilor români, care, așa cum spune Nicolae Balotă în monografia *Urmuz*, Editura Dacia, 1970, cultivând un veritabil *mit* Urmuz, care a debutat cu un *cult* al său, întreținut „cu o adevărată fervoare cvasireligioasă” de „moderniștii de diverse nuanțe (dadaști, constructiviști, suprarealiști etc.)”, care-și aduc „omagiul lor necondiționat memoriei aceluia în care vedeau un mare înainte-mergător, un profet, un geniu tutelar”. Exemplifică, citează, încearcă să explice criticul în carte această situație. Multe detalii pot fi găsite – fără a epuiza subiectul – și în excelentul volum al lui Constantin Cubleşan, *Urmuz în conștiința criticii*, Editura Cartea Românească, 2014.

Una dintre cele mai precise și nuanțate descrieri ale operei urmuziene aparține colegului său de liceu Vasile Voiculescu, rostită la radio în 1932 și republicată în volumul *Gânduri albe*, Cartea Românească, 1986 (p. 97): „Despre scriitorul Urmuz se poate spune că e unic. Bun sau admirabil sunt epitete pentru literatura obișnuită. Creațiilor lui Urmuz nu li se potrivește decât calificativul *unic*... Uluitoarea lui apariție în literatura noastră a uimit pe toți și a zăpăcit pe cei mai mulți.” *Unic, uluire, zăpăcire* – să luăm aminte și să ținem minte! Și continuă V. Voiculescu: „Ca fenomen literar, proza lui Urmuz s-ar fi justificat într-o epocă de culminație literară, când firesc încep declinul și corupția... Dar așa, la noi, în plină perioadă sămănătoristă, floarea asta trăsnie, orhideea asta neagră – într-un lan de grâu!...”

Ceva de genul acesta spune și Geo Bogza în *Eu sunt ținta*, o carte de dialoguri cu Diana Turconi (Editura Du Style, 1996, p. 49): „Mare e puțin spus. El este întemeietorul literaturii absurde, înaintea tuturor celor care au scris în genul acesta în Europa”. Iar la pagina 53 citim: „Prin zbuciumul lăuntric, prin curajul de a nu-i cere vieții vreun confort oarecare, prin sfârșitul tragic și puritatea aspirațiilor, Urmuz stă lângă Eminescu”; Urmuz „a plătit cu viața literatura pe care a scris-o – și de aceea este atât de autentică”.

O comparație la fel de neașteptată face și Mihail Diaconescu într-un articol publicat în 1966 în revista „Argeș” și inclus în 2017 în masivul volum *Icoane din trecut și de azi* (Editura Magic Print), plecând de la originile folclorice ale „încurcăturilor de minte” urmuziene: „Destinul

artistic al lui Urmuz e tulburător de asemănător cu al lui Brâncuși”. De fapt, textul se încheie cu următoarele rânduri: „După Jonathan Swift, opera argeșeanului Urmuz marchează al doilea mare moment în evoluția grotescului din literatura europeană și mondială. // Cu precizarea că opera lui Urmuz, chintesență a unei modalități specifice a râsului țăranesc și a spiritualității românești, e mult mai bogată în consecințe pentru dezvoltarea întregii literaturi moderne”.

Iar comparații/puneri în relație între Urmuz și alte nume sonore ale literaturii mondiale s-au făcut în repetate rânduri. O listă rapidă îi conține pe Kafka, Harms, Jarry, Lewis Carroll, Edgar Allan Poe, Beckett, Eugen Ionescu, Gombrowicz, Julio Cortázar, Joyce – ca să nu-i mai pomenesc și pe suprarealiștii români pe care i-a influențat. George Pruteanu, cel nu foarte darnic în laude, îl aduce în discuție chiar pe Dante („România literară”, 21 mai 1970): „Urmuz e cel mai plâsmuitor de universuri fictive din literatura noastră, în genere lipsită de mari fantaziști. Nu am avut un Dante, nu am avut un Jarry, dar l-am avut pe «umilul» Demetrescu-Buzău și, fără ironie, nici presumție, aceasta e o posibilă compensație, echilibrând spiritul unei literaturi vii. Urmuz e un scriitor european, un mare cap de serie. Și apoi, ultima concluzie e tocmai aceea că despre Urmuz, cel mai singur între singuri, abia trebuie să stăm de vorbă”.

Că posteritatea lui Urmuz nu este deloc „încheiată” citim și în volumul trilingv – română, franceză, engleză – *Urmuz*, Cartea Românească, 2001, sub semnătura lui Stavros Deligiorgis, la finalul postfeței (p. 52): „Acest corpus de ficțiuni urmuziene, depășind cu puțin cincizeci de pagini, ar putea avea o înrăurire covârșitoare, ca o secvență de proză experimentală, cu care întreaga literatură națională s-ar putea mândri trei-patru secole de-acum încolo, dacă nu și mai mult”. Cu mențiunea că „înrăurirea” se constată deja, ce vom face trei-patru secole vom vedea...

A contat, desigur, în creșterea acestui mit și paradoxul (aparent doar?) dintre viața „civilă” a lui Urmuz și creația sa, inclusiv sinuciderea (spunea Petru Cărdus, acum un deceniu și jumătate, în contextul traducerii în limba sârbă a lui Urmuz: „Urmuz este distrugătorul moștenirii literare românești. Un om cu două vieți, care a scurtat una din proprie inițiativă, dar a creat o mare lucrare independentă care stă în fața noastră. (...) El a aparținut sfintei constelații a tragicilor”), dar cu siguranță explicația stă

în termenul „impact”. Asupra literaturii în primul rând, ca manifestare de mare pregnanță într-un moment de „ruptură” în cultura începutului de secol XX și, nu mai puțin relevant, în ... grila de percepere/evaluare a lumii, pentru că ne-a dăruit adjectivul „urmuzian”! „În viața noastră publică ... locul lui Caragiale a fost schimbat cu Urmuz”, scrie Nichita Danilov chiar pe coperta cărții sale *De la Caragiale la Urmuz sau realitatea sub formă de conservă*, Editura Tracus Arte, 2021. Câți scriitori – români sau străini – au mai introdus adjective care se pot folosi nu referitor la opera lor, ci pentru a descrie „viața publică” (îmi vine în minte, la noi, numai „bacovian” și „caragialesc”, dar al doilea, cu aplicare limitată la politică și oarecum desuet deja, vorba lui N. Danilov, din lume îmi vin în minte „donquijotes”, „pantagruelic” etc., acestea de pe urmă plecând însă de la personaje-mituri, nu de la nume de scriitori)? O singură corectură aş face la afirmația lui N. Danilov: nu numai România s-a *urmuzit* în ultima vreme, ci lumea întreagă ...

Mai reiau o „sentință” tranșantă, de mare autoritate, cea a lui G. Călinescu, chiar din *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1986 (p. 888): „Suprarealismul românesc este, prin Urmuz, anterior celui francez și independent”.

Iar de la pagina II a volumului lui Iordan Chimet *Cică niște cronicari duceau lipsă de șalvari* (este vorba despre o antologie de „comic absurd”, Editura Universal Dalsi, București, 1999) reiau un întreg paragraf, memorabil: „Marea revelație a fost pentru generația noastră – și e reconfortant să observăm că pentru toate generațiile – Urmuz: personalitate providențială, un Cristofor Columb redivivus, fondatorul unei alte Americi, a jocului și a libertății; geniu nativ, solitar, poate un mutant, nesimțindu-se în niciun fel obligat de a-și face ucenicia la școala validată a comicului, nu a avut propriu-zis precursori și, cu toți imitatorii ulteriori, nu a avut urmași. O generație spontanee. Nu și-a intuit geniul, nu și-a respectat harul – divin – cu care fusese înzestrat, altminteri am putea crede că existența sa ar fi avut o altă traiectorie. Personalitate misterioasă, o stea filantă; poate cineva să jure că Urmuz a fost un personaj real, și nu unul de ficțiune?”

Revin însă la 2023, *Anul Urmuz 140-100*, oficial considerat astfel în județul Argeș, prin decizia Consiliului Județean Argeș. Multe s-au întâmplat cu acest prilej, la Curtea de Argeș, dar și în multe alte localități:

București, Pitești, Ploiești, Bistrița, Buzău, Câmpulung. Articole, monografii de autor, volume colective, teze de doctorat, piese de teatru, spectacole muzicale, traduceri, expoziții de portrete ale lui Urmuz, un simpozion internațional, timbre și încă altele. Cronologia care urmează le enumeră pe toate, intențiile fiind de a ilustra mai multe lucruri: (1) câte eforturi exegetice s-au făcut, cât de mult s-a scris în legătură cu viața și opera lui Urmuz – și despre amândouă încă multe lucruri mai sunt de descoperit și de discutat; (2) cât de cunoscut este Urmuz în lume sau, pentru exactitate, cât de cunoscut a devenit după acest An Urmuz 2023, nu numai în lumea scriitoricească, ci și printre muzicieni și artiști plastici. Doar două detalii:

Urmuz este printre cei mai traduși scriitori români. La 100 de ani de la publicarea *Pâlniei și Stamate*, am antologat într-un volum (*Pâlnia și Stamate x 24*, Editura Bibliostar, Râmnicu Vâlcea, 2022) 23 de traduceri, iar ulterior am mai găsit și altele. Majoritatea limbilor europene, dar și japoneză, chineză, coreeană, vietnameză, precum și esperanto, occitană...

De un succes și mai surprinzător, cel puțin pentru mine, a fost expoziția (virtuală) internațională gestionată de artistul plastic Nicolae Ioniță, din Ploiești: peste 200 de chipuri interpretate ale lui Urmuz, din peste 60 de țări, dovedind de cele mai multe ori că artiștii respectivi au cunoscut și scrierile lui Urmuz, portretele fiind deopotrivă ale omului și scriitorului. S-au mai adăugat câteva zeci de lucrări, precum și alte vreo duzină de țări, într-o expoziție organizată la Bistrița, de către artistul local Lucian Dobârtă. Expoziții propriu-zise cu o parte dintre aceste portrete au fost în mai multe locuri (inclusiv în afara țării), menționate în cronologia de mai jos.

Și, cum spuneam, multe mai sunt de aflat și de spus despre Urmuz și despre opera sa. Reamintesc că s-au pierdut două caiete masive de însemnări/cugetări, doar câteva paragrafe fiind salvate. S-au pierdut și partiturile compozițiilor lui Urmuz! Vorbesc despre pasiunea lui pentru muzică toți cei care l-au cunoscut, V. Voiculescu menționează că Urmuz „avea audiția colorată”, le cânta colegilor de liceu la pian și-i învăța să „asculte în culori”, iar Sașa Pană certifică faptul că, în 1930, când a mers la mama lui Urmuz în căutare de manuscrise inedite, împreună cu Geo Bogza și Ilarie Voronca, li s-a pus la dispoziție „un lă-

doi de circa un metru cub”, pe jumătate plin cu partituri. Pierdute-s și partiturile, cu excepția a patru portative din *Sonata nr. 2* semnate D. Demetrescu-Buzău. O regulă de trei simplă, aplicată un pic cam forțat aici, mă face să mă întreb ce compozitor am pierdut, dacă cele 40-50 de pagini scrise au adăugat literaturii române un scriitor *uluiitor*...

Urmuz, „cel mai singur dintre singuri” (G. Pruteanu), fragil, singuratic, de o inteligență și sensibilitate atroce (Carmen D. Blaga), genial, resemnat – nume de asteroid la ora aceasta...

Abstract

After the Urmuz Year 2023

Keywords: *avant-garde; “weird pages”; Curtea de Argeș; international recognition; exhibitions*

After a brief presentation of Urmuz, one recalls a couple of relevant sayings about his small and weird oeuvre, then one adds a detailed list of events related to the Urmuz Year 2023, when his birth and passing away were reminded.

URMUZ

Pâlnia și Stamate

Roman în patru părți

I

Un apartament bine aerisit, compus din trei încăperi principale, având terasă cu geamlâc și sonerie.

În față, salonul somptuos, al cărui perete din fund este ocupat de o bibliotecă de stejar masiv, totdeauna strâns înfășurată în cearșafuri ude... O masă fără picioare, bazată pe calcule și probabilități, suportă un vas ce conține esența eternă a „lucrului în sine”, un cățel de usturoi, o statueta ce reprezintă un popă (ardelenesc) ținând în mână o sintaxă și... 20 de bani bacșiș... Restul nu prezintă nicio importanță. Trebuiește însă reținut că această cameră, veșnic pătrunsă de întuneric, nu are nici uși, nici ferestre și nu comunică cu exteriorul decât prin ajutorul unui tub, prin care uneori iese fum și prin care se pot vedea, în timpul nopții, cele șapte emisfere ale lui Ptolemeu, iar în timpul zilei doi oameni cum coboară din maimuță și un șir finit de bame uscate, alături de Auto-Kosmosul infinit și inutil...

A doua încăpere, care formează un interior turc, este decorată cu mult fast și conține tot ceea ce luxul oriental are mai rar și mai fantastic... Nenumărate covoare de preț, sute de arme vechi, încă pătate de sânge eroic, căptușesc colonadele sălii, iar imenșii ei pereți sunt, conform obiceiului oriental, sulemeniți în fiecare dimineață, alteori măsuțați, între timp, cu compasul, pentru a nu scădea la întâmplare.

De aci, printr-o trapă făcută anume în dușumea, se ajunge, din partea stângă, în o subpământă ce formează sala de recepție, iar din partea dreaptă, prin ajutorul unui cărucior pus în mișcare cu manivela, se pătrunde într-un canal răcoros, al căruia unul din capete nu se știe unde

se termină, iar celălalt, la partea opusă, într-o încăpere scundă, cu pământ pe jos și în mijlocul căreia se află bătut un țăruș, de care se află legată întreaga familie Stamate...

II

Acest om demn, unsuros și de formă aproape eliptică, din cauza nervozității excesive la care a ajuns de pe urma ocupațiilor ce le avea în consiliul comunal, este silit să mestece, mai toată ziua, celuloid brut, pe care apoi îl dă

afară, fărâmițat și insalivat, asupra unicului său copil, gras, blazat și în etate de patru ani, numit Bufty... Micul băiat, din prea multă pietate filială, prefăcându-se însă că nu observă nimic, târăște o mică targă, pe uscat, în vreme ce mama sa, soția tunsă și legitimă a lui Stamate, ia parte la bucuria comună, compunând madrigale, semnate prin punere de deget.

Aceste ocupațiuni îndeajuns de obositoare îi fac, cu drept cuvânt, să se amuze și atunci, ajungând uneori cu îndrăzneala până la inconștiență, se uită tustrei cu binoclul, printr-o spărtură a canalului, în Nirvana (care se află situată în aceeași circumscripție cu dânșii, începând lângă băcănia din colț), și aruncă în ea cu cocoloașe făcute din miez de pâine sau cu coceni de porumb. Alteori, pătrund în sala de recepție și dau drumul unor robinete expres construite acolo până ce apa, revărsându-se, le-a ajuns în dreptul ochilor, când cu toții trag atunci, de bucurie, focuri de pistol în aer.

În ceea ce îl privește personal pe Stamate, o ocupație care îl preocupă în gradul cel mai înalt este ca să ia seara, prin biserici, instantanee de pe sfinții mai în vârstă, pe care le vinde apoi cu preț redus credulei sale soții și mai ales copilului Bufty, care are avere personală. Acest negoț nepermis nu l-ar fi exercitat pentru nimic în lume Stamate dacă nu ar fi dus lipsă aproape completă de mijloace, fiind silit chiar să facă armata când era

abia în vârstă de un an, numai ca să poată ajuta, cât de curând, pe doi frățiori nevoiași ai săi, cu șoldurile scoase prea mult în afară, cauză pentru care fuseseră dați afară din slujbă.

III

Într-una din zile, lui Stamate, ocupat fiind cu obișnuitele sale cercetări filozofice, i se păru, o clipită, că a pus mâna și pe cealaltă jumătate a „lucrului în sine”, când fu distras de o voce femeiască, o voce de sirenă, ce mergea drept la inimă și se auzea în depărtare, pierzându-se ca un ecou.

Alergând de urgență la tubul de comunicație, Stamate, spre marea lui înmărmurire, văzu cum, în aerul cald și îmbălsămat al serii, o sirenă cu gesturi și voce seducătoare își întindea corpul lasciv pe nisipul fierbinte al mării... În luptă puternică cu sine pentru a putea să nu cadă pradă tentației, Stamate închirie atunci în grabă o corabie și, pornind în larg, își astupă urechile cu ceară împreună cu toți matrozii...

Sirena deveni însă tot mai provocatoare... Ea îl urmări pe întinsul apelor, cu cântări și gesturi perverse, până ce o duzină de Driade, Nereide și Tritoni avură tot timpul să se adune din larguri și adâncuri și să aducă pe o superbă cochilie de sifon o inocentă și decentă pâlnie ruginită.

Planul de seducțiune al seriosului și castului filozof putea fi astfel considerat ca reușit. Abia avu el timpul să se furișeze la tubul de comunicație, când zânele mării îi și depuseră, grațios, pâlnia în preajma locuinței sale, apoi, ușoare, zglopii, în râsete și chiote nebune, dispărură cu toate pe întinsul apelor.

Confuz, înnebunit, dezagregat, Stamate abia putu să apară cu căruciorul prin canal... Fără a pierde însă cu totul sângele rece, azvârli el de câteva ori cu țărână asupra pâlniei și, după ce se ospătă cu puțină fiertură de ștevie, se aruncă, din diplomație, cu fața la pământ, rămânând astfel în nesimțire timp de opt zile libere, termenul necesar ce, după procedura civilă, credea dânsul că trebuia să treacă pentru a putea fi pus în posesiunea obiectului.

După această trecere de timp, reluându-și ocupațiunile cotidiene și pozițiunea verticală, Stamate se simți cu totul renăscut. Niciodată nu cunoscuse el până atunci divinii fiori ai dragostei. Se simțea acum mai

bun, mai îngăduitor și turburarea ce o încerca la vederea acestei pâlnii îl făcea să se bucure și totodată să sufere și să plângă ca un copil...

O scutură cu un otrep și, după ce îi unse găurile mai principale cu tinctură de iod, o luă cu sine și, cu legături de flori și dantele, o fixă alături și paralel cu tubul de comunicație, și, tot atunci, pentru prima oară, istovit de emoție, trecu printr-însa, ca fulgerul, și îi fură o sărutare.

Pentru Stamate, pâlnia deveni de atunci un simbol. Era singura ființă de sex femeiesc cu un tub de comunicație ce i-ar fi permis să satisfacă și cerințele dragostei, și interesele superioare ale științei. Uitându-și cu totul sacrele îndatoriri de tată și de soț, Stamate începu să-și taie în fiecare noapte, cu foarfeca, legăturile ce-l țineau atașat de țăruș și, spre a putea da frâu liber dragostei sale nețârmurite, începu să treacă din ce în ce mai des prin interiorul pâlniei, făcându-și vânt în ea de pe o trambulină construită expres și coborându-se apoi în mâini, cu o iuțeală vertiginoasă, pe o scară mobilă de lemn, la capătul căreia își rezuma rezultatul observărilor sale în afară.

IV

Fericirile mari sunt totdeauna de scurtă durată... Într-una din nopți, Stamate, venind spre a-și face obișnuita-i datorie sentimentală, constată cu uimire și dezamăgire că, din cauze încă nepătrunse, orificiul de ieșire al pâlniei se strâmtase într-atâta, încât orice comunicație prin el era imposibilă. Nedumerit și totuși bănuitor, se puse la pândă și, a doua noapte, necrezându-și ochilor, văzu cu groază cum Bufty, urcat sus, gâfâind, fusese lăsat să intre și să treacă. Pietrificat, Stamate abia avu puterea să se ducă să se lege singur la țăruș; a doua zi însă luă o hotărâre supremă.

Mai întâi își îmbrățișă soția devotată și, după ce-i dădu în grabă o vopsea, o cusu într-un sac impermeabil, în scopul de a păstra mai departe, intactă, tradițiunea culturală a familiei. După aceea, în mijlocul unei nopți reci și întunecoase, luă el pâlnia și pe Bufty și, aruncându-i într-un tramvai ce tocmai trecea la întâmplare, le făcu vânt cu dispreț în Nirvana. Totuși, mai târziu, sentimentul patern învinse și Stamate, grație calculelor și combinațiilor sale chimice, reuși să facă cu timpul, prin puterea științei, ca Bufty să ocupe acolo un post de subșef de birou.

Cât despre eroul nostru, Stamate, pentru ultima oară cătând prin tubul de comunicație, mai privi o dată Kosmosul cu ironie și indulgență.

Suindu-se apoi pentru totdeauna în căruciorul cu manivelă, luă direcția spre capătul misterios al canalului și, mișcând manivela cu o stăruință crescândă, aleargă și astăzi, nebun, micșorându-și mereu volumul, cu scopul de a putea odată pătrunde și dispărea în infinitul mic.

Fuchsiada

Poem eroico-erotic și muzical, în proză

I

Fuchs nu a fost făcut chiar de mama sa... La început, când a luat ființă, nu a fost nici văzut, ci a fost numai auzit, căci Fuchs când a luat naștere a preferat să iasă prin una din urechile bunicii sale, mama sa neavând deloc ureche muzicală...

După aceea Fuchs se duse direct la Conservator... Aci luă forma de acord perfect și după ce, din modestie de artist, stătu mai întâi trei ani ascuns în fundul unui pian, fără să îl știe nimeni, ieși la suprafață și în câteva minute termină de studiat armonia și contrapunctul și absolvi cursul de piano... Apoi se dete jos, dar, în contra tuturor așteptărilor sale, constată cu regret că două din sunetele ce îl compuneau, alterându-se prin trecere de timp, degeneraseră: unul, în o pereche de mustăți cu ochelari după ureche, iar altul, în o umbrelă – care, împreună cu un sol diez ce îi mai rămase, dădură lui Fuchs forma precisă, alegorică și definitivă...

Mai târziu, la pubertate – zice-se – îi mai crescui lui Fuchs și un fel de organe genitale care erau numai o tânără și exuberantă frunză de viță, căci era din firea lui afară din cale de rușinos și nu ar fi permis, în ruptul capului, decât cel mult o frunză sau o floare...

Această frunză îi mai servește și ca hrană cotidiană – se crede. Artistul o absoarbe în fiecare seară înainte de culcare, apoi intră liniștit în fundul umbrelei sale și, după ce se încuie bine cu două chei muzicale, adoarme

pus pe portative și legănat pe aripi de armonii angelice, acaparat de visuri auzite până a doua zi, când – rușinos cum este – nu iese din umbrelă până nu i-a crescut altă frunză în loc.

II

Într-una din zile, Fuchs, dându-și umbrela la reparat, fu silit să-și petreacă noaptea sub cerul liber.

Farmecul misterios al nopții, cu armoniile sale, cu acele șoapte, pare-că venite din altă lume, care dau visarea și melancolia, îl impresionează pe Fuchs într-atâta încât – în extaz – după ce pedală trei ore la piano, fără însă a cânta, de teamă a nu turbura liniștea nopții, ajunse, grație acestui bizar mijloc de locomoțiune, până într-un cartier întunecos, înspre care, fără voia lui, o putere tainică îl atrăgea – gurile rele spun că în chiar acea stradă celebră pe care bunul împărat Traian, după consiliul tatălui său Nerva, a indicat-o naivului păstor Bucur să o așeze cea dintâi, când a întemeiat orașul ce îi poartă numele...

Deodată mai multe slujitoare terestre ale Venerei, servitoare umile la altarul amorului, îmbrăcate în alb-străvezii, cu buzele încarminate și ochii umbriți, înconjură pe Fuchs din toate părțile. Era o superbă noapte de vară. Împrejur cântece și veselie, șoapte dulci și armonie... Vestalele plăcerii îl primiră pe artist cu flori, cu șervete artistic brodate și cu interesante ibrice și lighene de bronz pline cu apă aromatizată. Toate strigau, care mai de care: „Dragă Fuchs, dă-mi dragostea ta imaterială!” „O, Fuchs, tu ești singurul care știi să ne iubești curat!”; iar parcă mâinate de unul și același gând terminară în cor: „Dragă Fuchs, cântă o sonată!”...

Fuchs, din modestie, se strecură în pian. În zadar fură orice eforturi de a-l face să apară. Artistul consimți abia să lase să i se tragă afară numai mâinile și execută în chip magistral ca o duzină de concerte, fantezii, etude și sonate, iar apoi trei ore în șir făcu game și felurite exerciții de „legato” și „staccato” și „Schule der Geläufigkeit”...

Cum însă chiar zeița Venus, însăși Venera născută din spuma albă a mării, fu fermecată – poate mai ales de studiile de „legato”, ale căror sonorități eterice ajunseră până și la dânsa în Olymp, turburată în liniștea ei de Zeie, ea, care nu mai fusese a nimănui de la Vulcan și Adonis – păcătui acum

cu gândul și, învinsă de patimă, nemaiputând rezista tentației la audierea lui Fuchs, se hotărî să-l aibă la dânsa o noapte... în acest scop trimise mai întâi pe Cupidon de îi săgetă inima; pe vârful săgeții fiind pus un bilețel prin care era invitat în Olymp.

III

La ora fixată, „Cele trei grații” apărură...

Ele luară pe Fuchs și-l purtară ușor pe brațe moi și voluptuoase, până la capătul unei scări de mătase, făcută din portative, scară ce fusese agățată de balconul Olympului, unde Venera îl aștepta...

Întâmplarea făcu însă ca Vulcan-Ephaistos să prindă de veste și, gelos, o ploaie puternică făcu el să se dezlănțuie atunci, ca răzbunare, prin mijlocirea lui Zeus...

Fuchs, deși cu umbrela la reparat, nu se dădu însă învins, știind să umble foarte ușor cu portativele și, ajutat de aripile puternice ale inspirației lui de compozitor, se înălță tot mai sus, bravând elementele naturii. În sfârșit, ajunse plouat în Olymp. Aphrodita îl primi ca pe un erou. Ea îl îmbrățișă, îl sărută cu patimă și apoi îl trimise la o uscătorie de prune sistematică.

Fuchs fu introdus noaptea în alcov. Împrejur, numai cântece și flori. Grațiile și celelalte slujitoare olympiane ale Venerei, dansând înaintea lui, îl acoperiră cu flori și-l stropiră cu miresme îmbătătoare, pe când în depărtare, nenumărați amorași nevăzuți, sub bagheta măiastră a lui Orpheu, intonau cântece de slavă iubirii...

Peste puțin, „cele nouă muze” apărură. Prin glasul melodios al Euterpei grăiră ele astfel lui Fuchs de întâmpinare:

– Fii binevenit, o, muritor ales, tu, care prin arta-ți divină apropii pe oameni de zei! Venus te așteaptă! Facă Jupiter ca arta și amorul tău să fie demne de Zeița – stăpâna noastră – și facă el ca o nouă și superioară seminție să zămislească din iubirea ce vă unește, seminție care va să populeze de acum nu numai pământul, ce nu e în stare să aspire decât la Olymp, ci și Olympul – ca și pământul – supus, vai, decadenței!...

Ziseră, și corurile de amorași nevăzuți intonară iarăși slavă iubirii, iar aezii Olympului, instrumentându-și lyrele, preamăriră în versuri momentul nemuritor.

Dar nu trecu mult și totul reîntră în tăcere... împrejur nu mai era nimeni... O semiobscuritate albăstruie se făcu în alcov. Venus era goală. Albă, cu mâinile după cap împreunate sub păru-i de aur despletit, cu un gest de delicioasă abandonare și de supremă voluptate, își întinse superbu-i corp de lapte pe patul de perne moi și de flori. În aer, căldură și arome ațâțătoare. Fuchs, de rușine și de teamă, ar fi vrut să intre undeva într-o crăpătură. Cum însă așa ceva nu există în Olymp, se văzu nevoit să-și facă singur curaj.

Parcă ar fi vrut să alerge întâi puțin prin cameră, dar Aphrodita, cu mâna ei fină, cu degetele ei de trandafiri parfumați, îl scoase din încurcătură... Ea îl culese ușor de jos, îl mângâie, îl ridică de două-trei ori până în tavan și, privindu-l lung, îl sărută o dată cu patimă. Apoi îl mai mângâie, îl mai sărută de o mie de ori și îl așează ușor între sâni...

Fuchs începu să tremure de bucurie și de teamă ar fi voit să sară jos undeva ca un purece. Cum însă acei sâni calzi și parfumați îl amețiseră și îl zăpăciseră, începu să alerge ca un mormoloc ieșit din minți în toate părțile, circulând în zig-zag pe corpul Zeiței, iute și nervos, trecând nebun peste vârfurile roze ale sânilor, peste șoldurile mătăsoase, strecurându-se printre pulpele-i rotunde și arzătoare...

Fuchs nu mai era de recunoscut. Ochelarii lui aruncau acum luciri perverse, mustățile îi deveniră lubrice și libidinoase. Trecu astfel o bună bucată de vreme, dar artistul nu știa, în definitiv, oarecum, ce îi mai rămâne de făcut, și nici Zeița nu putea să mai aștepte mult.

Auzise el cândva, undeva că „în dragoste, spre deosebire de muzică, totul sfârșește printr-o uvertură”. Ei bine, Fuchs nu o găsea, nu... o auzea nicăieri...

Deodată îi veni o idee. Își zise că, precum Uvertura, ca muzică, nu se poate raporta decât numai la ureche, și cum urechea este cea mai nobilă Uvertură a corpului (din cele pe care le cunoștea Fuchs) – organul muzicii divine și prin care el, apărând pe lume, văzuse întâia oară lumina zilei – atunci bucuria supremă nu poate fi căutată decât în ureche...

Fuchs, acum înviorat, se reculese, se încordă și, de pe vârful picioarelor Zeiței, cu o frenezie de nespus, se repezi printr-un „sforzando” și pătrunse în găurica lobului urechii drepte a Zeiței, pe unde ea de obicei își introducea cerceii, dispărând înăuntru cu totul.

Din nou corurile de amorași nevăzuți și de muze intonară în depărtare cântece de slavă iubirii și din nou aezii Olympului, inspirați, instrunindu-și lyrele preamăriră în versuri momentul nemuritor...

Dar după aproape o oră de ședere, în care timp își verifică frunza de viță și schițase o romanță pentru piano, Fuchs apăru în sfârșit pe lobul urechii, îmbrăcat în frac și cravată albă, satisfăcut și radios, mulțumind și complimentând în dreapta și în stânga mulțimea care îl așteptase înfrigurată, întocmai cum știa să facă pe pământ când da câte un concert de gală. El înaintă și oferi grațios Venerei romanța dedicată.

Dar cu surprindere și amărăciune constată artistul că niciun aplauz nu sosea de nicăieri. În adevăr, toți locatarii Olympului se priveau nedumeriți. Zeița, întâi mirată, apoi contrariată și grav ofensată, văzând că Fuchs își considera misiunea sa ca definitiv terminată – ea, care nu primise vreodată nici de la Zei un asemenea afront – se sculă brusc în picioare și, roșie ca floarea macului, înciudată, scutură o dată capul cu grație dar cu putere, făcând pe Fuchs să cadă la pământ.

Deodată, ca la un semn nevăzut, tot Olympul fu în picioare... O ploaie de strigăte și amenințări din toate părțile. Toți turbau de ofensa adusă Olympului de către un muritor nedibaci... O mână viguroasă din ordinul lui Apollon și Marte îi smulse lui Fuchs frunza de viță, anexându-i în loc obiectele la care avea dreptul. Ordin sever fu dat ca pe viitor frunza să nu fie acordată decât numai la statui... iar o mână grațioasă, însăși mâna de trandafiri a Zeiței, îl luă pe artist ușor de o ureche și, cu un gest nobil, dar energic, îl azvârli în Haos.

IV

O ploaie de strigăte și amenințări. O ploaie de disonanțe, de acorduri răsturnate și nerezolvate, de cadențe evitate, cu false relațiuni, de triluri și mai ales de pauze cădea din toate părțile asupra artistului izgonit. O grindină de dieji și de becarî ascuțiți îl lovea neconținut în spinare, o pauză

mai lungă îi sfârșim ochelarii... Alți zei mai răutăcioși aruncară asupra lui cu tibii, cu harpe eoliene, cu lire și cu cimbale, și culme răzbunării cu „Acteon”, cu „Polyeucte” și cu „Simfonia a III-a” de Enescu, a căror muzică inspirată venea, de astă dată în adevăr, chiar din Olymp.

În sfârșit, soarta lui Fuchs era hotărâtă. El avea să rățăcească mai întâi în Haos cu o iuțeală nemaipomenită, în circuituri de câte cinci minute în jurul planetei Venus. După aceea, pentru a expia pe deplin afrontul adus Zeiței, avea să fie exilat de unul singur pe planeta nelocuită, cu obligațiune de a lăsa numai din el și prin el însuși, acolo, progenitura, acea superioară seminție de artiști, care ar fi trebuit să iasă în Olymp din amorul lui cu Venus.

Fuchs începuse tocmai săvârșirea osândei, când Palas Athena interveni (pe neașteptate) pentru dânsul... I se admise să cadă tot pe pământ, însă cu o singură condițiune: este acolo atâta progenitură inutilă, artistică și neartistică încât nu mai era deloc nevoie de a se mai crea alta... I se impuse însă lui Fuchs obligația de a distruge snobismul și lașitatea cugetării în artă de pe meleagurile pământene.

Pus, astfel, într-o teribilă dilemă, găsi artistul că această din urmă condițiune ar fi cu mult mai greu de îndeplinit decât chiar aceea de a face progenitură pe planeta Venus...

O deciziune eroică luă atunci eroul în rătăcirea lui prin Haos. Declară că primește favoarea Athenei cu condițiunea ce i se impuse; însă, când simți că este aproape de pământ, făcu ce făcu și, urnindu-se puțin spre dreapta, căzu tot în acel cartier puțin cam suspect și care îl atrăgea îndeosebi.

Știindu-se acuma bine pregătit, ar fi vrut să învețe și să pună în practică aci ceea ce nu știuse până atunci, pentru ca apoi, pe deplin inițiat, să ceară audiență Venerei și să încerce să se reabiliteze cum va ști mai bine, pentru tot ceea ce lăsase de dorit. În chipul acesta, își zicea el, se va face cu puțință creațiunea noii seminții de supraoameni și astfel va fi dispensat de a mai îndeplini pe pământ imposibila corvoadă ce i se impune.

Dar slujitoarele plăcerii, care îl primiră râzând, aflând de intențiile cu care acum venise, îl opriră brusc de a mai înainta și, contrariate, agitând în aer brațele în semn de protestare, îl excomunicară din cartier, exclamând cu toate:

– Vai ție, Fuchs, te-am pierdut și nu te mai recunoaștem, căci tu erai altădată singurul care de la epoca lui Platon mai știai să iubești curat... Cu ce gând vii și pășești acum printre noi! Vai nouă de acum fără estetica sonatelor tale, vai ție fără inspirația din amorul nostru înalt! Rușine aceleia care, deși stăpâna noastră, a Olympului și a lumii, nu a știut să te înțeleagă și, refuzându-ți iubirea și arta, te-a făcut să cazi atât de sus!... Fugi, Fuchs, căci nedemn ești acum de noi!

Fugi, Fuchs, satir murdar! Să nu respecti tu cel mai nobil organ, urechea?! Fugi, Fuchs, căci compromiți cartierul.

Fugi, Fuchs, și zeii să te păzească!

Excomunicat și sub temerea vreunei eventuale descărcări a supărării lor lichide, Fuchs se așază în grabă la piano și, pedalând energic și neîntrerupt, ajunse în sfârșit la căminul lui liniștit, cu moralul deprimat, deconcertat, scârbit de oameni ca și de zei, de amor ca și de Muze...

Alergă de își scoase umbrela de la reparat și, luând și pianul cu sine, dispărură pentru totdeauna în mijlocul naturii mărețe și nemărginite...

De acolo muzica sa radiază cu egală putere în toate direcțiunile, făcând astfel să se împlinească în parte cuvântul Destinului recunoscător, care-i hărăzi ca prin gamele, concertele și studiile sale de staccato, să ducă departe acel cuvânt și, grație lor, prin forța educației, să facă să apară cu timpul pe această planetă o rasă mai bună și superioară de oameni, spre gloria sa, a pianului și a Eternității...

Abstract

The Funnel and Stamate. A Novel in Four parts

The Fuchsiad. An Erotic-Heroic and Musical Poem in Prose

Urmuz is the pen name of Demetru Dem. Demetrescu-Buzau (1883–1923), considered a forerunner of the European 20th century avantgarde-surrealist literary movements, born in Curtea de Argeș. He has published a very small number of short stories, usually called “weird pages”, but he had “an amazing posterity”, being imitated, translated, discussed in tenths of books, subject of graphical, musical and dramatic creations.

Constantin OLTEANU

în dialog cu Vasile IOVU

**„Cântecul ne trezește dorurile
și ne aduce aproape oamenii dragi”**

Constantin OLTEANU: Cine trăiește în inima și în cugetul naistului Vasile Iovu: un muzicant și atât? Doar un naist?

Vasile IOVU: În primul rând, în mine bate o inimă de țăran. Și cugetul meu tot de țăran e, fiind fiu al lui Gavril și al Mariei din Bardar. Abia după asta urmează naiul și muzica în general, care îmi ține sufletul plin cât e viața asta de mare și cât e ea greu de umplut. Fiind artist, nu pot să fiu indiferent la tot ce se întâmplă aici unde trăim noi. Mă doare mult când mă gândesc că timp de treizeci de ani, cei care au fost la conducere nu au făcut pentru cultură nimic mai mult decât să bată din palme la capătul unui cântec. Apoi și-au văzut de viața lor, fără să-i doară prea mult soarta acestui petic de pământ rupt de Țară și de lume.

C.O.: Credeți că e întâmplătoare trestia asta prin care omul își poate trece sufletul? Dumnezeu, Meșterul acela care nu are cum să fie întrecut vreodată, l-a ajutat pe om să-și poată face auzit plânsul și cântecul, suflând într-o trestie. Nu credeți că în felul acesta ni se spune pe înțelesul tuturor că, de fapt, cântecul e, ca și plânsul, parte din noi.

V.I.: Primul interpret care a suflat în trestii a fost vântul. Mitologia greacă spune că Pan era un păstor foarte ciudat ca înfățișare, căci avea coarne, barbă, picioare și copite de capră. În una din zile, în timp ce păștea turmele, zărește în pădure o fată de o rară frumusețe, de care se îndrăgostește. Îi spune fetei că îi este dragă, dar ea se sperie de el și încearcă să fugă și să-și piardă urmele în pădure. Ajungând pe malul unui râu, fata roagă puterile cerului să o salveze, iar ele o prefac în trestie.

În jur nu se auzea nimic altceva decât şuieratul trestiei bătute de vânt. Pan a rupt câteva bucăți de trestie, le-a alăturat una de alta și a început să-și cânte durerea că a pierdut-o pe fata de care s-a îndrăgostit.

C.O.: Deci, așa cum spune legenda, primul cântec care a ieșit din trestia naiului a fost un cântec de durere, dor și unul de dragoste în același timp.

V.I.: E, de fapt, cântecul pe care îl dă naiul și astăzi lumii. De dragoste și de durere. Dar dragostea nu e nici pe departe ceea ce pierde omul în viața sa. Dragostea a creat lumea, iar lumea a trăit bucuria acestei făuriri. De aici cântecele care au urmat – de veselie și de împlinire. De aici toată muzica noastră trecută prin nai ca prin suflet. Timpul, cu toate vânturile sale, a adus naiul până la noi, iar noi punem inimă-n el și ne legăm destinul de acest încântător mănunchi de trestii. L-am adaptat, deci l-am apropiat de noi. Ne-am apropiat noi de el și se cutremură lumea când îl facem să cânte.

Dar ne întrebăm: de ce astăzi doar românii încă mai păstrează naiul printre instrumente? Așa cum înțeleg eu, naiul nu e doar un instrument muzical. El e parte a vieții noastre, cum parte a ei a fost păstoritul. Și nu suntem doar cei care cântăm la el. Am dat timpurilor mari creatori de instrumente muzicale. Meșteri care au știut cum să apropie o trestie de alta și să le facă să cânte. Mai mult decât atât, acești meșteri au știut cum să adauge tuburi, să-i schimbe forma și să influențeze cântecul

care a urmat acestor modificări. Timbrul naiului este unul dintre cele mai apropiate de vocea umană, având în felul acesta capacitatea de a exprima cele mai sensibile stări, sentimente.

Sora mea Vera, Dumnezeu să o odihnească, spunea atunci când era cu noi că DOR este cuvântul care a luat câte o literă din ruga noastră: Doamne Ocrotește-i pe Români. Și dorurile tot naiul ni le cântă.

C.O.: Care sunt cântecele pe care, atunci când le cântați, vă apar în față părinții?

V.I.: Părinții nu dispar niciodată din fața noastră. Desigur că naiul, cântând, îi aduce întotdeauna aproape de cei care ne sunt nouă dragi. Cântecele ne aprinde inima, ne trezește dorurile și ne trece prin față acea horă de oameni dragi ținându-se de mână: tata, mama, rudele, copiii. Oricât de departe și oricât de aproape s-ar afla ei.

C.O.: Cum se putea cânta atunci când *conducerea luminată* recomanda să avem în repertoriu mai mult cântece de veselie, de voie bună și mai puțin dintre cele care mai puneau omul pe gânduri?

V.I.: De fapt, de-a lungul veacurilor, poporul român nu a prea avut timp de veselie. Dovadă e istoria noastră, dar și baladele, doinele, cântecele noastre plânse. Eu cred că naiul este un instrument la care cântă sufletul omului și care tot la sufletul omului ajunge. Amintiți-vă primele versuri ale baladei *Miorița*: „Pe-un picior de plai, Pe-o gură de rai...”. Vedeți cât de aproape este cuvântul „nai” de toate aceste rime!

C.O.: Atunci când ați mers la lecțiile de muzică și când învățați naiul, v-ați gândit cumva că nu e deloc un joc și că e viața pe care o veți trăi în toată plinătatea ei?

V.I.: Am ajuns la școala de muzică în clasa a patra. Atunci când am fost admis, mi s-a propus să învăț flautul, un instrument care atunci era mai mare decât mine și despre care nu știam mai nimic. Mi-a fost însă de ajutor, deoarece poziția buzelor și respirația m-au apropiat mai ușor

de nai. Am absolvit școala de flaut, însă fiind în ultima clasă, Dumitru Blajinu, care era dirijorul ansamblului *Veselia*, mi-a dat un pui de nai, ca să încerc dacă îmi reușește sau nu-mi reușește să cânt. Din acel moment și până în ziua de azi nu am mai lăsat naiul din mână. El m-a făcut fericit și m-a ajutat să-mi trăiesc viața în toată plinătatea ei.

C.O.: Ce poate reda naiul mai aproape de natura sa: omul plin de voie bună sau omul plin de tângă, de gând?

V.I.: Naiul este un instrument divin. La prima vedere e ceva primitiv, dar la el se pot cânta toate genurile de muzică. Prin timbrul pe care îl are și prin care se deosebește de restul instrumentelor, el a cucerit lumea, așa nemărginită cum pare ea. Prin timbrul lui și prin harul dumnezeiesc al marilor naiști, al lui Gheorghe Zamfir, cel pe care Dumnezeu l-a înzestrat cu inimă și cu suflet într-un fel greu de egalat.

C.O.: Nu credeți că streșinile noastre de stuf ar fi putut sta drept model în fața celui care a confecționat naiul? Cu albinele primăverii care adună mierea în trestie și care o fac să vibreze, cu ceara adunată pe picătura de miere? Asta dincolo de legenda știută de toată lumea.

V.I.: Ce frumusețe era pe timpuri și cât de scufundați în natură eram când casele noastre erau acoperite cu stuf. Din streășina lor chiar puteai ușor alege un nai. Rămânea doar să ai darul de a auzi muzica. Primăvara aceea care cânta și care ne ajuta să așteptăm ziua de mâine. Și cât de frumos și cât de dulce se auzeau albinele în stuful casei. Cu toate florile adunate în el și cu picătura aceea de miere de care aveam nevoie pentru a ne îndulci copilăria. Există o sudură a timpului între nai și streășina caselor noastre acoperite cu stuf. Știi de ce spun asta?

C.O.: De ce?

V.I.: Pentru că naiurile se acordează cu ceară, iar acolo, în stuf, albinele își căpăceau stropul de miere așa. Cu ceară. Crezi că e întâmplător?

O prietenie cât viața de lungă. Gheorghe Zamfir și Vasile Iovu împreună cu soțiile lor

Gheorghe Zamfir și Vasile Iovu la un concert din Chișinău

C.O.: Ați fost și sunteți mereu alături de marii artiști ai timpurilor pe care le-ați trăit și pe care le trăiți acum. Cum e să-i simți alături și cum e să simți golul lăsat de unii dintre aceștia?

V.I.: N-am crezut niciodată că am să ajung la nivelul marilor artiști. Nu a fost un scop al meu. Am vrut doar să cânt și să fiu corect cu cei care mă ascultă. Am fost și sunt bolnav de nai. Cântam fără să știu ce e afară, ziuă sau noapte. Așa am cântat ani și ani. Naiul este cel care m-a adus aproape de marii artiști. Mă simt fericit și mă simt împlinit când cânt alături de cel mai mare naist al lumii, Gheorghe Zamfir. Și chiar am ajuns să fim buni prieteni.

C.O.: În una din prezențele tv ale lui Gheorghe Zamfir el a spus că ați fi succesorul său.

V.I.: Este o onoare pentru mine să aud așa ceva și este sensul vieții pe care am trăit-o și pe care o trăiesc cântând.

C.O.: Ce a adăugat Gheorghe Zamfir, prietenul Dumneavoastră, naiului?

V.I.: Gheorghe Zamfir i-a dat naiului suflet și asta îl aduce în fruntea tuturor naiștilor pe care i-a avut România. A compus foarte multe lucrări pentru nai și orchestră simfonică, orchestră de cameră, cvartete, cvintete (de la piese solo până la rapsodii, concerte, piese concertante, simfonii etc.).

Iată ce scria Gheorghe Zamfir în cartea sa *Binecuvântare și blestem*: „Basarabia a demonstrat că acolo s-au conservat cel mai bine folclorul și tradiția românească în muzică. La Conservatorul din Chișinău, al cărui profesor de onoare am fost numit, există de mulți ani o clasă de nai condusă de colegul și prietenul meu Vasile Iovu, naist, concertist și Artist al Poporului din Republica Moldova. Om de mare caracter, integru, sensibil și pasionat de nai și de muzică. Este singurul naist român care, de câte ori avea ocazia să scape în Occident, venea la mine, la Paris, unde schimbam păreri și împărtășeam aceleași idei despre nai și ascultând cu umilință, cum numai un țăran român o

poate manifesta, tot ce-i cântam și îi arătam. Vorbeam despre muzică, vorbeam despre exil, despre Țară și plângeam împreună. După părerea mea, Vasile Iovu rămâne atașat naiului (cu toate că a fost flautist) ca și Cornel Pană, nu din interes, ca ceilalți care fac parte din marea armată de «naiști», ci din pasiune pură, ca Damian Luca și Radu Simion”.

C.O.: Ați citit din cartea lui Gheorghe Zamfir pentru că v-am rugat eu s-o aveți pe genunchi. E o caracteristică ce nu poate ascunde niciun cât de mic interes și care face portretul lui Vasile Iovu așa cum nu s-a făcut pe aici, pe la noi, niciodată.

V.I.: În anul 1973 am deschis clasa de nai la Institutul de Arte „Gavriil Muzicescu”. O clasă ne nai cu titlu de unicat în tot spațiul românesc și în lume. Am fost primul profesor universitar cu o pleiadă întreagă de absolvenți naiști, care concertează pe toate meridianele globului. Am scris și am editat prima *Metodă de nai*.

C.O.: Ați putea fi calificat ca și compozitor. De ce ezitați să faceți lucrul acesta?

V.I.: Pentru că un asemenea calificativ nu e chiar pentru oricine. Pe la noi, nu știu de ce, lumea nu se prea complexează. Își scrie numele, pune virgulă și scrie compozitor. Dar eu când scriu cuvântul acesta, îmi apare în față Mozart! Și când apare el, ce să-i spun? Că am scris nu știu ce și că cineva a interpretat nu știu cum? Nu e corect. Însă lumea nu prea măsoară lucrurile. Cu regret.

C.O.: Noi, cei care scriem, am ajutat să ajungă la oameni vorba aceea că aplauzele spectatorului sunt cea mai înaltă distincție pe care și-o dorește orice artist. Este adevărat?

V.I.: Nimic mai corect decât spectatorul. El simte când cel de pe scenă este sincer și când trișează. Simte când artistul se identifică cu arta. Am cincizeci de ani de activitate artistică și, slavă Domnului, nu am avut spectacol la care să nu fiu aplaudat. Am cules flori pe scenă oriunde

m-am aflat. Am cântat pe scenele Franței, Elveției, Statelor Unite ale Americii, Australiei, Chinei, Indiei, Japoniei.

După ce am plecat din pedagogie, am avut grijă ca la Academia de Muzică să rămână discipolul meu Ion Negură, care a preluat cu multă pricepere și dedicație pregătirea naiștilor. Iată doar câteva nume de naiști cu dăruire de sine atunci când au naiul lipit de sufletul lor: Marin Gheras, Igor Podgoreanu, Andrei Donțu, Ștefan Negură, Ion Malcoci, Adriana Babin, Andrei Druță și muți, mulți alții.

C.O.: Va rezista muzica populară acestui asalt al tehnologiilor, metalelor, inovațiilor, roboților, inteligențelor impuse etc.?

V.I.: Cum spunea George Enescu, „Folclorul nostru nu numai că e sublim, dar te face să înțelegi totul. E mai savant decât toată muzica așa-zis savantă și asta într-un fel cu totul inconștient. E mai melodic decât orice melodie, dar asta fără să vrea. E duios, ironic, trist, vesel, grav. Avem un folclor admirabil, dar cine vrea să se atingă de el, trebuie să o facă cu multă băgare de seamă, ca nu cumva să-i scuture parfumul particular prin înăbușirea în convenționale formule de dezvoltare simfonică”.

Folclorul nu e totuna cu muzica populară. Muzica populară țintește popularitatea și depinde de categoriile de oameni cărora li se adresează; mai exact reprezintă gustul format al acestor categorii. Folclorul este creația vitală a poporului însuși.

C.O.: Viața personală a unui artist străbate cumva în muzica pe care o cântă? Ce capătă și ce pierde naiul odată cu trecerea anilor?

V.I.: Odată cu trecerea anilor, naiul meu sună tot mai frumos și mai frumos. Când mă întreabă cineva cum sună naiul atât de catifelat, atât de duios în mâna mea, eu îi spun că, odată cu trecerea anilor, noi ne-am contopit și că de multe ori începe să cânte cum numai îl apropii de buze. În anul acesta, naiul meu, primul nai meșterit din bambus în aceste locuri, în anul 1974, de către marele meșter și muzician Petre Zaharia, va împlini cincizeci de ani.

Am scris de mai multe ori despre Vasile Iovu. Nu știu când l-am găsit mai bine printre cuvinte. Poate că încă nu s-a întâmplat. Poate că e înainte. Ne întâlneam uneori în stradă și îmi spunea că, ceva mai demult, în nu știu care an, am scris despre el așa cum mai rar s-a-ntâmplat... Nu am găsit nici până azi textul acela. Și am încetat să-l mai caut. Pentru că, așa am înțeles eu, încă nu l-am scris. De asta scriu și scriu și voi scrie despre Vasile Iovu. Poate, mai știi, am să scriu într-o zi așa cum încă nu a scris nimeni. Poate.

Abstract

**“The song awakens our longings
and brings our loved ones close”**

Keywords: Song; Doina; Zamfir; nai; cane; music; students; Pan; child; mother

I have written several times about Vasile Iovu. I don't know when I found it well between words. Maybe it hasn't happened yet. Maybe it's before. We met sometimes in the street and he told me that, a little while ago, in no I know what year, I wrote about him as rarely happened... I haven't found that text even today. And I stopped looking for him. Because, so I got it, I haven't written it yet. That's why I write and write and will write about Vasile Iovu. Maybe, you know, I'll write one day like he hasn't written yet no one. May be.

Dorin CIMPOEȘU

Alegerea noului bașcan a tensionat relațiile Chișinău – Comrat

D.C. – prof. dr. în istorie, semnează zeci de articole și, între altele, volumele *Restaurația comunistă sovietică în Republica Moldova* (2008); *Guvernarea de centru-dreapta în Basarabia (Republica Moldova) 1988-1989* (2009); *Republica Moldova între România și Rusia* (Premiul Salonului Internațional de Carte, Chișinău, ediția a XIX-a, 2010); *Regimul posttotalitar din Republica Moldova* (2012); *Basarabia la un secol de la marea Unire* (2018) etc. Unicul specialist în istoria politică recentă a Basarabiei.

Atribuțiile bașcanului

Bașcanul (guvernatorul) este persoana oficială supremă a Unității Teritorial-Autonome Găgăuz-Yeri. Acesta este ales în funcție pentru o perioadă de 4 ani și lui i se subordonează toate unitățile administrației publice din unitatea teritorial-administrativă autonomă.

Candidații pentru funcția de guvernator trebuie să fi împlinit vârsta de 35 de ani și să cunoască limba găgăuză.

Între altele, bașcanul este cel care semnează legile locale, emite hotărâri și dispoziții executorii pe teritoriul Găgăuziei și are drept de inițiativă legislativă în Adunarea Populară a Găgăuziei (APG).

Înregistrarea candidaților

La 31 martie 2023 s-a încheiat înregistrarea candidaților la alegerile pentru funcția de bașcan, care au fost programate pentru data de 30 aprilie. Potrivit Consiliului Electoral Central (CEC) de la Comrat, au fost înscrși 8 candidați¹ în cursa electorală, toți de orientare pro-rusă și majoritatea dintre ei sprijiniți de forțe rusofile, după cum urmează:

- *Evghenia Guțul*, candidat al Partidului Șor. Aceasta este origina-
ră din localitatea Etulia, dar, potrivit presei locale, nu a participat
până acum la viața politică a regiunii. Evghenia Guțul, al cărei par-
tid a fost scos în afara legii de CCM și sancționat de Statele Unite
pentru promovarea intereselor Kremlinului în Republica Moldova,
a promis în campania electorală să transforme Găgăuzia într-un „tă-
râm de vis”².
- *Sergei Cimpoeș*, candidat independent. În perioada electorală, a fost
în Rusia, unde s-a întâlnit cu vicepreședintele Dumei de Stat, Piotr
Tolstoi, pe care l-a asigurat „de intenția sa de a menține relații de pri-
etenie cu populația autonomiei găgăuze”.
- *Nicoale Dudoglo*, deputat al Adunării Populare, a fost anterior primar
al Comratului, iar la alegerile parlamentare din noiembrie 2014 a
fost ales deputat în Legislativul de la Chișinău din partea Partidului
Democrat din Moldova. Cu prilejul campaniei electorale, Dudoglo
a justificat „acțiunile militare ale Rusiei în Donbas”, pledând pentru
cooperarea cu Rusia, deoarece „țarul rus a dat pământ găgăuzilor”, iar
Rusia „a salvat găgăuzii de vărsare de sânge” în anii ’90³.
- *Grigori Uzun*, candidat independent, dar sprijinit de Partidul
Socialiștilor (PSRM). Potrivit unor surse publice locale, Uzun ar fi
fost implicat în mai multe scandaluri din regiune. Anterior, el a fost
deputat în Adunarea Populară și parlamentar în Legislativul de la
Chișinău din partea PSRM. Cu sprijinul lui Igor Dodon, a călătorit,
în timpul campaniei, la Moscova, unde s-a întâlnit cu oficiali ruși.
- *Victor Petrov*, deputat independent al Adunării Populare, a parti-
cipat la alegeri cu programul „Găgăuzia visurilor mele”. În campanie,
Petrov a fost susținut de deputatul socialist Vasile Bolea, care a fost
împotriva deciziei PSRM de a-l sprijini pe Grigori Uzun. Pe de altă
parte, Petrov a efectuat o vizită în Tatarstan, unde „a discutat despre
dezvoltarea parteneriatului economic între Tatarstan și Găgăuzia”,
scopul real fiind obținerea sprijinului liderului acestui stat.
- *Mihail Formuzal*, ex-bașcan în perioada 2006-2015, candidat inde-
pendent, având susținerea primarului municipiului Vulcănești, Vic-
tor Petrioglu.

- *Dmitri Croitor*, independent, ambasador al Republicii Moldova în Turcia, fost guvernator al Găgăuziei în perioada 1999-2002, care și-a depus demisia înainte de încheierea mandatului.
- *Serghei Cernev*, candidat independent, de profesie jurist, fost deputat în Adunarea Populară.

Găgăuzia, fieful partidelor rusofone

Găgăuzia este o zonă din sudul Republicii Moldova cu o populație de circa 160 000 de locuitori, în mare majoritate formată din turci creștinați de biserica ortodoxă rusă și deznaționalizați de administrația imperială, după așezarea lor pe teritoriul viitoarei Basarabii, care a intrat sub ocupație rusă în 1812.

În contextul destrămării fostei Uniuni Sovietice, declanșate în anul 1990, regiunea a devenit o zonă fierbinte, găgăuzii declarându-și independența, după modelul regiunii separatiste Transnistria. Tentativa de separare a determinat un conflict cu Chișinăul, mii de naționaliști moldoveni îndreptându-se spre regiune – acțiune cunoscută sub numele de „marșul către Găgăuzia”.

Riscul unei confruntări sângeroase cu trupele și blindatele sovietice, care veniseră în ajutorul Comratului (octombrie 1990), a forțat Chișinăul să negocieze cu separatiștii și să se ajungă la un compromis, care, în 1994, a fost urmat de adoptarea unei legi prin care i s-a acordat Găgăuziei statutul de autonomie și dreptul de a se desprinde de Republica Moldova, în cazul în care aceasta și-ar pierde independența.

Invazia Rusiei în Ucraina nu a schimbat atitudinea pro-rusă a Găgăuziei, un sondaj din luna februarie 2023 arătând că 93% din respondenți sunt în favoarea unor relații strânse cu Rusia⁴.

Sprijinul constant al Găgăuziei pentru Kremlin, chiar și în contextul războiului din Ucraina, este rezultatul unei propagande sovietice și apoi ruse susținute și constante a Moscovei, precum și a mentalității comuniste a găgăuzilor. Ca urmare, chiar dacă locuitorii din regiunea autonomă Găgăuzia se opun războiului, ei își păstrează loialitatea față de Rusia. Acest lucru a fost confirmat și de Nicolai Dudoglo, fost pri-

mar al Comratului și candidat la funcția de guvernator al regiunii, care a declarat: „Găgăuzia întotdeauna a susținut și va susține Rusia. (...) Suntem împotriva războiului. Iubim Ucraina, dar nu putem accepta că Rusia este agresorul”⁵.

Mai mult chiar, deși regiunea a fost modernizată cu banii veniți de la UE, locuitorii, fiind ostatici ai propagandei ruse, au rămas loiali Moscovei⁶. Drept consecință directă, în campania electorală nu s-a înscris niciun candidat cu viziuni de dreapta, pro-europene. Toți cei opt pretendenți la funcția de bașcan au fost pro-ruși și ostili guvernării centrale de la Chișinău. Acest lucru a făcut-o pe Maia Sandu să declare că cei mai mulți dintre candidați sunt „mai degrabă agenți ai Federației Ruse decât politicieni care își doresc să lucreze pentru cetățenii din autonomia găgăuză”⁷.

De altfel, decizia PAS de a nu înainta un candidat la funcția de bașcan a fost una corectă, în situația în care partidul de guvernământ și, în general, partidele de dreapta nu au avut și nu au nicio șansă în Găgăuzia, care este dominată de formațiunile de stânga, pro-ruse.

Ca regulă generală, în campaniile electorale, atât pentru organul legislativ local (Adunarea Populară), cât și pentru cele ale bașcanului, predomină candidații independenți și mai puțin partidele politice. Sistemul politic găgăuz este unul mai puțin evoluat, iar cadrul legislativ actual descurajează înregistrarea formațiunilor politice găgăuze. De aceea, în alegerile – parlamentare și prezidențiale – alegătorii găgăuzi optează, îndeosebi, pentru candidații independenți sau pentru partidele de stânga, pro-ruse⁸. Singurele partide care au înaintat candidați la funcția de bașcan au fost Partidul Socialiștilor și Partidul Șor, ambele de orientare pro-rusă, care i-au susținut pe Grigori Uzun, respectiv Evghenia Guțul. Ceilalți șase au fost candidați independenți.

Rezultatele primului tur al alegerilor

Pe data de 30 aprilie 2023 a avut loc primul tur al alegerilor pentru funcția de bașcan (guvernator) al regiunii autonome Găgăuzia.

În listele electorale au fost înscrși 92 516 de cetățeni cu drept de vot. Pentru această, au fost tipărite 93 451 de buletine de vot, dintre care

câte trei mii în limbile română și găgăuză, iar peste 86 de mii în limba rusă. Pe întreg teritoriul au fost deschise 65 de secții de vot⁹.

După numărarea voturilor, organele electorale din autonomie au constatat că primii doi clasați erau Evghenia Guțul, cu 14 890 de voturi, respectiv 26,5%, și Grigori Uzun, susținut de 14 849 de alegători sau 26,4%.

Ceilalți șase candidați au obținut următoarele rezultate: Victor Petrov (16,2%), Dmitri Croitor (10,4%), Nicolai Dudoglo (9%), Serghei Cimpoeș (5,7%), Mihai Formuzal (3,5%) și Serghei Cernev (2,3%)¹⁰. Deoarece niciunul dintre candidați nu a obținut 50% + 1 voturi, primii doi urma să se confrunte în turul al II-lea, peste două săptămâni, mai exact pe 14 mai 2023.

Implicarea Moscovei în alegerea noului bașcan

Ca și în alte rânduri, când Moscova s-a implicat în alegerile din Republica Moldova, sprijinind partidele rusofone, și de această dată Federația Rusă nu a fost indiferentă față de cine va câștiga scrutinul pentru alegerea noului bașcan al Găgăuziei.

Moscova s-a implicat, atât direct, prin trimiterea la Comrat a unor așa-zisi polit-tehnologi care, în realitate, erau cadre ale serviciilor de informații, cât și indirect, prin unele surse de influență din domeniile politic și artistic, cu scopul de a-l susține pe candidatul favorit pentru funcția de guvernator al regiunii.

Din rândul primilor a făcut parte o echipă de polit-tehnologi, formată din trei cetățeni de origine ucraineană care, în timpul campaniei electorale, au acordat sprijin și consultanță Partidului Șor și, implicit, candidatului acestuia, Evghenia Guțul. Cei trei agenți ai Kremlinului, cunoscuți cu numele de Boris Treigerman, Bohdan Kalynych și Nadin Vadym, nu au putut fi, inițial, identificați și opriți la frontieră, deoarece au folosit pașapoarte ucrainene, cu scopul de a evita măsurile stricte de control ale autorităților de la Chișinău. Mai mult, pentru a-și ascunde adevărata calitate, aceștia postau frecvent pe Facebook mesaje anti-ruse și de susținere a Ucrainei¹¹.

Potrivit unor date, aceleași persoane ar fi fost și autorii scenariului de destabilizare a Republicii Moldova despre care președintele Ucrainei, Volodymyr Zelenskyy, ar fi avertizat-o pe Maia Sandu¹².

Pe de altă parte, politicieni ruși influenți s-au implicat în susținerea unor candidați găgăuzi la alegerile pentru funcția de bașcan, precum Evghenia Guțul, Serghei Cimpoeș, Victor Petrov și alții.

Astfel, deputatul rus Leonid Slutski a avut o convorbire video cu Marina Tauber, vicepreședinte al Partidului Șor, pe care îl eticheta „cel mai bun partid al Moldovei”, precum și cu candidatul acestei formațiuni la funcția de bașcan, Evghenia Guțul. În timpul discuțiilor, oficialul rus a fost foarte curtenitor cu cele două persoane, promițând sprijinul său pentru Evghenia Guțul, catalogată drept „viitorul bașcan” al Găgăuziei¹³.

În aceeași ordine de idei, vicepreședintele Dumei de Stat, Piotr Tols-toi, l-a primit pe Serghei Cimpoeș, deputat al Adunării Populare din Găgăuzia, care își anunțase intenția de a candida la funcția de bașcan. În cadrul întrevederii, cei doi ar fi discutat despre relațiile ruso-găgău-ze. La întâlnirea respectivă a participat și vicepreședintele Comitetului Dumei pentru CSI, Integrare Eurasiatică și Legături cu Concetățenii, Artem Turov¹⁴.

La rândul său, președintele Republicii Tatarstan din Federația Rusă, Rustam Minnihanov, unul dintre liderii Partidului Edinaia Rossia, afiliat lui Vladimir Putin, a încercat să intre în Republica Moldova pentru a-l susține pe candidatul la funcția de bașcan Victor Petrov, folosind ca pretext participarea la primul congres internațional al diplomației populare „Prietenia popoarelor 2023”, desfășurat la Comrat. De menționat că anterior acesta îl primise, la Kazan, pe Victor Petrov ca oaspete al său. Autoritățile de la Chișinău au dejucat tentativa lui Minnihanov, interzicându-i accesul în Republica Moldova, ceea ce a stârnit nemulțumirea Kremlinului¹⁵.

În propaganda electorală au fost implicați și unii artiști din Federația Rusă, precum cântăreții Filip Kirkorov, Nikolai Baskov și Stas Mihailov, cunoscuți pentru declarații în sprijinul invaziei rusești, care au interpretat inclusiv imnul Găgăuziei. De asemenea, la concertele electorale ale Evgheniei Guțul a evoluat online și interpretul rus Filip Kirkorov, care s-a pronunțat în favoarea războiului cu Ucraina¹⁶.

Rezultatele alegerilor și reacția Chișinăului

La 14 mai 2023 s-a desfășurat cel de-al II-lea tur al alegerilor pentru funcția de bașcan al Găgăuziei, în cadrul căruia s-au confruntat Evghenia Guțul, candidata Partidului Șor, și Grigori Uzun, susținut de PSRM. Prezența în turul doi de scrutin a fost de 54,56% din numărul votanților, pe listele electorale fiind înscriși 92 505 de alegători.

În urma numărării voturilor valabil exprimate, Comisia Electorală Centrală din Găgăuzia a constatat că alegerile au fost câștigate de Evghenia Guțul, care a obținut 27 376 (52,36%) de voturi, contracandidatul ei, Grigori Uzun, fiind votat de 24 913 (47,61%) de alegători¹⁷. Imediat după anunțarea rezultatelor, Evghenia Guțul a declarat: „Suntem un partid pro-rus. Vrem să prietenim în continuare cu Federația Rusă, să prietenim cu alte țări. Nu ne dorim conflicte”.

În același timp, aceasta a anunțat că printre primele acțiuni pe care intenționează să le întreprindă ar fi deschiderea unei reprezentanțe a Găgăuziei la Moscova și demararea negocierilor pentru deblocarea exporturilor de produse agroalimentare în Rusia, oprite în anul 2022, pe motiv că ar încălca normele sanitare.

Adunarea Populară, întrunită în ședință extraordinară, la 16 iulie 2023, a aprobat decizia CEC prin care au fost validate rezultatele turului doi al alegerilor. Urgența convocării deputaților regionali a fost determinată de faptul că Centrul Național Anticorupție (CNA) și Inspectoratul Național de Investigație, sub conducerea Procuraturii Anticorupție, au ridicat listele alegătorilor de la Judecătoria Comrat, din motivul unor suspiciuni rezonabile de fraudare a alegerilor.

În contextul alegerilor din Găgăuzia și al acuzațiilor de încălcare a legii electorale, președinta Maia Sandu a transmis un mesaj prin care subliniază că trebuie respectate democrația și alegerea cetățenilor, iar cei aleși să lucreze în interesul statului, nu al grupărilor criminale: „Oamenii din țara noastră, în aceste trei decenii, au demonstrat cât de mult țin la democrație. Oamenii noștri au reușit să protejeze și să salveze democrația în cele mai grele timpuri. În același timp, democrația înseamnă și respect pentru lege, și toată lumea trebuie să respecte legea, mai ales cei care sunt într-o funcție publică, cei care au beneficiat de votul cetățenilor. Acesta este mesajul meu. Cei care au fost aleși trebuie să lucreze pentru interesul acestui stat, și nu pentru interesul grupărilor criminale”¹⁸.

CEC-ul din Găgăuzia sfidează Chișinăul

Consiliul Electoral Central (CEC) din Găgăuzia a fost sesizat în mai multe rânduri despre numeroasele încălcări pe care le-au comis concurenții electorali în timpul alegerilor, însă acesta a refuzat să acționeze în conformitate cu prevederile legislației. Mai mult, unii membri ai CEC au interpretat legea în stil propriu, sfidând mecanismele de organizare și desfășurare a scrutinului¹⁹.

Centrul Național Anticorupție a efectuat percheziții la sediul CEC al Găgăuziei în cadrul unui dosar penal deschis pentru coruperea alegătorilor de către reprezentanții Partidului Șor. A ridicat listele electorale și a chemat membrii organului electoral la audieri pentru data de 19 mai 2023. Acțiunea a fost determinată de faptul că, pe parcursul câtorva săptămâni, atât Comisia Electorală Centrală, cât și Inspectoratul General al Poliției au expediat pe adresa CEC din Găgăuzia mai multe scrisori privind neregulile constatate în cadrul alegerilor, care au rămas fără răspuns.

Deși probele au fost incontestabile, CEC le-a ignorat, precizând că toate aceste acțiuni nu contravin Codului electoral al Găgăuziei și Legii privind statutul juridic special al autonomiei.

Vicepreședintele Comisiei Electorale Centrale de la Chișinău, Pavel Postică, a declarat că problema cea mare în relațiile cu responsabilii din Găgăuzia este faptul că aceștia nu vor să recunoască supremația legislației Republicii Moldova. Potrivit vicepreședintelui CEC, membrii Consiliului Electoral Central din Găgăuzia au sfidat până și prevederile legislației regionale.

În ciuda acestei situații grave, Curtea de Apel de la Comrat s-a întrunit în mare grabă, la 22 mai 2023, și a declarat legale rezultatele alegerilor bașcanului, validând, totodată, mandatul acestuia.

Evghenia Guțul intră în conflict cu Procuratura Anticorupție

Evghenia Guțul a declarat că a fost chemată la Centrul Național Anticorupție „pentru o procedură formală”. Cu acest prilej, Veronica

Dragalin, șefa Procuraturii Anticorupție, și adjunctul acesteia, Vasile Plevan, i-ar fi propus închiderea dosarului penal, în care aceasta figurează ca „membru al Partidului Șor”, în schimbul renunțării la funcția de bașcan și al depunerii de mărturii false împotriva colegilor săi de partid²⁰.

Procuratura Anticorupție a anunțat că guvernatorul ales al Găgăuziei, Evghenia Guțul, are calitatea de învinuit în dosarul finanțării ilegale a Partidului Șor, după ce aceasta a acuzat conducerea instituției respective că ar fi șantajat-o să renunțe la funcția de bașcan.

CNA a reacționat la declarația Evgheniei Guțul, precizând că aceasta a fost citată pentru a i se aduce la cunoștință învinuirile în dosarul finanțării ilegale a Partidului Șor, precum și pentru cercetarea informatică a telefonului său mobil. Reprezentanții CNA au arătat că la discuții a asistat și avocatul bașcanului ales.

În acest context, CNA a relevat că „Învinuitei Guțul Evghenia i-a fost explicat dreptul de a recunoaște vinovăția, de a colabora cu organul de urmărire penală în condițiile legii și de a încheia un acord de recunoaștere a vinovăției, precum și beneficiile acestei proceduri, sub aspectul reducerii pedepsei și celerității procesului penal”²¹.

Reprezentanții instituției respective au subliniat că „acest exercițiu este unul ordinar” și a fost aplicat și în privința altor învinuiți din dosarul privind finanțarea ilegală a Partidului Șor. Ca urmare, „Acuzațiile aduse conducerii Procuraturii Anticorupție de către învinuita Guțul Evghenia nu corespund realității și reprezintă o interpretare eronată a acțiunilor legale ale procurorilor”,²² au mai spus reprezentanții CNA.

Conducerea Republicii Moldova boicotează investirea bașcanului

Pe 19 iulie 2023, a avut loc investirea Evgheniei Guțul în funcția de bașcan al Găgăuziei, după ce, pe 22 mai 2023, Curtea de Apel din Comrat a validat rezultatele alegerilor din 14 mai. Ceremonia s-a desfășurat în piața centrală din capitala Găgăuziei, la aceasta fiind invitați principalii lideri ai Republicii Moldova, în frunte cu președinta Maia Sandu.

Folosind diferite pretexte, aceștia au refuzat *in corpore* să participe la ceremonia de investire a noului bașcan, deși acesta face parte, din oficiu, din structura guvernului. Purtătorul de cuvânt al Guvernului, Daniel Vodă, a declarat că: „Astăzi, pe agenda publică a prim-ministrului nu figurează participarea la evenimentul de la Comrat. De altfel, nu va participa niciun alt reprezentant al Executivului la evenimentul menționat”²³. De asemenea, serviciile de presă ale Președinției și Parlamentului au confirmat că Maia Sandu și Igor Grosu nu vor lua parte la ceremonia de investire a Evgheniei Guțul.

Mai mult, Maia Sandu a declarat: „Nu am mers pentru că nu cred că este corect să mergi la inaugurarea în funcție a unei persoane care a fost susținută în campania electorală de către o grupare criminală și care face parte dintr-un partid politic care, între timp, a fost declarat neconstituțional de către Curtea Constituțională”²⁴.

Reacția noului bașcan nu s-a lăsat prea mult așteptată, aceasta declarând: „Eu accept decizia lor, Dumnezeu să-i judece. Doar că, în opinia mea, ceea ce fac ei este neprofesionist și ignoră obligațiunile lor. Asta arată lipsa de respect față de oamenii din UTA Găgăuzia”²⁵.

Noul bașcan și-a prezentat echipa executivă

La 27 iulie 2023, guvernatorul nou-ales al Găgăuziei și-a prezentat echipa executivă, recte guvernul local, cunoscut sub numele de Comitetul executiv al autonomiei²⁶. Aceasta a avut loc în cadrul unei ceremonii organizate în piața centrală din Comrat.

Noul executiv are în componență, printre alții, trei viceguvernatori, respectiv Victor Petrov, Mihail Vlah și Pavel Verejanu, precum și un șef al Aparatului bașcanului în persoana lui Iuri Cuznețov. Pe de altă parte, au fost păstrați în funcție și unii dintre membrii fostului Executiv de la Comrat. Cu ocazia ceremoniei, au fost prezentați și șefii de direcții, precum și președinții raioanelor Comrat, Ceadâr-Lunga și Vulcănești.

Lista membrilor executivului a fost înaintată spre aprobare Adunării Populare a UTA Gagauz-Yeri, însă aceasta nu a inclus-o pe ordinea de zi a ședinței din 28 iulie 2023. Motivul deciziei a fost că prezentarea

noului executiv al UTA Găgăuzia s-a făcut în pripă, în stradă, fără consultări și fără avizul comisiilor APG. „Este nevoie să respectăm procedura, candidații în Comitetul executiv trebuie să fie evaluați de comisiile APG de profil. Nu trebuie să ne impuneți, nu va fi nicio problemă dacă componența executivului va fi aprobată săptămâna următoare”²⁷, a declarat ex-speakerul Adunării Populare, Vladimir Kîssa.

La rândul său, președintele APG, Dmitri Constantinov, a precizat că pentru validarea membrilor executivului sunt prevăzute în legislație 70 de zile. „Ieri, în a doua jumătate a zilei, am primit cererea și azi deja se cere s-o includem pe ordinea de zi. Așa ceva nu se face. Există procedura și lege”²⁸.

O altă nemulțumire a deputaților APG a rezultat din faptul că, în conformitate cu normele juridice din autonomie, membrii Comitetului executiv al Găgăuziei sunt obligați să cunoască limba găgăuză, însă mai mulți candidați desemnați nu o cunosc²⁹.

În conflictul conjunctural dintre noul bașcan și Adunarea Populară au intervenit susținătorii Evgheniei Guțul, care au organizat un protest, cerând deputaților să aprobe noua componență a Comitetului executiv al Autonomiei. Protestatarii l-au acuzat pe președintele Adunării Populare, Dmitri Constantinov, de complicitate cu președintele Maia Sandu și PAS în a împiedica noul Comitet executiv să-și îndeplinească atribuțiunile.

Evghenia Guțul a mulțumit oamenilor pentru sprijinul acordat și a arătat că noua echipă a Comitetului executiv a venit să lucreze pentru binele Găgăuziei³⁰.

Conflictul dintre noul bașcan și APG

Pe data de 11 august 2023, a avut loc cea de-a treia tentativă de investire a Comitetului executiv propus de bașcanul Evghenia Guțul, care a eșuat. Președintele Adunării Populare a Găgăuziei, Dmitri Constantinov, a anunțat că întrerupe ședința.

La sfârșitul lunii iulie, Adunarea Populară a Găgăuziei a refuzat să pună pe ordinea de zi problema privind aprobarea echipei Comitetului

executiv al noului bașcan, sub motivul că candidații propuși de noul bașcan nu sunt din regiune și nu cunosc limba găgăuză.

Ultima tentativă de investire a Comitetului executiv a avut loc la începutul lunii august, când șapte dintre candidații înaintați anterior de noul bașcan au picat testul de limba găgăuză. De fiecare dată, în fața sediului Adunării Populare a Găgăuziei au avut loc proteste, susținătorii noului bașcan cerând chiar dizolvarea forului legislativ.

După trei tentative eșuate de a obține votul de încredere al APG pentru echipa sa, deoarece deputații nu au ajuns la un consens privind structura Comitetului executiv și componența nominală a acestuia, bașcanul Evghenia Guțul a fost nevoită să vină cu noi propuneri.

Astfel, aceasta a prezentat, la 18 august 2023, o nouă listă a Comitetului executiv din componența căruia au fost înlăturate toate persoanele care nu vorbesc limba găgăuză, inclusiv primarul de Orhei, Pavel Verejanu, și consilierul juridic Iuri Kuznețov³¹, care fuseseră desemnați, anterior, viceguvernator, respectiv șef al Cancelariei bașcanului.

La 25 august 2023, Adunarea Populară a UTA Gaguz-Yeri s-a reunit în ședință extraordinară pentru a decide asupra componenței și structurii executivului regional. Dezbaterile s-au desfășurat într-o atmosferă tensionată, cu replici acide între deputații socialiști și cei ai Partidului Șor, susținători ai noului bașcan, învinuindu-se reciproc. În cele din urmă, deputații regionali au reușit doar să aprobe unele modificări ale structurii puterii executive a autonomiei, dar nu s-au pus de acord asupra componenței acesteia.

Drept urmare, bașcanul Evghenia Guțul a declarat că „este dezamăgită de forul legislativ al regiunii și că nu mai vrea să participe la acest bâlci”, părăsind ședința împreună cu toți membrii executivului propuși de ea, care au fost prezenți la dezbaterile APG³².

Retorică secesionistă sau șantaj politic?

Venirea la putere în Găgăuzia a unui bașcan pro-rus, susținut de un partid ostil Chișinăului, a determinat tensionarea relațiilor Comratului cu autoritățile Republicii Moldova și a generat, în ultimele luni, o

retorică separatistă accentuată, care ar putea avea urmări grave asupra stabilității țării, servind interesele Rusiei, în contextul în care aceasta a declanșat un amplu război hibrid pentru a destabiliza situația politică din Basarabia.

Prima acțiune de natură secesionistă a avut loc la scurt timp după alegerea noului bașcan, respectiv la 27 mai 2023, când s-au desfășurat lucrările Congresului deputaților de toate nivelurile din Găgăuzia. Cu acest prilej, a fost adoptată o rezoluție prin care s-a înaintat autorităților de la Chișinău următoarele revendicări: să aducă legislația națională a Republicii Moldova în conformitate cu prevederile *Legii privind statutul juridic special al Găgăuziei*, adoptată în anul 1994; să returneze impozitele și serviciul poștal local; să interzică partidele care doresc să „lichideze Moldova ca stat independent”.

Textul rezoluției a fost trimis președintelui Maia Sandu, președintelui Parlamentului Igor Grosu, președinților Federației Ruse, Turciei, Statelor Unite, Consiliului Europei și UE, misiunii OSCE și participanților la Summitul CPE.

A urmat comemorarea „Zilei Republicii”, pe 19 august 2023, când bașcanul ales, Evghenia Guțul, împreună cu președintele Adunării Populare, Dmitri Constantinov, precum și alți oficiali găgăuzi au marcat „33 de ani ai Republicii” prin depunerea de flori, rostirea unor discursuri și organizarea unui concert la Comrat.

De precizat că pe 19 august 1990, a avut loc primul Congres al deputaților poporului din Găgăuzia, cu prilejul căruia cei circa 800 de delegați prezenți au aprobat „Declarația privind libertatea și independența poporului găgăuz față de Republica Moldova”, respectiv crearea „Republicii Găgăuze” (Gagauz-Yeri). Sovietul Suprem (Parlamentul) de atunci al RSS Moldovenești a declarat nule atât congresul, cât și rezoluția acestuia.

Însuși Dmitri Constantinov recunoaște că: „Da, ea a fost ilegal creată în 1990. Dar noi credem că acesta este punctul de plecare pentru Găgăuzia. În ceea ce ține de faptul că «putem repeta» sau nu [...] Nu știu ce se va întâmpla la congresul din 9 septembrie. Sunt unii deputați care cer întoarcerea la «Republica Găgăuză»”.

Mai recent, respectiv la 21 august 2023, președintele APG, Dmitri Constantinov, a declarat într-un interviu pentru televiziunea din regiunea transnistreană că nu exclude crearea „Republicii Găgăuze” pentru că „poporul cere”, deoarece „vedem că Republica (Moldova) este cam nepăsătoare față de legile noastre”.

Acest lucru s-ar putea întâmpla pe 9 septembrie 2023, când va avea loc, la Comrat, adunarea aleșilor locali de diferite niveluri din autonomie și „nu este exclus” ca cineva să abordeze acest subiect³³.

Pentru aceste declarații cu caracter separatist, președintele APG s-a ales cu un denunț depus la „Procuratura pentru Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale cu solicitarea de a fi inițiată o cauză penală cu privire la declarațiile Președintelui Adunării Populare a Găgăuziei. Atrag atenția că prin afirmațiile respective domnul Constantinov, în calitate de persoană publică, militează împotriva integrității teritoriale a Republicii Moldova, lucru care cade sub incidența art. 340 prim alin. (3) Cod Penal”³⁴.

Denunțul a fost făcut de fostul deputat al Platformei Demnitate și Adevăr (DA) Liviu Vovc, care s-a declarat nemulțumit, deoarece niciun demnitar de la Chișinău nu a reacționat prompt față de declarațiile liderului deputaților din autonomia găgăuză.

„Guvernul” lui Șor a primit votul de încredere al APG

După 8 tentative eșuate, la 20 septembrie 2023, deputații găgăuzi au acordat vot de încredere noului Comitet executiv al autonomiei, condus de bașcanul Evghenia Guțul.

Echipa propusă de Evghenia Guțul a fost votată de 20 de deputați din totalul de 35, șapte pronunțându-se împotriva, iar patru s-au abținut. Grupul deputaților PSRM a părăsit sala de ședință în semn de protest³⁵. Bașcanul a mulțumit deputaților pentru încrederea acordată și a promis să colaboreze cu APG. Comitetul executiv înseamnă 20 de deținători de portofolii guvernamentale, toți fiind propuși de bașcan. La scurt timp după votare, membrii noului Comitet executiv au depus jurământul³⁶.

Aprobarea Executivului a fost precedată de mai multe ședințe ale APG,acompaniate de acțiuni de protest și mitinguri ale susținătorilor noului

bașcan, toate eșuate din cauza controverselor pe considerente profesionale, lingvistice, politice etc.

Chiar și în ziua examinării listei candidaților Comitetului executiv, mai mulți deputați au atras atenția că ar exista suspiciuni privind integritatea unora dintre aceștia. Trimiterea s-a făcut, în mod special, la Ilia Uzun, nominalizat pentru funcția de adjunct al bașcanului care, anterior, ar fi fost acuzat de implicare într-un caz de corupere a alegătorilor, cu ocazia alegerilor parlamentare din Bulgaria, când au fost deschise secții de votare și în Găgăuzia³⁷.

Chișinăul nu-l recunoaște pe noul bașcan

Conform legislației în vigoare, bașcanul Găgăuziei devine din oficiu membru cu drepturi depline al Guvernului, în urma unui decret semnat de președintele Republicii Moldova, calitate în care participă la ședințele Executivului.

Deși de la alegerea noului bașcan (14 mai 2023) și investirea sa (19 iulie 2023) au trecut mai mult de 9, respectiv 7, luni, președintele Maia Sandu nu a semnat încă decretul de numire.

Stingherită de acest lucru, Evghenia Guțul a declarat că a făcut, în urmă cu câteva luni, un demers nu către Președinție, ci către Guvern pentru a fi admisă în Cabinetul de miniștri, dând asigurări că „este gata pentru dialog”. Această situație tensionată dintre noul bașcan și conducerea Republicii Moldova are drept cauză principală apartenența Evgheniei Guțul la un „grup criminal”, condus de oligarhul fugar Ilan Șor, lucru recunoscut public de președintele Maia Sandu. În acest sens, Maia Sandu declara, la 19 noiembrie 2023, următoarele: „Atât timp cât ea lucrează pentru o grupare criminală, nu am cum să semnez decretul. Dacă ar începe să reprezinte interesele cetățenilor, ar rupe cu gruparea criminală, atunci e altă situație. Am probe și eu și Dvs., și Procuratura că această persoană este ghidată de Șor și este membră a unei grupări criminale. Cineva care face parte din grupare criminală nu poate face parte din Guvernul Republicii Moldova. Guvernul Republicii Moldova este o instituție în slujba cetățeanului și nu poate să cuprindă oameni care lucrează pentru grupări criminale”³⁸.

În context, președintele a mai precizat: „Nu facem nicio speculație atunci când vorbim că Ilan Șor și gruparea lui criminală este un in-

strument al Federației Ruse prin care ultima încearcă să destabilizeze Republica Moldova, să discrediteze democrația, să denatureze votul în Republica Moldova. Am văzut aceste încercări la alegerile locale, când, prin bani murdari și folosind această grupare criminală a lui Șor, Federația Rusă a încercat să cumpere voturi în țara noastră și să denatureze rezultatele alegerilor”³⁹.

Note și referințe

¹ www.deschide.md, 17 martie 2023.

² *Idem.*

³ Portalul nokta.md, 23 martie 2023.

⁴ www.europalibera.org, 25 martie 2023.

⁵ *Idem.*

⁶ <https://p.dw.com/p/4QepZ>.

⁷ www.europalibera.org, 1 mai 2023.

⁸ www.europalibera.org, 22 aprilie 2023.

⁹ https://www.publika.md/peste-90-de-mii-de-alegatori-din-uta-gagauzia-sunt-asteptati-duminica-sa-isi-exercite-dreptul-la-vot_3136449.html#ixzz80RGyDnIK

¹⁰ www.deschide.md, 1 mai 2023.

¹¹ www.deschide.md, 3 mai 2023.

¹² *Idem.*

¹³ www.europalibera.org, 25 martie 2023.

¹⁴ www.deschide.md, 17 martie 2023.

¹⁵ www.deschide.md, 17 aprilie 2023.

¹⁶ www.europalibera.org, 1 mai 2023.

¹⁸ Agenția *Moldpres*, 5 iunie 2023.

¹⁹ www.deschide.md, 18 mai 2023.

²⁰ www.europalibera.org, 12 iulie 2023.

²¹ *Idem.*

²² *Idem.*

²³ https://www.publika.md/guvernul-presedintia-si-parlamentul-boicoteaza-investirea-bascanului-gagauziei-eugenia-gutul-_3138459.html#ixzz88OLdbqSf

²⁴ www.deschide.md, 20 iulie 2023.

²⁵ www.publika.md, 19 iulie 2023.

²⁶ Agenția *Moldpres*, 27 iulie 2023.

²⁷ Agenția *Moldpres*, 28 iulie 2023.

²⁸ *Idem.*

²⁹ https://www.publika.md/foto--primul-conflict-intre-noul-bascan-si-adunarea-populara-a-gagauziei-alesii-blocheaza-aprobarea-executivului-propus-de-eugenia-gutul-din-cauza-limbii-gagauze-_3138730.html#ixzz88vXFfJir

³⁰ *Idem.*

³¹<https://stiri.md/article/politica/gutul-a-demis-mai-multi-angajati-nu-cunosteau-limba-gagauza/>

³² Agenția *Moldpres*, 25 august 2023.

³³ Agenția *Moldpres*, 23 august 2023.

³⁴ www.deschide.md, 24 august 2023.

³⁵ Agenția *Moldpres*, 20 septembrie 2023.

³⁶ https://www.publika.md/votat-uta-gagauzia-are-un-nou-comitet-executiv_3139754.html#ixzz8DwCMugW6

³⁷ www.deschide.md, 20 septembrie 2023.

³⁸ www.deschide.md, 13 noiembrie 2023.

³⁹ *Idem.*

Abstract

The election of the new Başcan tensioned relations Chisinau - Comrat

Keywords: *Gagauzia; elections; bashkan; criminal group; unrecognized*

On May 14, 2023, the second round of elections for the bashkan position of Gagauzia took place, in which Evgenia Guțul, candidate of the Shor Party confronted Grigori Uzun, supported by the SPRM. Following the counting of validly cast votes, the Central Electoral Commission found that the elections were won by Evgenia Guțul.

The coming to power in Gagauzia of a pro-Russian bashkan, supported by a party hostile to Chisinau, caused the tension of the relations between the Comrat and the Moldovan authorities and generated a strong separatist rhetoric, which could have serious consequences on the stability of the country, serving the interests of Russia, in the context in which it triggered an extensive hybrid war to destabilize the political situation in the Republic of Moldova.

According to the legislation in force, the bashkan of Gagauzia becomes ex officio a full member of the Government, following a decree signed by the President of the Republic of Moldova, quality in which he participates at the meetings of the Executive.

Although since the election of the new bashkan (14 May 2023) and its investiture (19 July 2023) more than 9 and 7 months have passed, respectively, president Maia Sandu did not sign the decree of appointment.

This tense situation between the new bashkan and the leadership of the Republic of Moldova has as main cause the belonging of Evgenia Guțul to a „criminal group”, led by the fugitive oligarch Ilan Shor, something publicly recognized by President Maia Sandu.

Constantin OLTEANU

în dialog cu OviD POP

Fotograful e cel care vede lumea cum nu o vede oricine

Constantin OLTEANU: Chișinăul e mai aproape de Oradea decât multe alte locații în care ți-ai expus fotografia, dar uite că ajungi mai târziu aici. Cine e Ovidiu POP?

OviD POP: Da, e adevărat. Este o mare bucurie pentru mine să ajung la Chișinău, oraș în care am mai avut onoarea de a-mi expune fotografiile și unde am prieteni și colaboratori. Cine sunt eu? În primul rând sunt tatăl a doi copii minunați și soț. De 29 de ani conduc o firmă de publicitate și o editură în Oradea, iar cu aparatul foto m-am întâlnit prima oară acum 36 de ani, însă mai mult de un deceniu sunt artist fotograf.

C.O.: Domeniul pe care îl reprezinți nu-ți prea dă voie să spui: „Bunelul meu și străbunelul făceau fotografii...” Motivația alegerii pe care ai făcut-o e, cred, alta. Care?

O.P.: Începuturile în lumea artei fotografice sunt strâns legate de fondarea firmei mele de publicitate, în anul 1994, când fotografiam tot ce era necesar pentru materialele de promovare cerute de clienți. În anul 2000 am constatat că Oradea și județul Bihor nu dispun de un ghid turistic, așa că am decis să îl elaborez pe primul după 1977. Cu toate acestea, multe dintre fotografiile pe care le-am inclus au fost achiziționate de la alți fotografi. În 2005, am publicat prima ediție a *Monografiei ilustrate a județului Bihor*, care cuprinde în principal fotografii realizate de mine, în urma vizitelor în cele 400 de sate ale județului. În prezent, am ajuns la cea de-a 7-a ediție, care conține exclusiv fotografii de autor. Sunt extrem de mândru că această monografie a devenit o veritabilă carte de vizită pentru județul Bihor, reușind să se vândă în peste

DIALOGUL ARTELOR I

OviD POP
Mirajul artei fotografice

Meșterul

Spre casă

Casa mea

Bucium

Bucea. Biserica de lemn

Adăpost

Strada

Biserica veche

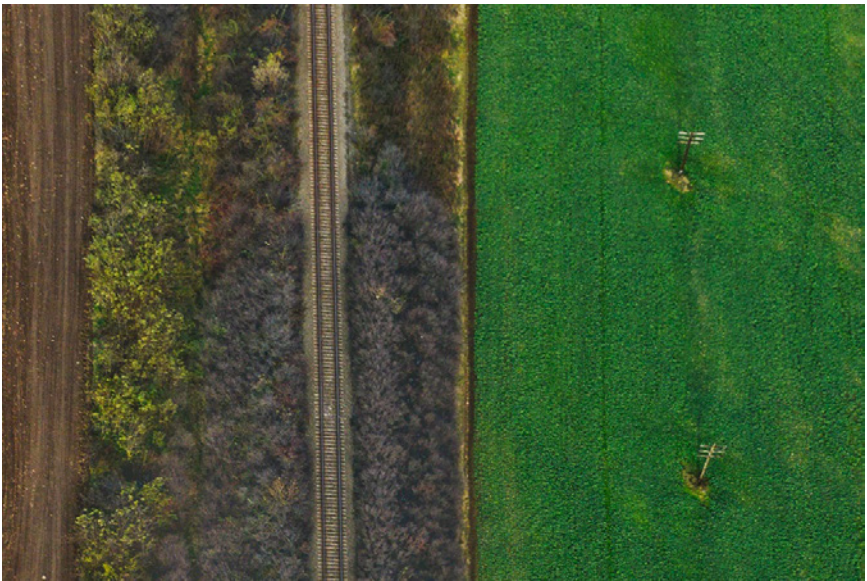

Din câmp

DIALOGUL ARTELOR VII

Tunete

Verde

În așteptare

Mama

OviD POP s-a născut la Oradea pe 9 aprilie 1973. Este fotograf de peste 30 de ani, fiind pasionat de fotografia de portret, de cea aeriană și, bineînțeles, de nudul artistic. Este directorul Editurii „Duran`s” din Oradea, sub a cărei îngrijire a publicat 7 ediții ale Monografiei ilustrate a județului Bihor, lucrare ce conține peste 1 500 de fotografii cu cele mai reprezentative locații din județ, respectiv 6 ediții ale Ghidului turistic al județului Bihor și 3 ediții ale albumului Oradea mea.

Fotografiile lui OviD POP au fost răsplătite cu 2 300 de premii, din care 630 medalii de aur/locul I/Trofee în 92 de țări diferite. A avut mai multe expoziții personale în: Oradea, Carei, Cluj-Napoca, Valea lui Mihai, Hajduszoboszló, Gyula, Bruxelles 4x, Cernăuți, Negova (Slovenia), Singapore, Chișinău, Pingyao, Minsk, respectiv mai multe expoziții de grup în: Cluj-Napoca, București, Szeged, Budapesta, Bratislava, Kosice, Cernăuți, Ujhorod, Chișinău, Kolkatta, Shenzen, Montevarchi, Guangzhou și în Macau.

A fost membrul juriului în cadrul mai multor Saloane Internaționale de fotografie din România, Danemarca, Croația, India, Italia, Bulgaria, Serbia, Muntenegru, Ecuador, Australia, China, Nepal, Kenya, Georgia și Ucraina.

13 000 de exemplare. Acest proiect rămâne unul dintre cele mai dragi mie, chiar dacă nu solicită în mod exclusiv latura mea creativă. M-a bucurat în mod deosebit să explorez și să fotografiez fiecare sat din județ, precum și să interacționez cu mulți oameni remarcabili, pe parcursul călătoriilor mele. De asemenea, acest proiect mi-a adus un capital de imagine remarcabil.

C.O.: Înseamnă oare că dacă ești fotograf, ai pereții tapetați cu poze?

O.P.: Nu neapărat..., dar am tablouri cu unele fotografii premiate. Mi-am propus să tapetez biroul și studioul meu cu fotografii premiate, dar nu aş avea suficient loc. În biroul meu am păstrat pe perete doar zece fotografii premiate.

C.O.: Ce faci când vezi fotografia, dar nu ai aparatul cu tine? Consideri asta o șansă ratată sau o poți recupera?

O.P.: Mie îmi place foarte mult fotojurnalismul și fotografia de stradă, astfel că am pățit de multe ori să pierd scene intense, neavând aparatul foto la mine. Acele imagini sunt de nerecuperat, nu te mai întâlnești niciodată cu ele. Acum și când merg acasă am la mine un aparat și drona (încap în portbagaj). În Oradea anii trecuți a ars Palatul Episcopiei Greco-Catolice, dar aveam aparatura la mine și am făcut singurele fotografii din aer, multe din acestea folosindu-se în cadrul anchetei post-incendiu, dar unele au fost și premiate la concursuri fotografice de nivel internațional.

C.O.: Care este partea care te identifică printre artiștii din grupul tău?

O.P.: Poate că multiplele colaje unde mă joc cu trecerea timpului ori fotografiile mele abstracte sau nudurile – toate realizate cu drona, seria de fotografii cu poziția fetus, care mi-au adus multiple premii internaționale.

C.O.: Ai fotografiat nunți? Sau nunta poate ajunge și ea să fie expusă într-o galerie, altundeva?

O.P.: Am fotografiat doar trei nunți, la rugămintea unor prieteni. Nu sunt prea pasionat de acest gen de fotografie. Sunt foarte mulți fotografi de nuntă buni, mai ales în Ucraina ori în Rusia, care au făcut artă din acest gen de fotografie.

C.O.: Pe cine dintre colegii tăi de la Chișinău îi cunoști?

O.P.: Am o relație de prietenie de vreo patru ani cu Anatol Poiată, președintele Asociației Artiștilor Fotografi din Moldova, participant la Tabăra Internațională de fotografie Sălaj „Tradiție, Frumusețe, Poveste”, eveniment organizat de prietena și colega mea de club Adela Rusu, dar am fost împreună și în Novi Sad, la un concurs internațional special. Anatol Poiată este colegul meu de juriu la Salonul Internațional de la Suceava de trei ani, jurat la Circuitele mele internaționale – Romanian Grand Circuit, dar și cel căruia îi pot mulțumi pentru organizarea expoziției mele de la Chișinău.

C.O.: Uneori insiști pe nuduri. Ele încă mai oferă ceva nou, depinde asta de fotograf sau mai mult de model?

O.P.: Ca să răspund succint la o asemenea întrebare complexă, voi spune că cel mai mult cred că depinde de ideea de la care pornește fotograful. Aici nu contează atât de mult tehnologia cu care operează fotograful și nici frumusețea corpului modelului, deși și acestea sunt detalii importante; cel mai mult contează conceptul de la care pornește fotograful în realizarea acelor fotografii. Eu nu am ascuns niciodată faptul că iubesc acest gen fotografic. Mi se pare cel mai greu de realizat, printre primele care au avut succes de la apariția artei fotografice, de aceea este o mare realizare să aduci ceva nou. Este o adevărată provocare de asemenea să nu treci linia spre obscen și să știi cum să pui în valoare corpul uman într-un mod insolit.

C.O.: Știi că deții multe, multe premii. Care a fost primul și care e cel de care ești mândru?

O.P.: Primul meu premiu național (sfârșitul anului 2012) a venit să răsplătească o fotografie aeriană realizată în perioada în care nu erau încă dro-

ne. Fotografiam dintr-un mic avion, închiriat pe cheltuiala mea, Oradea și județul Bihor, pentru albumele mele. Primul meu premiu internațional a venit din Slovacia și l-am obținut pentru o fotografie din categoria foto-jurnalism. Cel mai mândru sunt de locul 1 la categoria *Abstract* la primul „campionat mondial” al fotografiilor realizate cu drona, „Drone Awards 2018”, fotografie și premiu care m-a propulsat în ierarhia internațională.

C.O.: Care este fotografia pe care regreti că nu ai făcut-o? Până astăzi, mulți dintre prozatori, poeți aduc în textul lor grafica de carte. Dar fotografia când va ajunge în romane sau printre poeme?

O.P.: Eu încerc să mă uit în viitor în ceea ce privește fotografia și nu numai, așa că mereu mă concentrez pe fotografiile pe care doresc să le realizez, fotografiile pe care le văd clar în imaginație și cărora doresc să le ofer corporalitate.

În ceea ce privește a doua parte a întrebării, mi-aș dori să existe mai multe opere de ficțiune ilustrate cu fotografii, dar de asemenea doresc să evidențiez tipul de literatură experimentală, care include fotografii ca parte integrată a textului. Fotografia are o forță evocatoare mult mai mare decât cuvântul, după părerea mea, iar autori precum Mark Z. Danielewski, Danny Lyon sau Jonathan Safran Foer au înțeles acest lucru și au inclus elemente vizuale în operele lor.

C.O.: Expoziția de la Chișinău a durat două-trei zile. Monaliza e de câteva sute de ani acolo, la Paris, și, oricum, puțini care au reușit să o vadă. Crezi că e suficient pentru un oraș aceste câteva zile?

O.P.: În organizarea unei expoziții există o serie de elemente care nu țin de artist, care sunt stabilite de părțile care organizează expoziția, dar eu cred că persoanele care doresc cu adevărat să viziteze o expoziție o vor face oricum.

C.O.: Încotro merge fotografia? Sau nebănuite sunt căile ei?

O.P.: Trăim într-o epocă foarte deschisă din punct de vedere estetic și afirm asta cu bucurie. Nu există o singură direcție unanim acceptată, ci

o multitudine de direcții. De asemenea, există suficient loc pentru arta fiecăruia și, cel mai probabil, un public pentru fiecare. Artă a început să se „liberalizeze” cu adevărat prin secolul al XX-lea și, deși multă lume nu apreciază arta modernă și contemporană, eu cred că acest lucru constituie un avantaj pentru fiecare artist, fiindcă libertatea de creație este cu adevărat un dar de neprețuit.

C.O.: Ce s-a întâmplat cu fotografia adevărată odată cu apariția unui telefon, care îi permite fiecăruia dintre noi să facă poze?

O.P.: Eu încerc să fiu deschis la toate schimbările care se produc în jurul meu și sunt atent să nu le întâmpin cu rezistență. Este felul meu de a mă menține tânăr. Apariția camerei foto la telefonul mobil permite fiecărui om să facă fotografii, dacă dorește, însă puțini utilizează camera foto a telefonului mobil pentru a face fotografii artistice. Însă această funcție a telefonului, împreună cu evoluția social media, a sporit obsesia culturii contemporane pentru imagine, este un fenomen social care a luat o amploare foarte mare și care nu poate fi ignorat. Trăim într-o cultură a imaginii, care a adus camera foto și fotografia însăși în centrul atenției. Acest lucru are și avantaje, și dezavantaje, depinde de modul fiecărui om de a se raporta la acest fenomen.

C.O.: Prin ce se deosebește fotografia românească de restul fotografiilor?

O.P.: Nu sunt sigur dacă naționalitatea artistului impune anumite caracteristici fotografiei, cred că acestea depind mai mult de personalitatea, fantezia și viziunea fiecărui artist în parte. Eu iubesc universalitatea fotografiei, caracterul ei global, capacitatea ei de a transcende granițele cuvântului, ale limbii, ale spațiului și ale timpului. De aici cred că izvorăște forța ei.

C.O.: Titlul pozei îl ajută pe consumator sau îi îngustează gândirea?

O.P.: Depinde foarte mult de titlu. Titlurile foarte bine alese deschid fotografia, nicidecum nu o îngustează, îi oferă privitorului alte per-

spectivă, pe care poate nu le-ar fi avut în vedere. Dar, ca artist, nu poți mereu fi inspirat să alegi cele mai bune titluri. Dar cred că trebuie să încerci!

C.O.: Te rog să-ți amintești de Ovidiu cel mic și prima fotografie făcută.

O.P.: Am fost mereu un copil foarte activ, mi-a plăcut sportul, am și practicat atletismul în adolescență, iar apoi am fost student al Facultății de Educație Fizică și Sport a Universității din Oradea. În ceea ce privește fotografia, m-a fascinat încă de la 14 ani. Îmi amintesc cu drag de primul aparat foto pe care l-am folosit, un „Смена 8”, aparatul foto al mamei, pe care-l duceam cu mine la concursurile de atletism și în cantonamente.

C.O.: Ce simți când fotografiezi copiii? Ce cauți în lumea lor?

O.P.: Îmi place mult să o fotografiez pe fiica mea de trei ani și jumătate, pentru că totul se transformă într-un joc nu doar pentru ea, ci și pentru mine. Și reînvăț, eu cu ajutorul ei, să mă joc. Cred că avem foarte mult de învățat de la copii. Suntem însă prea concentrați pe lucrurile pe care vrem să-i învățăm noi.

C.O.: Care e greșeala cea mare pe care o poate comite un începător?

O.P.: Cred că cea mai mare greșeală pe care o comit majoritatea începătorilor este că nu au suficientă răbdare cu ei înșiși și deseori nu își acordă suficient timp pentru a aprofunda ceva nou.

C.O.: A fost fotografia o punte între tine și fata de care erai îndrăgostit?

O.P.: Nu m-am gândit până acum la asta, dar da, probabil că a fost. Pentru mine imaginea mereu a fost un limbaj în sine, apoi a devenit și un limbaj între noi doi, acum e un limbaj între mine și toată lumea.

C.O.: Mulțumesc pentru interviu.

Abstract**The photographer is the one who sees the world
as no one else sees it**

Keywords: Oradea; photography; portrait; nude; home; Chisinau; color; exhibition

He was born in Oradea in 9 April 1973. He is a photographer for over 30 years, being passionate about photography aerial portrait and of course, by the nude artistic. He is the director of the Publishing House "Duran's" from Oradea, under whose care published 7 editions of the *Monograph illustrates of Bihor county*, work containing over 1 500 photos of the more representative locations from the county, respectively 6 editions of the *Tourist Guide of the Județul Bihor* and 3 editions of album *Oradea mea*.

Anatol PETRENCU

Federația Rusă – stat revizionist agresor

A.P. – doctor habilitat în științe istorice, profesor universitar. În 2010, a făcut parte din Comisia pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova. Din octombrie 2010 este directorul Institutului de Istorie Socială și redactor-șef al revistei „ProMemoria”.

Cărți publicate: *România și Basarabia în anii celui de-Al Doilea Război Mondial* (1999), *Polonezii în anii celui de-Al Doilea Război Mondial. Istoria politică* (2005), *Basarabia în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial: 1939-1945* (2006), *Varșovia văzută de un istoric basarabean* (2006), *Istoria contemporană: studii, materiale, atitudini* (2011).

Războiul agresiv de mari proporții al Rusiei împotriva Ucrainei a provocat și provoacă mii de comentarii privind cauzele invaziei rusești, „drepturile” FR asupra teritoriilor cotopite, „vina” conducerii ucrainene de a continua rezistența în fața invadatorilor ruși etc. În aceste condiții este necesar să aplicăm metode științifice de examinare a raporturilor dintre cele două state înainte de începerea agresiunii Rusiei împotriva Ucrainei, să înțelegem corect evenimentele tragice din Ucraina. Este cazul să trecem în revistă angajamentele internaționale ale FR, asumate de aceasta până la anexarea Crimeii (2014) și declanșarea războiului de mari proporții (24 februarie 2022).

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, care s-a soldat cu 60-65 milioane de oameni morți (militari și civili), cu uriașe distrugeri materiale (orașe și sate ruinate, uzine și fabrici devastate etc.), oamenii politici ai Europei Occidentale și-au pus întrebarea: de ce încep războaie care duc la milioane de victime nevinovate, la distrugeri de bunuri materiale, la suferințe, boli, familii distruse, lacrimi și durere? Și au conchis: din cauza frontierelor!

După eforturi susținute, în august 1975, la Helsinki, reprezentați ai țărilor europene,

SUA și Canadei au semnat Actul final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa, care prevede inviolabilitatea frontierelor așa cum sunt ele, „injuste”, „nedrepte” etc. Astfel, articolul III stipulează: „Statele participante consideră inviolabile, fiecare, toate frontierele celuilalt, precum și frontierele tuturor statelor din Europa și în consecință ele se vor abține acum și în viitor de la orice atentat împotriva acestor frontiere. În consecință, ele se vor abține, de asemenea, de la orice cerere sau de la orice act de acaparare și de uzurpare a întregului sau a unei părți a teritoriului oricărui stat participant”¹. Statele semnatare ale Actului final de la Helsinki s-au obligat oficial, în fața întregii lumi, să nu recurgă la forță sau la amenințarea cu forță împotriva altui stat participant, să respecte integritatea teritorială a fiecăruia dintre statele participante, să reglementeze pașnic diferențele în cazul în care apar etc. În plus, statele semnatare au decis să nu se amestece în treburile interne ale altor state (art. 6). Înțelegerea la care s-a ajuns la Helsinki, în august 1975, a fost o realizare remarcabilă a forțelor iubitoare de pace, inclusiv a conducerii URSS (pentru acel moment). Nu întâmplător, cu încălcarea Statutului acestei distincții, liderului URSS Leonid Brejnev, semnatărilor documentului citat, i-a fost conferit cel mai înalt ordin militar sovietic, Ordinul „Pobeda” („Victoria”), pentru că a recunoscut, între altele, și principiile inviolabilității frontierelor existente și neamestecului în treburile interne ale altor state. Fiind succesoare de drept a URSS, Federația Rusă a preluat și angajamentul de a respecta cu strictețe prevederile Actului final de la Helsinki.

Același document internațional prevede modificarea frontierelor doar atunci când părțile interesate cad de acord, adică fără violență. Există exemple de acest fel: unirea celor două Germanii cu dispariția frontierei între ele, despărțirea Cehiei și Slovaciei cu stabilirea frontierei respective între cele două țări, stabilirea frontierelor în fosta Iugoslavia etc.

După destrămarea URSS (1991), principiile de inviolabilitate a frontierelor și neamestec în treburile interne ale altor state au fost extinse și asupra fostelor republici unionale: granițele dintre ele au fost recunoscute internațional ca fiind frontiere ale noilor state suverane și independente. Federația Rusă (FR) a confirmat acest principiu și a recunoscut frontierele noilor state, inclusiv cu Ucraina.

În schimbul fostei URSS, liderii statelor independente, fostelor republici sovietice (cu excepția țărilor baltice) au semnat Tratatul de constituire a Comunității Statelor Independente (CSI, decembrie 1991). În ianuarie 1993, la Minsk, a fost adoptat Statutul CSI, în care au fost stipulate principiile ce stau la baza activității acestei organizații internaționale (cu trimitere la Actul final de la Helsinki): „respectul suveranității statelor semnatare, dreptul inalienabil al popoarelor la autodeterminare și dreptul la formarea propriului destin fără niciun amestec din afară”, precum și „inviolabilitatea frontierelor de stat, recunoașterea granițelor existente și refuzul de a achiziționa ilegal teritorii”².

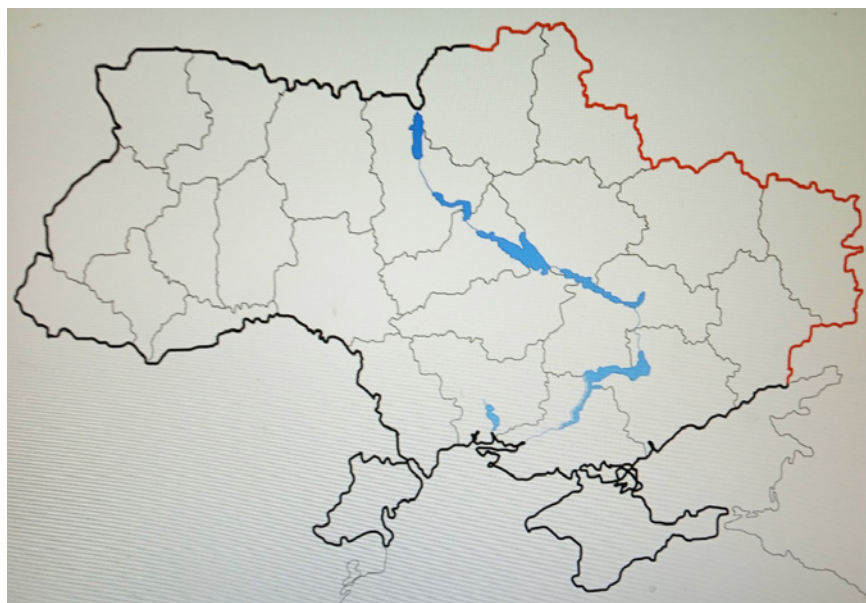
Ceva mai devreme, la 14 februarie 1992, FR și Ucraina au stabilit relații diplomatice cu deschiderea ambasadelor la Moscova și Kiev, dovadă convingătoare că între cele două părți nu existau pretenții teritoriale³.

Destrămarea URSS a dus la încălcarea Tratatului de neproliferare a armelor nucleare (bombele atomice se aflau pe teritoriile FR, Ucrainei, Kazahstanului și Belarus)⁴. Conducerile statelor ex-sovietice au luat decizia de a concentra focoasele nucleare pe teritoriul FR – succsoarea de drept a URSS. În același timp, conducerea Ucrainei a insistat asupra unor garanții suplimentare privind integritatea ei teritorială. În așa condiții, la 5 decembrie 1994, la Budapesta, a fost semnat un Memorandum între Ucraina, SUA, Marea Britanie și Rusia. În schimbul cedării armelor nucleare sovietice, rămase pe teritoriul său, Ucraina a primit garanții de securitate a independenței: „Statele Unite ale Americii, Federația Rusă, Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord își reafirmă angajamentul față de Ucraina, în conformitate cu principiile Actului final al CSCE, să respecte independența și suveranitatea și frontierele existente ale Ucrainei”⁵.

În același timp, la 31 mai 1997, la Kiev, președintele FR Boris Elțin și președintele Ucrainei Leonid Kucima au semnat Tratatul de prietenie, colaborare și parteneriat între FR și Ucraina. Articolul 2 al Tratatului stipulează: „În conformitate cu prevederile Statutului ONU și cu angajamentele [luate în conformitate cu] Actului final al Conferinței privind Securitatea și Colaborarea în Europa, Înaltele Părți Semnatare respectă integritatea teritorială a părților și inviolabilitatea frontierelor lor”, iar următorul articol a fost redactat în felul următor: „Înaltele Părți Contractante își bazează relațiile între ele pe temelia principii-

lor respectului reciproc, egalității suverane, integrității teritoriale, inviolabilității frontierelor, soluționării pașnice a diferendelor, neaplicării forței sau amenințării cu forța, inclusiv prin mijloace economice și de altă natură de presiune, dreptului popoarelor de a-și decide liber destinele, neamestecului în treburile interne, respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, cooperării între state, îndeplinirii conștiincioase a obligațiilor internaționale, precum și a altor norme de drept internațional general recunoscute”⁶.

La 28 ianuarie 2003, la Kiev, președintele FR Vladimir Putin și cel al Ucrainei Leonid Kucima au semnat Tratatul cu privire la frontiera de stat între FR și Ucraina, ratificat de parlamentele ambelor țări (2004). Granița ruso-ucraineană are o lungime de 1 974 km pe uscat și 321 km pe mare, în total 2 295 km. Tratatul ruso-ucrainean privind Frontiera dintre cele două state include descrierea foarte amănunțită, kilometru cu kilometru, a graniței⁷.

Conturul hărții ce indică secțiunea Frontierei de stat a Ucrainei (linia roșie) care se învecinează cu Federația Rusă

Atât URSS (iar acum succesoarea de drept, FR), cât și Ucraina au fost membre fondatoare ale ONU și, respectiv, semnatare ale Cartei (Statutului)

ONU. Acest document fundamental stipulează: „...2. Toți membrii Organizației, spre a asigura tuturor drepturile și avantajele ce decurg din calitatea lor de membru, trebuie să-și îndeplinească cu bună credință obligațiile asumate potrivit prezentei Carte. 3. Toți membrii Organizației vor rezolva diferendele lor internaționale prin mijloace pașnice, în așa fel încât pacea și securitatea internațională, precum și justiția să nu fie puse în primejdie. 4. Toți membrii Organizației se vor abține în relațiile lor internaționale de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite”⁸.

Astfel, statele lumii, în special cele din Europa, conviețuiesc (sau ar trebui să conviețuiască) în condițiile respectării cu strictețe a tratatelor multi- și bilaterale pe care le-au semnat. Angajamentul solemn al statelor semnatare ale unor tratate internaționale privind inviolabilitatea frontierelor existente trebuie avut în vedere și la studierea raporturilor ruso-ucrainene și a războiului FR împotriva Ucrainei.

Atunci când conducătorii statelor semnează documente privind respectarea strictă a frontierelor, ei, acești demnitari, recunosc starea lucrurilor existente. Altfel spus, ei renunță la ceea ce s-a numit în trecut „dreptul istoric” asupra diverselor teritorii, care făceau parte din formațiuni statale anterioare. Asta se referă și la Rusia. FR a promovat (mai promovează încă) teza despre numita „Novorossia”, adică a unor teritorii ce aparțin Ucrainei. În condițiile în care se insistă asupra acestei teze, atunci este cazul să amintim că teritoriile de astăzi ale RF, din 1242 până la sfârșitul secolului al XV-lea, au făcut parte din Imperiul Mongol. Astfel rușii înșiși deschid „undă verde” viitoarelor revizuii teritoriale în interesul Chinei.

Un alt principiu important în relațiile internaționale este cel al neames-tecului în afacerile interne ale altor state. În condițiile războiului hibrid, inițiat de FR împotriva Lumii civilizate, Rusia întotdeauna a încălcat acest principiu, implicându-se în afacerile interne ale multor state.

Analiza cauză-efect este importantă și în examinarea războiului agresiv al Rusiei împotriva Ucrainei, dar și în toate celelalte cazuri (mai nou – atacul terorist al HAMAS împotriva Israelului din 7 octombrie 2023 și încercările unor forțe politice de a da vina pe Israel).

Încă un principiu metodologic foarte important constă în tratarea corectă a trecutului (a istoriei). O parte inalienabilă a războiului hibrid, promovat de Rusia, este propaganda, care de foarte multe ori se bazează pe diverse fapte (evenimente) din trecutul popoarelor, pe relațiile dintre ele. Observăm (și este bine) că nu doar istoricii sunt preocupați de studierea trecutului, ci și unii oameni politici, care trag concluzii din istorie. Important este ca aceste deducții să fie corecte, să reflecte adevărul, care trebuie respectat. Asta pentru că este o situație când faptele trecutului sunt expuse de specialiști (istorici) și este cu totul altceva când conducătorii politici prezintă faptele distorsionat și părtinitor. După declarațiile oamenilor de stat se întreprind diverse acțiuni și se promovează politici (interne și, în special, externe) agresive.

În pofida angajamentelor multilaterale și bilaterale, asumate de Rusia, actuala conducere de la Kremlin le-a încălcat în mod flagrant. Motivele invaziei Rusiei asupra Ucrainei sunt false. V. Putin dorește să întoarcă istoria îndărăt. Comunitatea internațională, însă, nu recunoaște dreptul istoric, ci tratatele internaționale existente de după cel de-al Doilea Război Mondial. Mai devreme sau mai târziu, Rusia va fi nevoită să se retragă la frontiera cu Ucraina, stabilită și recunoscută în 1991 de comunitatea internațională. Sub conducerea mafiei lui Putin, Rusia a slăbit ca nicio dată în trecutul ei istoric.

Note ■ ¹ Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, București, Editura Politică, 1975, p. 279-290.

² Устав Содружества Независимых Государств (Statutul Comunității Statelor Independente), în <https://cis.minsk.by/page/180/ustav-sodruzestva-nezavisimyh-gosudarstv-g-minsk-22-anvara-1993-goda> (accesat 07.05. 2023)

³ După declanșarea de către Rusia a războiului agresiv împotriva Ucrainei (24 februarie 2022), relațiile diplomatice ucraineano-ruse au fost întrerupte.

⁴ Tratatul cu privire la neproliferarea armelor nucleare a fost semnat la 1 iulie 1968 și a intrat în vigoare la 5 martie 1970. El conține două articole și prevede angajamentul statelor care posedă arme nucleare de a nu le transfera, direct sau indirect, altor state, de a nu ajuta, încuraja sau incita vreun alt stat să fabrice sau să obțină, în vreun fel, arme nucleare sau alte dispozitive explozive nucleare. Totodată, în articolul 2, se prevede angajamentul statelor

participante la tratat și nepesoare de arme nucleare de a nu accepta transmiterea de arme nucleare sau alte dispozitive explozive nucleare, de a nu fabrica sau dobândi în alt mod și de a nu căuta să obțină sau să primească vreun ajutor pentru fabricarea armei nucleare sau a altor dispozitive explozive nucleare. Vezi: *Dicționar politic*, București, Editura politică, 1975, p. 592; vezi și *Dicționar de drept internațional umanitar*, Chișinău, Editura Pontos, 2007, p. 320-321.

⁵ *Memorandumul de la Budapesta*. Disponibil: https://ro.wikipedia.org/wiki/Memorandumul_de_la_Budapesta (Accesat 07.05.2023).

⁶ În original: „Высокие Договаривающиеся Стороны строят отношения друг с другом на основе принципов взаимного уважения, суверенного равенства, территориальной целостности, нерушимости границ, мирного урегулирования споров, неприменения силы или угрозы силой, включая экономические и иные способы давления, право народов свободно распоряжаться своей судьбой, невмешательства во внутренние дела, соблюдения прав человека и основных свобод, сотрудничества между государствами, добросовестного выполнения взятых международных обязательств, а также других общепризнанных норм международного права”. Vezi: *О дружбе с Украиной*. Disponibil: <https://starshinazapasa.livejournal.com/910778.html> (Accesat 5. 01. 2023).

⁷ *Договор между Российской Федерацией и Украиной о российско-украинской границе* (Киев, 28 января 2003 г.). Disponibil: <https://dokipedia.ru/document/5191455> (Accesat 6.01.2023).

⁸ *Organizația Națiunilor Unite și instituțiile sale specializate. Documente fundamentale*, București, Editura politică, 1970.

Abstract

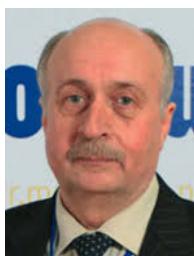
Russian Federation – revisionist aggressive state

Keywords: Russia; Putin; Ukraine; war of conquest

The Russian Federation officially signed many international and bilateral (Russian-Ukrainian) documents recognizing the independent state of Ukraine and its borders. In spite of the solemn commitments to respect the realities, the Kremlin annexed Crimea (2014) and launched a large-scale war of annexation of Ukraine – a founding state of the UN. The Russian leadership invoked the “historical right” over the Ukrainian territories, a “right” that is rejected by the international community. In the 21st century, relations between peoples can (and must) be based on the strict observance of treaties and international law

Valeriu SAHARNEANU

Republica Moldova în căutarea destinului: cu UE pacifică în față și cu Rusia războinică în spate

V.S. – jurnalist, organizator de presă, editorialist, publicist, politolog, politician. Autor de emisiuni radio și tv de mare rezonanță, semnează editoriale pe teme actuale și articole privind problematica mass-media și a jurnalismului. Deputat în Parlament (2011-2014). Președinte al Uniunii Jurnaliștilor din Republica Moldova (1994-2011). Fondează postul de radio „Vocea Basarabiei” (2000), săptămânalul „Gazeta Românească” (2001), posturile de televiziune „Euro-TV” (2002) și „TV Euronova” (2004).

Puțini, foarte puțini din cei treizeci și doi de ani împliniți ai Republicii Moldova au început cu percepția perspectivei atât de clare și sigure a ceea ce este de făcut, ca anul acesta, 2024. Deși în exteriorul ce cuprinde vecinătatea de la est bântuie un război cumplit, ale cărui evoluții nu sunt nici pe departe limpezi, deși în interiorul încă afectat de pârjolul oligarhic există pericole alimentate direct de acest război, dar și o sumedenie de alte probleme gata să se transforme în crize, totuși debutul anului 2024 nu se aseamănă cu niciunul din trecut în ceea ce privește sentimentul generalizat al încrederii în ziua de mâine. Iar sentimentul acesta este ca niciodată puternic. Ar fi fost, cu certitudine, altul, unul mai sumbru și mai apăsător ori cel puțin la fel ca în anii din urmă, dacă la 14 decembrie 2023 Republica Moldova nu primea de la Bruxelles undă verde pentru începerea negocierilor de aderare propriu-zisă la Uniunea Europeană.

Politica de integrare a Uniunii Europene: de la rațional la vital

Decizia din acea zi a Consiliului European a turnat încredere în societățile din Republica

Moldova și din Ucraina, prin deschiderea drumului spre un spațiu al păcii, prosperității și democrației, dar a însemnat și o confirmare a schimbării esențiale de optică în perceperea și exercitarea propriului rol al Uniunii Europene pe continent și în lume. Președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, a formulat această nouă abordare în Raportul ei către Uniune susținut anul trecut în Parlamentul European. Ea a spus că „Extinderea este o politică vitală pentru Uniunea Europeană. În acest moment, completarea Uniunii noastre are, de asemenea, o pronunțată logică economică și geopolitică”.

Cu doi ani în urmă, o declarație care să vizeze o extindere, și încă una apreciată ca fiind vitală, către spații precum Republica Moldova, Ucraina și Georgia, viciate de prezența unor conflicte înghețate ori cuprinse chiar de război, ar fi fost imposibilă. Politica de extindere și integrare în spațiul comunitar european a fost timp de mai multe decenii bazată pe principiul că statele *pretendente* trebuie să fie „curate” din acest punct de vedere. Pretendenților li se dădea o marjă de timp în faza de pre-aderare ca ei să-și rezolve problemele potențial litigioase cu vecinii. În acest sens, România a trebuit să semneze în 1997 un Tratat de bună vecinătate cu Ucraina și a devenit membră cu drepturi depline în 2007. Alte state candidate la aderare, ca Albania sau Macedonia de Nord, de exemplu, sunt și astăzi în afara Uniunii din cauză că vecinii, în special Grecia, le refuză ultima semnătură pe biletul de intrare în Uniune, având motivele ei, chiar dacă prima are statut de candidat din 2009, iar cea de-a doua de încă mai devreme – din 2005. Este adevărat că aderarea Albaniei și Macedoniei de Nord a fost blocată de către un stat membru al UE cu drept de veto la procedura de aderare, în timp ce Ucraina anilor 1997-2007, fiind un stat din afară, nu ar fi putut să facă același lucru în privința României. Cerința ca România să aibă semnat un tratat de bună vecinătate cu megieșul ei din est nu a fost însă a Ucrainei, ci a Uniunii Europene, dublată de aceeași vrere a NATO. Aducem aceste detalii ca să putem face diferența între abordările de atunci și cele de astăzi ale Uniunii Europene.

Cu douăzeci de ani în urmă și mai cu seamă după valul de aderare din 2007, în care a fost cuprinsă și România, Uniunea Europeană a devenit extrem de atentă la formarea unui alt val în acest spațiu geografic. În cercurile ei decidente se vorbește în termeni de aderare efectivă doar

despre statele din Balcanii de Vest ale fostei Iugoslavii. România a făcut eforturi mari ca să includă în acel pachet și Republica Moldova, dar mai mult decât participarea ei la Parteneriatul Estic, în 2009, și facilitățile decurse din semnarea Acordului de Asociere, în 2013-2014, nu s-a putut obține. Reticența extinderii europene a putut să apară pe fundalul a trei evenimente care au venit să anunțe că epoca post-Război Rece a dezvoltării pașnice a Europei apune. Este vorba de alocuțiunea cu tentă sovietică imperială și revanșardă a lui Putin de la Conferința pentru cooperare și securitate de la Munchen din 2007, de Summitul NATO de la București din aprilie 2008, la care Putin a reușit să impună blocarea apropierei Ucrainei și Georgiei de această organizație și de Războiul de zece zile al Rusiei împotriva Georgiei în august 2008.

Putinismul – ideologia pansovietică a minciunii

A fost etapa în care Kremlinul a testat capacitatea Europei de a reacționa la schimbarea lui de tactică și strategie în ceea ce privește construcția propriului stat și relația lui cu restul lumii. În esență, schimbarea consta în renunțarea la modelul democratic de guvernare cu care Putin a cochetat timp de doua mandate (2000-2008) și revenirea la ceea ce ulterior se va numi putinism: un regim bazat pe ideologia sovietică a minciunii care să lege o verticală a puterii de tip monarhic și de model țarist. Exponent al KGB-ului sovietic, Putin s-a înconjurat cu oameni ca el, a repartizat pârghiile puterii și bogățiile statului în mâinilor lor, a creat din aceștia o clasă de oligarhi cu un capital enorm, pe care să-i controleze din strâns și s-a proclamat conducător pe viață. Legea fundamentală și alte norme care să-i legitimeze acest construct le-a schimbat pe parcurs, servindu-se de clientelă, reușind, în același timp, să prindă țările Europei, Uniunea Europeană, în mod special, în capcana dependenței de hidrocarburile rusești, să o facă total dependentă de ele. Invazia Georgiei în 2008 a arătat că atât verticala de putere, pe interior, cât și dependența de gazul rusesc al europenilor, pe exterior, funcționează ireproșabil: societatea rusă a susținut invazia, iar europenii au înghițit amarul umilinței, bucuroși că i-au convins pe ruși să oprească înaintarea tancurilor lor în adâncul acestei țări. Rușii însă nu s-au oprit. În 2014 ei au lovit și celălalt obraz al europenilor. Au invadat Ucraina, au rupt de la ea și au anexat Crimeea, apoi au aprins război în

două regiuni ale ei din est, Donețk și Lugansk, pe care practic le-a capturat. La gestul care a oripilat omenirea, societatea rusă a reacționat cu și mai mare entuziasm în susținerea lui Putin, iar Europa nu a avut altceva de făcut decât să-și arate, timid, nemulțumirea, amintind că Rusia ar putea suferi sancțiuni. Sancțiunile cele mai grele au venit însă din partea Rusiei. Cu banii scoși din hidrocarburile vândute în Europa la prețuri mari, Putin a adunat atâta capital, încât, pe lângă armata sa oficială, a putut să-și încropească armate hibride, neoficiale, de făcătură Wagner, care, trimisă în Africa și în Siria, a ridicat de acolo în 2015 un enorm val de refugiați pe care l-a îndreptat către țările prospere de pe continentul european. A fost perioada activă de intimidare atât a statelor care cereau să se apropie de Uniunea Europeană, cât și a Uniunii de a răspunde acestei cereri. Rusia voia controlul exclusiv asupra fostul spațiu sovietic pe care și-l adjudeca drept al interesului său vital. Putin cerea de la Occident ca acesta să accepte un aranjament de împărțire geopolitică a sferelor de influență, urmărind astfel să-și recapete alura de mare putere pierdută la prăbușirea Uniunii Sovietice, rezultată din înfrângerea ei în Războiul Rece.

Noimă de politician: niciodată să nu spui „niciodată”

Kremlinul ar fi obținut cu siguranță acest aranjament, unul tacit și informal, dacă în 24 februarie 2022 Putin ar fi avut înțelepciunea să nu treacă peste linia roșie trasată în 1994 prin Memorandumul de la Budapesta, conform căruia Rusia, Statele Unite și Marea Britanie se obligau să ofere garanții de securitate granițelor Ucrainei în schimbul renunțării ei la armele nucleare moștenite de la Uniunea Sovietică. Dependența puternică de hidrocarburile rusești și comportamentul obraznic-sfidător al huliganului deșănțat, care, cu arma atomică la șold, își făcea de cap între oameni cumsecade, își avea efectul. Uniunea Europeană și-a domolit în mod vădit discursul integrării estului Europei. Iar în urma înfrângerii Occidentului la Summitul NATO de la București (aprilie 2008), umilirea lui în Războiul „de impunere la pace” a Georgiei (august 2008) și dezmembrarea parțială a Ucrainei (februarie-martie 2014), liderii europeni au descoperit deodată că Putin „trăiește în altă realitate” (A. Merkel) și au devenit extrem de circumspecți în politicile pe care le puneau la cale, oricând pasibile să aducă atingere interese-

lor inflamate ale Rusiei. În felul acesta, integrarea europeană a devenit pentru cele trei state ex-sovietice din prima linie a Parteneriatului Estic – Ucraina, Georgia, Republica Moldova – un obiectiv condamnat la blestemul *olandezului zburător*, explicat pe românește simplu: pe cât te apropii de orizont, tot pe atât el se depărtează. Fostul președinte al României, Traian Băsescu, un avocat devotat al Republicii Moldova în Consiliul European, se baza pe informații de cea mai înaltă probă atunci când spunea, deja după epuizarea mandatului său de președinte (2014+), că cel de-al doilea stat românesc ar trebui să se concentreze cu predilecție pe obiectivul **reunirii** lui cu primul, dacă vrea să intre în spațiul european, pentru că o invitație expres de la Bruxelles pe tema integrării europene a Republicii Moldova ar putea să întârzie ani și decenii, ori să nu vină niciodată. Știa ce știa Traian Băsescu de a riscat să se pronunțe atât de categoric și să se ia de piept cu una dintre regulile nescrise, recomandate frecvent politicianilor: niciodată să nu zici „niciodată”.

Invazia și declicul de paradigmă

Declicul de paradigmă a fost declanșat de șocul invaziei la scară largă a Ucrainei. Rusia a atacat-o mișelește în zorii zilei de 24 februarie 2022, asigurând lumea chiar în ajun că nu va porni cu război în Europa, că nu va invada Ucraina. Dar a invadat-o din cauze vociferate paranoic ce frizează genocidul poporului ucrainean, revindică nazismul. A invadat-o cu roiuri de elicoptere, avioane de luptă, rachete, sute de tancuri, blindate și zeci de mii de trupe. Așa a început în Europa primul mare război de după cel de-al Doilea Război Mondial, cel ale cărui dezastre au pus mințile luminate ale fostelor țări beligerante să se gândească la o structură comună a păcii și dezvoltării. Astfel, din asocierea economică a câtorva țări ale vestului european a apărut comunitatea numită astăzi Uniunea Europeană, numărând 27 de state. Ea s-a extins nu din contul cuceririlor războinice, practicate în veacurile din urmă în Europa și azi în Rusia, ci din cererea insistentă a altor țări și popoare de a face parte din asocierea de state în care domnește pacea și buna înțelegere, cooperarea în numele dezvoltării și legea în numele democrației. În familia lor tind să se înscrie și popoarele din estul Europei. Timp de decenii ele au suferit teroarea bolșevică și gulagul sovietic, au fost decimate

de foametea organizată și supuse deportărilor și muncii sclavagiste. Este dreptul lor suveran, puternic motivat de nedreptatea și suferința îndurată, să-și aleagă calea de dezvoltare, partenerii și prietenii. Aceste popoare vor să se rupă de acest trecut și luptă de câteva decenii în acest sens.

Șocul invaziei Ucrainei a deschis ochii Uniunii Europene și întregului Occident democratic la ceea ce a ajuns să fie, și este astăzi, Rusia sub regimul lui Putin – un pol al răului planetar absolut și un antipod agresiv al civilizației contemporane. Acest rău se ține pe îndobitocirea propriului popor, pe represiuni crunte împotriva oponentilor și pe o economie care servește în exclusivitate camarilei de pe verticala puterii, aparatului represiv și blocului militarist. Acest regim nu vrea și nu poate să asigure necesitățile propriului stat din gospodărirea propriu teritoriu – cel mai extins și cel mai bogat din lume – și râvnește să acapareze noi popoare și țări pe care le jecmănește, le scurge de seva propriei identități și le transformă în carne de tun, după care pune la cale alte acaparări. Este esența politicii de securitate a Rusiei sub regimul Putin, explicată de el chiar zilele acestea exact în acești termeni: invadezi, cucerești, jecmănești, apoi „securizezi” ceea ce ai cucerit, invadând, cucerind, jecmănind... etc.

Regimul Putin versus extinderea Uniunii Europene: lupta cu oglinzile

Occidentul a înțeles această tactică în urma șocului invaziei din februarie 2022. La nici zece zile după începerea războiului, Uniunea Europeană a deschis brusc ușile integrării europene cerute de Ucraina și Republica Moldova: la 3 martie 2022, aceste țări au depus cererile la Bruxelles, ca la 23 iunie al aceluiași an să obțină statutul de țări candidate la integrare, iar pașii necesari făcuți în 2023 au culminat cu votul Consiliului European din 14 decembrie, prin care s-a dat startul negocierilor, a căror finalitate va fi integrarea propriu-zisă: juridică, economică, politică a acestor state. Este de memorat – a unor state atacate direct și hibrid de statul agresor rus. De ce, se pune întrebarea, Uniunea Europeana a purces la acest pas, în timp de război, pe când doar cu câțiva ani în urmă cea mai mică zborșire a Moscovei pe tema integrării

europene a respectivelor state o pripona locului? Răspunsul îl găsim în fraza-cheie rostită în Parlamentul European de președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, deja invocată în acest spațiu editorial, dar care merită a fi reiterată: **Extinderea este o politică vitală pentru Uniunea Europeană.**

Este vitală pentru întreaga Europă și în primul rând pentru Republica Moldova și Ucraina, ale căror destine se joacă pe linia de confruntare directă cu regimul din est. Putin vrea reconstituirea pentru Rusia a fostului spațiu sovietic, dar el nu se va opri la aceste frontiere. Va continua să aprindă noi războaie și conflicte până când nu-și va vedea realizat planul minții lui retardate: dezmembrarea și distrugerea Uniunii Europene ca entitate politică și economică. Pentru el, nu America, nu NATO este inamicul cel mare. Inamicul lui numărul unu este Uniunea Europeană, situată pe același continent, cu sistemul ei de valori, cu democrație vie și pe larg aplicată. În oglinda Uniunii Europene, Rusia regimului Putin arată hidos. Privindu-se în ea, unui ruși ar putea să-și pună întrebarea de ce ei și țara lor arată atât de urât, iar alții ar putea să găsească și răspunsul, apoi să dorească și îndreptarea lucrurilor. Au existat ruși care și-au pus deja această firească întrebare în anii din urmă, când *oglanda* se afla la o relativă depărtare. Ce va face însă regimul atunci când Republica Moldova și Ucraina i-o vor pune chiar sub nas? Se vor complăce în hidoșenie și mai departe sau poate... ar putea trage concluzia că extinderea Uniunii Europene ar putea fi vitală și pentru ruși, dacă ei s-ar deștepta.

Abstract

The Republic of Moldova in search of destiny: with a peaceful EU ahead and with warlike Russia behind

Keywords: *Republic of Moldova; European Union; The war in Ukraine; Putinism; European integration; The paradigm shift; Vital extension*

Brief description: Two years ago, a declaration aimed at an expansion, and another one considered as vital, to areas such as the Republic of Moldova, Ukraine and Georgia, vitiated by the presence of frozen conflicts or even engulfed in war, would have been impossible. The paradigm shift was triggered by the shock of the full-scale invasion of Ukraine.

Un istoric cu realizări merituoase

Cu Gheorghe Postică am făcut cunoștință în vara anului 1976, în timpul practicii arheologice de lângă satul Hansca, r-nul Hâncești. Săpăturile pe șantier aveau un regim aparte, sâmbăta și duminica însă, conducătorii expediției, profesorii Ion Niculiță și Ion Hâncu, dar și unii studenți, plecau acasă; pe șantier rămânea Gheorghe Postică cu alți studenți, care spălau și sortau obiectele găsite în timpul săpăturilor. În sat era un magazin alimentar. Cu colegul Alexandru Bobeică am mers acolo, am cumpărat de-ale gurii, dar și o sticlă de vin (poate două?). Cu Alexandru și cu Gheorghe Postică suntem născuți în același an (1954). Eu cu Alexandru făcusem serviciul militar obligatoriu de doi ani, pe când Gheorghe intrase la studii imediat după absolvirea școlii de cultură generală (Mereni, r-nul Anenii Noi). După ce-am venit cu produsele cumpărate, ne-am gândit să-l invităm la masă și pe Gh. Postică. „Gheorghe Isidorovici (așa era atunci moda de adresare, cu nume și nume după tată, ca la ruși), încolo-încoace, nu ați vrea Dvs...” Și așa a început prietenia...

Statul sovietic avea drept scop să „demonstreze” cum că „moldovenii” sunt „slavi romanizați”, triburile slavilor trecând prin aceste locuri în secolele V-VI. În timpul săpăturilor, arheologii sovietici păstrau doar ceea ce „demonstra” ipoteza lor, restul materialului arheologic fiind aruncat pur și simplu. Ion Hâncu a fost cel care s-a opus acestui mod de cercetare arheologică, considerând, pe bună dreptate, că arheologii sunt obligați să studieze toate materialele descoperite. Sovieticii l-au învinuit pe Ion Hâncu de „naționalism” și l-au marginalizat în activitatea lui. Meritul incontestabil al lui Gheorghe Postică constă în faptul că a stat de partea adevărului și corectitudinii științifice, a fost mereu alături de arheologul Ion Hâncu și a demonstrat, prin susținerea publică a tezei de doctor habilitat (2006), că în teritoriul dintre Nistru și Prut a existat populație băștinașă, protoromână, înaintea triburilor migratoare ale slavilor: „Populația autohtonă din spațiul pruto-nistrean la începutul Evului Mediu, la fel ca și cea din regiunea pruto-carpatică, odată cu pierderea unor însemnate capacități social-economice și militaro-politice de tip antic, moștenea de la vechiul sistem două valori fundamentale – romanitatea și creștinismul

care, în timpurile următoare, aveau să contribuie la perpetuarea unor tradiții venite dintr-o lume demult «dispărută»... La începutul Evului Mediu timpuriu, un impact important asupra dezvoltării spațiului pruto-nistean, la fel ca și în regiunile limitrofe, l-au avut slavii vechi, care, fiind purtătorii unui sistem de valori social-economice și culturale deosebite, au imprimat o coloratură specifică civilizației din regiune, inclusiv prin infiltrări nemijlocite în cadrul habitatului sedentar de aici, contribuind, într-un fel sau altul, la progresul general din ținut”.

Până la susținerea tezei de dr. hab. și după susținere, profesorul Gheorghe Postică a publicat monografia referitoare la românii din codrii Moldovei în Evul Mediu timpuriu, la civilizația veche românească din Moldova. Profesorul Gh. Postică are mai multe studii privind istoria Mănăstirii Căpriană, la Complexul muzeal Orheiul Vechi etc. Prof. univ., dr. hab. Gh. Postică a adus o contribuție esențială la elaborarea *Enciclopediei reprezentanților scrisului istoric românesc* în 4 volume (2021), în tomurile respective fiind incluși istoricii din Republica Moldova.

Meritele distinsului arheolog și istoric basarabean Gheorghe Postică au fost apreciate atât de specialiștii din domeniu, care i-au dedicat o carte prilejuită de împlinirea a 50 de ani, cât și de bibliotecari și cititori. Statul Republica Moldova i-a conferit câteva medalii („Meritul Civic”,

„Mihai Eminescu”, „Ordinul de Onoare”). În 2017 Gh. Postică a primit Premiul Național al Republicii Moldova. Academia de Științe a Moldovei i-a conferit, de asemenea, câteva medalii, pentru contribuția la studierea istoriei românilor. Gheorghe Postică este membru de onoare și doctor honoris causa al unor universități și instituții științifice.

Profesorul Gh. Postică a predat cursuri de arheologie și istorie veche în mai multe universități, a contribuit la elaborarea manualelor școlare etc. Este conducător de doctorate. Este membru-fondator și membru activ al Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”.

Dragă Gheorghe, în numele AIRM „Alexandru Moșanu” și în nume personal, îți dorim mulți ani înainte, sănătate, noi realizări în cercetarea și predarea Istoriei.

La mulți ani!

Anatol PETRENCU

Bibliografie

¹ Gheorghe Postică, *Civilizația medievală timpurie din spațiul Pruto-nistean (secolele V-XIII). Autoreferat al tezei de doctor habilitat în științe istorice*, Chișinău, 2006. Peste un an, la Editura Academiei Române, București, a fost scoasă de sub tipar monografia cu același titlu, 487 p. format A-4.

² *Ibidem*, p. 37.

³ *Studii de istorie veche și medievală. Omagiu profesorului Gheorghe Postică*, Chișinău, Editura Pontos, 2004, 284 p.

⁴ *Gheorghe Postică la 50 de ani. Biobibliografie*, Chișinău, 2004, 110 p. Dar și la 60 de ani: *Gheorghe Postică, 1954*, în *Calendar Național 2014*, Chișinău, 2014, p. 49-51; și la 65 de ani: *Gheorghe Postică, 1954*, în *Calendar Național, 2019*, Chișinău, 2019, p. 41-43. Prof. univ., dr. hab. nu a fost trecut cu vederea nici la împlinirea vârstei de 70 de ani: *Gheorghe Postică, 1954*, în *Calendar Național, 2014*, p. 44-45 (autor – conf. univ. dr. Ion Valer Xenofontov).

Abstract

A history with meritorious achievements

Keywords: *Gheorghe Postică; archaeology; Romanian history; cultural heritage*

Professor Gheorghe Postică is a well-known archaeologist and historian of Bessarabian Romanians. He is the author of numerous studies on the archaeological sites of Hansca, Orheiul Vechi, Căpriana Monastery. On January 22, 2024 Gh. Postica turned 70 years old.

Mihai CABA

O aniversare de har ieșean

M.C. – publicist, participant activ la viața culturală a Cetății. Absolvent al Facultății de Electrotehnică, Iași. A publicat în presa locală și națională numeroase articole cu caracter tehnic, istoric și literar. A semnat, între altele, volumele: *„Negruzzist”... pe firul amintirilor* (2013), *Răsfoind un volum și altele...* (2014), *Lumina unei prestigioase aniversări – Școala de la Lespezi – 150!* (2014), *O viață pe drumul Luminii* (2015), *Lespezi, între legendă și împlinire* (2015), *Castanul Unirii de la Vișan* (2016), *Un erou s-a întors acasă* (2017), *Despre Iași, cu iubire* (2020), *Epigrame și tâlcuri ascunse* (2021). Activează în cadrul Societății Culturale „Junimea 90” și a Asociației Literare „Păstorel” Iași.

Recunoscut ca oraș al tradiției, Iașul, această adevărată metropolă a istoriei și a spiritului românesc, nu se dezmințe niciodată atunci când vine vremea să rememoreze momentele sale importante pe care le-a trăit de-a lungul existenței sale istorice.

An de an, în spiritul tradiției sale împământe-nite, „Cetatea celor 7 coline” oferă cu dărnicie numeroase și însemnate prilejuri de a rememora fapte, evenimente și oameni de seamă care, în vârtoarea vremurilor mai vechi sau mai noi, au contribuit decisiv la înălțarea acestui edificiu spiritual al neamului românesc.

Iată, nici anul care a trecut nu face excepție de la această „regulă de aur” a tradiției ieșene, în 2023 fiind consemnate următoarele evenimente: 350 de ani de la nașterea enciclopedicului Dimitrie Cantemir, 160 de ani de la înființarea Societății *Junimea*, 155 de ani de la aprinderea primului „soare electric” la Iași și în România, 140 de ani de la inaugurarea statuii ecvestre a Voievodului Ștefan cel Mare, 135 de ani de la inaugurarea statuii-necropolă a cronicarului Miron Costin... și spiciurile ar mai putea continua cu multe alte momente relevante înscrise în „hronicul” vieții de zi cu zi a Cetății ieșene.

Din cvasi-mulțimea contemporană a „ieșenilor de seamă” înscrisă calendaristic

în prestigioasa „agendă rememorative ieșeană” pentru anul trecut, aleg să mă opresc, poate nu întâmplător, la scriitorul, publicistul, jurnalistul de Radio și TV, istoricul și colecționarul de artă, diplomatul sau, după cum afirma cu sfințenie Părintele Arhimandrit Timotei Aioanei, omul cu har scriitoricesc, Grigore Ilisei.

Potrivit biografiilor, Grigore Ilisei s-a născut la 20 noiembrie 1943, în satul Văleni, aparținător comunei Mălini din județul Baia. Dacă ar fi să ne bazăm pe declarația nașterii sale făcută de bunica după mamă,

Ana Zăhărescu, la eliberarea certificatului de naștere de către Primăria din Mălini, putem admite că la naștere și la botezul nou-născutului copil al familiei preotului Ilie Ilisei – tatăl și al învățătoarei Georgeta Ilisei (n. Zăhărescu) – mama, de fapt, acesta a primit trei prenume, respectiv Grigore, cel al Sfântului Grigore Decapolitul din calendarul ortodox al zilei, de Dragoș, cel ales de părinți înainte de naștere, și de Gheorghe, cel adăugat de bunica sa. La botezul pruncului Grigore, săvârșit în decembrie 1943 la casa parohială a preotului Ilie Ilisei, a participat și familia de învățători Eugen și Profira Labiș, împreună cu copiii lor Nicolae și Margareta, probabil în calitate de nași de botez. Mai mult decât atât, unii biografi mai „scormonitori” afirmă cu certitudine că viitorul poet Nicolae Labiș, atunci în vârstă de 8 ani, și-a arătat „voinicia” ținându-l în brațe pe micuțul Grigore Ilisei. Cum s-ar spune și acum, pe bună dreptate, încă de la botezul său Grigore Ilisei a avut parte de „miraculoasele clipe” ale „legănării” sale de către cel ce va deveni curând o nouă „stea” a poeziei românești. Iar urmările faste ale acestei

Grigore ILISEI

„întâlniri de har” se vor regăsi, desigur, în viitorul destin literar al scriitorului de mai târziu.

Au trecut de atunci pe firul nestatornic și ireversibil al timpului 80 de ani...

Fiind vremea aceea tulbure dinspre sfârșitul războiului, ferindu-se din calea frontului, o parte a familiei Ilisei s-a refugiat, din martie 1944 și până la 1 aprilie 1945, în Muscel, la Capu Piscului, de unde părintele Ilisei făcea regulat naveta. La revenire, micul Grigore va copilări în ținuturile mirifice ale locurilor natale de la Văleni, Poiana Mărului, Mălini, aflate la apa cristalină și veșnic șopotitoare a Suhei.

La vremea învățăturii, în 1950, face trei clase primare în satul Mănăstioara din Preuteștii Fălticenilor, unde tatăl său își avea noua parohie, dar va termina ultima clasă primară la Școala Generală nr.1 din Fălticeni, deoarece părintele său se mutase la Biserica „Sf.Arhangheli Mihail și Gavril” din Fălticeni Vechi. Tot aici va face și clasele secundare, astfel că în 1957 este admis ca elev al Școlii Medii nr.1 din Fălticeni, fostul Liceu „Nicu Gane”. Pe deplin recunoscător liceului, scriitorul Grigore Ilisei își va îndrepta peste ani generozitatea sa, prin donația de peste 3 000 de volume, făcută de curând bibliotecii acestuia, și a biroului său de lucru, cât și prin gestul său de reverență făcut dascălului său, celebrul profesor de franceză, Aurel George Stino, prin reeditarea în 2022, într-o excelentă condiție grafică, a volumului, îmbogățit cu două noi texte, *Grădina liniștii*, aparținător acestuia, constituind, după aprecierile critice exprimate, „o valoroasă restituție literară și istorică”.

Din toamna lui 1961, în urma concursului de admitere, devine student al Facultății de Filologie, secția Română a Universității centenare „Alexandru Ioan Cuza” de la Iași.

În același an, Grigore Ilisei a debutat în presă, mai întâi sub pseudonimul Grigore Spiru în ziarul sucevean „Zori noi”, apoi în altele cu Dragoș Văleanu, iar sub nume propriu colaborează la ziarul „Flacăra Iașului” și din 1964 începe colaborarea cu Radio Iași, acolo unde, după absolvire, va fi angajat redactor. În urma Examenului de Stat din 1966, când a susținut cu aplomb disertația despre scriitorul contemporan Geo Bogza, Grigore Ilisei primește Diploma de absolvire

a facultății ieșene și astfel își începe o prodigioasă activitate la Radio București.

În studenția noastră ieșeană, cu toate că, probabil, pașii noștri s-au „încrucișat” deseori pe la Casa Studenților, pe la Casa Pogor, pe la reuniunile studențești, cât și de-a lungul Copoului, nu am avut prilejul „de facto” al cunoștinței noastre.

Aceasta se va întâmpla, totuși, după 1973, în anii când Grigore Ilisei, devenit unul dintre cei mai apreciați reporteri sportivi ai radioprogramului „Fotbal minut cu minut”, transmitea, cu verva-i cunoscută, de la stadionul ieșean de pe Copou, spectaculoasele meciuri al echipei locale CSMS, ținându-și mereu „în suspans” radioascultătorii.

Ca om de litere, pe lângă activitățile curente mult gustate ale jurnalistului de radio și televiziune, numele lui Grigore Ilisei începuse să apară tot mai frecvent și în revistele culturale ale vremii, pe care obișnuiam să le urmăresc: „Contemporanul”, „Cronica”, „Convorbiri literare”, „România literară” ș.a. A surprins plăcut și debutul său editorial în 1972, cu volumul de proză scurtă *Năvod pentru scrumbii albastre*, apărut la Editura Junimea, urmat în aceeași manieră în 1974 cu *Reîntoarcerea verii*, care i-a adus o bună apreciere și consacrarea literară.

Dar, așa cum se întâmplă uneori în viață, fiecare luat cu ale lui, obișnuitele noastre întâlniri s-au redus vizibil și nici „vocea din eter” nu se mai auzea prea des. Aveam să aflu mai târziu că Grigore Ilisei căzuse victimă acerbei vigilențe „politruce” a acelor timpuri de tristă amintire. Probabil, pe o aceeași uzitată vină a „originii” sale. A părăsit astfel „postul de la radio” pe care l-a înlocuit destul de repede cu cel de „redactor de rubrică” la revista „Convorbiri literare”, unde s-a ocupat în bună măsură de paginile de proză, publicistică și arte, precum și de Almanahul revistei. Scoate în acea perioadă la Editura Eminescu romanele: *Ceasul oprit*, *Masa de biliard* și *Octavia*, dar se impune și ca publicist prin interviul *Cu George Lesnea prin veac*, reportaje *Priveliști moldave* și impresii de călătorie *Peisaje*.

Când credeam că firul obișnuitelor noastre întâlniri s-a rupt de-a binelea, iată norocul mi-a ieșit în cale, în 1988, când băiatul meu a devenit elev al recentului Liceu de Informatică „Grigore Moisil”, acolo unde, la limba franceză, profesa cu excelență Ecaterina Ilisei, nimeni alta decât

soția scriitorului Grigore Ilisei, fiindu-i și diriginta clasei. Cunosând-o, am putut reînnoa firul vechii legături cu Grigore Ilisei, cu care am început a „tăifăsu” mai des și mai mult, destăinuindu-ne fiecare „crâmpie de amintiri”: el, fâlticinean, cu obârșia Mălinilor lui Labiș, eu, cu ascendentul unui an și jumătate, lespezean de la malul Siretului din apropierea Pașcanilor lui Sadoveanu. Și câte erau mereu de povestit, amândoi provenind la naștere din același județ Baia...

Schimbarea „regimului” de după ’89 a adus în viața fiecăruia dintre noi lumina „descătușării”. Astfel, profesoara de franceză, doamna Ecaterina Ilisei, a fost aleasă în 1990 director al Liceului de Informatică „Grigore Moisil”. La fel, Grigore Ilisei a redeschis, „împreună cu foștii colegi radiofoniști”, chiar din 22 decembrie 1989, Studioul Teritorial Radio Iași, desființat în 1985. Mai apoi, fiind ales de către colectivul redacțional, în 1990, director al Studioului Teritorial de Radio și Televiziune Iași, a contribuit la refacerea din temelii a instituției suprimate de defuncta stăpânire și a promovat o direcție editorială concordantă cu standardele presei libere.

În 1991, Grigore Ilisei a creat TVR Iași, al cărui director devine în 1994, consacrându-se, din 1997, în exclusivitate ca realizator de emisiuni televizate, activitate pe care o va încheia în 2008, rămânând colaborator al televiziunii ieșene și al celei naționale. Apreciindu-i-se reputația scriitoricească, în 2001 a fost ales secretar al Filialei Iași a Uniunii Scriitorilor, funcție pe care o deține până în 2004, când, prin detașare meritorie, „timp de 14 luni este numit atașat cultural al României în Tunisia”, unde a contribuit la întărirea relațiilor bilaterale dintre cele două țări.

Dar, pe lângă laborioasa și tumultoasa activitate profesională de zi cu zi, Grigore Ilisei, neobosit, continuă să scrie, realizând prin interviuri adevărate *Portrete în timp*, editează primul roman, *Pasaj cu rațe sălbatice*, al proiectatei sale trilogii *Palimspete regăsite*, în care cercetează și descoperă într-o adevărată lumină viața și opera remarcabilului pictor ieșean Călin Alupi, trecut de curând la cele veșnice. De altfel, atracția lui Grigore Ilisei pentru artele frumoase, îndeosebi pentru pictura românească, s-a făcut treptat din ce în ce mai vizibilă în viața culturală ieșeană. Îl puteai întâlni deseori, împreună cu doamna sa, la numeroasele vernisaje ale galeriilor de artă, fie ca prezentator, moderator și/sau simplu privitor.

Din 2008, când prestigioasa Galerie de Artă „DANA”, prima galerie privată ieșeană aparținătoare distinsului meu prieten, inginer Mihai Pascal, și-a inaugurat noul sediu de pe strada Prof. Cujbă, plăcutele mele întâlniri cu familia Ilisei s-au tot multiplicat ca număr și diversitate a discuțiilor noastre despre literatură și artă. În urma lor m-am „molipsit” să încep să „comentez” în felul meu câteva dintre expozițiile de pe simezele galeriei. Și cum „încercarea moarte n-are”, unele dintre aceste „cronici” mi-au fost preluate în presă.

N-a fost deloc de mirare că aniversarea de 75 de ani ai lui Grigore Ilisei, din noiembrie 2018, a fost găzduită și organizată de Galeria DANA. Aici, în atmosfera selectă a invitaților săi, notabilități de seamă ale „dulcelui Târg”, între care s-a remarcat și onoranta prezență a Margaretei Labiș, toate „alocuțiunile” aniversare ale breslașilor colegi scriitori și/sau artiști au reliefat cum nu se poate mai bine, în cuvinte calde, pline de miez și culoare, trăsăturile definitorii ale puternicei personalități a condeierului și omului Grigore Ilisei, ale cărui contribuții la susținerea statornicului demers cultural al Iașului legendar sunt indubitabile. Drept mărturii de netăgăduit ale acestora sunt Distincțiile ce i-au fost acordate: Ordinul „Meritul Cultural” (1979), Ordinul Național „Pentru Merit”, în grad de Cavaler (2002), Ordinul Ziariștilor, clasa I, Diploma de Onoare a UZPR, Crucea Patriarhală, acordată de Patriarhul Teoctist (2003), titlul de Cetățean de Onoare al municipiului Iași (2003), al municipiului Fălțiceni (2003), al comunelor: Rădășeni (2003) și Preutești (2008), Crucea Moldavă a MMB (2018), Ordinul Național „Pentru Merit”, în grad de Ofițer (2019), Ordinul „Mitropolit Iacov Putneanu” al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților (2021)...

Întâmplător sau nu, așternând aceste rânduri despre prietenul de „o viață ieșeană”, Grigore Ilisei, mi-a căzut sub priviri o fotografie făcută la Muzeul Unirii, la lansarea volumului său *Oleacă de taifas*, atunci când am recitat capodopera labișiană *Moartea căprioarei*. Fotografia surprinde „instantaneul” finalului înfiorat al poeziei: „Ce-i inimă? Mi-i foame! Vreau să trăiesc și-aș vrea.../ Tu, iartă-mă fecioară – tu căprioara mea!/ Mi-i somn. Ce-nalt e focul! Și codrul, ce adânc!/ Plâng. Ce gândește tata? Mănâc și plâng. Mănânc!”

Pe bună dreptate, mai târziu, un exeget avea să-și discearnă părerea sa concludivă: „Nicolae Labiș datorează mult lui Grigore Ilisei.” Și câtă

dreptate au spusele sale vizavi de demersurile susținute de Grigore Ilisei după '90 pentru ieșirea din „conul de umbră” aruncat răuvoitor peste „buzduganul” liricii românești.

Ce-ar mai fi de spus la momentul aniversar Grigore Ilisei?

Fie ca sfânta pronie dumnezeiască, prin Harul ei, să te ocrotească, dragule prieten Grig, dându-ți pe mai departe viețuirea și puterea creatoare ale proiectatelor tale scrieri, adăugându-le, ca om de spirit, tezaurului cultural al Iașului și al întregii României.

Abstract

An anniversary of grace in Iași

Keywords: *Grigore Elisei; Iași; publicist; writer; Romanian literature*

The essay biographically summarizes the life and work of Grigore Ilisei, a well-known Romanian publicist and writer, bringing highlight the high character traits, as well as his indisputable merits continues to gild, with unmistakable literary grace, the coat of arms of Iasiului.

Gheorghe PÂRJA

Limba română este limbă de stat

Ziua de 22 martie 2023 a devenit reper istoric în calendarul identității și unității basarabenilor, deoarece în acea zi astrală a fost promulgată legea care confirmă un adevăr istoric și incontestabil: limba de stat a Republicii Moldova este limba română! După Declarația de Independență din 27 august 1991, Decretul semnat de Maia Sandu, președinta Republicii Moldova, este o mare izbândă. Basarabenii, alături de alți douăzeci și șapte de milioane de oameni de pe glob, vorbesc limba română – una dintre limbile oficiale ale Uniunii Europene. Prin grija prietenului nostru, cărturarul Gheorghe Mihai Bârlea, membru în colegiul de redacție, am primit revista „Limba Română”, care apare la Chișinău sub veghea intelectuală și patriotică a lui Alexandru și a Anei Bantoș. Este un număr dedicat acestui eveniment cu semnificație istorică – introducerea sintagmei „limba română” în Constituția Republicii Moldova.

Ediția specială a revistei este argumentul tenacității, a viziunii și convingerii ferme ale unor intelectuali basarabeni care s-au luptat cu perimatele dogme de sorginte imperial-bolșevice, care fluturau steagul roșu al glotonimului „limbă moldovenească”. Și bravii intelectuali au învins! Speranța legiferării limbii române în Basarabia a fost nesomnul cărturarilor. Cumplit context istoric ne-a fost dat să trăim: să vedem limba maternă, limba strămoșilor învoită printr-un decret! Cuceritorii nu iau numai holdele și aurul, obiceiurile și chiar viața oamenilor, ci interzic și limba vorbită de popor. Așa se confiscă țara!

În cazul nostru, expresia lui Nichita Stănescu mi se pare potrivită: „Limba română este patria mea!”. Încă de la primul număr, din anul 1991, revista „Limba Română” a avut un rol determinant în explicarea, de pe poziții strict științifice, spectrului larg, nuanțat și accentuat al denumirii limbii. Cum preciza și Alexandru Bantoș, redactorul-șef, pe parcurs co-

lectivul redacției, cu sprijinul unor devotați oameni de știință și de cultură, a realizat un edificiu identitar unic. Ediția specială a revistei ilustrează tocmai felul în care s-a format prin timp fondul documentar de argumente în sprijinul limbii române în Basarabia. Adică în Republica Moldova. În acest sens, s-au desfășurat conferințe științifice, colocvii cu participare internațională cu implicarea unor filologi notorii din Republica Moldova, Federația Rusă ori Ucraina, care au examinat evoluția limbii române în teritoriul dintre Prut și Nistru, ca spațiu lingvistic românesc. La conferințe nu au fost invitați, în mod deliberat, oameni de știință din România, pentru a evita posibile învinuiri de ingerință în chestiunea discutată. Dar au fost organizate manifestări pe această temă arzătoare la Chișinău, Suceava, Bălți, Iași, Cluj. Pledoaria pentru oficializarea limbii române în Basarabia a fost o preocupare pe față a oamenilor de știință, a scriitorilor și oamenilor de cultură din România.

Academia de Științe a Moldovei a spus răspicat, în repetate rânduri, că limba română este unica reprezentantă actuală a latinității orientale, oriunde ar fi întrebuințată ca limbă de stat, limbă de cultură, limbă de comunicare. Prețioasă și adecvată împrejurărilor, ne amintește domnul Bantoș, a fost contribuția ilustrului lingvist de origine basarabeană Eugeniu Coșeriu, la promovarea identității și unității românilor. Studiile, articolele și comunicările savantului, publicate în revistă, dezvăluie magistral istoria și particularitățile evoluției limbii române în Basarabia. Îmi amintesc cu bucurie întâlnirea cu marele lingvist Coșeriu, la Festivalul „Lucian Blaga”, de la Cluj-Napoca.

Timp de trei zile i-am stat în preajmă și am învățat multe despre patrimoniul nostru lingvistic. Revista „Limba Română”, ediția specială, va rămâne peste vreme un tezaur de argumente care au fost aduse în for public, de către oameni de știință și scriitori, care au trecut și multe opreliști, dar au învins. A câștigat adevărul, care a fost scufundat de poftele imperiale. Impresionantă este lista celor care de peste trei decenii au stat de veghe ca lumina dreptății să fie pe boltă. Nu pot uita că în Maramureș au fost constanți în crez și faptă dr. Teodor Ardelean, directorul Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” din Baia Mare, prin întemeiere de biblioteci peste Prut, universitarul și scriitorul Gheorghe Mihai Bârlea, cu o excelentă diplomație a prieteniei, mănos folosită în Basarabia, și eu, care am adunat într-o carte experiența călătoriilor peste Prut.

Închei cu exclamația lingvistului, profesorului universitar Nicolae Mătcăș: „Bine ai venit cu numele corect în Constituție, zbuciumată limba română!”. Nu uit că domnul Mătcăș, pe când era ministru al științei și învățământului la Chișinău, ne-a primit în audiență, pe mine și pe confratele Vasile Iluț. Eram în Basarabia pentru a aduce în Maramureș, sub sigla ziarului nostru, copii de pe linia frontului. Domnul ministru a îmbrățișat ideea și ne-a ajutat să ajungem pe Nistru, la Vadul lui Vodă, de unde am imbarcat un autobuz cu copii. O frumoasă aventură patriotică! Da, limba de stat a Republicii Moldova este Limba Română!

Mulțumim, Ana, mulțumim, Alexandru și tuturor celor care au ținut pe umeri acest edificiu național!

(*Revista „Graiul Maramureșului”
din 7 noiembrie 2023, România*)

Abstract

The Romanian language is the state language

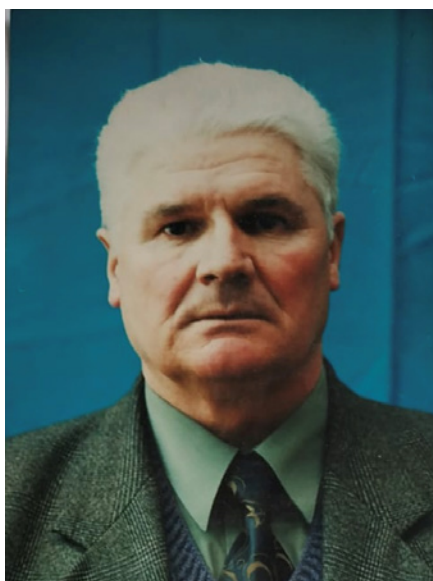
Keywords: Republic of Moldova; the jurnal “Limba Română”; Academy of Sciences of Moldova; state language

The article recollects a great victory in the Republic of Moldova - the introduction of the phrase “Romanian language” into the constitution and the role of the Review “Limba Română” in promoting the scientific and historical truth regarding the identity of Bessarabian Romanians.

Simion BĂNCILĂ, reprezentant notoriu al învățământului

Profesorul conferențiar doctor Simion Băncilă, fost decan al Facultății de Fizica și Prorector al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți s-a stins din viață, duminică, 11 februarie 2024.

Născut pe 4 august 1940 în satul Pârjota, raionul Râșcani, Profesorul Simion Băncilă a făcut parte din primele generații postbelice de universitari din Republica Moldova. În anul 1973 obține titlul de doctor în științe la Universitatea de Stat „M.V. Lomonosov” din Moscova, cu teza *Cercetarea proprietăților termice ale metalelor lichide la temperaturile 300-2 500K*.

A fost prodecan al Facultății de Fizică și Matematică (1967–1977) și Decan al aceleiași facultăți (1979–1986). Profesorul Simion Băncilă a fost prorector al Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți din 1986 până în 2012.

Timp de 50 de ani, el a fost, pentru mulți studenți și profesori, unul din elementele constante într-o societate care a traversat schimbări rapide și tumultuoase, un mentor apreciat și respectat de miile de absolvenți ai Universității de Stat din Bălți. O prezență calmă, un spirit activ cu un simț al umorului rafinat, Profesorul Băncilă a fost ghidat pe parcursul întregii sale cariere de atașamentul său față de învățământul superior, puterea sa de voință, datoria sa față de societate și angajamentul său la promovarea educației. Un diplomat înăscut, cu un talent

remarcabil pentru relații umane și comunicare, Profesorul Băncilă a activat sub semnul concilierii și al demnității. Mulți dintre absolvenții Universității din Bălți își vor aminti de Profesorul Băncilă, care îi cunoștea personal pe aproape fiecare dintre ei; atunci când intrau în birou, erau întâmpinați cu bunăvoință, Profesorul Băncilă se ridica să-i salute, pe fiecare în parte, le propunea să ia loc și doar după aceea se așeza și dumnealui.

Cei care l-au cunoscut în viața privată știu ca Simion Băncilă a fost un om modest, smerit și spartan, pasionat de grădinărit și de fizică, dedicat învățării.

Pe parcursul a 57 de ani, Simion Băncilă s-a bucurat de sprijinul soției sale, Elena Băncilă, medic cunoscut la Bălți, care i-a fost alături din 1967. Cei doi fii, Dr Mircea Băncilă și Dr Victor Băncilă, sunt medici în Elveția, la Geneva.

Profesorul Simion Băncilă va rămâne în memoria celor care l-au cunoscut drept un Om și un exemplu remarcabil pentru multe generații de pedagogi.

Suntem alături de familia îndurerată, de soția Elena, feciorii Victor și Mircea, nora Doina, nepoții Laura, Alexandra, Bianca și Thomas Simon.

Rudele și prietenii

Abstract

Simion BĂNCILĂ, notorious representative of education

Keywords: *Simion Băncilă; higher education; vice-rector of the University "A. Russo" from Balti*

The personality of Professor Simion Băncilă, former dean and vice-chancellor of the University "A. Russo" from Balti. A Physicist passionate about science, humble and consensus building, he will remain in the memory of those who knew him.